GÂNDIREA

ANUL XIX — Nr. 4 APRILIE 1940

S U M A R U L:

DESPRE NICHIFOR CRAINIC LA 50 DE ANI

ION PETROVICI: Activitatea lui Nichifor Crainic . . 193
NICOLAE, MITROPOLITUL ARDEALULUI: Nichifor Crainic şi timpul nostru 195
V. VOICULESCU: Cincizeci de ani 197
D. CARACOSTEA: Destinul poetului la Nichifor Crainic 198
LUCIAN BLAGA: Începuturile şi cadrul unei prietenii 223
ION PILLAT: Lui Nichifor Crainic 228
TUDOR VIANU: Sentimentul spaţiului în poezia lui Nichifor Crainic 229
PAN. M. VIZIRESCU: Iisus prin grâu 232
VIRGIL ZABOROVSCHI-FLOREA: Exegeză 240
ŞTEFAN CĂRSTOIU: Poezie şi religie în opera poetică a lui Nichifor Crainic 241
GH. VRABIE: Nichifor Crainic şi lirica noastră de azi 248
ŞTEFAN BACIU: Nichifor Crainic un autograf şi eu 257
SEXTIL PUŞCARIU: Profilul muzical al „Rugăciunii" lui Eminescu 260
D. STĂNILOAE: Opera teologică a lui Nichifor Crainic 264
TEODOR M. POPESCU: Nichifor Crainic în teologia noastră 277
EMILIAN VASILESCU: Nichifor Crainic apologet creştin 283
ŞTEFAN DOBRA: Magister ad cathedram 290
VICTOR PAPILIAN: Nichifor Crainic şi Ardealul . 297
GRIGORE POPA: Eseistica lui Nichifor Crainic . . 301
MARIELLA COANDĂ: Nichifor Crainic şi Italia . . 308
DAN BOTTA: Clasicismul lui Nichifor Crainic . . . 314
SEPTIMIU BUCUR: Nostalgia Paradisului 319

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREŞEDINŢIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

E X E M P L A R U L 50 L E I

© BCU Cluj

21943

GÂNDIREA

DESPRE NICHIFOR CRAINIC LA 50 DE ANI

ACTIVITATEA LUI NICHIFOR CRAINIC

— RAPORT ACADEMIC 1939 —

DE

I. PETROVICI

Profesorul universitar Nichifor Crainic este astăzi, fără contestare, pentru oricine îl judecă cu obiectivitate, una din figurile cele mai proeminente ale literaturii şi culturii româneşti. Poet plin de elan şi de coloare, dar păstrând tradiţia sănătoasă a claritătii şi a expresiei naturale; prozator viguros, deopotrivă de meşter în eseuri, în consideraţii doctrinare sau polemici; îndrumător cultural cu direcţie naţionalistă şi ortodoxă; conferenţiar bogat în gânduri şi elocvent în cuvinte — faţete multiple ale unei personalităţi complexe, ale unei firi luptătoare, servită de un talent proteic, ce se ridică pe remarcabile înălţimi.

Opera scriitorului Nichifor Crainic e şi variată, e şi întinsă. E suficient să enumer titlurile volumelor sale, grupându-le după gen.

Versuri:

Volumul *Şesuri natale* (editat în 1916), volum de unde poetul Vlahuţă a extras un mănunchiu de bucăţi alese pentru colecţia „Scriitorii români", colecţie de caracter antologic, în care introducerea unui poet tânăr era o greutate, iar pentru el o cinste deosebită.

Darurile Pământului, culegere din 1920.

In sfârşit alte două titluri evocatoare, desemnând colecţii de versuri dintre cele mai preţioase: *Cântecele Patriei* şi *Ţara de peste veac* (1931). Osebit de această operă poetică, ce fără a i se pune în discuţie originalitatea, are ataşe netăgăduite cu acea mişcare literară luminoasă şi robustă care a fost curentul „semănătorist", d-l Crainic mai enumără la activul său literar un şirag sclipitor de scrieri în proză:

Icoanele Vremii (schiţe şi articole din vremea războiului).

Icoane fugare (descrieri din noile ţinuturi ale României).

In sfârşit, următoarele lucrări de ideologie naţionalistă şi tradiţionalistă:

Puncte cardinale în haos, Ortodoxia, concepţia noastră de viaţă, Programul statului etnocratic, Ortodoxie şi Etnocraţie (titlul unei lucrări apărute anul trecut).

Concepţia de filosofie culturală a d-lui Nichifor Crainic se poate firesţe discuta; însă nimeni nu poate să conteste seriozitatea fundamentelor ei precum şi caracterul simpatic al unei ideologii care preconizează în vârtejul şi nesiguranţa

© BCU Cluj

actualităţii, o ataşare solidă de datinele trecutului, a căror forţă a fost de atâtea ori verificată şi de atâtea generaţiuni. După cum doctrina d-lui Crainic se împlineşte cu trecutul nostru naţional, tot aşa viaţa sa literară e rând pe rând legată de cele mai caracteristice organe de publicitate ale mai tuturor provinciilor româneşti.

Ii găsim succesiv numele său în coloanele revistelor ardelene : *Cosânzeana* din Orăştie, *Revista politică şi literară* din Blaj, *Luceafărul* din Sibiu, revistă pe care a şi condus-o în timpul mutării ei la Bucureşti. De asemeni numele său mai apare în *Ramuri* şi *Drum drept,* în *Flacăra* şi *Viaţa Românească* dela Iaşi. In sfârşit conduce doi ani revista *Lamura,* iar de 17 ani revista *Gândirea,* unde a lansat majoritatea poeţilor, prozatorilor şi eseiştilor tineri, cari scriu în spiritul tradiţionalist.

Trec peste activitatea sa ziaristică fecundă şi călăuzită de aceleaşi principii naţionaliste, fie la *Neamul Românesc* al d-lui Iorga, fie la *Dacia* d-lui Brătescu-Voineşti, la *Curentul,* sau la *Calendarul* pe care l-a fundat şi unde a fost director.

Fiindcă n'aşi vrea să uit un fapt de primă importanţă, acela că numele lui Nichifor Crainic a răsbătut şi peste hotare, fie ca poet tradus în reviste germane, maghiare, ruseşti, poloneze şi italieneşti, ba chiar trecut şi în unele antologii europene, fie ca temă de studii critice în aceleaşi periodice străine.

In publicistica franceză d-l Crainic s'a bucurat de elogiile repetate ale lui Charles Maurras în *Action française,* iar în anul 1929 participând la serbările centenarului lui Mistral, a rostit o cuvântare atât de inspirată, încât presa franceză a calificat-o ca una dintre cele mai reuşite. Acest premiu de elocinţă câştigat sub soarele Franţei de Sud, calcă pe urmele izbândei cu „Ginta latină" a marelui Vasile Alecsandri.

Alegerea d-lui Nichifor Crainic ca membru activ al Academiei Române, n'ar fi decât răsplata meritată a unei activităţi literare de primul rang, încoronarea unei serii de distincţii dobândite, cum ar fi diverse ordine culturale şi mai ales Premiul Naţional de Poesie în 1930. Convinsă că în locul ilustrului Octavian Goga — căruia Crainic i-a închinat dăunăzi un lung elogiu vibrant — era cu deosebire indicată o personalitate multilaterală, cu străluciri intense în variate domenii de creaţie, secţia literară a Academiei care s'a oprit cu unanimitatea voturilor asupra numelui d-lui Crainic, vă roagă prin mine să ratificaţi chemarea sa în mijlocul instituţiei noastre.

© BCU Cluj

NICHIFOR CRAINIC ŞI TIMPUL NOSTRU

DE

NICOLAE
MITROPOLITUL ARDEALULUI

Fiecare popor trebue să aibă anumite directive de viaţă cari sunt tot atâtea cristalizări ale concepţiei sale despre lume, ale misiunii sale în istorie, tot atâtea precizări ale aspiraţiunilor sale, răsărite din confruntarea acestora cu necesităţile şi împrejurările din fiecare timp. Nici un om nu poate trăi numai pentru nevoile materiale ale momentului, ci urmăreşte pe deasupra lor linia unui rost cu o semnificaţie superioară. Cu atât mai mult are lipsă o naţiune de conştiinţa unei misiuni superioare, care să-i hrănească elanurile de înfăptuire şi de progres.

Dar cristalizările acestea ale lumei de simţiri şi de tendinţe ale unui popor, ale felului de a-şi tălmăci gândurile şi avânturile sale, sunt cu deosebire opera profeţilor lui. Aceştia, prin intuiţia lor, prin trăirea deosebit de intensivă a înclinaţiilor adânci ale neamului, reuşesc să îmbrace în formulări concrete şi potrivite fiecărui timp aspiraţiile generale.

In sufletul adânc al neamului nostru trecutul a definitivat şi rotunjit o concepţie constătătoare din două idei fundamentale: *ideea de rasă şi ortodoxia.* Acestea formează, împletite, tradiţia permanentă a vieţii noastre istorice, albia regulativă şi continuă a veacurilor de viaţă românească.

Dar fiecare generaţie trebue să-şi împrospăteze pentru sine şi pentru împrejurările în cari trăeşte această tradiţie. Ea trebue făcută vie, trebue simţită, văzută şi înţeleasă ca forţă actuală, în nouă înfăţişare, în noui amplificări. Numai aşa ea nu devine piedică pentru progres, ci impuls spre viaţă nouă, dar în legătură cu trecutul. Fiecare generaţie trebue să actualizeze pentru sine tradiţia de totdeauna a neamului. Dar misiunea aceasta şi-o îndeplineşc generaţiile prin exponenţii lor, prin vizionarii şi profeţii neamului. Eminescu a îndeplinit această misiune pentru generaţia lui.

După războiu, din mijlocul generaţiei noastre s'a ridicat ca pũrtătorul de cu-

© BCU Cluj

vânt al tradiţei neamului pentru vremurile de azi, *Nichifor Crainic*. El a înălţat această tradiţie într'o nouă lumină. Sinteza de totdeauna între tradiţionalism şi ortodoxie a fost văzută de puternicul lui spirit de aprofundare, într'o formă atât de desăvârşită cum nu s'a mai văzut până la el.

Era necesar mai ales după războiul de întregire naţională, când lumea la noi intrase, după realizarea idealului de veacuri, într'o fază de desorientare, să apară un glas puternic de chemare la matca permanentă a neamului. Era un moment în care se încrucişau tot felul de chemări străine de rostul autentic al naţiei noastre. Intr'o parte îşi flutura coloarea violentă mesianismul roşu, în alta se bătea toba asurzitor pentru adunarea în jurul steagului unei falşe democraţii. Au început să-şi ridice glasul şi alte chemări imitate după modele străine. Se înstăpânise o generală abdicare dela linia unui conştient şi viguros naţionalism. In faţa tuturor Nichifor Crainic, dominat puternic şi stăruitor de un singur gând, de-o lumină de sus, a ridicat sus steagul fermecător al imperativelor noastre etnice, a pus în lumină ceeace zăcea în adâncul sufletului naţional. Chemarea lui a fost chemare la drumul autentic al naţiei noastre. El a fost purtătorul de cuvânt al adevăratelor aspiraţiuni ce trebuiau să nutrească toată generaţia de după războiu.

Nichifor Crainic prin această operă a sa a însemnat covârşitor de mult şi pentru biserică. El a arătat ce important loc deţine ortodoxia în spiritualitatea românească şi ce cinstire şi atenţiune trebue să-i dea oricine iubeşte autenticitatea neamului său şi doreşte menţinerea şi desvoltarea ei. Intelectualii români au în Nichifor Crainic un model şi un îndrumător, care le arată la ce isvoare trebue să se adape, eliberându-se de vraja falşă a izvoarelor străine. Iar preoţimea trebue să poarte o nemărginită recunoştinţă apologetului de prestigiu al ortodoxiei în viaţa neamului, gânditorului care i-a dat un corp sistematic de doctrină creştină în toate problemele vieţii naţionale şi sociale. Şi firește trebue să-l citească fără încetare.

Nichifor Crainic a fost într'o aşa măsură purtătorul de cuvânt al adevăratelor aspiraţiuni naţionale din timpul nostru, încât când viitorul va întreba ce a gândit epoca noastră, generaţia de azi, la el se va adresa. Prin glasul lui cei buni ai noştri vor da cel mai limpede şi mai demn răspuns.

Pentru opera sa, pentru meritele sale, îl sărbătorim acum cu toată recunoştinţa sufletelor noastre. Şi mulţumim lui Dumnezeu că această sărbătorire îl găseşte în plină desfăşurare a forţelor sale, ceeace ne dă temeiul să aşteptăm încă multe lumini şi multe chemări animatoare dela el. Il rugăm pe bunul Dumnezeu să ni-l ţină încă mulţi ani, să-i ajute în nobila strădanie de mai departe, căreia îi acordăm toată binecuvântarea.

© BCU Cluj

CINCIZECI DE ANI...

DE

V. VOICULESCU

Cincizeci de ani de piatră și de lut
Și'n ori ce pas am pus un început.

De arșița cu care mă frământ
Mi-a curs tot mirul frunții în pământ.

Te'nalță Cedrule umbros și șezi
In vipiile marei mele-amiezi.

Cu foșnet pur s'arunci peste genuni
Cununa nopții tale de minuni.

Nu pentru tihnă. Dimpotrivă. Dar
Râvnesc din veci un înger adversar.

Ajungi mai slab, netrebnic cazi la fel
Cu cât vrăjmașul ți-este mai mișel.

Ci 'ncăerați sub adumbirea Ta
Să sug puteri din cel ce m'o 'ncleșta.

Când brațul meu s'o'ncolăci rebel
Să simt cereasca greutate 'n el.

Și pân'acum parcă 'ntr'adins mi-ai dat
Numai cu pleava lumii să mă bat.

Stă totuș semn în câmpul gol c'am dus
Ucenicia luptelor de sus :

Cincizeci de lespezi și deasupra jar
Alcătuesc spre slava Ta altar.

© BCU Cluj

DESTINUL POETULUI LA NICHIFOR CRAINIC

DE

D. CARACOSTEA

In *Gândirea* din 1939, am arătat ce nemerit mijloc de a caracteriza poziţia unui poet este să observi configuraţia acelui complex de motive şi imagini în care el dă glas chipului cum simte chemarea de poet. Acest aspect al poeziei spune mai mult decât orice teorie. Dar acolo schiţam numai principalele atitudini, aşa cum s'au afirmat în desvoltarea literaturii universale, pentru ca, în cadrul tipologiei stabilite, să desprind semnificaţia poziţiei eminesciene. Lipsea deci o privire în actualitatea noastră.

Astăzi, când cei ce preţuiesc pe animatorul Gândirii, vor să-i facă bucuria de a vorbi de el la împlinirea celor 50 de ani, — voi încerca să caracterizez poziţia lui, diferenţiindu-l de alţi scriitori ai vremii. Dacă voi începe prin a contura felul unuia dintre contemporani, cu un deceniu mai în vârstă, e dela sine înţeles că o voi face-o, nu spre a coborî pe altul: orice spirit de polemică ar fi nepotrivit la asemenea prilej, ci pentru a diferenţia comparativ semnificaţia a două figuri contrastante.

Ca prim mijloc de reciprocă reliefare, aleg poziţia d-lui *Tudor Arghezi.* Ridicat de mulţi pe scut în numele modernismului şi al artei pure, să vedem care este la el forma nouă a acestui motiv central : menirea poeziei. Pentru o încadrare mai completă, s'ar cere să trecem în revistă şi alte forme ale motivului, dela Eminescu şi până azi. In deosebi ,oscilările lui *A. Vlahuţă,* şi atitudinile de izolare ale lui *Alexandru Macedonski* ar fi de considerat. Paralel cu acestea, poziţiile sămănătorismului şi poporanismului ar fi şi ele de amintit. In deosebi limpezirea lui *Octavian Goga* în *Rugăciune.* Stând în faţa lui Dumnezeu, poetul îşi deslueşte menirea de interpret al frământărilor obşteşti. Dintre contemporani, ar fi de amintit *Minulescu,* a cărui zi de recunoaştere largă şi durabilă va trebui să vie. Şi în cadrul motivului nostru, el a adus o vibraţiune originală : durerea poetului de a se simţi văzut ca un istrion şi acceptarea, când nemulţumită, când plină de humor, a unui astfel de destin. Pe altă linie, este reprezentativ *Ion Pillat.* Dintre cei mai tineri decât Crainic, mă voi opri însă numai la *Lucian Blaga.* Astfel, *poziţia lui Nichifor Crainic va fi încadrată*

© BCU Cluj

aici între imagismul de proletariană destrămare până la singularizare la Arghezi, şi poezia de problematică modern interiorizată a lui Blaga.

Prima întrebare este : care să fie aspectul original căpătat de acest motiv central, destinul poetului, şi cărui tip de artă îi corespunde? Intrebarea cere cu atât mai mult un răspuns cu cât mulţi îşi găsesc astăzi în d. Arghezi propriile lor tendinţe exprimate, după gustul lor, magistral. Privind complexul acesta, constatăm la d. Arghezi mai multe forme care, în aparenţă, ar înfăţişa aspecte deosebite, dar în configuraţia totală, sunt înrudite. Cea mai simplă formă este aceea care vrea să impresioneze prin zugrăvirea mizeriei materiale a poetului, ca, de plidă, poezia *Din nou.* In toiul iernii care, ca şi alte dăţi, revine mereu cu acelaşi cortegiu dezolant, poetul proletar n'a învăţat să fie prevăzător :

Poetul strâns în casă, pe piscul dintre hornuri
Intârzie 'n mândria tăcerii, solitar.
Visează pentru Domnul cu dulce înzadar
Şi se hrăneşte zilnic c'un ceai şi două cornuri.

Băiete, ai un cufăr de foi şi de caiete.
Dă groaza la o parte, citeşte-le din nou.
E timpul ca la cornuri s'adaogi şi un ou
Şi un potlog ca lumea carâmbilor de ghete.

S'ar zice fabula *Greerul şi Furnica,* transpusă în elemente veriste şi cu oarecare trăsături impresioniste, în felul de şăgalnică ironie devenit curent dela *Topârceanu.* Las deschisă întrebarea dacă verismul, chiar subt forma acompaniamentelor ironice, este azi perimat. Fapt este că la noi place multora, ca mijloc bine venit pentru discordanţe.

In forme de acestea ale gustului, expresiile se cer privite şi sociologic, frecvenţa fiind semnificativă. Subt aspectul lor patetic, momente de felul celor citate sunt destul de vechi în literatura noastră, şi nu este o întâmplare că ele apar în cercul *Macedonski.* Pentru unele probleme de stil, scriitorii minori sunt câteodată interesanţi pentrucă, tocmai prin deficienţele lor, fac să iasă la iveală mai strigător unele trăsături de stil, pe care talentul le mai atenuează. Astfel, pe linia amănuntului patetic, până şi un *Gh. Rusu-Admirescu,* în *Vise roze* (1897), prefaţate admirativ de A. Macedonski, are o bucată, *Poet,* care, în fel strict verist, caută să ne impresioneze, acumulând strigătoare detalii pentru a zugrăvi o situaţie şi mai grea: copii, vorbind în somn, cer „pâine", pe când poetul extenuat lucrează la o comandă de versuri...

Firesţe, nu tema hotărăşte valoarea, Dar mijlocul stilistic de a acumula demonstrativ detalii strigătoare, suferinţi concrete, care ar vrea să fie patetice, este şi el o formă a gustului. După cum în artă, tot astfel şi în vieaţă, te întâmpină adesea solicitatori care vor să atragă atenţia, etalându-şi aspecte din lipsurile lor fizice, aşa precum, în poezia socială, făcea pe vremuri, la noi, un *Cezar Bolliac.* Fie subt forma aceasta, fie subt aceea care vrea să ridice mai sus prin ironie, acest fel de poezie trebue să recurgă neapărat la *anecdotic.* In citata *Din nou,* ca şi în numeroase poezii argheziene, te surprinde anecdoticul într'o creaţiune care, principial, ar vrea să fie în contra anecdoticului şi fabulaţiunii. Dacă expresia aceasta oscilează între felurite forme de stil, dă prilej admiratorilor să guste loviturile de ciocan care par o formă de artă a discordanţelor. Şi omeneşte, şi artistic, o astfel de poziţie poate să-şi aibă o

© BCU Cluj

îndreptățire. Domeniul libertății este nemărginit. De ce n'ar avea un scriitor de azi dreptul să-și exprime păsurile proletare, așa cum *Conachi* acumula suferințe fizice pentru a-și tălmăci pe cele boierești ?

Dacă o formă a discordanțelor, ca cea din versurile citate, poate să pară perimată, poziția destrămării vorbește mai artistic într'unele expresii care, având un orizont mai larg și o altă valoare, sunt mai semnificative.

Dintre diferitele imagini, aleg una străveche. Există un limbaj al plantelor, paralel cu limbajul colorilor. Metaforele inițiale din lirica noastră populară oferă felurite și adesea fericite aspecte ale acestui limbaj. In sferă mai largă și paralel cu floarea, planta în genere, dela firul de iarbă până la copacul uriaș, devine simbol purtător de semnificație. In lirica noastră populară, pomul la margine de drum, sburăturit de orice trecător, este metafora omului străin lovit de oricine. *Alecsandri* vedea în floarea sădită la mal de ocean și bătută de furtuni, imaginea suvenirului neșters al iubitei. Iar, în *Bradul* ne-a înfățișat imaginea vieții care se afirmă împotriva urgiilor deslănțuite ale atmosferei.

D. Arghezi crează din firul de iarbă răsărit în margine de uliță simbolul chemării celui care, deși strivit, se simte *de un fel cu cerul cel înalt*. Este un simbol remarcabil pentru discordanța: firul se bucură când *un țânțar* se prinde *de moțu-i aurit*.

Iată acum în psalmul *Tare sunt singur și pieziș*, un simbol mai larg. A căutat aici o expresie pentru omul solitar, apăsat de povara unor grele porunci de sus. Este în psalmul acesta, încercarea să găsească o formă pentru suferința și rugăciunea din *Moïse* al lui *Vigny*. Purtătorul acestei suferințe este însă acum un simbol: copacul enorm, uitat în câmpie și cu frunziș țepos și aspru. Se vede bine însă că imaginea n'a fost văzută, ci căutată forțat. Cum Moïse tânjește că gingășiile vieții îl ocolesc, tot astfel copacul simbol al d-lui Arghezi tânjește că pasărea ciripitoare nu se oprește din drum, ci preferă pomii subțiri cu gustul bun. Dar, în definitiv, îmi pot închipui un copac singuratec pe câmpie ocolit de păsări, deși tocmai astfel de copaci atrag. In această prezentare însă sunt nu numai imagini de discordanță, dar și imagini contradictorii, atât în întruchipare, cât și în semnificația totală. Semn că totul a fost căutat. Se văd elemente felurite care nu pot fi contopite în întruchipare, încăierându-se. Deși tânjește, așteptând crâmpeie mici de gingășie, simbolul sfârșește prin a invoca altceva : *puiul de înger* care *să-mi dea din nou povața ta cea bună*. O povață de care nu avea nevoie, căci, după cum în toate versurile anterioare, tot astfel și în strofele de concretizare definitivă a simbolului, copacul este înfățișat ca slujitorul *pătruns de grelele porunci și învățăminte*, ceea ce, zice el, *mi-este de ajuns*. Se vede clar cum aici nu mai poate fi vorba de factorul artistic al discordanței, ci de o contrazicere în însăși elementele viziunii și ale rugăciunii. Aceasta arată o sugestie cărturărească, trădată de însăși elementele contradictorii, care se încaieră.

Mai fericită este expresia când, pentru poziția poetului ca poet, deși păstrează reminiscențe și sugestii cărturărești, alege totuși o altă formă, aceea a rugăciunii directe. Se vede că aici i-a plutit în minte nu numai celebra rugăciune din *Luceafărul*, dar și tiparul opus al celebrei *Rugăciune*, în care *Octavian Goga* își deslușește solia de poet ca exponent al suferințelor obștești. Alegând deci o formă în care sentimentul apare direct, fără mijlocirea unui simbol totalizant, era firesc ca aici expresia să se modeleze mai nestânjenit. Este poziția de completă destrămare a însuși crezului în menirea de artist. Valoarea artei este covârșită aici de negațiunea ei.

© BCU Cluj

Vederea structurală a poeziei desvălue geneza ei. Spre deosebire de *Tare sunt singur,* în psalmul acesta există o simetrie a proporţiilor, motivele fiind opuse unele altora. Primele trei strofe deschid un orizont spre valoarea artei, dar un cer umbrit de unele discordanţe, ca o anticipare a negaţiunii : metafora poeziei este *lăuta* care ştie să grăiască nu numai *de o apăs cu arcul,* dar şi *de-o ciupesc de coarde.* Iar când pentru poezia ca interpret al năzuinţelor obşteşti apare reliefat metafora *steaua noastră ageră în tărie,* este semnificativ că sinonimul ales pentru lăută se coboară la *scripcă,* cu atât mai discordant cu cât imaginea este introdusă prin certitudinea declarativei *ştiu că ţara noastră...*

Dacă în primele trei strofe mijesc numai unele discordanţe, ultimele trei strofe sunt, subt forma directă a întrevorbirii cu Dumnezeu, o răspicată negaţiune scitică, tăgăduind orice formă a destinului de poet. Nici instinctul *pâine,* nici instinctul *femeie,* nu pot vorbi Celui de sus. Şi neavând nici *pentru ce* vorbi, nici *pentru cine,* tăgăduieşte proletarian orice funcţiune a artei. Citez, întocmai, strofa finală după ediţia definitivă :

Vreau să pier în beznă şi în putregai,
Ne 'ncercat de slavă, crâncen şi scârbit.
Şi să nu se ştie că mă desmierdai
Şi că'n mine însu-ţi tu vei fi trăit.

Este expresia ultimă a spiritului de destrămare, tăgăduind orice destin al poeziei văzută ca o expresie a vieţii obşteşti.

Sunt unele izvoare în care dependenţa iese la iveală tocmai prin poziţia opusă. Şi adesea, acest fel de izvoare trădează mai concludent dependenţa decât o vagă succesiune a scării de motive. Tot ele sunt şi un concludent mijloc de diferenţiere şi a mijloacelor expresive şi a semnificaţiei.

Pentru a ilustra cum plăsmueşte scriitorul nostru, lovind iconoclast cu ciocanul şi singularizându-se prin această lovire, chiar când priveşte la un cert model literar, încadrarea psalmului arghezist în tipologia motivelor destinului poetului este necesară. Dela Leconte de Lisle până astăzi, o bună parte din soarta poeziei moderne este determinată de reacţiunea aristocratică a artistului împotriva plebei neînţelegătoare. Una din cele mai remarcabile expresii literare a acestei poziţii este sonetul *Les Monteurs* al lui Leconte de Lisle *(Poèmes barbares).* Artistul care se întinează făcând concesii gustului comun, este ca un animal care rătăceşte plin de praf, cu lanţul de gât, urlând subt cerul de vară al uliţelor cinice. Dar poetul ales nu-şi va sfâşia haina de lumină pentru a cerşi bunăvoinţa unui astfel de public. De aici mândria din terţetele acestea:

Dans mon orgueil muet, dans ma tombe sans gloire,
Dussé-je m'engloutir pour l'éternité noire,
Je ne te vendrai pas mon ivresse ou mon mal,

Je ne livrerai pas ma vie à tes huées
Je ne danserai pas sur ton tréteau banal
Avec tes histrions et les prostituées.

Comparând strofa citată a d-lui Arghezi cu aceasta a poetului francez, se vede bine procesul de plăsmuire. Deosebirea este că, de unde parnasianul, ca şi Baude-

© BCU Cluj

laire, Mallarmé şi toată filiera lor până astăzi, văd în poet un izolat, pentrucă poezia înaltă nu poate vorbi mulţimilor, păsul poetului nostru este împletit cu alte resorturi: *pâinea* şi *trupul de femeie.* Cum un bolnav se întoarce cu faţa la perete, aşa se întoarce aici împotriva poeziei poetul nostru, fără să poţi vedea de ce anume poeziei şi nu lumii. In situaţii de acestea, felul de a lucra lămureşte: stându-i înainte simţirea tragică a artistului ca artist, a alunecat în cursul poeziei dela această poziţie iniţială. De aici, intrusiunile şi de aici, finalul care ar vrea să accentueze suferinţa artistului, când de fapt imaginile centrale erau o intrusiune a suferinţei insului.

In ştiinţă, există la noi cazul interesant al unui însemnat cercetător care, când are de spus lucruri, din alte domenii decât acelea care alcătuesc specialitatea sa, pleacă dela o anumită lucrare, transfigurată însă prin intuiţiile şi extraordinar de bogatele sale asociaţii de fapte şi idei.

In poezie, acest procedeu este pândit de mari primejdii. Cum am arătat prin ultimele două exemple, ca să mă limitez numai la ele, se poate întâmpla ca elementele diverse să se încaere, trădându-se o interesantă latură psihologică. Critica psihologistă va scoate la iveală originalitatea conglomeratului. Şi, în vremuri de prefaceri, chiar şi discordanţele obţinute astfel pot să pară superioare plăsmuiri. In realitate, ele sunt ursite să rămâie numai mărturii de o astfel de formă a gustului surogate, nu bunuri de artă care să poată fi definitiv încorporate unei culturi ce tinde către un stil propriu.

Entuziastele aderenţe în jurul acestei poziţii, apoi formele negativiste ale iconoclaştilor care mişună în jurul nostru, arată câtă nevoie era în literatura noastră de o reafirmare a spiritului de consolidare, nu în sens de reacţiune programatică, ci în sens de întruchipare organică de un alt stil. Faţă de feluritele *isme* singularizante care ne bântue, se cerea deci nu o revenire la forme vechi, ci o viziune a lumii în care vibraţiunea personală să facă una cu un aspect esenţial din vieaţa noastră, totul străbătut de o semnificaţie supraindividuală.

Locul de cinste pe care îl are azi d. *Nichifor Crainic,* atât în poezie cât şi în vieaţa noastră literară, vine din faptul că înfăţişează un tip opus destrămării, consolidat nu programatic, cu beatitudinea celui care ar reprezenta ceva ca perenitatea unui episcopat al tradiţiei, ci prin întreaga lui structură în care deslusim, pe lângă *eu,* şi o parte din *noi,* în configuraţii care depăşesc întâmplătoare păsuri.

Plecând dela felul cum vibrează în el destinul poetului, în cadrul acestui complex voi căuta să-i deslusesc semnificaţia.

Dintre deosebitele imagini menite să exprime destinul de poet, este caracteristic că Nichifor Crainic alege simbolul unui copac, dar în chip atât de contrastant cu acela amintit mai sus. Iată imaginea în întregime:

Innalt şi 'ngândurat ca visătorul,
Stând între cer şi 'ntre pământ stingher,
Crescui şi eu din veşnicul mister
Din care toate îşi pornesc isvorul.

Când seva urcă'n trunchiul meu de fier,
Adâncul îmi trimite 'n foi fiorul
Şi simt că'n mine năvăleşte dorul
Pământului de-a fi mai lângă cer.

© BCU Cluj

Iar cerul peste vârful meu se'ndoaie
Şi svonuri tainice din infinit
O gură fac din fiecare foaie.

Şi'n freamătul de foi nelămurit
Cu şoaptele veciei se'ntretaie
Suspinele pământului trudit.

Imaginea copacului-simbol a mai apărut şi la alţi scriitori ai noştri, ca purtătoare a felurite semnificaţii. Pentru viziunea organică a lumii s'ar putea aduna o carte de mărturisiri. La Eminescu, de pildă, copacul devine simbolul neamului cu mereu reîmprospătate frunze. Chiar şi ideologi ca Taine, bună oară, îşi vedeau gândirile întruchipate subt forma unui stejar adânc înrădăcinat. S'ar isca deci bănuiala că în citata imagine sintetică a lui Crainic am avea un reflex cărturăresc. Dar dacă în sine motivul e vechi cât lumea, el este pururea nou prin ceea ce adaogă mereu poeţii. Relevez aici această trăsătură: dorul pământului de a fi mai lângă cer, privit ca o năvală de sevă care se 'nalţă generos, apoi înfrăţirea dintre frunziş şi zvonurile nemărginirii. Nu este aici stejarul dodonic, prin frunzişul căruia vorbesc numai tainele de sus şi nici copacul purtător al unei anumite sentimentalităţi de jos, ci năzuinţa de a crea o viziune în care cerul să se înfrăţească cu pământul.

Când la un poet se reliefează astfel un anumit motiv, dovada că acesta nu este o sugestie cărturărească şi nici un întâmplător accent, se vede în structura întregului complex de motive. Feluritele poezii îţi apar ca tot atâtea acorduri dintr'o simfonie dată: sufletul poetului. La Crainic; imaginea aceasta înfăţişează variante în felurite contexte.

Amintesc aici unele momente care, în aparenţă, nu sunt expresia directă a poziţiei faţă de destinul poetului, dar capătă relief propriu privite în cadrul acestui complex. Astfel, nu este o întâmplare că ultima poezie din „Şesuri natale" este *Terţine pentru un arbore.* Copacul nu este aici arborele ţepos şi singuratec al câmpiei ocolit de păsări, neverosimil, ci patriarhul care poartă în frunzele lui toată bogăţia naturii, dăruind la rândul lui spre ceruri simbolicul prisos de vieaţă al păsărilor. Durerea stă aici în contrastul: sufletul care nu s'a putut dărui la fel. Deşi diferită, imaginea aceasta văzută structural e de o fiinţă cu semnificaţia întipărită in primul simbol. In cadrul acesta, accente din culegerea *Ploaie cu soare,* bunăoară *Elan,* se integrează simbolului din Copacul: vlaga poeziei se urcă din adâncuri spre ceruri, dăruindu-se generos. Pentru sentimentul acesta de vieaţă, de data aceasta independent de artă, şi totuşi în concordanţă cu ceea ce exprimase copacul, este acea dăruire a sevei din *Dimineaţa de Mai,* în terţinele:

Ce duh îşi suflă oare 'nfrăgezirea
Pe-această dimineaţă 'nrourată?
Mă simt crescând din lut cu 'ntreagă firea

Şi parcă astăzi e întâia dată
Când scoate din nimic Dumnezeirea
Plămada vieţii 'n spaţiu modelată.

Ar fi să înmulţesc paginile acestea, dacă ar trebui să ilustrez cum, la tot pasul,

© BCU Cluj

apare în chip organic sentimentul acesta de sevă bogată a vieţii. Iată, de pildă, în *Cules de vii,* acea atât de caracteristică imagine în care podgoria are un văl august,

Iar strugurii par ugere bălaie
Cu sfârcurile doldora de must.

Aici sentimentul dionisiac nu este fumurie pierdere în tot, ci duce la o nevoie de izbăvire a lumii în aceste două terţete de final din aceeaşi poezie:

Podgorie rodind cu prisosinţă,
Tu viaţă, poamă nesdrobită 'n lin,
Aş vrea cu o năpraznică voinţă,

Ca strugurii într'un pahar de vin
Să te strivesc pe toată 'ntr'o credinţă
Şi'n ea să sting al lumilor suspin.

Elanul generos al sentimentului face una cu fraza amplă şi cu acel larg legatto al versurilor ultimei strofe.

Transpusă pe plan social, vieaţa aceasta generos concentrată în poet nu vede destinul poeziei în a privi în urmă spre ancestrale sentimente de răzbunare, ca în *Testament* de d. Tudor Arghezi, ci suferinţele îndurate de străbuni sunt transfigurate privind în sus, ca în *De profundis:*

Dar din adâncul miilor de ani,
Tot ce-a mocnit în voi — frumos şi mare —
Irumpe'n mine ca o'vâlvorare
Spre ceru'ncins în sboruri de vultani.

In sânge-mi arde dorul vostru scris;
Urcaţi, prin mine, către biruinţă,
Şi-aşa, cum ale voastre toate mi-s,

Vă răzbunaţi, că 'n tânăra-mi fiinţă
A pâlpâit lumina unui vis
Şi s'a sbătut suprema năzuinţă.

Deşi poezia nu face una cu o icoană unitară, ea nu este o agrăire retorică, ci izvorăşte organic din acelaşi sentiment întruchipat în Copacul. După cum acolo, tot astfel şi aici, înrădăcinare în adâncuri şi o efflorescenţă spre ceruri. Ceea ce în Copacul era viziune spaţială, aici e transpus în largă viziune temporală, cu aceeaşi semnificaţie.

Arta fiind marea consolatoare şi trăsătura de unire între pământ şi cer, ea este, alături de iubire, *eternul zâmbet al Dumnezeirii.* Imaginea este finalul unei poezii, *Arta şi iubirea,* nu dintre cele fericite, cu elemente discursive. Teme retorice se mai găsesc la Crainic. Dar este remarcabil că în cele mai multe dintr'acest fel de poezie, dacă ar putea fi relevate — ca în toată lirica noastră de azi de altminteri — linii câteodată nu prea expresive, în schimb, de câte ori apare nevoia de a exprima sen-

© BCU Cluj

timentul propriu de menire a poeziei, nu mai întâlneşti linii moarte, căci imaginile devin vibrante şi deosebit de sugestive.

In ultimul volum, *Ţara de peste veac*, complexul de motive destinul poetului, dacă are unele expresii mai nuanţate şi mai rotunjite, acestea adâncesc adesea imagini care instinctiv i-au vorbit dela început. Iată reprezentativa *Rugă de toamnă*. In centru stă tot icoana unui copac simbolic, dar văzut în sângerarea toamnei pentru a exprima o dorinţă:

Ingăduie-mi stingerea unui copac,
In gânduri, ca el în frunziş, să mă 'nbrac
Cunună de flacări arzând în prăpăd,
Pe toate odată să mi le mai văd.

Şi'n vreme ce pruncii veni-vor încoace
Cu flăcări din gândul căzut să se joace,
Eu, creştet gol pe albastrul înnalt,
Să re'nmuguresc pentru veacul cellalt.

Deosebirea dela primul simbol, copacul, la această dorită înmugurire pentru *veacul cellalt*, marchează distanţa dela prima la ultima fază, dar şi ceva statornic: poezia ca o dăruire. Şi este caracteristic cum planta devine simbolul nu numai pentru artă, dar şi pentru alte poziţii ale existenţei, bunăoară, când în *Pădure în amurg* vede eflorescenţa de bogăţie şi farmec naiv al vechilor credinţe, azi pustiite de ştiinţă.

Pentru diferenţa de poziţii şi mijloace expresive, să compare cineva această poezie cu una din cele mai alese ale lui Lucian Blaga: *Tristeţe metafizică*, la care voi reveni. Şi 'ntr'una, şi 'ntr'alta vibrează durerea faţă de străvechile forme ale vieţii şi ale culturii, azi dispărute. Parnasienii şi-au învăluit durerea în evocări, câteodată discursive, simboliştii i-au dat orizont recurgând la simbolul corăbiei care se 'ntoarce cu pânzele în jos, după colindarea zadarnică în mirajul îndepărtărilor, expresioniştii au recurs la gesturi semnificative pentru deosebitele poziţii, liberându-le de preciziunea istorică şi prin aceasta umanizându-le, Nichifor Crainic alege viziunea pădurii, evocând farmecul străvechilor taine mitice, astăzi stinse:

Când norii rumeni, seara, încep să se ridice
Şi ard apoteoze pe coama ta, pădure,
Sub ondulări de ramuri trec netede colnice
Ca ganguri mohorîte de umbre moi şi sure.

Mireasma ce-mi trimite, ascuns, un terebint
O iau de călăuză ca firul Arianii
Şi'n voia ei mă poartă prin largul labirint
Pe unde-odinioară împărăţiau sylvanii.

Când arta inspirată de idolatre rituri
Cioplia din Paros veşnic vremelnicii de zei,
Ii ridica'n văzduhuri, îi cobora din mituri
Şi popula pământul şi apele cu ei.

© BCU Cluj

Sub baldachin de frunze trecea 'n acele zile
Diana 'mpodobită cu arc şi cu săgeţi,
Iar umbra primitoare îngăduia idile
Driadelor sprinţare cu zeii pădureţi.

Topia barbaru-i cântec în naiu maestrul Pan
Şi'ntins pe-o buturugă, sta răzimat în cotu-şi,
Naiadele, pândite de-un satir dolofan,
Scoteau din valuri sânii rotunzi ca nişte lotuşi.

Iţi înfloreau în umbră fiinţe aeriene
Şi'n farmecul acestui popor imaginar,
Tu legănai copacii pe lacuri şi poiene,
Imprumutând prestigiu de templu legendar.

Pe gangurile tale de neguri moi şi sure
Ştiinţa face astăzi ucigătoare crile
Şi-a isgonit misterul din umbra ta, pădure,
Cu toată frumuseţea păgânelor idile.

In scoburile negre gem voci înnăbuşite
Din clasica legendă a vremii celeilalte
Şi, ca o tragedie de visuri prăbuşite,
Amurgul se sfâşie prin vârfurile 'nnalte.

Aş putea să arăt paralele cărturăreşti, dacă în regiunea de câmpie unde am copilărit, n'ar circula azi cântece care tind spre baladă, ca un suspin pentru pustiirea pădurilor. Acolo unde, zice cântecul, odinioară cântau mierlele, astăzi şueră coasa ş'asudă secera, subt arşită. La Crainic, locul păsărilor este luat de străvechile făpturi şi credinţe mitice, locul secerei de ştiinţă care a izgonit misterul din umbra pădurii. Cu toate deosebirile, o tainică legătură uneşte ambele suspinuri. Cristalizarea unui sentiment ca acela al lui Crainic în cadrul unei dezolante despăduriri, era o imposibilitate tehnică, de aceea el a recurs la simbolul total din poezia *Pădurea în amurg*, pentru a pune în opoziţie poezia miturilor cu ştiinţa.

Chiar şi elanul dionisiac din *Cântec tracic* se totalizează tot într'o imagine de copac, de data aceasta un curpen uriaş care, ca şi legendarul copac se 'ntinde simbolic cât nemărginitul:

E noapte rotundă sub cer stâmpărat,
Un curpen imens e Calea-lactee
Din ramură'n ramură împovărat
De struguri ce'n besnă scânteie.
In boabe de stele lumina e vin.
Şi dacă pământul e slut şi e orb,
Din vinul luminii mi-e sete să sorb.
Prieteni, eu pentru suflet închin.

Cât de firesc se ivesc la Crainic imagini subt latura aceasta a unei plante, se vede şi dintr'unele metafore — metamorfoză a unui aspect înfăţişat mai întâi aievea

© BCU Cluj

şi apoi transfigurat. După ce evocă *Troiţa* din bătrâni, trunchiul i-aduce cu necesitate în fantazie mai întâi unele atribute ale copacului subt această formă populară cu îndoit plan de rezonanţă, ca de ghicitoare:

Tu nu eşti verde şi 'nverzeşti
Nădejdea vestejită,
Şi umbră n'ai şi mă umbreşti,
Troiţă zugrăvită.

Transferurile acestea deschid măestrit calea spre viziunea copacului care, ca în vechile legende biblice şi orientale, se 'ntinde simbolic deasupra lumii. Sigur, poetul nu şi-a amintit de formele dobândite de simbolul acesta în literatura lumii, căci nici aici nu este o sugestie cărturărească, ci viziunea se desface în chip firesc din zugrăvirea troiţei, încununând-o:

Şi parcă lemnul tău sărac
Deodată se destinde
Şi creşte uriaş copac
Tot ceru'n braţe de-l cuprinde.

Sus păsări piruie'n frunziş,
Jos aur cade'n luminiş
Pe drum, — pe drumul meu trudit
Din nesfârşit spre nesfârşit.

Pentru sentimentul spaţial al poetului şi pentru pătrunderea dintre amănunt şi semnificaţia largă, poezia aceasta e una din cele mai caracteristice. Cu alt prilej, am pus problema spaţiului şi timpului estetic în creaţiunile de artă, privind aceste forme ca sintetice mijloace de expresie chemate să desvăluie aspecte tipice din felul de a vedea al poeţilor. *Troiţa* lui Crainic este tipică pentru sentimentul lui spaţial, străbătut de nevoia de a se dărui şi încadrând o viziune între două nesfârşituri.

Cu astfel de imagini ale plantei-simbol, am ieşit din sfera complexului destinul de poet. Le-am relevat totuşi aici, pentrucă funcţional în toate vibrează o trăsătură unică: această înfrăţire dintre om şi întreaga fire subt forma rară a nevoiei de a se dărui.

Panteism ? Dacă ar fi numai atât, ar însemna să confundăm pe acest scriitor într'un grup numeros. Ceea ce-l individualizează este gestul acesta constant de dăruire care străbate tot scrisul său.

* * *

Paralel cu imaginea plantei străbătută de sufletescul arătat, încă din *Ploaie cu soare* mijeşte nevoia de a face din apă purtătoarea unei semnificaţii care, dacă în prima manieră, în *Căderi,* de pildă, nu dă forme remarcabile pentru sentimentul lui generos de dăruire, mai târziu, în ultimul volum, capătă orizont şi adâncire. Iată, bunăoară, *Cântecul apei,* în care elementul acesta, mai prielnic largilor răspândiri, devine purtătorul nevoiei de a se înnălţa într'un larg spaţiu estetic în care vibrează acelaşi sentiment al dăruirii.

Cu stropul, Doamne, mă ridic
Mai tare cu cât e mai mic...

© BCU Cluj

Murmură'n râu şi'n mare geme
E tinereţe peste vreme,
Din nori închipuie icoane
Şi spânzură de bolţi amvoane
Ca voia ta pe cer să steie
Prin fulgere şi curcubeie.

Este aici un sentiment cosmic însufleţit de nevoia înălţării.

Pentru forma spaţială a viziunii lui Crainic, comparaţia dintre direcţia liniilor din amintita *Căderi (Drum drept,* 1915; *Nufărul,* 1919), în care cascada vrea să fie purtătoarea sentimentului de vieaţă, şi dintre *Cântecul apei,* relevează care este forma spaţială proprie viziunii lui. *Căderea,* în care linia se prăbuşea în jos, este o încercare neisbutită în cadrul apei -simbol, pe câtă vreme *Cântecul apei,* întruchipat pe linia spaţială a înălţării, reprezintă una din cele mai relevante plăsmuiri ale lui.

Cineva ar putea să obiecteze: dar *Jghiabul* (1923, *Gândirea)* este şi el o evocare a apei care cade, şi nu este una din poeziile slabe. Dimpotrivă, preţuiesc mult poezia aceasta. Ca şi *Troiţa,* ea înfrăţeşte un aspect tipic cu o semnificaţie sporită prin largul timp şi largul spaţiu estetic:

S'au stins atâtea basme cu bătrânii
Şi ani şi frunză'n mâl au putrezit,
Dar suflet viu din sufletul fântânii
Străvechiul lemn cu muşchiu mi l-a 'nverzit
Din ce adâncuri fără capăt saltă
Eu nu mă 'ntreb, dar caut
Să-l ţin curat de mâlul de pe baltă.
Din gura de răcoare a fântânii
Imi curge ca un cântec printr'un flaut,
S'asvârle'n melodii de vălurele,
Alunecă pe nodurile mele
Şi gâlgâie 'n gurguiu —
Eu îl primesc să-l dărui
Oricui
Şi fiecărui.

Nu mai domină aici linia căderii în jos, ci un sentiment de generoasă dăruire încunună evocarea.

Pentru felul de a plăsmui, care pleacă dela aspectul văzut pentru a-l transfigura, arhitectonica poeziei cu opoziţiile de motive este revelatoare. Mă opresc la această structură, pentrucă văd în ea una din cele mai fericite expresii ale scriitorului. Sunt două motive care se opun: partea a doua a strofei citate este dominată de impresia de răcoare, sporită prin metafora *din gura de răcoare a fântânii.* Toată curgerea ei face una cu această impresie. Şi, contrastant, strofa a doua înfăţişează jghiabul sub dogoarea după-amiezii, exprimând cea mai elementară dintre nevoi: setea, pentru a încheia printr'o revenire la motivul şi *tremură mai rece,* de data aceasta ca un curcubeu, pe plan transcendent:

Amiaza bate'n neteda câmpie
Ca'ntr'o tipsie argintie;

© BCU Cluj

Dogoarea fumegă talazuri moi
E ceasul ars şi setea însorită
Se tânguie în mugete de boi.
Pripită, dogorită,
S'adună 'n mii
De turme, de cirezi, de herghelii
Bălăngănind tălăngi tărăgănat
Şi-o jale toropită, de argat.
Te-apropie şi bea, făptură arsă,
Că apa mea ce trece nu se trece
Cu cât o sorbi mai vie se revarsă
Şi tremură mai rece!

Dar spaţiul estetic al acestei alese plăsmuiri ar fi fost lipsit de un aspect expresiv necesar dacă, mărginindu-se numai la imaginea dogoarei de pe pământ, n'ar fi făcut să vibreze şi atmosfera de dinamismul opoziţiei sete şi îndestulare.

Oricât de sugestivă este imaginea *că apa ce trece nu se trece,* — poezia nu se putea opri aici. Ca întruparea setei, o nouă imagine a apărut, cu necesitate: păsările care cad, *beau şi iarăşi suie.*

Dar setea de pe câmp s'a ridicat
Şi din albastrul gol
Cad păsări leşinate în rostogol
Mai jos, mai răsfirat
Pe sinilia cerului perdea,
Şi coborând cu ea,
Par ciucuri grei ce s'ar fi spânzurat
De tivul ei — şi-i moaie 'n apa mea.
Şi beau şi iarăşi suie:
Având răsfrânt o clipă în unda mea verzuie..
Dar cum se duc şi ciripesc în zbor,
Stropindu-şi bucuria din aripa fugară
Pe nesfârşitul zâmbet al cerului de vară,
E apa mea stropită în ciripitul lor.

Este o vădită analogie între imaginea copacului care se dăruia şi aceasta a apei care cântă în ciripitul înviorat al păsărilor.

In poezia ceasta de împărtăşire, ar fi de mers până la cele mai mici nervure ale expresiei, dar aceasta ne-ar duce prea departe. Mai relevez numai ritmul general care învăluie totul, făcând să se strecoare deasupra imaginilor ceva din permanenţa aceluiaşi leit-motiv de timp, care se strecoară. După fiecare din cele trei aspecte de evocare, se repetă versurile trecerii şi dăruirii generoase:

Eu o primesc şi-o dărui
Oricui
Şi fiecărui.

Ca şi în simbolul din *Pădurea în amurg,* cel din *Jghiabul* este unitar şi totuşi nu mărginit la o singură faţă de arcuş. El uneşte deci nevoia simbolismului de su-

© BCU Cluj

gestiv contur total, cu nevoia de a exprima feţe multiple, care, în expresionism, va duce la tehnica unui pizzicato de semnificaţii metaforice.

Înrudită cu Jghiabul, este *Cântecul Dunărei* care, în cadrul unui spaţiu larg şi atât de spiritualizat, dă un sens însăşi existenţei noastre ca un generos imperialism al dăruirii:

Dunăre, Dunăre, drum legănat
Drum fără pulbere şi fără leat,
Du-ne spre apele mediterane
Dorul izvoarelor după oceane.

Dunăre, Dunăre, drum către larg,
Valuri de valuri în goană se sparg,
Neamuri de neamuri cu valul şi vântul.
Noi, stăm cu doinele şi cu pământul.

Dunăre, Dunăre, drum fără glod,
Du-ne vapoarele grele de rod,
Inima neamului nostru e'n grâne:
Dăruie-o lumii flămânde de pâine.

Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire.

Şi aici, nemărginirea spaţială este înfrăţită cu cea temporală. Atât de sugestiva imagine pe fond popular, *drum fără pulbere*, dobândeşte un larg orizont în versul atât de evocator: *drum fără pulbere şi fără leat...* Şi aici, impresia trecerii contrastează cu ceea ce rămâne. In centrul neamurilor şi valurilor care trec mereu, acest vers lapidar care a creat întregul spaţiu estetic al poeziei: *noi stăm cu doinele şi cu pământul...*

Pe planul poeziei sociale, dinamica apei vorbeşte deosebit de sugestiv în *Vila Blanca* (*Gândirea*, 1931). Ca expresie, este una din cele mai remarcabile poezii sociale din câte s'au scris la noi :

La vila omului bogat
Ce'nfruntă apele fudulă,
Dulăi cu rînjet galben bat
Fac noaptea inşi de caraulă.

Odor de marmură, înscris
Pe-albastre nesfârşiri în poarnă,
L-a fost clădit şi-apoi l-a 'nchis
Stăpân ce nu se mai întoarnă.

Când treci durerea să-ţi îngâni
Cu forma vilei lui fudule,
Il simţi doar cum te latră 'n câni,
Te fluieră prin caraule.

© BCU Cluj

Şi gândul tău însângerat
S'amestecă deavalma 'n mare :
Desnodământ nemăsurat
De vuiet şi de zbuciumare.

Talaz şi gând şi uragan
Limanu-l muşcă să-l dărâme,
Odorul lui marmurean
Să-l spargă ţăndări şi fărâme.

Poezia a fost publicată deodată cu *Cântecul Dunării.* Şi cu toate că e contrastantă generozitatea de acolo cu răzvrătirea de aici, ambele aspecte sunt feţe deosebite ale aceleaşi poziţii, după cum ura este reversul iubirii. Opoziţia este dela început răspicat conturată. Vila *fudulă* devine simbolul omului bogat, iar marea simbolul antagonist al forţelor elementare — în sens scitic. Cu atât mai semnificativ este aici sentimentul de răzvrătire, cu cât vila este înfăţişată şi ca o construcţie de artă; şi totuşi, după cum ţăranul, când trece pe lângă casa boierească, instinctiv îşi simte uneori pumnul strâns, tot astfel în această poezie în care vorbesc şi ancestrale instincte, nu câinii te latră, când treci pe lângă vilă, şi nici „inşii" care fac de caraulă te fluieră, ci stăpânul:

Il simţi doar cum te latră 'n câni,
Te fluieră prin caraule.

Şi la Eminescu proletarul ar vrea să sfărâme statuia Venerei şi pânzele de ninsori, dar acolo răzvrătirea este încadrată şi completată printr'o superioară privire de înţelegere pe planul istoriei lumii, în care gestul de răzvrătire este ca o icoană veridică dar naivă proiectată pe pânza vremii, pe când aici instinctul scitic apare cu putere elementară. Atât de adevărat este că, oricât de modern s'ar subţia un poet, stăruiesc în el porniri ancestrale...

Poet creştin şi al certitudinilor divine ?

Afirmaţia se cere străjuită de puternice bemoluri. Până în prezent, *Galaction* rămâne poetul frământărilor şi revelaţiilor creştine, cu toate abisurile experienţei umane, dar şi cu toate limanurile şi înălţimile clasicismului creştin.

La Crainic, pe linia destinului de poet, iată o ultimă imagine, oglindă sugestivă a propriului fel văzut în esenţă în ce are permanent. Este *Fântânile trecutului.* Şi aici, în centru stă o străveche imagine : pe drumul vechi de ţară, fântâna văzută ţărăneşte, ca un *aşezământ.* Ea este evocată însufleţit, subt forma atât de caracteristică pentru Crainic, a vocativului, care actualizează viu. Dar, cătând în adâncul apei, este uluit când el, omul nou, îşi străvede altă imagine decât aceea a unei armuri moderne. Ca şi în *Jghiabul,* apa apare aici chemată firesc de elementara nevoie a setei. După cum aceasta a fost generatoarea opoziţiilor din care este clădită poezia cu atât orizont, *Jghiabul,* tot astfel şi aici, numai când aceste două motive: fierbintele setei subt arşiţă şi pătura cu semnificaţie de adânc răcoritor al apei, s'a născut planul estetic de rezonanţă al poeziei:

Sunt Omul-Nou :
Mă 'nchin la sori nerăsăriţi,
Iar murgu-mi paşte
Pe câmpii încă ne 'nverziţi,

© BCU Cluj

Sub talpa-mi zac dușmani striviți
Mai înnainte de-a se naște.

Cuvântul meu e profeție :
Bolteşte noul firmament
Vestind a treia Impărăție
Și-al treilea Testament.

Pictez icoane noi — de sfinți
Ce vor să vie,
Izbesc în stâncile fierbinți
Și-aștept — o nouă apă vie.

Dar arșița și praful greu
Cu jar m'adapă...
...Și-mi plec pe vechea voastră apă
Armura secolului meu.

Dar când din unda liniștită
Vreau chipul nou să mi-l adun,
Din fund, sub casca-mi oglindită,
Zâmbește galeș — un străbun !

Nu este aici o variantă la străvechiul mit al lui Narcis. In această imagine atât de fericită: vreau chipul nou *să mi-l adun,* este poziția omului însetat să-și desluşească, prin propria icoană, destinul. Iar cel în care trăieşte nevoia de *a treia Impărăție* și de *al treilea Testament,* deci setea de forme noui, nu poate fi creştinul clasic, ci modernul preocupat de taina viitorului. La el însă aceasta nu poate fi separată de tainele înscrise virtual în trecut. Ceea ce defineşte imaginea aceasta a strămoşului, chip rechemat din adâncul păturilor fântânii, este o relevare a destinului aşa cum îl caută oglindit țăranul, dar cu o altă semnificație decât a fatalismului. Pe linia aceasta, există o admirabilă baladă populară sârbească : Marco Cralevici își vede destinul oglindit în adâncul fântânii și balada se încheie într'o tăcere, ca o acceptare a unei zodii nestrămutate, către împlinirea căreia porneşte.

Dar nu acest fatalism este imperativul destinului de poet al lui Nichifor Crainic ci, pe linia tuturor imaginilor străbătute, o sinteză între setea omului modern și străvechile preexistențe privite ca chezășia împlinirilor viitoare.

Această poziție nu este numai o nevoie personală, ci corespunde unei cerințe supraindividuale. Aceasta explică de ce în jurul *Gândirii* s'a grupat aproape tot ce este mai bun în lirica românească de astăzi.

Tehnica celorlalți care se caută în aceeași direcție este determinată de structura individuală a fiecăruia și de înclinările pentru anumite forme de artă corespunzătoare. Când Nichifor Crainic își exprimă destinul lui de poet, el nu recurge la optica unei imagini văzută prin unghiul unui singur plan de rezonanță, bunăoară la simbolul corăbiei care porneşte în larg ca în configurațiile sugestive ale acestui adevărat poet care este *I. Minulescu,* nici la multiplele fețe de metafore simbolic interiorizate ca la Lucian Blaga, ci alege astfel de contururi elementare în care,

© BCU Cluj

intr'un larg spaţiu şi timp estetic, să vibreze şi tainele înscrise în formele străvechi şi iluminările preexistenţelor.

Ca mijloc de diferenţiere, aleg poezia pe care i-a dedicat-o *Lucian Blaga : Tristeţe metafizică.* Nu mai avem aici un simbol unitar, ca la simboliştii sau la Verhaeren: corabia plecând în larg. La acest poet al nostru de interiorizată problematică modernă, ea nu este decât o metaforă iniţială :

In porturi deschise spre taina marilor ape
am cântat cu pescarii umbre înalte pe maluri,
visând corăbii încărcate
de miracol străin.

Alături de aceasta, avem un ansamblu de metafore cu multiple aspecte, care alcătuesc oarecum un simbol colectiv, necesar pentru a da glas durerii că toate poziţiile luate faţă de taina lumii au rămas fără răspuns. Acolo unde un parnasian (sau chiar şi Eminescu) trecea în revistă formele trecute ale vieţii, arătând că nici una n'a îndestulat setea de absolut, Blaga, în loc să evoce ca *Leconte de Lisle,* bunăoară, unice icoane pe pânza vremii, metaforizează aspectele vieţii: alături de *corăbii, poduri de oţel, sfinţi, fântâni...* Şi observaţi cum acestea sunt toate înfăşurate subt formă de plural.

Funcţional, este aici un plural pe care l-aş numi pluralul de îndurerată monetizare ca a unor lucruri mărunte pentru ceea ce în fond sunt pârghii ale existenţei. S'ar zice că după experienţa desamăgirii, ele şi-au pierdut nimbul unic al valorii în absolut. De aceea, observaţi cum în toată poezia, mulţimea acestor pluraluri este ca un multiplicat contrapunct pentru un singular de tragică încleştare în absolut : *miracol străin, tărâm de legendă, o fereastră de scăpare, ochiul cunoaşterii, steaua pe care umblăm,* apoi în final: *ziua, lumea, focul,* în sfârşit — *Isus* Acest continuu contrapunct nu este întrerupt decât de două aparente excepţii. Prima este *sborul pasării curate,* care cade la mijlocul celei mai ample dintre frazele poeziei, la sfârşit de vers, dobândind astfel o deosebită relevanţă. A doua este, în contextul final, *stihiile* care fiind un pluralia tantum adânceşte semnificaţia de esenţă a cuvântului.In finalul totalizant, pe întreg fondul arătat, şi chiar în cuprinsul ultimei fraze, se înalţă cu atât mai reliefant numele propriu Isus, ca un simbol de supremă unicitate.

Pentru o poziţie ca aceea a lui Blaga, este evident că un simbol privit în configuraţia lui unitară, oricât de bogat, nu putea fi purtătorul unei astfel de viziuni.

Indurerata problematică a destinului de poet s'ar cere ilustrată la Blaga şi prin *Meşterul Manole.* Rămâne să fie făcută cu alt prilej, aici fiind vorba numai de lirica poetului.

Din aceasta mai relevez *Cântăreţii bolnavi (Cumpăna Apelor)* pentru mărturia de sfâşiere lăuntrică :

Purtăm fără lacrimi
o boală în strune —
şi mergem deapururi
spre soare apune.

Ni-e sufletul spadă
de foc stinsă 'n teacă

© BCU Cluj

Ah, iarăşi şi iarăşi
cuvintele seacă.

In complexul acesta al lui Lucian Blaga se mai cuvine să fie amintită poezia *Biografie* care deschide volumul *Lauda Somnului.* Sunt aici cu totul remarcabile noi aspecte formale.

Din frământarea poetului ca interpret din adâncul subconştientului, nu se încheagă negaţiunea, ci o îndurerată acceptare a soliei de poet. Din ansamblul întunecoaselor rime anterioare şi ca o totalizare a opoziţiilor, creşte îndurerata afirmare a ultimelor două versuri, cu vocalizarea opoziţiilor dintre întunecos şi deschis :

De pe-un umăr pe altul
tăcând îmi trec steaua ca o povară.

Astfel, între destrămarea arghezianâ şi problematica atât de modernă şi interiorizată a lui Blaga, se situează, definindu-se, destinul poetului la Nichifor Crainic.

* * *

Cine îşi simte în chipul arătat solia de poet văzută organic ca o legătură între pământ şi cer şi între azi şi străvechile forme strămoşeşti, totul străbătut de o elementară nevoie de a se dărui, dacă este pus prin situaţia vieţii şi oarecum profesional în neîntrerupt contact cu orizontul creştin, nu ne apare totuşi decât rar ca un poet al problematicei creştine. Poezia concepută ca o relevare în sens platonician a preexistenţelor paradisului, este în expresia ei mai mult o teorie de transfigurare idilică decât de transsubstanţiere în esenţă.

Iată, de pildă, *Iisus prin grâu.* Acolo unde unii au vrut să vadă reflexe ale transcendentei poezii moderne, de fapt este o viziune a Mântuitorului, integrat în elementara rodnicie a firii:

Iar eu părea că merg în ceata
de ucenici şi ucenice
Şi sfarăm şi eu, pentru cină,
cu palmele-amândouă, spice.

După propria mărturisire, poezia s'a cristalizat în jurul unui vers obsedant, care l-a urmărit apărând şi dispărând în zarea conştiinţei timp îndelungat. Versul suna :

Inomenind Dumnezeirea şi îndumnezeind pe om

De sigur, lecturile şi preocupările teologice dedeau acestei expresii-pivot ceva din tăria unei aspiraţii, a unui ideal, în care lapidar revenea nu numai poziţia creştină, dar ceva din însăşi esenţa ortodoxismului. Versul cerea deci o poezie de ideaţie cu o totalizare pe înalt plan de viziune în absolut. Chiar şi faptul de a fi stăruit în conştiinţă doi ani şi jumătate înainte de a se cristaliza, arată că, artistic, îşi căuta aderenţe pe un alt plan decât acela al organicelor viziuni proprii poetului. Numai când în chip spontan, planul acesta transcendent a fost integrat în spaţiul Galileei, şi acesta a fost proiectat la noi, s'a iscat fericita scânteie care a organizat artistic îndelunga aspiraţie.

© BCU Cluj

Astfel, cele două spaţiuri ale viziunii: Galileia şi ţara grânelor noastre, se luminează reciproc, alcătuind un larg spaţiu estetic, de încadrare pentru viziunea Mântuitorului, în care însă nu transcendentul, ci idilicul domină.

Plastic, poezia aceasta aminteşte întruchipări în care icoana Mântuitorului apare în simplu cadru de vieaţă actuală : Iisus primit la masă în familia celui sărac sau rătăcind cu ucenicii prin lanuri... De sigur, astfel de întruchipări ale plasticei moderne i-au vorbit lui Crainic şi au guvernat din subconştient plăsmuirea. Aceasta nu este o scădere. Artistic vorbind, această integrare idilică în cadrul vieţii noastre este un gând fericit paralel cu întruchipările plastice ale unui *V. von Uhde,* cel care a revoluţionat iconografia lui Christos, făcând-o să apară într'un modern mediu muncitoresc.

In poezia *Iisus prin grâu,* cât timp poetul nostru se menţine în viziunea idilică, arta lui stă sus. Când însă, în ultimele trei strofe, face apropierele de el, cel frământat, se iscă nu ştiu ce ceaţă, care turbură optica poeziei, semn că nu în astfel de frământări, cu resfrângeri transcendente, ci în simpla şi omeneasca semnificaţie de idilă integrată spaţiului nostru stă farmecul şi noutatea acestei poezii.

Această inspiraţie de a transpune în cadrul nostru simboluri universale, nu vine atât din vreo influenţă sau vreo sugestie străină, fie internă, fie externă, cât dintr'o nevoie organică de a găsi planul românesc de rezonanţă. Dovada de această timpurie necesitate expresivă o găsim încă dela început, bunăoară într'acest încântător surâs care este *Vărul Dionis (Căminul nostru, 1910).* Preţuesc în această poezie cea mai aleasă întruchipare bachică din câte cunosc în poezia noastră. Simbolul stă aici în chiar ansamblul trăsăturilor de humor, încât orişice alt adaos peste semnificaţiile discret strecurate în poezie, ar fi distrus farmecul.

Pe aceeaşi linie expresivă : o viziune de viaţă românească în cadrul unui plan de rezonanţă propriu unor mari simboluri universale, s'a realizat şi cea mai aleasă dintre poeziile patriotice ale lui Crainic : *Magii* din *Cântecele patriei.*

Şi în această culegere izvorul este acel sentiment de necondiţionată dăruire, care stă în inima întregii sale creaţiuni şi pe care îl subliniez în această lapidară strofă din *Agapa eroică :*

Nu cerem chipuri de aramă
Şi nici în marmură statui,
Vecia nu-i a nimănui
Căci moartea toate le dăramă,
Dar va trăi nemuritor
In vieaţa celor fără număr
Cine-a căzut purtând pe umăr
Povara tuturor.

Dar pe când în cele mai multe din acest ciclu clocotul sparge conturul expresiei, în *Magii,* simbolul împlinirilor profetice înfrăţit cu suferinţa vremii rămâne o expresie de artă :

V'aţi făurit un vis de-acele
Ce-au fost aievea'n Canaan,
Străvechi tălmăcitori de stele
Sub cerul din Iran.

© BCU Cluj

Intinderea scânteietoare
Pălia 'n adâncuri ca un fum,
Când călăuza de vâlvoare
V'a luminat a drum.

. . . . . .

Pe frunți, cu magica lucoare,
Străbatem neguri și vâltori,
Spre zarea veșnic schimbătoare
Statornici călători.

Treptat se face cânt obida,
Iar îndoielile — temeiu :
Ne 'mbracă steaua cu hlamida
Cerescului poleiu.

Și 'n fulgerarea-i diafană,
Prin vremi, o magi, vă străvedem —
Cutezătoare caravană
Sosind în Betleem.

Astfel, magii ajunși la Bethleem devin simbolul marilor împliniri naționale.

Acest transfer între aspecte din viața românească și valori ideale face și neuitatul farmec al părții rezistente din *Poetul :*

Am învățat a versului măsură
Din simetria brazdelor arate.

Din sborul ce-l grăbește ciocârlia
Am învățat aprinsele avânturi
Și ritmul, care naște armonia,
Din legănarea grânelor în vânturi

*

Intr'o poezie de generoasă dăruire, era firesc ca sentimentul morții să fie cu atât mai puternic cu cât ea apare fără sens, lovind însăși darurile supreme ale vieții, copiii, ca în *Molima.*

Vibrațiunile în fața morții sunt felurite : când puterile vieții sunt mai tari ca ale morții ; când ambele sunt îngemănate; când privirile se înalță consolator spre țărmurile de dincolo...

Iată, bunăoară, *Eu am trăit,* în care verbul acesta este tot una cu „eu m'am dăruit";

De besna ta, o moarte, nu mă tem
Eu am trăit —
Și știu că va să vii. Deci, nu te chem.

Că dacă Domnul m'a deosebit
Din marea umilință populară,
A fost ca mai adânc s'o simt: eu am trăit.

© BCU Cluj

Poezia este un prilej de a afirma puterile creatoare ale vieții. Cu atât mai sugestiv cade această uimitoare imagine finală a morții :

Tu, — paraclisierul năimit
Ce stinge candelabrele 'n altare
Când liturghia vieții s'a sfârșit.

Ultima poezie din *Țara de peste veac* are o altă configurație: *Desmărginire* apare ca o liberare, ca o idilică întrezărire de taină consolatoare :

Și de pe vârf de munte mă voiu sui pe-un nor.
Zi grea, cutremurată va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi de tine, fășii voiu deslipi-o
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.

Voiu sfărâma sub pleoape tot spațiul din jur
Și-mi voiu culca suspinul pe norul meu: șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile vâsle prin valul de azur.

Oceane de văzduhuri s'or lumina rotund
Prin stele-arhipelaguri, șalupa mea să treacă,
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând rostogolită spre-adâncuri fără fund.

Mă va 'nvăli, spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrare de lumină
Și m'oi topi în boare de muzică divină,
Despovărat de zgura părerilor de rău

Estetic, stetea aici o mare primejdie. Vagul dematerializării prin moarte putea duce la o viziune monotonă Dar tactul de artist al lui Crainic serbează aici un adevărat triumf. Intre planurile de rezonanță ale poeziei este un dramatism de neîntreruptă încordare : motivul liberării transcendente stă în luptă cu acel al despărțirii. Dacă liberarea triumfă în acea *pretutindenească* vibrare de lumină, (cuvântul subliniat este o caracteristică împământenire din limba greacă a clasicismului creștin) celalt motiv revine omenește, subliniat totalizant chiar și în versul din urmă.

* * *

Nu știu ce daruri ne va aduce mâine Crainic. Greutatea vine din faptul că el nu s'a realizat încă deplin.

Intrucât poetul a fost stânjenit de teolog, citești printre rânduri cum o bună parte din vibrațiunile lui au rămas neexprimate. Ne aflăm deci în fața unui destin de poet care, dacă n'a trecut alături de menire, totuși nu s'a îndeplinit deplin. Cazuri de acestea pot să aducă surprize ; datoria criticei este să le întrezărească.

Ca poziție sufletească, fapt este că cu greu mi s'ar putea arăta un fel mai unitar și mai consolidat în lirica noastră de azi. Nu este poezie care să nu schițeze măcar gestul lui esențial : nevoia de a se dărui, când cu bucuria împlinirii, când cu durerea stânjenirii.

© BCU Cluj

Dacă priveşti tipologia virtuţilor creştine, aşa cum este înfăţişată în marile sisteme de configuraţii, constaţi că felul propriu liricului nostru nu se încadrează exact în niciuna din formele definite de marii contemplatori ai configuraţiilor sufleteşti, de *Toma d'Aquino,* de pildă, ca să numesc numai pe cel mai actual dintre toţi. Poezia aceasta nu poate fi subsumată nici în categoria *liberalitas,* nici în *fraternitas,* nici, firește, în *elemosyna,* nici chiar în acea supremă *caritas,* ci apare ca o nevoie elementară, fără ţel şi sancţiune, şi tocmai de aceea ca o funcţiune adânc umană.

Aş fi foarte recunoscător celui care mi-ar semnala în literatura universală pereche pentru o atât de constantă şi organică poziţie. Dacă însă nu mi se va semnala, atunci se poate să avem în el o primă formă pentru o caracteristică vibraţie în concordanţă cu însăşi generozitatea pământului nostru. Nu este aici exuberanţa amorfă a configuraţiilor indice, de pildă, şi nici nesfârşitul în care se pierde stepa răsăriteană. Nemărginirea spaţiului estetic al acestei poezii încadrează un contur tipic nouă.

Poezia aceasta nu este tot una cu gestul schiţat de sămănătorism. In acesta dăinuia ceva programatic şi intenţia raţionalistă a luminării .La Crainic, este o nevoe de adâncire care nu stă în esenţa sămănătorismului. Dacă pleacă din atmosfera lui Coşbuc, păşeşte pe căi proprii, cu alt orizont.

In ce măsură însă lirica aceasta poate să îndestuleze întreaga noastră conştiinţă artistică, rămâne o chestiune deschisă. Mă voi mărgini numai la câteva indicaţii.

Pentru a-mi asigura un cuvânt liber în actualitate, am ţinut să rămân izolat de contactul direct cu scriitorii. Altminteri, eşti prea des obligat să faci concesii de tactică, acolo unde este nevoie de pură intuiţie ,de lămurire mai presus de generaţii. Din preocupare ştiinţifică, am ţinut totuşi odată să iau contact direct cu aproape toţi scriitorii noştri de seamă. Şi pentrucă ei înşişi nu-mi puteau da o contribuţie pentru lămurirea problemei esenţiale, care este aceea a expresiei, am căutat să pătrund în aceasta indirect pe calea cea mai adecvată a mărturisirilor genetice.

In cadrul acesta, am avut prilejul să văd cât de puţin actuală este în poezia noastră problema expresiei. Aceasta nu este un aspect izolat, pentrucă tot astfel stau lucrurile şi în critică. In discuţia aspectelor formale aproape toţi liricii cu care am lua contact ,au fost stânjeniţi şi, dacă-mi este îngăduit cuvântul, cam neacasă.

Dintre lirici, acela care a deşteptat atunci mai mult interes şi a luat poziţie mai hotărîtă, este Nichifor Crainic. Să-mi fie îngăduit să desfac din mărturisirea lui un pasaj. „Aţi auzit în popor vorbindu-se despre un lăutar ce cânta *după ureche.* Ei bine, arta adevărată, mai ales în ce priveşte lirica, e aceea care se face după ureche". Şi cu această ocazie, poetul aminteşte episodul examenului dat la T. Maiorescu de St. O. Iosif. Căutând să-i înlesnească exemple prin care să ilustreze ce este o definiţie, criticul a întrebat ce este un iamb, un troheu, etc... Incurcat, poetul a răspuns că el scrie după ureche. Alăturându-se acestei poziţii, N. Crainic dă formularea: „Aceasta mi se pare că e poezia adevărată, care se scrie după ureche, şi toate poeziile mele au fost scrise după ureche".

De episodul acesta am amintit în *Semnificaţia lui Titu Maiorescu.* Acesta era examinatorul. Dar alături de Iosif, stetea pe banca examinaţilor şi Petică, cel care se frământase asupra problemelor de expresivitate şi versificaţie. Dacă Maiorescu ar fi avut bunăvoinţa şi pentru acesta să puie discuţia pe astfel de terenuri, ar fi constatat o mare deosebire de orizont în problema esenţială a liricei: expresia. Nu e greu să ne întruchipăm ce a gândit atunci Maiorescu despre poetul sămănătorist. De

© BCU Cluj

sigur, i-a venit în minte contrastanta icoană a lui Eminescu, cel atât de preocupat până şi de ultimele fibre ale expresiei spiritualizate...

Dar sămănătorismul şi poporanismul n'au putut duce mai departe sensul cuceririlor eminesciene, pentru care „cuvântul ce exprimă adevărul" era valoarea care chezăşuieşte circulaţia lui socială. S'a înscăunat astfel un misionarism al expresiei, în care cineva de sus îţi şopteşte la ureche ce ai de spus. Pentru sămănătorism, spiritul de improvizaţie era necesar. De aici, apologia unei forme nesupraveghiată şi necondusă.

Am înaintea mea paginile lui N. Crainic despre *Estetica lui N. Iorga.* Pretutindeni se preamăreşte inspiraţia misionară, deci o estetică a conţinutului. Pentru firea d-lui Iorga şi pentru momentul acela, era necesară. Dar este ea cerută şi de înaltele exigenţe ale poeziei? Şi unde ar fi literatura românească de astăzi, dacă Eminescu ar fi reprezentat poziţia artistică a lui Iosif, lăsându-se condus numai de ureche? Dar cerinţele artei sunt de aşa fel, încât, dacă le alungi pe uşe, intră prin acoperiş. In chip neaşteptat şi în chiar prefaţa d-lui N. Iorga la poeziile lui Gh. Asaki, iată formularea unei alte poziţii de înţelegere, aceea a noastră: „O poesie oglindeşte până în cea mai mică nuanţă de cugetare, până în cea mai fină indicaţie de sentiment, până la ultimul amănunt din ultima silabă şi până la ultima vibraţie de coardă o stare de spirit".

Dacă pentru firea şi epocala misiune culturală a d-lui Iorga, formulări ca aceasta au fost numai întrezăriri, repede anulate şi în practică, şi în critica literară, pentru o poziţie modernă ca aceea a d-lui Crainic, formularea unei estetici după ureche, se cere hotărît rectificată. In teorie, toată estetica d-lui Crainic este o estetică platoniciană, înfrăţită cu mitul nostalgiei paradisului. Arta însă, concepută ca un reflex al preexistenţelor ideale, cu atât mai mult trebuie să înfăţişeze nu spiritul de improvizaţie, ci acela de stăruitoare luptă pentru cuvântul unic, singurul care exprimă adevărul. Spun aici lucrurile acestea, pentrucă cei doi poeţi care — sub forme atât de contrastante — înfăţişează în literatura noastră spiritul creştin: Galaction şi Crainic, se apropie adesea de forma de inspiraţie a misionarului. Dacă pe ei talentul i-a condus adesea peste prăpăstiile acestei poziţii, generalizarea unei estetici a misionarismului ar fi negaţiunea poziţiei platoniciene care, văzând în artă strălucirea tiparelor veşnice, trebue să le simtă prezenţa în fiecare imagine şi în fiecare accent. Numai astfel poezia devine suprema închinare .

Cerinţele acestea sunt atât de imperioase, încât, după cum la d-nul N. Iorga, tot astfel şi la d-nul N. Crainic isbucnesc. La acesta din urmă, citesc în penultimul alineat din ultima lucrare, *Nostalgia paradisului,* următoarele fraze semnificative: „In orice artist de rasă se reproduce ceva din lupta lui Iacob cu îngerul: e lupta pentru cucerirea frumuseţii divine. Nu numai în morală, dar şi în estetică e valabil cuvântul Evangheliei, că împărăţia lui Dumnezeu trebuie luată cu asalt. Hristos prin biserica sa îmbărbătează geniul la acest asalt, cel mai nobil după acel al sfinţilor, care a dus la făurirea atâtor strălucite simboluri artistice ale credinţei".

Cu bucurie întâmpinăm fraza aceasta, şi bucuria noastră ar fi şi mai mare, dacă în imaginea lupta lui Iacob cu îngerul, n'aş găsi repetata strecurare a cuvântului *asalt,* una din formele care lasă larg deschisă poarta curentelor instrusiuni scitice....

Firește, arta concepută ca o luptă pentru a înălţa expresia spre o valoare în absolut, este o măsură care nu se poate aplica oricui. Sunt lucruri dintre cele mai frumoase care au izvorît dintr'odată, cu necesitate elementară. Dar după câtă pregătire şi după câtă aprindere a candelelor de aşteptare pentru mirele inspiraţiei?

© BCU Cluj

Faza istorică în constelaţia căreia intrăm, cere în literatură o limpezire în această direcţie. Dacă felul de a vedea, incidental formulat mai sus de d-nul Iorga, poate şi trebue să fie uneori aplicat chiar şi începătorilor poeziei noastre, cu atât mai mult se impune astăzi, când cultura românească trebue să aleagă între amorf, deci neviabil, şi cristalizare menită să dăinuiască printr'un stil propriu.

Dacă la Crainic până acum nu te întâmpină decât rar orchestraţii de acelea în care să simţi în orişice cuvânt şi în orişice accent tonalitatea unică, în schimb, aproape constant în poezia aceasta, apar aspecte care se întipăresc neuitat, bunăoară acea uimitoare imagine din *Eu am trăit,* moartea văzută ca

— paraclisierul năimit
Ce stinge candelabrele'n altare
Când liturghia vieţii s'a sfârşit.

Din fericire, sunt deci la Crainic funcţiuni expresive care asigură părţii celei mai alese din lirica lui, durată. Felul concentrat reduce intrusiunile retorice, iar arhitectonica poeziei lui este luminoasă, fără shematismul simetriilor raţionaliste.

Dacă în versificare simţi câteodată răsunetele din lirica noastră, dela Coşbuc şi până astăzi, — aceasta se explică nu prin spirit de imitare, ci printr'o rară receptivitate şi păstrare a versurilor citite. In chiar amintita mărturisire, el relevează: „Eu am avut pentru versuri o memorie excepţională; aproape tot ce am citit ca poezie românească am ştiut pe dinafară. Colecţiile revistelor le cunoşteam aşa de bine, încât foarte uşor aş fi putut să spun la ce pagină e cutare poezie, de cine e, câte strofe are, cu ce literă e scrisă, şi aşa mai departe". Cu o astfel de receptivitate şi cu excepţionala păstrare, nu este de mirare că unele reflexe ritmice şi chiar expresii se pot găsi în câteva din poeziile d-lui Crainic. Dacă uneori instrusiunile pot atenua unitatea de stil, în marea majoritate creaţiunile înfăţişează o strucutră cu elemente proprii, în deosebi când vibrează inima generoasă a poeziei sale, sentimentul de dăruire arătat.

Că în Crainic avem un poet născut, iar nu făcut, se vede din numeroasele trăsături proprii expresiei sale. Pe unele, le-am indicat în citatele de mai sus. Rămâne să ilustrez una din formele generale pentru cele mai multe din plăsmuirile sale. Este ceea ce aş numi agrăirea, acea formă a vocativului prin care te adresezi însăşi elementelor din care e construită poezia. Forma cea mai generală a lui Crainic este calda actualizare a unui aspect prin adresarea directă, *tu,* care stabileşte o întrepătrundere între *tu* şi *eu.* Firește, forma aceasta a vocativului a apărut odată cu poezia. O adâncire a străvechilor mijloace expresive ar ilustra funcţiunea sintetică a vocativului, în care se exprimă nu numai obiectul chemat, dar şi persoana care chiamă. In poezie, ea a evoluat dela simplele evocări iniţiale, cum le găsim adesea în lirica noastră populară până în formele largi ale apostrofărei prin care îţi apropii, actualizându-le, aspecte şi persoane îndepărtate. Şi este firesc lucru ca forma aceasta să apară frecvent la cineva hrănit cu poezie religioasă, în care prezenţa lui Dumnezeu se cere mereu evocată. Dar în felul cum această evocare răsună la diferiţi poeţi şi în frecvenţa ei, trăeşte ceva din structura fiecăruia.

La început, când i-am citit primele poezii, frecvenţa aceasta a vocativului mi s'a părut ceva supărător, ca intrusiune retorică. Dar oricine va trăi poezia aceasta, lăsând-o să lucreze neprevenit asupra lui, va trebui să constate că aici vibrează ceva organic şi semnificativ pentru sentimentul lui de vieaţă. In cadrul acestor agrăiri, se simte în deosebi timbrul lui Crainic.

© BCU Cluj

Să compare cineva forma aceasta generală cu aceea a lui *Lucian Blaga,* de pildă, şi va vedea cum la acest poet de problematică atât de interiorizată această formă de agrăire este rară. Ea este deci un mijloc de a diferenţia structura deosebită a celor doi poeţi. Lirica lui Crainic prezintă o poezie în care *eu* şi *tu* se contopesc într'o semnificaţie obştească. In sensul acesta, multe din poeziile lui depăşesc aspectul concret înfăţişat, devenind reprezentative pentru un aspect supraindividual.

Aleg ca exemplu tipic *Glas din câmp,* care nu înfăţişează ţăranul subt un aspect individual — dar oarecum permanenţa destinului de ţăran la noi. Cum codrul lui Eminescu zice: *eu fac ce fac de mult,* tot astfel această icoană de muncitor câmpean, văzută în esenţa gestului său: a munci este a se dărui —

Mă frâng pe plug şi-o iau de la'nceput.

In sensul acesta al contopirii dintre el şi aspecte esenţiale pământului nostru, Crainic este un tradiţionalist. Dar un tradiţionalist transfigurat printr'o bună parte din ceeace poate s'adauge conştiinţa modernă. Cine se va ocupa de ideologia lui, va avea prilej să constate, la fiecare pas, câte elemente moderne intră în aliajul ortodoxiei sale....

Se întâmplă cu el ceea ce se întâmplă cu unele străvechi cuvinte care izolat sunt străbătute de o mireasmă arhaică, dar mânuite de un scriitor modern dobândesc funcţiuni şi luciri noi, care fac din bunul strămoşesc, metafora unei poziţii neologiste. Şi aceasta nu numai în poeziile *fără leat* din *Ţara de peste veac* dar şi în agrăiri mai vechi. Când ţăranul zice cuiva: *vere,* a şters bariera dintre el şi celălalt ; când poetul zice *vere Dionis,* a înfrăţit cu forma aceasta o poziţie cu orizont modern.

La cei cincizeci de ani sunaţi, Nichifor Crainic este în cea mai frumoasă vârstă. Multe se potolesc — altele se desluşesc. Originalitatea lui actuală stă nu numai în ceea ce a dat, dar şi în ceea ce încă n'a dat. Dacă *teologul* care este în el a sporit poezia printr'un plan de rezonanţă înaltă, în schimb, *poetul* a fost stânjenit pentru că mai multe glasuri din sufletul lui multiplu — şi câteodată glasuri omeneşti esenţiale — n'au fost încă exprimate.

Critica nu poate să rămână numai un simplu birou de înregistrare a ceea ce a fost, ci trebue să aibă şi curajul de a creea pentru public atmosfera de aşteptare, pentru poet aceia de încordare spre ceea ce — trebuie să fie.

Marea bogăţie a lui Crainic este nu în ceea ce a dat, ci în experienţa adânc trăită şi pe care, din împrejurări temperamentale şi din acceptate poziţii sociale, a zăvorit-o în sine păstrându-o pentru supreme limpeziri şi transfigurări. Se pare că el însuşi a exprimat odată sentimentul acesta umbrit de melancolie. Este acest simbol, care poate fi purtătorul şi al unor porniri ale vieţii zăvorite, dar şi ale artei — *Comoara:*

Eu sânt o colină pe care se sbate
Văpaia unei comori îngropate.
Uitată din vremuri, îşi zornăie banii
Deasupra-i în straturi se vrăfuie anii
Se sbate comoara mea'n răvăşeală
Că prinde rugină şi prinde cocleală.
Sânt zornete stinse şi tot mai afunde,
Otravă de moarte mai crud o pătrunde
Şi urcă prin straturi de ani, albăstrie,

© BCU Cluj

Paloarea-ţi metalică, melancolie,
Ce-mi joacă pe frunte — năluci de vâlvori
Pe tainiţa 'ncet ruinatei comori.

Sunt însă comori de experienţă către chemări înalte pe care oricâtă melancolie le-ar umbri, oricâte rătăciri te-ar ispiti să le ocoleşti, rămân nestrămutate, te cârmuiesc din adâncuri. Ce ne-a dat Crainic până astăzi sunt numai limbile vestitoare de ceea ce va trebui să fie deszăvorît, pentru a deveni un dar obştesc peste veac.

Nu este aici locul să dau un sfat Vărului Crainic...

Dar paralel cu simbolul comorii pe planul artei, să-mi fie îngăduit să sugerez scoaterea ei la iveală printr'un alt simbol, atotcuprinzător pentru întreagă experienţa lui de până acum, neexprimată încă şi câteodată dureros zăvorită: din zori până în amurg şi până în taina ultimă a nopţii străjuite de stele, toată povestea lumii şi a unui biet suflet de om poate să fie văzută în aspectele mereu schimbătoare şi mereu aceleaşi, cu ecouri din adâncuri şi cu surâsuri de sus — ale mării.

Distanţa de la poezia de până acum a lui Nichifor Crainic la poezia deplinei exprimări, o văd măsurată prin distanţa dintre prima lui poezie de răsfrângeri dintre cer şi pământ, întruchipată mărginit în *Lacul,* şi simbolul mării. Rămâi visător, gândind ce ar putea ieşi când, el care a cântat la tinereţe răsfrângerile simbolice din *Lacul,* se va despovăra de orice sgură şi, de la înălţimea plinei maturităţi, îşi va înfrăţi sufletul cu *marea,* cea cu nenumăratele ispite, mustrări şi surâsuri de dincolo de veac!

La această răspântie a chemării lui, să-mi fie îngăduit să evoc o icoană pe care aş dori s'o aibă ca un talisman în calea împlinirilor sale. Este acea neuitată pânză în care *Böcklin* se zugrăveşte cu penelul în mână şi cu privirea aţintită în forma internă care-i pluteşte în ochi şi care aşteaptă să fie veşnicită pe pânză. Toată seriozitatea şi adânca chemare a actului creaţiunii este întipuită în această imagine. Vezi momentul fericit şi plin de gravitate când se săvârşeşte transfigurarea de la viziunea lăuntrică la expresie. De ce însă Böcklin s'a zugrăvit, cântându-i la ureche — acea stranie apariţie de schelet care scoate din arcuş cu tâlc nevoia de a asculta în actul supremei creaţiuni şi ceva ca un avertisment pornit din sentimentul vremelniciei?.. S'ar zice că pentru cucerirea valorilor supreme, acest glas de dincolo este ca un memento care întregeşte căutarea comoru. Multe pot răsuna pe coarda de o gravă melancolie a acestor avertismente... Aş dori ca de câte ori ia pana în mână, Nichifor Crainic să audă la ureche nu pornirile scitice şi nici rătăcirile impulsive, care de curând îl făcură să coboare valoarea unui ales coleg dela Teologie, care şi el are în suflet o bogată comoară de ştiinţă şi de omenie, ci biruind triumfurile de o zi ale pamfletului — să asculte numai acele chemări superioare care îi arată

Come l'uom s'eterna.

Scriitorului care a rostit cuvintele: „a munci este a te dărui", ne facem bucuria de a-i dărui la cei cincizeci de ani icoana sub zodia căreia să creeze lucruri pe care nu i le poate răpi nimeni, împlinindu-şi destinul.

© BCU Cluj

INCEPUTURILE ŞI CADRUL UNEI PRIETENII

DE

LUCIAN BLAGA

Luna Mai 1919. Descindeam întâia oară în Capitală, câteva săptămâni după ce publicasem întâiele volumaşe: versuri şi proză aforistică. Din cele câteva ecouri de gazetă, ce mi-au sosit în orăşelul medieval din Ardeal, din Valea Săcaşului, vale care adăpostea şi satul copilăriei mele, aflaiu că apariţia volumaşelor „Poemele luminei" şi „Pietre pentru templul meu" nu trecuse neobservată. O fierbinte curiozitate mă făcea să iau contactul cu viaţa mare, pe care o bănuiam palpitând dincolo de Munţi. Bucuria întregirei ţinea încă în braţele ei tinere toată ţara. Eram student. Sosit în Capitală, am tras la un frate de-al meu, şi el student, care locuia departe undeva într'o mahala, dincolo de Spitalul Filantropiei. Cu toate că nu dormisem toată noaptea, am ieşit numai decât să văd oraşul, al cărui aspect uşor răsăritean, întins şi miniatural, mă încânta neasemănat mai mult decât occidentala şi imperiala Vienă, la a cărei universitate urmam filosofia încă din 1917. Mă simţisem până atunci un biet om fără de „capitală", şi acu treceam pe Calea Victoriei cu sentimentul că această Capitală, cu soarele ei mai aprins decât cel pe care-l cunoscusem vreodată, îmi aparţinea într'un fel personal. Nu cunoşteam, firește, suflet de om, dar eram purtat de-o tinereţe unanimă pe această Cale, pe care nu mă mai îndu-ram s'o părăsesc. Ajungând în dreptul Academiei Române, am şovăit o clipă. Mă gândeam că aci puteam să aflu fără îndoială adresele, ce mă interesau. Nu ştiu de ce, şi cu toate că o timiditate de neînvins mă sfătuia altfel, mă simţeam îndemnat îndeosebi să mă prezint scriitorului Vlahuţă, despre care citisem în ziare că era bolnav. La cancelaria Academiei mi s'a dat o adresă mutilată, numai strada, fără de număr. Cum mă găseam în încăperile Academiei, n'am putut să înfrunt ispita de a iscodi şi ce se petrece la etaj, căci multă lume suia şi cobora. Urcând, m'am înghesuit şi eu puţin printre studenţi. N'am putut să văd până în incintă, dar auzeam destul de lămurit ce se vorbea. Profesorul Ion Bianu răspundea, după cum înţelesei, discursului de recepţie al lui Ovid Densuşianu. Ce păcat că n'am sosit

© BCU Cluj

câteva minute mai de vreme, s'aud şi discursul, îmi ziceam. Şi gândindu-mă astfel, auzii dintr'odată pe orator, pronunţându-mi numele. Bianu voia să aducă un elogiu şcoalei literare a lui Ovid Densuşianu şi poeziei noui, care-şi da în sfârşit roadele. Oricine îşi poate imagina tulburarea tânărului student. El se simţea şi măgulit, dar şi cam surprins de a se vedea amintit în legătură cu numele lui Ovid Densuşianu, a cărui faimă de filolog el n'o ignora, dar a cărui poezie nu-i căzuse nici odată sub ochi prin Ardeal. De cinci ani Ardealul nu mai avea nici o posibilitate de legătură cu publicaţiile bucureştene, iar înainte de războiu în Ardeal nu se citea decât literatură răspicat naţionalistă. N'am mai ascultat discursul, fiindcă mă tot întrebam, cam intrigat de neştiinţa mea : ce legătură o fi între Densuşianu şi studentul din Valea Săcaşului ? Academicianul acesta trebuie să o ştie, dacă a spus-o. Cum căldura devenise insuportabilă, am părăsit Academia, — cu oarecare părere de rău şi cu adresa scriitorului Vlahuţă în buzunar. Am căutat strada Visarion şi măsuram casele cu ochii. Nici una nu mi se părea prea potrivită pentru Vlahuţă. In cele din urmă în apropierea unei bisericuţe, mă opresc în faţa unei case scunde, care-mi da sentimentul prezenţei celui căutat. Intru în curte, nimerisem în adevăr. Apăs butonul, se deschide, o doamnă apare. Intreb de domnul Vlahuţă. Doamna răspunde cu blândeţe : „Domnul Vlahuţă e bolnav şi nu primeşte. Dar cine sunteţi ?" Răspund : „Un student din Ardeal", şi adaug numele. Doamna a zâmbit cu şi mai multă blândeţe : „Aşteptaţi vă rog un moment". A dispărut şi după alte două clipe mi se îngăduia să intru. Vlahuţă zăcea, obrazul anunţa umbre de dincolo. Avea un glas stins, da uşor din cap şi-mi făcea semn cu mâna să mă apropiiu. Am luat loc pe-un scaun lângă bolnav. I-am spus că tocmai în ziua ceea sosisem întâia oară la Bucureşti, că doriam aşa de mult să-l cunosc şi-l rugam să mă scuze că am îndrăznit. El m'a liniştit. S'a informat asupra situaţiei din Transilvania. I-am vorbit despre călătoria triumfală a Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria prin ţinuturile noastre. „Ai citit foiletonul lui Nichifor Crainic din Dacia, despre cărţile D-tale ?" m'a întrebat pe urmă Vlahuţă, şi mi-a lăudat apoi mult timp, în multe feluri, şi cu multă căldură, sufletul lui Crainic... „Stă în aceeaşi casă, — îl cunoşti ?" „Nu-l cunosc dar voiu căuta". „Atunci ştii ce, vino mâine la dejun, va fi şi Crainic aci şi doctorul Voiculescu". A doua zi la dejunul, ce s'a servit chiar în camera în care zăcea Vlahuţă — ţinuse să fie şi el de faţă şi să participe la isbucnirile de tinereţe din preajma lui — am cunoscut pe Nichifor Crainic. De atunci datează prietenia, care avea să devină cea mai rodnică prietenie a vieţii mele, o prietenie care a înflorit necurmat, o prietenie care n'a cunoscut decât ascensiuni şi care a fost fecundă, chiar şi atunci când isca deosebiri de vederi în materie literară şi filosofică. La acel dejun mă simţeam prea cu luare aminte examinat din partea tinerilor invitaţi, şi prea stingherit decât să fi putut să stau de vorbă cu Nichifor Crainic. Cred că Nichifor înţelegea situaţia căci mă privea parcă mi-ar fi spus : Las' că scăpăm noi de-aici. Ne-am întâlnit adesea pe urmă în cele câteva săptămâni cât am mai stat la Bucureşti. El venea parcă întotdeauna din şesurile sale natale şi îmi făcea impresia unui mare greer de câmp. Totdeauna acest greer aducea soarele cu el şi asvârlindu-l în tăcerile mele îmi sfărma pânza unei uşoare melancolii. Nu arareori făcea haz de unele particularităţi ale limbii mele ardeleneşti. Ne-am destăinuit degrabă. Eram fără îndoială firi în multe privinţe complementare. Eu insuportabil de mut, el de-o exuberanţă copleşitoare. El cu o seamă de ani mai în vârstă, dar cu ani decisivi. El cu o pregătire teologică şi cu un mic trecut semănătorist, pe care încerca să-l depăşească, eu cu o pregătire filosofică şi cu un mic trecut, pe care nu ştiu cum

© BCU Cluj

să-l numesc, dar de care şi eu încercam să mă scutur. Oscilând între cei doi Dionişi, cum se cădea unor tineri de vârsta noastră, între Dionysos, zeul veseliei de aur, şi Dionisie Aeropagitul, lumina înaltă a răsăritului, eram totdeauna în căutarea unor locuri salvatoare, unde ne puteam întâlni şi din care s'ar fi putut făuri o zare comună.

Suntem acum în luna Martie 1940, adecă 20 de ani mai târziu. Nichifor Crainic a împlinit recent cincizeci de ani. Ştiu că admiratori de-ai lui — nădăjduesc să fie printre ei cât mai mulţi tineri, căci pentru ei trăieşte omagiatul — vor scrie cu acest prilej despre toate aspectele operei şi activităţii sale, aşa cum se cuvine. Am însă certa convingere, că nimenea nu e mai chemat să scrie despre prietenia cu Crainic, decât subsemnatul. Dau tiparului aceste câteva note despre începuturile prieteniei noastre, căci dacă aş vrea să scriu tot ce amintirea păstrează în legătură cu această urzeală de întâmplări, ce se chemau unele pe altele, ar trebui să scriu volume. Scriu despre începuturi, fiindcă de fapt atunci s'au pus temeliile unor raporturi statornice şi fiindcă prietenia noastră a rămas permanent nuanţată de aroma acelor ani.

... In toamna anului 1920 am stat vreo câteva săptămâni împreună la Viena, unde Nichifor Crainic venise cu Alecu Busuioceanu, tânăr critic literar pe atunci, strălucit istoric al artelor mai apoi. Amândoi voiau să înveţe nemţeşte şi să cunoască mai de aproape o cultură, dela care în acord cu ceeace părea să dovedească evoluţia literaturii noastre ei aşteptau o desmărginire a experienţei lor spirituale. Am regretat totdeauna că timpul petrecut împreună la Viena a fost aşa de scurt, căci am fi putut să ne confruntăm cu mai mult câştig impresiile. După trecerea doctoratului eu mă legasem însă să mă întorc la Cluj, unde în timpul verii intrasem cu Cezar Petrescu, cu Adrian Maniu, cu Gibi Mihăiescu, cu Eugen Filotti, în redacţia ziarului „Voinţa", şi unde începeau să mijească întâiele planuri ale „Gândirei". Dela Viena, timp de doi ani, Crainic îmi scria intermitent despre necazurile lui (trebuia să muncească din greu pentru a putea să aibă pâinea de a doua zi), şi despre literatura germană pe care o luase cu asalt, isbutind în scurt timp s'o cunoască atât de bine, încât mă informa şi asupra celor mai noui apariţii.

In 1921 apăru „Gândirea", foarte tinerească la început, ca un buchet de tendinţi centrifuge, şi aproape ostentativ fără de program. Revista era piaţa de întâlnire a tinerelor talente, o manifestare cele mai adesea căutătoare, incertă, dar cu sănătatea pestriţă a primăverii în ea, o manifestare reală dar fără de manifeste. Nimenea nu putea să spere că revista va deveni, ceeace avea să devină în adevăr. Stăpânea în paginile ei, la început, o atmosferă de colectivitate întemeiată pe prietenie în primul rând, iar nu pe o ideologie. Uneori pe la redacţie (camera lui Cezar) mai isbucneau dintr'un nimic şi neînţelegeri, cari sucombau repede în explozii de amiciţie. Vreau să notez că între Cluj şi Viena corespondenţa circula destul de asiduă. Cezar ne citia scrisorile primite dela Nichifor, care stăruia asupra necesităţii unor directive, şi ne certa cumplit când ieşeam prea mult din făgaşele bunului simţ. Crainic venia cu un concept adâncit al „tradiţiei". In timpul acela publicam poemul „Zamolxe" (1921), cu care intenţionam să ancorez în creaţia mitică, etnică, iar nu mult după aceea tipăream în „Gândirea" un scurt articol cu stângăcii juvenile, şi prea unilateral poate, pentru un spiritualism autohton, dar liber şi creator, liber până la barbarie (cuvântul „barbarie", deşi fusese rostit doar cu o jumătate de gură, a făcut apoi fără de încuviinţarea mea carieră în eseistica românească. Remarc că din parte-mi n'am acordat acelui articol nici un locşor în vreunul din

© BCU Cluj

volumaşele mele de eseuri). Pentru un spiritualism mitic, creator şi liber, liber în cadrul constrângerilor firești şi subconştiente ale unui „stil", am rămas însă de atunci şi până astăzi. Nu intenţionez deloc să fac aici un istoric al revistei Gândirea. Cunosc însă cititori de ai revistei, cari reproşează lui Crainic că ideologia Gândirii a fost îndrumată cu prea multă stricteţe pe linia unui spiritualism ortodox. Să mi se încuviinţeze să dau o replică. Nu vreau şi nici nu pot să-mi închipui că o colaborare atât de îndelungată şi de harnică ca a subsemnatului a fost doar tolerată în paginile acestei reviste. Din parte-mi n'am dece să mă plâng, căci Nichifor Crainic, care, având întru totul în mâinile sale conducerea revistei, a îndrumat-o realmente pe sub zodia unui spiritualism dogmatic, n'a şovăit niciodată să-mi publice nici poezia, nici dramele şi mai ales studiile filosofice, de multe ori foarte eterodoxe. Dacă nu mă înşel cam depe la 1923 Nichifor Crainic a dat „Gândirei" pecetea programatică ştiută. Prin conduita ei practică revista s'a menţinut însă pe podişurile unui spiritualism liber şi creator în sens înalt românesc. Nichifor Crainic este cine este. In nici un caz el nu poate să fie învinuit că ar fi făcut din această revistă de literatură şi idei o anexă a catedrei de apologetică ortodoxă. Intr'o atmosferă de respect reciproc s'au stabilit în cursul acelor ani matca şi dinamica „Gândirei". Revista avea de fapt mai multe aspecte, iar unitatea ei relativă era mai presus de orice o unitate de atmosferă. De o parte revista propunea certitudini pentru cititorii cu sufletul mai receptacular gata de a le accepta ca certitudini, de altă parte însă revista problematiza aceste certitudini şi căuta noui şi iarăşi noui perspective pentru sufletele cu mai puţine aderenţe dogmatice. Intre „dreapta" revistei, care, mai calmă, stăruia într'un crez literar şi metafizic tradiţional, şi „stânga" revistei, care, mai chinuită, punea accentul mai mult pe creaţie şi pe o libertate a mişcării îngăduită de însuşi stilul vieţii noastre, s'au intercalat cu timpul marcante personalităţi intermediare. Prin varietatea poziţiilor, câteodată prin polaritatea poziţiilor în unul şi acelaş larg cadru spiritualist, mişcarea îşi sporea desigur farmecul şi viaţa. Şi fiindcă mă simt depănând scumpe amintiri personale, să mi se dea voie să mai adaug câteva amănunte şi date de relief. Mi-aduc aminte de bucuria, ce am resimţit-o în primăvara anului 1923, când Nichifor Crainic publica în „Gândirea" unul din marile sale eseuri, în care se arăta, printre altele, preocupat de anumite forme populare româneşti ale spiritualităţii creştine. Crainic le punea cu impresionantă măiestrie în evidenţă. Concomitent, tipăream o dramă sui generis „Tulburarea apelor". Plăsmuisem în drama mea, în care acţionau preoţi contaminaţi de duhul reformaţiunii, un personaj misterios ; acest personaj întrupa nişte crezuri, sau mai curând nişte eresuri, de o vădită similitudine cu modurile populare pe cari Crainic le punea în lumină. Coincidenţa a stârnit tot entuziasmul meu, căci scriind drama nu cunoaşteam încă acele forme populare. Asemănările mi-au confirmat sentimentul că mă găseam pe drumul unor creaţii, ce aveau înrudiri subterane cu creaţiile culturii populare. Conştiinţa că merg pe o cale cu încă neîntrezărite posibilităţi, spre desfundarea unor comori, mi-a fost hotărîtor întărită prin confruntarea, la care mă refer, şi pe care mi-a prilejuit-o eseul de sintetică viziune al lui Crainic. Dar *asemenea* întâlniri, asemenea asonanţe, dacă nu chiar rime, am avut de atâtea ori cu Crainic. De atunci ştiu că se poate creia româneşte şi fără de a fi câtuşi de puţin „sămănătorist". Iar dela citirea eseului lui Crainic cultura populară a început să mă preocupe şi în anume perspective teoretice. Mai târziu în vara anului 1928, cu ocazia unei vizite, pe care Crainic mi-a făcut-o în Elveţia, unde îndeplineam o slujbă la legaţiune, i-am expus câteva din ideile mele cu privire la cultura noastră populară.

© BCU Cluj

Colindam pe sub coamele munţilor, pe la cumpăna apelor la Kandersteg. Neuitate mi-au rămas plimbările prin acele păduri de sub culmile de stâncă cerească, în ale cărei conformaţii se mai citesc toate svârcolirile geologice ale planetei. Făceam proiecte şi încercam viitorul. Atunci mi-a spus Crainic că trebuie neapărat să scriu odată un studiu filosofic despre cultura noastră populară, în care amândoi deopotrivă vedeam cea mai frumoasă realizare europeană a acestui tip de cultură. Ani în şir m'a urmărit gândul şi îndemnul lui Crainic l-am simţit ca o mustrare că tot întârziiu. Cartea promisă lui Crainic nu puteam însă să o scriu decât în momentul, când ea avea să se integreze organic în concepţia mea filosofică. Aşa a luat fiinţă „Spaţiul mioritic" (1936). Dar n'aş vrea să trec sub tăcere o altă dată anterioară acesteea. In toamna anului 1930 surpriza periodică a întâlnirilor a avut loc la Geneva la o sesiune a Ligei Naţiunilor. Crainic venea, dacă nu mă înşeală amintirea, dela un congres al latinităţii din Sudul Franţei, unde stârnise aplauzele calde ale unui public exigent cu un discurs în onoarea lui Charles Maurras. Eu descindeam dela Berna, mânat de treburile profesiunei. Isprăvisem după o îndelungă pregătire în vara aceea „Eonul dogmatic", în tăcere şi în singurătate. Era volumul cu care puneam temeiul Trilogiilor filosofice, a căror multiplicare atunci încă nici n'o bănuiam măcar. Mă bucuram de întâlnirea cu Crainic, fiindcă avem prilejul să-mi mai astâmpăr puţin dorul de ţară văzându-l (îmi ziceam: o „ţară" strânsă într'un singur greer), dar mă bucuram şi fiindcă aveam posibilitatea să-i expun ideile desfăşurate în studiul meu filosofic. Mărturisesc că eram puţin cam speriat de unele rezultate, la care ajunsesem, şi mă temeam ca aceste rezultate să nu fie efectul unei prea mari singurătăţi. Nichifor fusese şi de astă dată întâia instanţă critică a ideilor, întâiul filtru. Deşi rostea categorice rezerve faţă de unele teze, studiul avusese darul să găsească aprobarea sa călduroasă în acea noapte, plină de stele, şi sus şi jos, petrecută pe malul lacului Leman, de pe care din când în când venea câte un scâncet trist de pescăruş. Astfel, Nichifor Crainic căuta, chiar şi atunci când unele formule îi pricinuiau o suferinţă aproape fizică să fie un generos călăuzitor. Parcă se simţea el însuşi răspunzător de căile spirituale, pe unde umblau sau rătăceau prietenii săi. Hotărît lucru, în ultimii ani steaua lui polară devenise unul dintre cei doi Dionişi: Areopagitul. Şi pe măsură ce Areopagitul i se destăinuia, îi era lui Crainic tot mai greu să privească abaterile dela teologia acestuia. Când surprinde asemenea devieri, el încearcă să le readucă la matca patristică. Apără o poziţie ce i se pare eternă. In orice caz linia spirituală, pe care Crainic şi-a construit-o, coincide efectiv şi integral cu înnălţarea ortodoxiei româneşti. Consecvenţa şi duhul ei rămân un splendid exemplu, chiar şi pentru aceia, cari, constituindu-şi alte poziţii, s'au hotărît să frământe mai departe, fiecare cu puterile sale, aluatul de totdeauna al gândirei omeneşti.

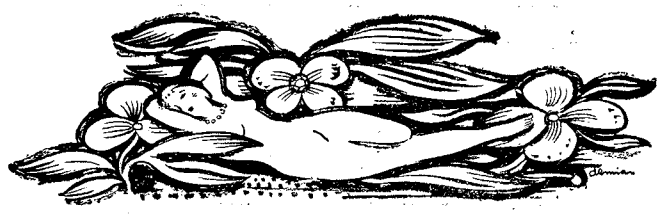

© BCU Cluj

LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

ION PILLAT

Când jumătatea veacului un ram
De laur împleteşte pe-a ta frunte,
Când încă tâmplele nu-ţi sunt cărunte
Şi-ţi cântă 'n suflet viersul ce-l ştiam -

Pe alţii-i las cu proza să te 'nfrunte;
Rămân, poete, omul ce eram
Şi lira mea slăveşte maltul hram
Al Muzelor ce te-au suit pe Munte.

Poet încununat al ţării mele,
I-ai ridicat cucernic mânăstiri
In grai boltit de versurile grele.

Cu Voiculescu-alături şi cu mine,
Ai dat cuvânt în vremi de şovăiri
Tradiţiei române şi creştine.

© BCU Cluj

SENTIMENTUL SPAŢIULUI IN POEZIA LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

TUDOR VIANU

Ascultând de una din acele intuiţii sintetice, care preţuesc cât un întreg program, Nichifor Crainic şi-a intitulat primul său volum *Şesuri Natale.* Titlul, atât de fericit ales, fixa sectorul peisagiului nostru, a cărui introducere în lirica românească alcătuia una din originalităţile contribuţiei lui. Nu s'a ridicat încă harta lirismului românesc. Lucrarea ar putea fi însă încercată, pentru a înscrie câte un nume pe configuraţiile terenului şi liniile de vecinătate care au avut norocul de a intra în patrimoniul literar prin cântecul unui poet. Cine ar isbuti să deseneze această hartă originală, ar fi obligat să graveze un singur nume pe întreaga regiune care întovărăşeşte linia şerpuitoare a Dunării: numele lui Nichifor Crainic. Această parte a ţării, în care se întemeiază tezaurul cel mai însemnat al bogăţiilor noastre, dar în care omul a fost mai puţin fericit, mai strivit de avuţiile care nu se adunau pentru el, mai des călcat de năvălirile din miază-zi, n'a dăruit literaturii multe nume de prozatori şi de poeţi. Muntele şi pădurea, colinele Moldovei, bălţile Brăilei, în vremea din urmă Delta Dunării şi Marea, şi-au găsit cântăreţi cari să le exalte şi pictori cari să le fixeze pitorescul. Câmpia însă, întinderea fără margini a bogatelor şesuri în care românul repetă de veacuri experienţa infinitului, nu-şi găsise încă rapsodul, mai înainte ca Nichifor Crainic să ne dăruiască rodul cântecului său. Antologiile abia dacă puteau reţine evocările Bărăganului, cuprinse în paginile fastuoase ale tratatului Pseudo-Kinegheticos de Alexandru Odobescu. Acestuia îi puteam adăuga însă acum. cu numele noului poet, pe închinătorul unui cult mai statornic.

Mi-aduc aminte cum în 1916, când deschideam pentru întâia oară paginele *Şesurilor Natale,* recoltam impresia hotărîtă că aflu echivalenţa fericită, limpede şi caldă a sentimentelor care, urmărindu-mă cu putere, năzuiau către expresie Veniam eu însumi din acea parte a ţării, în care Dunărea mărgineşte fecunda câmpie valahă. Deseori oraşul nostru era străbătut de vestea inundaţiilor din sudul judeţului. Barierele lăsau să treacă şirul căruţelor, de care spânzura ceaunul negru, singurul bun smuls furiei apelor de ceata oamenilor necăjiţi, bărbaţi, femei şi copii. După câteva săptămâni, băjenarii se întorceau acasă şi, la începutul verii viitoare, peste pământul jilav holdele se legănau în pacea amiezelor încremenite. Când, copii fiind, ieşeam

© BCU Cluj

din oraş, nu porneam pentru a afla vreo ţintă precisă, vreo legătură sau vreun colţ de pădure, ci numai linia palidă a zării, la capătul şesului fără margini. Ne era deajuns să ne culcăm într'un cot, pândind sborul scurt al graurului şi să aşteptăm fără gânduri lucrurile acelea care nu vin niciodată, până când adierile serei ne ameţeau cu toate parfumurile câmpiei şi flueratul îndepărtat al trenului ne înfigea în inimi junghiul neliniştei şi al dorului de viaţă. Căutasem în zadar, în anii unei adolescenţe de cititor pătimaş, versurile care să-mi spună ceeace trăia cu atâta putere în mine, când l-am citit pe Nichifor Crainic. Nelămuritele senzaţii ale câmpului nu mai erau o mărturie mută:

Amiaza obosită se toropeşte 'n zare,
Albeşte uriaşă pe largile tarlale
Şi'n pacea dogorită de-a verii 'nvălvorare
Ea zace 'n infinitul nelămuririi sale

Şesurile Natale nu sunt numai tema unei singure poezii, ci a unui volum întreg. Un critic atent ar putea distinge şi enumera nesfârşitele nuanţe ale câmpiei pe care le înregistrează primul volum al lui Crainic. Se găsesc acolo ,alături de toropeala amiezii, zorile „proaspete şi clare", boarea care „adoarme pe margini de hotar", „susurul veştedei otave", tristeţea de moarte a marilor apusuri. Dar pe de-asupra tuturor şi, învăluindu-le deopotrivă, sentimentul spaţiului desfăşurat cât poate măsura ochiul în întindere şi cât poate ţinti în înălţimi ,odată cu sborul matinal al ciocârliei.

Nu cred că mă înşel spunând că ceeace distinge poezia lui Nichifor Crainic este vastitatea spaţiului pe care ea îl cuprinde. Sunt poezii în care trebue să recunoaştem talentul unui sculptor sau al unui pictor, poezii pline de plasticitate sau de coloare, în care imaginile se compun în grupuri statuare sau în alternanţe de tonalităţi şi valori. Poezia lui Crainic este, în primul rând, evocare a spaţiului şi, în această calitate, ea manifestă afinităţi mai de grabă cu pictorii atmosferei. Ceeace mă uimeşte necontenit şi mă leagă de poezia lui Crainic este cât loc se află în ea, cum nu numai detaliile pitoreşti dar şi stările emotive sunt văzute şi resimţite evoluând fără stânjenire, în imensităţile spaţiului:

Şi cum treceam prin seara aceea de suspine,
Pustiul ei umplându-l cu desnădejdea mea,
Părea că se desprinde tot sufletul din mine
Şi moale, în neştire, cu cântecul plutea.

Prin acest sentiment al spaţiului se menţine unitatea profundă a întregei opere poetice a lui Crainic. Astfel, când în *Ţara de peste veac,* volumul maturităţii creatoare a poetului, tema şesurilor pare abandonată, se păstrează încă reprezentarea spaţiului infinit, ca adevărata celulă germinativă a inspiraţiei sale. Citească cineva cu atenţie titlul acestui ultim volum al lui Crainic. *Veac* este o noţiune temporală. Dar în legătură cu această noţiune temporală, ne este indicat un raport spaţial: *Ţara de* peste *veac.* Această ţară este a morţii, a eternităţii, a realităţilor care ne depăşesc şi ne însumează. Toate experienţele poetului religios se concentrează în această culegere mai recentă, în care se găsesc desigur versurile lui cele mai frumoase. Dar această ţară în care se adună ca într'un focar gândurile cele mai înalte ale poetului şi

© BCU Cluj

nostalgiile lui cele mai aprinse, nu este o categorie metafizică, ci propriu zis o regiune, o dependență superioară a spațiului. In loc să privească în zarea nelimitată a șesului, poetul țintește acum în sus și descopere de-asupra „piscurilor de 'ntrebări" țara mitică a lui Lerui-Ler. Vastitatea naturii se extinde în imensitatea cosmică, în care vâslesc marile elanuri ale sentimentului mistic:

Și de pe vârf de munte mă voi sui pe-un nor.
Zi grea, cutremurată, va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi de tine, fășii voiu deslipi-o,
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.

Voiu sfărâma sub pleoape tot spațiul din jur
Și-mi voiu culca suspinul pe norul meu: șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile vâsle prin valul de azur.

Oceane de văzduhuri s'or lumina rotund
Prin stele-arhipelaguri șalupa mea să treacă.
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând rostogolită spre-adâncuri fără fund.

Mă va'nvăli spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrare de lumină
Și m'oiu topi în boare de muzică divină
Despovărat de zgura părerilor de rău.

Poezia de mai sus, „Desmărginire", este una dintre cele mai caracteristice pe care le-a scris Crainic, nu numai pentru sentimentul spațial pe care îl manifestă, dar și pentru întreaga lui atitudine religioasă. Ea ni-l arată pe poet năzuind spre desmărginire, nu prin gestul de negare a lumei spațiale, ci prin potențarea ei. O împrejurare care îl face pe poet să găsească și să dăruie literaturii noastre, unul din cuvintele cele mai frumoase: *pretutindenesc*. Nu este în adevăr caracteristic că momentul supremelor eliberări îi apare poetului ca ubicuitate, ca multiplicare infinită în spațiu? Sufletul lui trăind mereu în dimensiunile vieții reale, iubește lumea creată și despărțirea de ea ar fi o cumplită și amară sfâșiere, dacă ceeace se află dincolo n'ar fi pentru presentimentul lui o viață mai intensă, mai bogată, mai pură.

© BCU Cluj

IISUS PRIN GRÂU

DE

PAN. M. VIZIRESCU

Pentru cine cercetează îndeaproape poezia noastră, cu intenţia de a scoate la iveală elementele ei de fond corespunzătoare fundamentelor vieţii noastre spirituale, un lucru îl isbeşte dela primul moment: *absenţa sentimentului creştin şi a marilor teme legate de el.* Consideraţia aceasta se referă în genere la producţiile poetice care stau la baza literaturii noastre până la o dată mai recentă, dată care coincide cu apariţia lui Nichifor Crainic în poezia românească. Până aci, deşi e vorba de un tradiţionalism plin de semnificaţie şi înţeles autohton, deşi toţi istoricii şi criticii literari vorbesc de o epocă ale cărei isvoare de inspiraţie pornesc în mare parte dela esenţele noastre specifice, totuşi lipsa pe care am subliniat-o la începutul acestor rânduri se resimte profund, lăsând sau impresia că sentimentul religios n'are nicio rezonanţă în sufletul poporului român, sau că exponenţii lui nu l-au găsit de un interes prea înalt pentru criteriile lor artistice. Astfel avem această ciudăţenie, ca tocmai poezia tradiţionalistă, care prin însăşi definiţia ei ne duce cu gândul la o completă aderenţă faţă de sufletul popular, să se prezinte cu un asemenea gol care ne lipseşte de unul din aspectele cele mai caracteristice ale tradiţiei noastre. Explicaţia e simplă totuşi. Poezia noastră s'a desvoltat fie sub influenţa clasicismului, care a deplasat în altă parte atenţia şi sensibilitatea poeţilor (câţi zei şi zeiţe n'au fost invocate chiar şi în cele mai mari poeme ale secolului trecut!) — fie sub obsesia acelei filosofii romantice de un subiectivism anarhic, plin de negaţii şi false interpretări faţă de orice problemă legată de existenţa omului. Religia fiind socotită ca o filosofie populară şi deci cu totul simplistă, nu putea fi admisă în rândul valorilor capabile să fertilizeze concluzii şi atitudini pe măsura unei epoci de grave şi îndrăzneţe preocupări. Am fi nedrepţi însă dacă am generaliza şi acest punct de vedere, fiindcă oricine ne poate demonstra că mai toţi poeţii noştri, începând cu Grigorie Alexandrescu şi mergând până la Cerna, până la Iosif şi Goga, au uneori — dar aproape incidental — şi o oarecare înţelegere pentru temele religioase. Fiecare ne oferă câteva piese de acest fel şi în ele se poate recunoaşte câte o realizare de incontestabilă frumuseţe şi adâncime. Avem de pildă: *Rugăciunea* lui *Grigorie*

© BCU Cluj

Alexandrescu, Rugăciunea lui *Vasile Alecsandri, Rugăciunea* lui *Eminescu, Hristos a înviat* şi un *Sonet* religios de *Vlahuţă,* un *Psalm* şi *La Paşti* de *Coşbuc, Isus* de *Cerna, Isus* şi *Rugăciune* de *Iosif, Rugăciune* de *Goga,* — iată câteva bucăţi demne să stea în orice antologie cu opere de inspiraţie religioasă. Dar e prea puţin atât! E prea puţin, iar după cum se poate vedea din titlurile citate, *Rugăciunea,* adică forma de odă, de mărturisire şi adoraţie, e motivul caracteristic la mai toţi poeţii. Sau la alţii e vorba de discuţii filosofice, în care se caută un sens moral, o explicaţie sau o idee de valoare axiomatică. Cu excepţia lui Coşbuc care plasticizează sentimentul religios în strânsă armonie cu viaţa şi natura satului românesc în minunatul său poem *La Paşti,* nu avem unde căuta răsfrângerea sufletului autohton sub raportul acesta. Dar şi Coşbuc, cu toată larga lui bogăţie de pitoresc românesc, ne-a dat prea puţin în direcţia care ne preocupă.

Oricum, motivele amintite şi altele pe care le-am lăsat de-oparte, au conţinut şi subiect religios, iar unele chiar tind să exprime adevăruri sublime legate de credinţa noastră. Dar ele sunt pure intelectualizări şi nu expresii fireşti ale spiritului nostru popular. In ele nu se ridică profunzimile mistice ale neamului cu nuanţele caracteristice ale fondului nostru religios. Lipsesc marile ecouri, asocierile, spaţiul şi însăşi nota ortodoxiei care stă ca o pecete seculară pe întreg sufletul şi natura pământului românesc.

Taina aceasta, cu miresmele şi luminile ei, a adus-o în poezia noastră Nichifor Crainic. Deaceea, pentru cel care vrea să urmărească tradiţia religioasă nealterată, transpusă în limbaj poetic, n'o poate face decât pornind dela Nichifor Crainic. Cu el şi dela el, intrăm într'o epocă nouă, în care poezia religioasă devine piatra de încercare a fiecărui poet. Astăzi avem o recoltă de o rară bogăţie în asemenea preocupări, iar modernismul, care fără direcţia iniţială a lui Crainic ne-ar fi sufocat cu tot felul de exotisme, s'a dovedit foarte sensibil faţă de spiritul creştin al ţărănimii noastre.

Incercaţi să vă imaginaţi poezia noastră de azi fără Nichifor Crainic şi veţi vedea în ce constă contribuţia lui adusă literaturii române.

* * *

Pentru a arăta în mică măsură sensul şi valoarea poeziei religioase a lui Nichifor Crainic, fiindcă altfel ar fi nevoe de un studiu vast, ne vom ocupa de una din cele mai caracteristice poeme: *Iisus prin grâu.* Bucata aceasta, pe lângă frumuseţea ei unică şi marea căldură sufletească ce o străbate, are însuşirea deosebită de a reprezenta o adevărată sinteză a elanurilor poetice care stau la temelia operii lui Nichifor Crainic. Deoparte ne înfăţişează poezia câmpului, a holdelor pe care le-a cântat cu învăpăiată pasiune în alte ocaziuni, de alta, nestăpânita lui dorinţă de a contempla pe Dumnezeu şi de a căuta să intre în voile lui. Tema generală este însă alta: poetul se simte incapabil de a intra în rândul celor ce pot urma pe Invăţătorul lumii — şi simte cu desnădejde această scădere — din pricină că nu se poate ridica la înălţimea morală a vrerilor dumnezeeşti. Sau cu alte cuvinte, aici e discutată puterea de aderenţă a omului la cuvântul Mântuitorului — la calea de mântuire, — deci o temă exclusiv creştină şi cu rost începător.

Să vedem cum a înţeles Nichifor Crainic să dea grai acestui sentiment şi acestei drame a puţinătăţii omeneşti. Ar fi putut desigur să ne ofere o simplă mărturisire lirică, de verificare, de constatare a posibilităţilor sale interioare, faţă de dorinţa şi poziţia în care se pune, precum face în alte părţi — şi cu deplin succes, — când des-

© BCU Cluj

bate acest proces şi caută motivele neputinţei de a se ridica la Dumnezeu. Iată o justificare raţională a omului modern: *„inima-mi te roagă, dar mintea te respinge"* în *Călătorul,* poezia aceea de mare înduioşare faţă de vrăşmăşia cu care veacul închide poarta lui Dumnezeu; sau chinul poetului aflat într'o cumplită dilemă, — iarăşi semn al neputinţei de a se lămuri şi descătuşa de ademenirile protivnice:

Eu stau la răscrucea de unde
Poteci împotrivă se duc,
Nu-i nimeni să-mi poată răspunde
Pe care s'apuc.

Sunt singur şi nedumerirea
Şi chinul spre ceruri le 'ndrept,
Dar, lespede, nemărginirea
Imi cade pe piept.

„Porumbiei"

E o stare de mare nefericire sporită de însăşi năzuinţa poetului de a se face accesibil supremei graţii şi de conştiinţa perfect lucidă că nu poate isbuti. Aici e drama, în dorinţa fierbinte şi sinceră, manifestată stăruitor de a-şi revela pentru mângâierea sufletului său, raza ochiului divin şi în zădărnicia care urmează acestui efort ca un destin necruţător. *„Mă simt de besnă cu pământul, supt"* — spune în *Rugăciune* când încearcă iarăşi să desluşească tristul înţeles al aceleeaş nevredniciii.

Condiţia inferioară a vieţii pământeşti a pus pecetea păcatului peste fruntea mică a omului, închizându-i calea aspiraţiilor de purificare şi de evadare. E ceeace opreşte comunicarea dintre el şi Dumnezeu: *„cuvântul tău n'ajunge pân' la mine"*.. Sau şi mai tare, — aproape infernal:

Cuvântul tău e clopotul din turlă
Vibrând zadarnic peste-un bărăgan,
Când între tine şi 'ntre mine urlă
Păcatul meu cu glas de uragan.

„Cuvântul tău"

Totuşi, de-aici ,din această căderc pe planul impurităţilor, sufletul creştin îşi descopere antenele cu care va şti să recunoască divina caritate şi să se împărtăşească din adevărul ei ,pentru o posibilă transfigurare:

E 'nveninat pământul de păcate,
Dar numai astăzi, în amarul lui,
Iţi gust nemărginita bunătate.

„Trudă

Iată câteva exemple din atâtea şi atâtea câte ne oferă opera poetică a lui Nichifor Crainic, şi din care pot fi reţinute diferitele nuanţe ale unei tragice mărturisiri, privind o conştiinţă creştină în trudnica şi dureroasa ei sforţare de a se mântui, — fiindcă sensul acesta îl are întregul sbucium.

© BCU Cluj

Isus prin grâu ca idee nu cuprinde ceva mai mult, dar ea cumulează tot ce ni s'a spus până aici. Şi nu mai e doar o spovedanie lirică, sau metafora unei stări sufleteşti, ci o viziune grandioasă înscrisă pe dimensiuni de spaţiu şi de timp, în care intră deopotrivă şi elementul descriptiv şi cel narativ, din a căror îngemănare perfectă rezultă înţelesul ei adânc şi sentimentul poetului, ceeace presupune o serie întreagă de dificultăţi pentru o poezie a cărei realizare desăvârşită e urmărită până în cele mai mici detalii.

Poetul are o revelaţie extraordinară. Intr'un măreţ apus de soare, i se pare că vede pe Mântuitorul trecând cu ucenicii săi printre lanurile de grâu de-acasă, nimbat de lumină şi apoteoză.

Prin grâul copt, pe unde-aleargă
şerpuitoarea mea cărare
Ce scapătă departe 'n aur
de glorioasă înserare,

Mi s'a părut că treci Iisuse,
precum treceai pe vremea ceea
Gustând în mers prietenia
pescarilor din Galileea.

După cum se vede, poezia reproduce un moment evanghelic, de unde şi caracterul ei cu desăvârşire creştin. Nu e un motiv pur şi smplu religios, ci specific creştin. Intărim această constatare, fiindcă prin ea se diferenţiază fundamental poezia lui Crainic.

Poetul nu a ales momentul acesta numai cu sens contemplativ, mulţumindu-se cu încântarea pe care o oferă tabloul văzut într'o clipă de extaz mistic, ci l-a ales trăindu-l, actualizându-l în conştiinţa sa. Iisus revine după veacuri, şi drumul Lui de astădată e prin holdele româneşti, prin lanurile care se legănau sub ochii poetului nostru şi care pentru sufletul lui ca şi al părinţilor săi, nu pot fi decât creştine, fiindcă sânt opera muncii sfinţite prin rugăciune şi a milei cereşti. Grâul, spicele, pâinea, vin din Evanghelie. In universul românesc, unde natura e atât de supusă regulilor dumnezeeşti şi unde totul grăieşte parcă în duhul amvoanelor, nu e nimic mai firesc decât închipuirea aceasta care plimbă imaginea Mântuitorului prin ţarinele noastre.

Tabloul e fastuos, iar asupra lui Iisus se revarsă toată splendoarea şi frumuseţea cerească în mijlocul acelei privelişti de câmp, fără ca însoţitorii Lui să fie neglijaţi:

Pe părul tău, încununându-l,
juca o flacără bălaie
Şi soarele muia vestmântul
drumeţilor în vâlvătaie.

Până aici viziunea ne este înfăţişată cu conturul ei din afară, dar un contur atât de mult spiritualizat, încât parcă nu e vorba de figuri omeneşti, ci de făclii aprinse.

Prezentarea lui Iisus într'un asemnenea cadru, corespunde nu numai adevărului evanghelic, dar şi conştiinţei noastre populare cu care poetul se identifică. In altă parte, în *Terţine patriarhale* ne împărtăşeşte nostalgia sufletului familiarizat

© BCU Cluj

pe deplin cu viaţa religioasă, cu mângâierile şi elanurile ei. Nostalgia aceasta rezultă dintr'o dorinţă neîmplinită. In liniştea unui cămin tihnit de ţară, poetului i se pare că ar fi putut să fie accesibil lui Dumnezeu, în călătoriile Lui neştiute printre oameni:

Şi călători trudiţi pe drum de ţară
La noi să poposească rând pe rând
Să guste vorba ta familiară.

Zăvozii noştri să-i privească blând
Cu ochii umeziţi de duioşie...
Şi'n praf, printre drumeţi, amestecâna

Dumnezeeasca lor epifanie,
Ca'n vechile balade ciobăneşti
Sân-Petru cu Moş-Dumnezeu să vie,

Şi tu la fel de bună să-i cinsteşti
Cu miere şi cu azimă bălană
Ca pe ori-şicare oaspeţi omeneşti.

Dar oaspeţii sfinţi ar fi trecut pe-acolo, fără ca să ştie gazda cine-au fost, în *neştiinţa ei pământeană,* plecând într'un amurg, când,

Din zări adânci solarul jărăgaiu
Să-i tăinuie 'ntr'o glorie de fum..

Această *glorioasă* însoţire cerească o vedem şi aici ca şi la Iisus, care apare în câmp deschis fără să-şi ascundă divinitatea. Numai că la Iisus e vorba de lumină şi strălucire, pe când la cei doi bătrâni de învăluirea unei taine.

Insfârşit ,analogia motivelor din cele două poezii este evidentă, cu deosebire că, pe când în *Terţine patriarhale* e numai formularea unui gând rămas neîmplinit, în *Iisus prin grâu* se produce apariţia evanghelică dorită de sufletul poetului tot în consens cu spiritul tradiţiei noastre, dar pentru o necesară verificare a stării lui de puritate, precum se va arăta mai târziu.

Am văzut pe Iisus ca înfăţişare, în strofele citate ; în cele ce urmează îl avem

Vorbeai... şi inimile toate
se aninau de vorba ta
Şi le purtai ca o podoabă
de ciucuri prinse la manta.

Imaginea aceasta şi ca valoare poetică şi ca originalitate, e tot ce se poate plăsmui mai frumos şi mai adecvat, pentru ca să ni se sugereze caracterul sublim al momentului : Iisus vorbeşte iar inimile celor ce-l ascultă, covârşite de bunătatea şi mierea vorbirii Sale, îi acopăr simbolic vestmântul ca o podoabă, vestmântul acela care reprezintă haina sfinţeniei şi a împărăţiei divine.

Iar mai departe:

© BCU Cluj

Că vorba ta era mai dulce
ca rodiile din Edom
Şi'nomenia dumnezeirea
şi îndumnezeia pe om.

Calitatea supranaturală a vorbelor sale în care este suprema blândeţe şi mângâiere, săvârşesc minunea ridicării omului a cărui conştiinţă a primit într'însa lumina cerească, precum dumnezeirea consimte să se apropie cu prietenie de făptura sa transfigurată. Această reciprocă apropiere, de îndumnezeire a omului şi de umanizare a dumnezeirii, este însăşi temeiul Evangheliei şi sensul în care s'a desfăşurat viaţa Mântuitorului cu pildele, cu învăţăturile şi patimile Sale.

Viziunea poetului evoacă marile chinuri îndurate de bunul învăţător, cu omenescul şi tragicul lor:

Treceai... şi sângera în tine
prigoana crudelor sinedrii...

cu rănile rămase deschise peste veacuri, ca o dovadă a jertfei divine, făcute pentru neamul omenesc de totdeauna, pentruca, imediat în versurile următoare să deschidă putinţa înseninării şi reabilitării terestre, prin sensul ocrotitor şi primitor pe care-l oferă natura în contrast cu firea înrăită şi păcătoasă a puterniciei omeneşti:

In zări vă aşteptau gigantici,
cu crengi ocrotitoare, cedrii.

După aecastă înaltă prezentare a lui Iisus şi a însoţitorilor Săi, poetul ne vorbeşte despre sine, — alăturat şi el grupului sfânt într'un asemenea ceas evanghelic şi de sărbătorească trăire a sentimentului religios:

Iar eu părea că merg în ceata
de ucenici şi ucenice
Şi sfarm şi eu pentru cină,
cu palmele-amândouă, spice.

Participarea lui la taina aceasta în centrul căreia stă însuşi Mântuitorul cu sufletele cele mai alese şi mai curate, ar fi desigur un mare triumf moral şi cea mai desăvârşită afirmare pe calea sublimei înălţări. Dar ea nu e posibilă până la capăt, căci spune poetul mai departe:

Eram socot prea mult al lumii
şi prea puţin al vrerii tale
Că pământeana grijă, Doamne,
m'a 'ntârziat, stingher, pe cale.

Iată condiţia inferioară a vieţii pământeşti şi drama eliminării din cercul sacrelor preferinţe. Cugetele grele, ispitele, grijile pământeşti legate de firul existenţiii, toate la un loc, izolează, distrug avânturile înalte şi osândesc sufletul la cea mai teribilă renunţare. Poetul o spune aici cu regretul dureros al celui ce se vede

© BCU Cluj

îndepărtat de forţe ce nu stau în puterea lui pentru a le îmblânzi şi înduioşat de graţia ce i se refuză pe drept cuvânt, fiindcă oricât de mare ar fi fost aspiraţia lui în sensul arătat, izolarea aceea e opera propriei sale nevolnicii.

In altă parte, într'o minunată parabolă care se chiamă *Colind,* avem ideia aceasta într'o formă mai populară, exprimtă în faţa uşii raiului, de sufletul celui nevrednic, cercetat de Sfântul Petre :

Om din lume ticălos,
C'am iubit flori vătămate
Şi-am lucrat păgânătate...

spune despre sine cel care bate la poarta raiului, dar acesta înduplecă inima sfântului, pentrucă, pe lângă toate păcatele, îşi aduce aminte şi *„de-o ispravă mai de preţ":*

De-o bărdacă de răcoare
Unui călător străin
Şi-un crâmpeiu de lumânare.

In *Iisus prin grâu* resemnarea e definitivă, mai ales că lipseşte şi puterea de înţelegere şi cunoaştere a Mântuitorului, dincolo de mărturiile ce se ştiu despre Sine. Spiritul celui care vrea să se apropie de El, nu poate pătrunde întreg misterul divinităţii în părţile rămase acoperite pentru mintea omului.

Pe-acelaş galben grâu coboară
acelaş glorios apus,
Dar n'aud vorbele-ţi pe care
evangheliştii nu le-au spus.

Poetul se întoarce la cadrul iniţial al viziunii sale pentru închiderea tabloului şi parcă în curgerea vremii, simte cum revine mereu imaginea lui Iisus pe acelaş drum de împărăţie şi lumină cerească.

Trecură veacuri şi cu ele
că treci din nou mi s'a părut
Şi-ţi caut urma luminoasă
în lutul moale s'o sărut.

mărturiseşte el cu adâncă evlavie, dragostea şi veneraţia cu care urmăreşte din colţul nostalgic al vieţii sale, chipul ce trece departe ,tot mai departe... al blândului Iisus.

In locul încercării de a se mai încadra în ceata sfântă, avem de astădată o prosternare discretă, dar puternic susţinută de căldura sufletească a poetului şi de stăruinţa cu care caută să-şi realizeze supremul ideal, acela de a găsi un acord, un semn de îngăduinţă pentru cugetul lui creştin.

Farmecul deosebit şi valoarea acestei poezii îl formează faptul că un sentiment de atâta fineţe şi adâncime este înfăţişat prin imaginile concrete ale unui tablou vizual şi nu printr'o nelinişte sau frământare filosofică, exprimate prin idei şi termeni abstracţi. De aici atmosfera aceea largă şi ademenitoare care ne reţine pe fiecare

© BCU Cluj

dintre noi în cadrul poeziei şi căldura specifică, unduitoare, care ne face să trăim momentul.

Dar mai e ceva. Poezia e dominată dela început şi până la sfârşit de fiorul caracteristic evanghelic, atât prin elementele ei descriptive şi narative, cât şi prin frumuseţea sufletului care palpită în ea. Sufletul acesta are expresia rară a tot ce poate fi mai sincer, mai desinteresat, mai fără orgoliu şi fără omeneştile adumbriri. El se înfăţişează într'o pioasă umilinţă învăluit de tristeţea izolării, dar oarecum refăcut prin pregnanţa creştină a fondului general.

Chiar şi limbajul întregii poezii ne duce către acelaş înţeles prin termenii speciali, prin tehnica organizării şi muzicalitatea lor. Aici interesantele teorii ale d-lui prof. D. Caracostea, ar găsi un larg câmp de aplicaţie şi ar verifica încăodată ce nebănuite lucruri poate da la iveală această metodă de cercetare. Ca să dăm numai o mică sugestie cu privire la nota evnghelică ce se desprinde din însăşi analiza cuvintelor, e destul să semnalăm câteva particularităţi din strofa a doua, pe care o reproducem:

Mi s'a părut că treci, Iisuse,
precum treceai cu vremea ceea
Gustând în mers prietenia
pescarilor din Galileea.

Avem, precum se vede, două nume proprii: *Iisus* şi *Galileea*, a căror putere de evocare şi specificare e cum nu se poate mai forte, mai ales că ele cad la sfârşitul primului şi al patrulea vers. Dar *Galileea* rimează cu *„vremea ceea"* — o expresie pur evanghelică şi pe care o auzim întotdeauna când preotul citeşte în uşa altarului din cartea sfântă, readucând în faţa conştiinţei noastre timpurile Mântuitorului. Versul al treilea începe cu un gerunziu *„gustând"* care are iarăşi o specifică muzicalitate de amvon şi se continuă cu înţelesul acela plasticizat în chip extraordinar. Pentru noţiunea de spaţiu şi timp pe care ne-o dă ,impresia o lasă însăşi sonoritatea strofei care cuprinde patru diftongi şi trei triftongi, dintre care unul formează chiar rima finală, refăcând prin muzicalitatea lor dulce parcă peisagiul îndepărtatelor ţinuturi biblice. In ondulările acestea de sunete deschise sau îngemănate, cu accentul ce cade rar ca o respiraţie a şesurilor, se desăvârşeşte armonia întregii poezii cu orizontul larg şi imaginea ei luminoasă.

„Iisus prin grâu" e un model tipic de artă superioară realizată cu ajutorul cuvântului, dincolo de calităţile spirituale care fac din bucata aceasta cea mai reprezentativă poezie creştină din câte s'au scris în literatura noastră. Ea are încă meritul de a fi în acord perfect cu sufletul popular, pe care Nichifor Crainic l-a tălmăcit şi sub alte aspecte tot pe atât de caracteristice şi de puternic nuanţate.

© BCU Cluj

EXEGEZĂ

DE

VIRGIL ZABOROVSCHI-FLOREA

Lui Nichifor Crainic

Citit-am Elegia ta, nu, auzit-am
Cum oşti de îngeri o cântau, jelind
Al omului, ales şi osândit, destin,
Icoană a 'ntrupării negrăite.
O frate, ştii că Legea Lui păzit-am
Că orice iotă-am luat-o 'n a mea samă,
Că am iubit pe Tată şi pe Fiu, pe Duh şi Mamă
C'am stat cu fruntea 'n praf la prag divin,
Atâţia zeci de ani, cu candela, pândind
Să vină Mirele pe nesimţite,
Că viaţa 'ntreagă sub vremelnicii
Ce s'au surpat şi 'n veci se vor surpà,
Am aşteptat Impărăţia Sa...
In clipe de extaz ori de beţii,
In cântece de dulci prietenii,
Simţit-am cum în ele însele se 'ntorn,
Cum toate 'n ele însele se pierd, că acel corn
In veci n'o să mai sune pentru noi,
Că 'n gloria Invierei noi toţi, goi,
Ne vom sui, la trâmbiţa din urmă,
La judecata Fiului ce curmă
Tot omenescul, tot lumescul, tot ce-i veac,
Şi că acel ce fi-va mai sărac
De lume, mai uşor se va sui;
Dar ţie Domnul îţi va socoti
Că milă mult ţi-a fost de tot ce piere
Şi glas i-ai dat în limba ce ne doare,
Că ai ştiut, prin marile mistere,
Ce va alege Domnul din ce moare
Să făurească nenseratul Soare
Ce luminà-va Vieţii viitoare.

© BCU Cluj

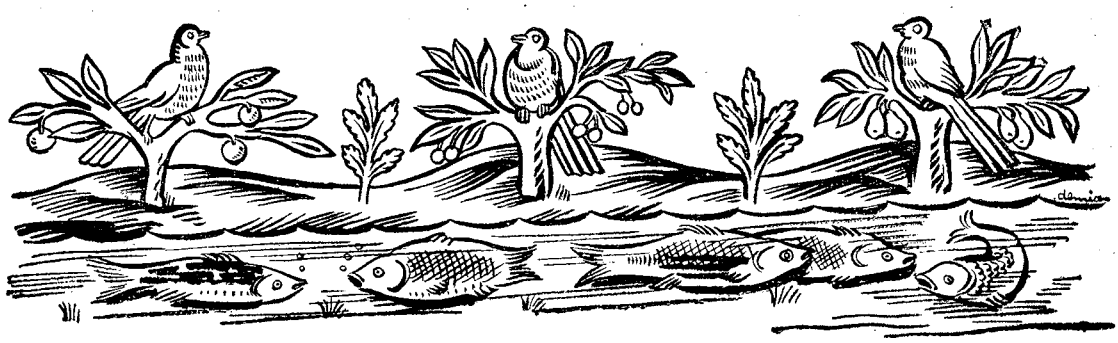

POEZIE ŞI RELIGIE IN OPERA POETICĂ A LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

ŞTEFAN CÂRSTOIU

Ca nici unul dintre poeţii noştri, Nichifor Crainic este modelul poetului creştin. El este primul şi cel mai mare poet creştin al nostru. Il numesc creştin şi nu religios, pentru că creştinismul cuprinde, pe lângă elementele sale pur religioase, şi o filozofie proprie, care este partea de raţionalitate a concepţiei sale despre om şi despre lume; iar d. Nichifor Crainic este un poet religios prin temele fundamentale pe care le pune cu privire la destinul omenesc, dar este şi un filozof, şi anume un filozof creştin, în sensul marilor gânditori, care au transpus adevărurile dogmei şi misticei creştine, în adevăruri raţionale şi inteligibile, în teme practice de viaţă creştină. Dacă nu mi-ar fi teamă de provocarea vreunei confuzii, aş spune mai departe că Nichifor Crainic este un filozof creştin ortodox şi încă un filozof al ortodoxiei româneşti.

In aprecierea structurei religioase a conştiinţei sale estetice, o distincţiune se impune : pe măsură ce poetul s'a debarasat de legăturile sale terestre, el a trebuit să se despoaie de toate habitudinele sale mentale corespunzătoare. Este vizibilă trecerea dela filozofia istorică şi morală a *Şesurilor natale,* la filozofia creştină, eu aş numi-o, fervoarea religioasă din *Ţara de peste veac.*

Sunt în această trecere, etapele unei evoluţii şi spirituale şi estetice. Dela încântările peisagiului şi dela ecourile ademenitoare ale trecutului, strânse cunună pe fruntea de iubită a patriei, trecerea se face definitiv spre o viziune mistică a lumii, în care destinul omului devine centrul preocupărilor. Analogiile dintre elanul cosmic, prin care toate urcă spre forme pururi noi şi dintre succesiunea istoriei; evocările formelor vii ale trecutului; contemplarea arborilor şi a câmpului şi în genere consumarea sentimentului profund şi amplu al originilor şi al legăturilor cu trecutul, au rămas în panoplia unei anumite epoci spirituale, depăşite de orizontul larg al infinitului şi al soartei genului uman. Marile teme, prin care triumfă darurile sale de poet religios, sunt acelea care îi îngădue să-şi desvălue, sub bolţile unui cer infinit, accentele sale lirice de o amploare, care ne face să ne gândim la cursul maestos al unui fluviu. Poezia devine în ochii săi mijlocul cel mai complet de a-şi exprima sufletul său, iar poemul forma unică a stărilor sale sensibile. Accentele sale

© BCU Cluj

nu mai sunt egoiste şi personale. Ele capătă o valoare eternă şi universală. Technica însăşi se perfecţionează. Ritmul se amplifică şi se armonizează, iar imaginile devin mai mult sugestive, decât plastice. Cu *Ţara de peste veac,* Nichifor Crainic se află în vârful technicei sale literare şi a gândirii sale mistice. Motivul permanent al inspiraţiei sale este imaginea omului, pradă, din leagăn, ispitelor pământului şi nostalgiei cerului. El singur se defineşte în acest perfect catren *„Pe vârf"*, astfel :

Intre speranţe şi păreri de rău
Mi-am clătinat eu inima prin veac :
Părerilor de rău să le ghicesc un leac,
Speranţelor o pârghie în hău.

Ceeace impresionează la Nichifor Crainic este claritatea ideii şi forţa expresiei. Nu este o descripţie a unor stări difuze de sentimente şi emoţii religioase, ci îmbrăcarea ideii religioase a adevărului creştin în forme estetice. La el expresia artistică nu are o valoare autonomă şi nu este căutată pentru sine, nici nu este căutare voită de muzicalitate, pentru ca prin puterea de sugestie a expresiei să sugereze o stare emotivă. Din contra, la el poemul devine descripţia unei imagini, care este înainte de toate idee, iar muzicallitatea şi expresia nu sunt decât limbagiul clasic al artei, faţa strălucitoare a adevărului. In arta poetică a lui Nichifor Crainic funcţia logică a conceptului este păstrată integral, iar valoarea expresiei nu depăşeşte valoarea ideii. Nimic inaccesibil şi esoteric nu se află în această poesie, care totuşi se urcă până la graniţa dintre cunoaştere şi revelaţie. Este cel mai tipic caz de raţionallitate în marginile misterului şi de iraţionalitate în cuprinsul gândirii logice. Poemele sale sunt adevărate meditaţii, în care raţiunea şi credinţa se sprijină reciproc şi în care misterul se desvălue în şiruri nesfârşite de revelaţii, ca nişte focuri aprinse pe culmi din ce în ce suitoare.

Ceeace este cu totul caracteristic, este că adevărurile cele mai înalte, acelea care par mai mult revelate, sunt totdeauna expresia unei strânse înlănţuiri logice şi raţionale. Nichifor Crainic nu este un mistic în înţelesul obişnuit al cuvântului; nu este un iluminat în posesia unor adevăruri dobândite prin nu ştiu ce instinct şi împotriva raţiunii. Nu. La el lumina lăuntrică este fructul cel mai adânc al raţiunii, pe care se sprijină cu convingere şi încredere. Credinţa nu face decât să continue raţiunea şi să o împlinească acolo unde puterile ei sfârşesc. Desigur că nu este vorba de o înţelegere cu totul raţională a adevărului religios. Aceasta depăşeşte puterile raţiunii. Este însă de domeniul raţiunii şi numai al ei ca ea să vadă şi să constate limitele sale proprii şi să admită că, dincolo de aceste margini, se întinde o realitate pe care nu are dreptul şi nici nu o poate tăgădui, fără ca să nu abdice dela însăşi principiile sale constituente. Numai cunoscându-şi marginile proprii, raţiunea îşi va găsi măsura judecăţii. Pascal avea dreptate când spunea că, numai prin înjosire, supunere şi umilinţă, ajunge raţiunea să cunoască adevărata sa condiţie. Convinsă de neputinţa ei şi obosită de frământări, ea se refugiază şi caută odihnă la umbra credinţei. Din acest cuplu, raţiune-credinţă, astfel îmbinate, naşte o viziune cu totul cuprinzătoare.

Din această dovedire a raţiunii şi desăvârşire a ei prin credinţă, naşte la Nichifor Crainic o linişte calmă şi senină, o credinţă luminoasă şi gravă, firească şi odihnitoare, mângâietoare şi binefăcătoare.

Nichifor Crainic nu este un turburat, un turmentat, un răsvrătit.

© BCU Cluj

Eu nu cunosc revolta cu sbateri de furtună.
Simțirea-mi curge fără învolburări de valuri

spune el în *Șesuri natale.* Și cu toate acestea nu se poate spune că el este unul din acei credincioși desăvârșiți, pentru care *îndoiala* nu mai există. Nu este un răpit al viziunilor divine, un iluminat și un mistic transfigurat. Limbagiul lui nu este al unui *Zosima,* al unui sihăstrit, al unui sfânt purificat și mortificat, pentru care lumea cu frumusețile ei păgâne nu mai există. Nu este un proferator de blesteme împotriva acestei frumuseți, nu este un *Savonarola.* Aș putea spune mai degrabă că este ca un vas de lut ars, care răsună de toate valurile care îl bat, dar păstrează în sunetul lui ceva din esența elementelor din care vine și din dogoarea focului ce l-a pătruns. Până și în clipa despărțirii ultime, el mai aruncă o privire dezolată spre frumusețea pământească, deși o știe cât de amăgitoare și cât de grea este pentru zborul ultim:

Și de pe vârf de munte mă voiu sui pe-un nor,
Zi grea, cutremurată va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi, de tine, fășii voiu deslipi-o,
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.

Nu este nici conștiința chinuită, demonică, a sufletului rusesc, dogorită de vâlvătăile patimilor, de acel maniheism, care a străbătut de atâtea ori conștiința creștină și a întors-o de atâtea ori dela rosturile adevăratei sale meniri.

Conștiința religioasă a lui Nichifor Crainic, așa cum apare ea din arta lui poetică, are ceva din specificul plaiurilor și sufletului nostru. Ortodoxismul său românesc este în poesia lui o realitate aevea, în care se îmbină armonios linia ondulată a spațiului „mioritic", cu condiția creștină a mântuirii. Nu este o întâmplare că el este doctrinarul și teoreticianul ortodoxismului. In conștiința lui poetică, mai mult de cât în oricare alta, peisagiul și permanența istorică s'au oglindit cu o putere cu totul originală. In această oglindire, ortodoxia lui nu apare ca o aflare târzie a unei funcții istorice pe care biserica a jucat-o pe aceste plaiuri. Este mai degrabă o identificare a unor categorii psihice proprii spiritului românesc, o integrare a datelor psihismului autohton în visiunea creștină a cosmosului și a lumii. Ortodoxismul nu este o concepție eclesiastică despre realitățile sufletului românesc, ci una de metafisică creștină, dacă se poate numi așa. In ea se pot identifica toate glasurile vii, care au însuflețit prin veacuri acest pământ, dela credința tare a Geților, până la virtuțile proteice ale acestui neam, care a dăinuit împotriva celei mai vitrege istorii, numai prin tăria limbii și credinței lui. Este un spirit al acestui pământ, care, dela cultul lui Zamolxe, până la ortodoxia timpurilor de glorie creștină, a dat acestor plaiuri o formulă spirituală, care nu s'a confundat cu nici una din jur și nu s'a risipit în fața nici unei furtuni. Ea este vie și prezentă în faptele noastre de arme, în gândurile noastre despre viață și moarte, în cântecele și dorurile noastre, în dârzenia domoală și liniștită cu care rezistăm în furtună, în conștiința că noi de aicea suntem, lut din lutul nostru. Din conștiința perenității noastre istorice, izvorăște — poate — și atitudinea noastră politică față de celelalte popoare. Suntem cel mai pașnic popor din Europa, cel mai plin de simțământul că noi suntem la noi acasă, gata oricând să ne apărăm „sărăcia și nevoile și neamul", nici odată în stare de vreo agresiune sau violență. Nu suntem un popor aventurier; nu cunoaștem demonul cotropirilor și asupririlor altora. Ca unul dintre cele mai vechi popoare ale

© BCU Cluj

Europei, crescuţi odată cu cele dintâiu forme de viaţă ce au răsărit cândva pe pământul ei, ne-a însoţit întotdeauna, în istorie, nu ştiu ce simţire caldă de stăpâni din neam în neam, afundându-ne în negura timpurilor şi contopindu-ne în taina pământului de aici. Nici o amintire a altor locuri nu ne turbură somnul; nici o pornire spre alte zări nu ne ademeneşte; nici o ispită nemăsurată nu ne înfierbântă sângele. Nu ştim ce este beţia cuceririlor; dar nici nu ne roade scepticismul, desnădejdea şi spaima contropitorului. Mai toate popoarele noui ale Europei sunt popoare de cotropitori. Ele se caracterizează prin permanenta nelinişte şi prin neastâmpărul aşezării. După aproape 1.500 ani, ele nici azi nu s'au putut aşeza definitiv pe un colţ de pământ. Mereu se frământă, mereu se ciocnesc, nereuşind nici odată să-şi găsească locul şi pacea lăuntrică. Este în aceasta semnul unei conştiinţe proprii cotropitorului, nici odată sigur de posesiunea aşezării lui ,totdeauna străbătut de temeri şi ambiţii isvorâte dintr'un complex de inferioritate. Şovinismul e forma lui acută.

Aceste temeiuri etnice şi psihice, creştinismul n'a făcut decât să le adâncească şi să le purifice. La noi convertirea la legea lui Iisus nu venea în contrazicere cu acel temperament vijelios, sanguin, brutal, inuman, barbar, cu care venea la celelalte popoare. Noi ne-am făcut creştini cum se face copilul în cristelniţă. Nu ştim cum a fost; ne-am deşteptat creştini, cum te deştepţi câte odată, în primăvara vieţii, cu un suflet nou, în care toate lucrurile ţi se par altele, deşi le ştii prea bine că sunt aceleaşi. Nu ştim când l-am părăsit pe Zamolxe ; propriu zis, nu ştiam ce s'a făcut cu el. Intr'o zi a plecat în munţi şi n'a mai venit ; iar noi aşteptându-l, i-am pierdut prin timpuri amintirea şi când l-am revăzut, bătrân şi blând, pe drumuri de ţară, în câte un nor de praf, l-am numit Sf. Petre. Şi astfel, nu mai ştiu cum şi ce a fost. De aceia noi nici nu avem o conştiinţă religioasă tragică. Noi nu ne-am sfărâmat zeii pentru ca să-i îmbrăţişem pe alţii şi nici n'am avut erezii şi eretici. Sectele la noi sunt de dată recentă. Deaceea pentru noi creştinismul am putea spune că n'a schimbat nimic. El a înbunătăţit numai ceeace era dela sine nepervetit. (E o afirmare istorică, nu una dogmatică). Creştinarea noastră era o ameliorare, un progres în cunoaşterea religioasă, iar nu o răsturnare şi o schimbare fundamentală. Spiritualismul vechei noastre religii, neturburat de antropomorfismul nici unei mitologii, n'a provocat nici o rupere dureroasă, când a păşit în lumina noului spiritualism creştin. O asimilare perfectă s'a produs şi riturile care odinioară umpleau zilele faste ale zeului, au rămas să funcţioneze mai departe cu un alt înţeles şi cu o altă frumuseţe ; iar oamenii le-au păstrat, nu pentru ceeace ele reprezentau din trecut, cât pentru ceeace înfăţişau în cuprinsul nouei credinţe, din aceleaşi vechi moravuri, din acelaş incoruptibil simţ pentru frumos.

Din această continuitate istorică şi din această permanenţă spirituală, a eşit o formă de viaţă atât de unitară în componenţa ei, în cât nu poţi să distingi între vechi şi nou, între propriu şi străin, între laic şi religios. Ca în acele covoare oltenești, în care câmpul e smălţuit şi cu flori şi cu păsări şi cu chipuri ierarhice de copii. Dacă este un fior religios undeva, el este în primul rând artistic. Arta noastră nu este un instrument în mâna religiei. Religia nu este o pasiune autonomă, în stare să dea, ea, canoane artei şi vieţii. Religia este poate forma cea mai înaltă a lirismului nostru, care vine dintr'o viziune estetică a lumii, iar nu dintr'un misticism religios. Sentimentul nostru religios este, cum prea bine a observat Lucien Romier, în descrierea călătoriei lui prin Ţara noastră, „Le carrefour des Empires morts" : „Mai puţin o manifestare de credinţă şi un contract de morală, cât o idealizare tra-

© BCU Cluj

diţională a vieţii sociale, sau mai precis, a comunităţii rurale" (29). Românul are, spune el, două trăsături negative, care îl disting moralmente, de o parte de Ruşii ortodoxi şi de alta de Grecii tot ortodoxi. Este, în primul rând aversiunea pentru misticism, şi al doilea, inaptitudinea practică. La acestea trebuie să adăugăm o trăsătură positivă : *simţul foarte desvoltat pentru poesia religioasă* (28) (Subl. e. a noastră). Iar această poesie religioasă departe de a fi expresia unei nelinişti mistice, este imaginea poetică a *satului.* Satul, ca mediu izolat şi permanent, cuprinde în fiinţa lui de vrajă şi de vis câteva elemente care îl pun pe individ în prezenţa fiorului religios: cimitirul, biserica, preotul, cele câte-va obiceiuri de Paşti şi de Crăciun, amestecate toate printr'o îndinare firească, spre idealizare. De aceea Românul nu trăeşte cu adevărat fiorul religios decât în satul său natal, unde lucrurile se amestecă în nu ştiu ce miraj de transcendenţă şi realitate. „Religia română este religia satului, după cum biserica română este biserica satului", mai spune L. Romier (31).

Am stăruit asupra acestor lucruri pentru că ele mi se par perfect adevărate şi pentru conştiinţa religioasă prezentă în poezia lui Nichifor Crainic. Poesia lui cuprinde toate aceste caracteristici. Ea îmi pare o experienţă milenară acumulată. In *De profundis* conştiinţa acestei experienţe este uimitor de clară :

Străbunii mei din vremuri legendare,
Al vostru suflet de umili ţărani
A dormitat sub secolii tirani
Ca sub un greu de lespezi funerare.

Dar din adâncul miilor de ani
Tot ce-a mocnit în voi — frumos şi mare —
Irumpe 'n mine ca o 'nvălvorare
Spre ceru 'ncins în sboruri de vultani.

In sânge mi-arde dorul vostru scris
Urcaţi, prin mine ,către biruinţă,
Şi-aşa cum ale voastre toate mi-s,

Vă răzbunaţi, că'n tânăra-mi fiinţă
A pâlpâit lumina unui vis
Şi s'a sbătut suprema năzuinţă.

Mă grăbesc însă să adaug că, dacă elementele religioase ale poesiei lui Crainic se înrudesc de aproape cu marea experienţă populară, ea a trecut la un moment dat de medianul local al peisagiului specific românesc şi cu atât mai mult de cel al experienţii personale particulare, ridicându-se la nivelul unei experienţe general umane, aş zice simbolice. (Este un simbolism al acestei poesii despre care se va vorbi odată).

Nichifor Crainic din *Vecernie* nu este acelaşi, de pildă, cu cel din *Desmărginire.* Vreau să accentuez prin aceasta, trecerea dela sentimentul difuzor şi exterior, provocat de elementele mediului, la experienţa profund mistică, din *Ţara de peste veac,* în care elementele mediului nu mai sunt motive de contemplare şi poetizare, ci de-adreptul experienţe mistice, prin care conştiinţa poetului se identifică

© BCU Cluj

cu sensul transcendent al lucrurilor, îmbinându-se în valurile ce tălăzuesc spre alt tărâm. De altfel într'acesta stă valoarea profund religioasă a poeziei lui Nichifor Crainic. Luaţi de pildă, din acest volum, oricare dintre bucăţi, alegeţi dacă vreţi chiar pe cele mai puţin religioase, după titlu, ca de pildă: *Cântec de pescar, Cântec de munte, Sub curcubeu, Cântecul apei, Glas din câmp, Nor, Repaos,* sau oricare alta, cu excepţia câtorva, şi veţi constata că fiecare reprezintă variaţii pe aceiaşi temă exprimată în cuvintele : *Cântarea lui Dumnezeu.*

Categoria logică a lui Dumnezeu o formează ideea de infinit, — nemărginirea. In viziunea sa dinamică şi plasticizantă este o curgere eternă spre infinit a tuturor elementelor. Este o nostalgie, care în natură îmbracă forma veşnicei schimbări, iar în sufletul omenesc pe aceea de sete de infinit, de cer, de absolut. Este un permanent efort de înălţare, de avântare spre alt tărâm, o vâslire necontenită a elementelor spre piscuri de lumină, spre bolţi nevăzute, un mers continuu spre începuturi, spre origini. Este o neliniște a hăului, o „turburare a lumilor în adânc", o trudă a întoarcerii spre isvoarele liniştei dintâiu :

Eu vreau pe stânci cu muşchiul să rămân,
Dar cu isvoarele m'adun şi mân
Cu ele către mare, către mare

(Cântec de munte)

sau :

Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire

(Cântecul Dunării)

sau :

Sus păsări pirue'n frunziş
Jos aur cade'n luminiş
De drum, — pe drumul meu trudit
Din nesfârşit spre nesfârşit

(Troiţa)

sau :

O, inima, fântână ţâşnitoare,
Se smulge din străfunduri de tăceri,
Aruncă volbura-i clocotitoare
Şi vârfuie puteri peste puteri
Sorbită tot mai sus.....

(Aproape)

Temele însă profund religioase sunt redate în alte bucăţi, în care se exprimă, fie conştiinţa stării de păcat şi dezolarea ce naşte din ea *(Iisus prin grâu, Terţine patriarhale, Călătorul, Nor, Cuvântul Tău);* fie sentimentul morţii, atât de profund creştin *(Geamănă, Euthanasie, Pasăre albă, Cellalt, Eu am trăit);* fie destinul omului *(Noul Adam: Paradis, Trudă);* fie, însfârşit, viziuni mistice ale tărâmului de dincolo *(Tara de peste veac, Desmărginire).*

Cum nu voiu putea să mă adîncesc în interpretarea acestor teme, mă voiu mărgini să constat că toate nu sunt altceva, decât momente succesive ale unei ace-

© BCU Cluj

leaşi conştiinţe religioase permanente. Această conştiinţă stă la baza întregei opere poetice a lui Crainic, încât mă întreb ce, din această operă, aparţine artei, şi ce religiei? Cui datorează această operă, forţa şi strălucirea sa: elementelor împrumutate naturei — apei, focului ,aerului şi pământului? — sau suflului mistic, care le pătrunde şi le dă o rezonanţă şi o strălucire lăuntrică nouă? Este cu totul caracteristic în technica literară a acestei poezii, prezenţa, la un moment dat, a unui cuvânt sau expresii a cărei funcţie este aceea de *a converti* întregul ansamblu al unei bucăţi din valoare naturală, în valoare religioasă. Luaţi de pildă bucata: Cântec de munte, Cântecul apei, Sub curcubeu, Molimă ş. a. şi veţi vedea cum, la un moment dat, totul se transfigurează căpătând un înţeles transcendent. Este un caz tipic în care valorile estetice se confundă cu valorile religioase. Fără a pierde nimic din specificitatea ei, fără a-şi anula funcţia de revelare a frumosului, arta poetică devine, în acest caz, o funcţie de revelare a *sacrului,* a acelor valori, care depăşesc concretul şi valorile lui, domeniul propriu al artei. Arta ar fi astfel o *ancilla Dei,* o slujitoare a credinţei. Repetăm fără ca nimic să fie pierdut din substanţa adevăratei arte. Este o putere de sugestie, şi un simţ al misterului creştin, care dă acestei poezii o adâncime neobişnuită şi o structură cu totul particulară. Valoarea ei nu vine din aprofundarea logică a unor adevăruri filosofice sau religioase, ci din sugerarea unei perspective, în care omul se regăseşte pe sine în toată singurătatea lui în faţa destinului. Cred că aprofundând această putere de sugerare, care este însăşi esenţa artei, se poate clădi o întreagă artă poetică, în care esteticul şi religiosul se identifică.

Religia e înscrisă în natură ca urmele în lutul moale.

© BCU Cluj

NICHIFOR CRAINIC ŞI LIRICA NOASTRĂ DE AZI*

DE

GH. VRABIE

Denaturată de o critică, din care factorul de ştiinţă şi obiectivitate lipseşte complet şi care din axiologică şi erarhizatoare cum trebue să fie a ajuns o simplă gratulare de vorbe bune, ori epitete de rând, — literatura noastră contemporană este cu totul alta decât aceea pe care ne-o prezintă aşa zisele istorii literare. Ea este cu mult mai bogată, mai diversă şi plină de rod nou. Şi era şi natural, — însuşi peisajul nostru social, cultural şi literar postbelic impunea o viguroasă generaţie creativă. Inchegată spiritualiceşte în cercuri literare atât de deosebite — semănătorism, poporanism, simbolism, — ajunsese în pragul lui 1914 la vârsta când talentul înmugurat aştepta un soare binefăcător, spre a lăsa să îmboboceasca floarea rară, creaţia, unor noi poeţi şi prozatori. Marele cataclism însă a aşezat peste vieaţa lor de altă dată şi peste o credinţă de artă un linţoliu amorţitor. Multora din ei, episodul răsboinic le-a deschis ochii către o lume superbă în grozăvia ei şi le-a prunduit pământul sufletesc cu imagini dintr'o lume ce nu s'a mai văzut. Astfel că structura spirituală a tânărului literat, a adolescentului creator, a eşit din cei câţiva ani de fum şi gloanţe simţitor modificată. Peste pregătirea lui livrescă s'a suprapus o mare experienţă de vieaţă, filele răsboiului nefiind întrecute nici de dantesca sau dostoievskiana imaginaţie. Tuturor acestor determinante caracteristice, creatorilor noştri de acum li s'a mai oferit un nou fundal confraternităţii lor spirituale, ca rezultat al războiului: România Mare. Cât de mult a însemnat această situaţie, de scriitori în ţară mare, — ar cere pagini întregi. Şi odată vor trebui scrise. Oricum, căderea barierelor orizontale şi verticale, care împărţeau România în mai multe ţări şi clase, a avut urmări nebănuit de mari pentru cultura şi arta noastră. Panteonul spiritual s'a văzut sporit cu noui valori, cu noui energii şi mai ales în câmpul artei noastre au intrat noui motive şi fenomene, ce-şi aşteptau maeştrii. Şi maeştrii, ce-i drept, au venit.

Pentru lirica noastră postbelică, — dacă Ion Barbu a fost cu ani în urmă poetul ce sub zodie nouă a dus la ruinarea tehnicei versului clasic, a ritmului şi a rimei, împingând poezia contemporană în mrejele îmbietoare ale unui ermetism mallarmean, ori Lucian Blaga în acele ale unui metaforism excesiv, spărgând cadrele unei

© BCU Cluj

afectivităţi convenţionale şi ridicând-o către noui stihii, de mit şi mister, — Nichifor Crainic, prin poezia ce a publicat ca şi prin ambianţa literară dela „Gândirea", a fost maestrul care a oferit liricei române de astăzi noui posibilităţi de înnoire, rămânând totuşi alături de brazda reavănă a ţării, de tradiţia literară a neamului. Ar fi să ne reamintim de perioada dinamitardă, bolşevizată, de „anarhismul poetic" dintre 1922—1930, când producţia avantgardistă dela *Contimporanul, Punct, Integral* sau *unu,* tindea să ne anexeze europeismului literar, haotic, plat şi fără nicio noimă; ori de cealaltă, a manierismului facil, a ermetismului, a simplului joc de cuvinte abstracte, golite de semnificaţia lor, perioadă când Nichifor Crainic opune acea coborîre în concret a liricei noastre, o îndătinare şi umanizare a ei, o spiritualizare sub semnul creştinismului ortodox. Toate aceste consideraţii, desigur, sunt puncte de reper, de care istoriograful literar de mâine va fi nevoit să ţină seamă, căci cel de astăzi a fost prea mult victima clanului său.

Astfel, afirmaţiile din primul volum din „Istoria literaturei române contimporane" a d-lui Eugen Lovinescu că „disociaţia literaturei culte de literatura populară e pe cale de a deveni postulatul epocei noastre. Literatura noastră a intrat şi ea în faza de desvoltare a tuturor literaturilor culte, în sensul diferenţierei de spiritul popular, consumată de veacuri în literatura franceză dela Racine şi până la Valery...; şi în această privinţă poporanismul a reprezentat aşa dar o concepţie anacronică faţă de spiritul literaturei contemporane" (pag. 119), sunt departe de a fi generalizate, ele plutind în arbitrar. Că poporanismul ar fi fost anacronic, sau că o literatură ar fi inestetică, întrucât nu disociază esteticul de etnic şi etic, sunt afirmaţii pe cât de apodictice, pe atât de relative. Să reţinem însă prima afirmaţie, care ne introduce la stabilirea raportului dintre poezia lui Nichifor Crainic şi lirica de azi, — că disocierea literaturei culte de cea poporană este postulatul vremurilor noastre poetice. Că nu a fost şi nu este aşa, cum doreşte d. Lovinescu, o dovedeşte însăşi creaţia noastră contemporană. Şi chiar autorul acestui „mare" adevăr îl infirmă atunci, când pus în faţa poeziei lui Crainic sau Pillat este nevoit să-i constate „o indiscutabilă valoare estetică" (vol. III, pag. 91), cu toate că este contaminată de un material rural, de acea literatură populară. Dar, adaugă mai departe, această indiscutabilă valoare se datoreşte conversiunei semănătorismului în tradiţionalism, adică un „semănătorism sincronizat cu necesităţile estetice ale momentului printr'un contact la unii poeţi, tot atât de viu ca şi cel al moderniştilor, dacă nu cu sensibilitatea apuseană, cel puţin cu procedeele ei stilistice". Cu alte cuvinte, deşi această poezie tradiţionalistă continuă a fi expresia unui acelaş fond — autohtonia populară, epuizată de semănătorişti, ea are o indiscutabilă valoare prin faptul că se sincronizează cu necesităţile estetice ale momentului, primind „infuziuni de sânge nou, din contactul cu Francis Jammes sau Rainer Maria Rilke". E un fel de a judeca al d-lui Lovinescu. Poezia lui Nichifor Crainic are valoare, întrucât se sincronizează şi nu are întrucât nu se diferenţiază de forma „mediocrităţii culturale şi patriotice". Este o estetică cât se poate de personală: o întorci cum vrei, după împrejurări.

Ori, cine vrea să înţeleagă sufletul şi caracterele poeziei noastre de astăzi, cine vrea să-i desvălue tainele şi să-i cuprindă legile hotărîtoare trebue neapărat să pornească dela această constatare primordială că: singura noastră tradiţie literară e cea populară. (Gândirea, XVII nr. 10). O spune un poet de mari resurse şi de o indiscutabilă valoare, d. Ion Pillat. Aşa că lirica noastră contemporană este departe de acea disociere, de care aminteam mai sus. Ci din contra, ea şi-a însuşit elementele de cultură populară în cel mai înalt grad şi şi-a ţesut cu fire de mătase din canavaua

© BCU Cluj

folklorului nostru, pânza rară, împletită de noi năvodari de stele. Şi nici nu se putea altfel. In ultimă analiză, creaţiunea noastră poetică nu a fost decât „fecundarea acestei tradiţii autohtone, a poeziei noastre populare", — şi ori decâte ori un scriitor sau o şcoală literară s'a îndepărtat dela acest magic isvor a fost condamnată la sterilitate.

Lirica lui Nichifor Crainic şi a generaţiei gândiriste se fixează pe linia marei autohtonii româneşti. Tradiţionalistă prin esenţă, derivând din semănătorism, ea n'aduce nimic din sentimentalitatea şi expresivitatea acesteia. A ţinut, ce-i drept, să aibă perpetuu contact cu brazda fecundă a ţărei, însă ca structură şi expresivitate să se îndrepte către forme cât mai noui, cât mai moderne. Revenind la afirmaţia că lirica lui Nichifor Crainic, n'aduce nimic din sentimentalitatea tradiţionalismului semănătorist, să ne oprim mai mult la acest punct de vedere. El ne va da mai bine sensul adânc al influenţei poeziei acestuia asupra liricei de azi.

Cunoscut lucru este că sentimentalitatea semănătoristă se cuprinde în acel cuvânt de *desrădăcinare.* Intreaga literatură, şi îndeosebi întreaga poesie lirică de dinainte de războiu, răsuna a jelanie şi a nostalgie. *Din umbra zidurilor,* din mijlocul civilizaţiei şi a valurilor de streinism, pe care li-o dădeau imaginarele oraşe tentaculare, *învinşi şi pribegi, obosiţi,*

De mult înstrăinatul
De abia ce ţi-a sosit,
Aşterne, mamă, patul,
Să doarmă dus băiatul,
Bolnav şi obosit!

(St. O. Iosif)

Semănătoriştii se îndreptau către sat, către rusticitate, pentru a-şi alina suspinul unui suflet minor.

Gândiriştii şi poezia lui Nichifor Crainic stă la un pol cu totul opus. Intreagă această literatură poetică freamătă de o sănătoasă şi robustă bucurie ce i-o dă atingerea cu pământul ţărei. *Sentimentului de înstrăinare şi desrădăcinare, de „pesimism lacrimogen şi dezolant", gândirismul, prin mentorul său, a opus sentimentul de înrădăcinare, de optimism viguros, pe care îl dă înfrăţirea cu ţara şi neamul.* „Noi nu am repetat ,spune Nichifor Crainic, frumosul bocet pe aria „ce-ai cântat tu la oraş, sărmane ciobănaş", sau „de ce m'aţi dus de lângă boi"? şi nu ne-am intimidat în faţa năvalei de străinism. Cu toate dramele, pe care le-am trăit, am isbutit să ridicăm „satul metafizic" din paradisul pierdut al amintirei şi, peste haosul culturei orăşene, să-l opunem categoric străinismului tentacular" (Gândirea, nr. 8, 1938). Şi într'adevăr, cu multele drame intime şi cu multele sângerări, gândiriştii au reuşit ca după 20 de ani de luptă încordată să opună satul metafizic, haosului culturei orăşene.

Intreaga poezie a lui Nichifor Crainic, dela *Darurile Pământului* la *Ţara de peste neac,* freamătă de un sănătos şi viguros optimism, ce i-l dă înrădăcinarea în pământul şi inima strămoşilor, în tradiţia noastră milenară. Şi era şi fatal să fie aşa, căci după un alt gândirist — tradiţionalismul şi etnicul în literatură sunt fatalităţi. Acele *Şesuri Natale*

© BCU Cluj

...dulci ca lenea şi largi ca nesfârşirea,
Ca depărtări pe unde mirajele tresaltă,
Şi sufletu-mi în care voi se răsfrânge firea
L-aţi legănat cu râuri şi amezi laolaltă.

Legănarea râurilor şi undoirea nesfârşită a plaiului, a acestor şesuri natale se îmbucă cu sufletul „umililor ţărani", cu străbunii din vremuri legendare, care de acolo

...din adâncul miilor de ani,
Tot ce-a mocnit în voi — frumos şi mare —
Irumpe 'n mine ca o 'nvălvorare.

Structurizat aşadar, în acel orizont al spaţiului bărganic şi în cel temporar — al vigurozităţii ţărăneşti, Nichifor Crainic nu putea fi decât poetul tradiţiei şi autohtoniei româneşti. Căci poezia, ca orice creaţie, este şi ea în funcţie de trăiri, care sedimentează în sufletul plăsmuitor cute ce involuntar o colorează, îi dau un specific aspect. La acestea, cei câţiva ani de învăţătură teologică ca şi cultura asimilată, nu i-au modificat cu mult esenţialitatea sa sufletească, liniştea şi vigurositatea întipărită de plaiul vlăscean. Doar i-a adus o ordine conceptuală cu noui posibilităţi de înălţare a inspiraţiei şi o prea uşoară ofilire a sensibilităţei sale poetice, dată de „reflexul zidurilor orăşene", de care vorbeşte în *Alma Mater*. Dincolo de acestea, sufletul poetic al lui Nichifor Crainic a păstrat reveneala brazdei şi vigurositatea neamului, a pământului „rodnic" şi „bun", în care-i zac „credinţele", „comorile" şi „desnădejdile", cu care se simte solidar şi indestructibil legat.

De aici frecventa întâlnire în poezia sa din această vreme şi de mai târziu, a peisajului naturist, a temelor în care poetul cântă natura ţărei, cu plantele şi cu oamenii ei. E poezia din *Cântecul pământului, Şesuri natale, Poetul, De profundis, Alma mater...,* ori din pastelurile: *Dimineaţa, Amieaza, Un cântec de secetă, Sfârşit de vară, Toamnă...*

Din semănătorist, ca să întrebuinţăm un cuvânt cu efigie ştearsă, dar cu mult mai bogat în înţeles, Nichifor Crainic evoluiază în perioada postbelică, în revista al cărei mentor a fost şi este, la o artă nouă, la gândirism. Poeziei sale din cele două volume îi adaugă noui motive caracteristice în cel de al treilea — *Ţara de peste veac,* scris sub semnul visiuniei dela „Gândirea". Totuşi, alături de aceste teme, poetul şesurilor natale şi a darurilor pământului continuă să rămână un cântăreţ al lor. Căci, căutând fiinţa misterioasă, plină de taină a neamului, şi mai ales căutând pe Dumnezeu, înainte de a-L găsi în sufletul său, îl caută să-l întâlnească pretutindeni, în spaţiul cosmic al ţărei şi în cel extra cosmic, în stihiile astrale, în ţara de peste veac. Şi pretutindeni descriptivul serveşte de cadru: în *Colind* ca şi în *Cântecul Dunărei* sau *Fântânele Trecutului,* dar îndeosebi în: *Amiaza, Cântec de seară, Cântec de munte, Jghiabul...* De multe ori poetul se desface de omenesc, pentru a se cufunda cu tăcerile şi ecourile ce dorm pe coclauri, cu florile ce zac în văi, cu muşchiul sau feriga, într'un cuvânt întâlnim acea cosmicizare, acea panteizare frecventă în lirica noastră de astăzi. Caracteristică acestei atitudini este *Cântec de munte* din ultimul volum:

Ca bradul mă absoarbe 'naltul cer
Şi cânt cu scorbura când vântul bate,
Dorm cu tăcerile 'n singurătate
Şi cu ecoul pe coclauri pier.

© BCU Cluj

Mă 'mprăştiiu cu lumina ce se pierde
Strivită prin frunzarele de sus
In codrul ce din zori până 'n apus
Miroase-a putred şi miroase-a verde.

Cu piscul razim nori de fruntea mea
Şi zac în văi cu florile deavalma,
Cu ramurile 'ntind spre boltă palma
Să leagăn păsări, ca'ntr'un cuib, în ea.

Ferigă ce te zbaţi fără-alinare,
Eu vreau pe stânci cu muşchiul să rămân,
Dar cu izvoarele m'adun şi mân
Cu ele către mare, către mare.

In culori tot atât de vii şi pregnante, poezia lui Nichifor Crainic de-o asemenea factură vine să se întâlnească cu o mare parte din lirica generaţiei clasice gândiriste — cu a lui V. Voiculescu, Lucian Blaga, Ion Pillat, A. Maniu, George Gregorian ori Aron Cotruş, pentru a sfârşi prin a colora întreaga sensibilitate contemporană. Căci poezia lui Nichifor Crainic şi ambianţa gândiristă au reuşit să imprime liricei noastre descriptive o anumită modalitate de a vedea ţara şi neamul, cu o anumită visiune cosmică şi cu un specific sentiment al naturei. O falangă de tineri poeţi — în frunte cu Radu Gyr, N. Crevedia, D. Ciurezu, Zaharia Stancu, Virgil Carianopol, Gh. Tuleş, Gherghinescu-Vania, Ştefan Stănescu, pentru a sfârşi cu o alta mai tumultoasă în tinereţea ei — în frunte cu Şt. Baciu, Vlaicu Bârna i se subsumează acesteia, mărturisind o continuă întrepătrundere de motive şi atitudini în descripturistica lor. Departe de mine gândul de a urmări această nesfârşită gamă de contaminări de o asemenea nuanţă. Deocamdată ţin să spun că acel sentiment de înrădăcinare, de care a fost vorba, şi pe care l-a adus în poezia de azi Nichifor Crainic cu marea generaţie gândiristă, a avut darul ca asociind — şi nu disociind, cum dorea d. Lovinescu — elemente de tradiţie şi artă populară într'un mod cât se poate de personal, să ridice portretul, balada, doina sau cântecul la noui sfere lirice. La o artă nouă, în care tradiţia aceasta a neamului să se îmbine cu noţiunea adâncă a cuvântului de modern.

Pornind dela un cunoscut motiv popular, pe care l-a topit în retorta sufletească a poetului modern la o înaltă temperatură, Nichifor Crainic ajunge la o realizare deosebit de personală în *Cântecul Dunării*. Leit-motivul popular —

Dunăre, Dunăre drum legănat
Drum fără pulbere şi fără leat,

se spiritualizează, polarizându-se pe o temă de larg umanitarism :

...Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire.

© BCU Cluj

Nu mai puțin bogată într'o sensibilitate personală și emotivă este și poezia lui Adrian Maniu — *Doină Dobrogeană.* Fără căutări silite și găsiri ingenioase, prin care să se strecoară avar o sensibilitate, poetul, fluent și sensitiv, cântă într'o aceeași formă populară :

Pescăruș, alb pescăruș,
Sburând seara la culcuș,
...N'ai văzut și n'ai zărit,
Pierzând urma malurilor,
Peste lanul valurilor,
N'ai văzut întrezărit,
Pe vâslașul ostenit

Pentru ca apoi plin de nostalgie să încheie:

Pescăruș, alb pescăruș,
Vino la mine și-mi spune —
De nădejdea dorului,
De jalea pribeagului...

Ori *colindul ninsorii* al altui gândirist, V. Voiculescu, ne menține într'o aceeași stare și coloratură de peisaj modern, plin de luminositate, obținut tot printr'o sublimare a elementelor de vers popular.

A suflat prin cer un vânt
Răsturnând stupinele,
Asvârlite pe pământ
Năpădesc albinele

Zile întregi albul sobor
Fâlfâe-aripioarele.
Se astâmpără din sbor
Doar când iese soarele

...Stau tot timpul gerue,
Dar când vine binele
Lin, de dorul cerului,
Se topesc albinele.

Fluența melodioasă în formă populară, sudată nesilit cu o sensibilitate personală, modernă, ori elemente de-o asemenea natură, sublimate de înalte atmosfere, până la contopire sau grea identificare a acestora cu ce este poporan, s'au prelungit în întreaga lirică de azi. Să ne amintim de acele *Chilimuri Olteneşti* ale lui Radu Gyr, ori de *Răsărit* al lui D. Ciurezu, ca și de baladele lor publicate în paginile „Gândirei". Continuând o veche tradiție literară, dela Bolintineanu și Alecsandri, și pe care vremurile postbelice o isgonise din câmpul preocupărilor noastre poetice, acești doi reprezentanți viguroși ai Olteniei isbutesc să ridice cântecul și balada în noui zone de sensibilitate, unde se întâlnește expresivitatea poetului modern cu motivul și tradiția populară. Cu totul în altă factură, dar și el pe linia lui Nichifor Crainic și a marilor gândiriști, s'a impus și N. Crevedia prin cele trei volume de poezii. La acesta țărănescul primitiv și sălbatec, plin de vigurositate și optimism, ce i-l dă acel sentiment de înrădăcinare, se întâlnește confluent cu tema mare, plină de liniște și delicată simțire, derivate din imaginea morței, a iubirei, ori a prieteniei. Dintr'o aceeași plasmă poetică este și versul atât de pictural, de pur și românesc al lui Virgil Carianopol, Gh. Tuleș, Ștefan Baciu.

© BCU Cluj

Departe de ermetismul şi purismul unor contemporani, ce au căutat să se fixeze în zone de dincolo, în spaţii astrale de neînţeles, lirica descriptivă a lui Nichifor Crainic se complace în teme mai concrete de autohtonism românesc, reuşind să impună poeziei noastre de astăzi o direcţie bogat reprezentată.

*

La polul opus al primelor două volume, stă *Ţara de peste veac.* Deoparte pământul ţării şi sufletul strămoşilor, de alta un cer românesc. Bipolaritatea aceasta creaţionistă, ca să spunem astfel, a lumii de aici, de lângă brazda reavănă a noastră, din neguri de vremuri şi străfunduri de suflet, şi cealaltă de dincolo, de peste veac, este tot ceea ce fixează întreaga sensibilitate crainiciană. De fapt ea este caracteristică întregei lirice gândiriste. Ar fi să ne amintim, în treacăt, numai de titlurile culegerilor de poezii: deoparte — *Satul meu, Lângă Pământ, Pârgă, Darurile Pământului,* de alta — *Celălalt tărâm, Urcuş, Destin Ţara de pese veac...* Autohtonismul, tradiţionalismul multiform se spiritualizează sub semnul creştinismului, al ortodoxismului nostru, milenar şi el.

Nici acest aspect al poeziei gândiriste — în specie al lui Nichifor Crainic, n'a fost lipsit de simplele şi falsele etichetări cu care am fost obişnuiţi de o anumită critică. A spune că spiritualismul ortodox din lirica acestuia se datoreşte unor programizări ad-hoc întocmite, ori „prestigiului universal al poeziei lui Rainer Maria Rilke", este tot ce poate fi afirmaţie mai arbitrară. In altă parte, în cadrul unui studiu aparte, am susţinut cum că lirica gândiristă de o asemenea factură a fost prelungirea firească a unor trăiri şi experienţe ce le-au prunduit sufletul, — gândiriştii fiind prima noastră generaţie de poeţi credincioşi. Iar pe de altă parte — cum că filmul creştin al poeziei lor este de cea mai pregnantă coloratură ortodoxă. Intr'o concepţie şi cu o modalitate cu totul aparte sensibilizează şi coboară pe Dumnezeu pe pământul ţării sale poetul Nichifor Crainic şi gândiriştii şi cu totul altfel Rainer Maria Rilke.

Câtă umanizare a dumnezeirei, neîntâlnită în poezia misticului protestant, găsim în *Ţara de peste veac* (Călătorul): „Tu tremuri, Doamne 'n poartă, pătruns de ger şi crivăţ", şi câtă organicitate între Dumnezeu şi omul ortodox şi între natură, în acel *Iisus prin grâu.* „Prin grâul copt,... mi s'a părut că treci, Iisuse,

Vorbiai... şi inimile toate
Se aninau de vorba ta
Şi le purtai ca o podoabă
De ciucuri prinsă la manta.

Că vorba ta era mai dulce
Ca rodiile din Edom
Şi'nomenia dumnezeirea
şi îndumnezeia pe om.

Sau ce umanisare impresionantă a lui Dumnezeu găsim în acel *Colind uitat* al lui V. Voiculescu.

© BCU Cluj

...Stau în staul jos
Boi vărgaţi cu sânge
Intre ei Christos,
Desmerdându-i plânge.

Insăşi lirica tânără este tributară acestui spiritualism ortodox. Iată să amintim de *Colindul* unuia din cei mai tineri, al lui Vlaicu Bârna.

Străjue în ţară noaptea
Găinuşa sus pe cer,
Prin împărăţii de somn
Lerui Doamne, Lerui ler

Rodul toamnelor ni-l stoarce
Teascul marelui Vier,
Vinul vieţii — din belşug
Lerui Doamne, Lerui ler

Cocostârcul lunei sboară
Somnoros prin asprul cer,
Penele de argint — risipă,
Lerui Doamne, Lerui ler.

Hărăzit atâtor turme
Pruncul ţânului — oier
Joacă'n palme dalb luceafăr
Lerui Doamne, Lerui ler.

Distinctă prin fluenţa ei, poezia aduce mult din motivul lui Crainic — *Ţara de peste veac.*

Desigur că nume şi motive de acest gen se găsesc mult mai multe în literatura noastră poetică de azi. Mă opresc însă aici, ţinând să remarc că şi lirica ortodoxă a lui Nichifor Crainic, ca şi cea autohtonă, de tradiţionalism folcloric, a prins în mrejele ei o bună parte din sensibilitatea contemporană. Prin factura ei deosebită şi stilul personal, ca şi prin credincioşenia profundă — nu decorativă, a reuşit să creieze un climat propice, care se întâlneşte cu climatul ortodox al „Gândirei".

Autohtonă, tradiţionalistă şi ortodoxă, poezia lui Nichifor Crainic nu exclude noţiunea de modern, ci din contra se contopeşte perfect, mergând — ca întreaga poezie română de azi, către acea conciliere dintre tradiţie şi modern, de care cu ani în urmă vorbia d. D. Caracostea. „Sinteza dintre modern şi tradiţie, chemată să ne ducă la clasicimul modernist al zilei de mâine, — direcţia dela care aşteptăm vârsta de aur a literaturei române". Şi direcţia mult aşteptată a fost cea a „Gândirei". Sub semnul ei, explorarea şi trăirea autohtoniei româneşti, într'un ritm cu totul aparte, a dus la o cucerire definitivă a ei pentru modernism. Căci o predominare a iraţionalului şi subconştientului, a stărilor clar-obscure, a fantaziei asupra raţiunei, — că misterul este elementul esenţial al poeziei, cu miticul şi primitivul; o interiorizare excesivă cu o întreagă gamă — poezie pură, ermetică, sau elip-

© BCU Cluj

tică... Câte şi câte alte predominante de lirism contemporan nu a oferit creatorilor noştri postbelici marea autohtonie românească. Să ne amintim de credinţele populare despre vârcolaci sau căţelul pământului, despre comori sau ursitoare; să pomenim numai de acele vrăjitorii sau exorcisme, de blesteme sau descântece, de magismul popular; şi să ne gândim la câte atitudini şi problematizări nu ne îndeamnă colindele sau legendele noastre, întregul folclor religios. Incât autohtonia ţării a oferit genialităţei creatoare un întreg material, motive de lirism, care atât prin elementele formale cât şi prin substanţa lor, prin atmosfera de vrajă şi de mister, au putut să ducă la realizări în spiritul neamului şi al sensibilităţei moderne.

Lui Nichifor Crainic şi gândirismului în genere i-a revenit această conciliere dintre tradiţie şi modern, după cum îi revenise şi acea înrădăcinare în autohtonia ţării, ori acea împăcare a pământului cu cerul.

© BCU Cluj

NICHIFOR CRAINIC, UN AUTOGRAF ŞI EU

DE

ŞTEFAN BACIU

Propoziţiunea cu care trebue să încep aceste pagini, n'aş vrea s'o pun pe hârtie şi totuşi o fac. *Era acum zece ani la Braşov.* Ce melancolice cuvinte sunt acestea, în viaţă unui om tânăr, ce ciudată nuanţă imprimă ele unui om care n'a trecut încă bine pragul celor douăzeci şi unu. Era acum zece ani la Braşov ; ţii minte, Ştefan Baciu ? Păşeam pragul liceului, băteam mingea şi cutreeram dealurile, iar poesiile pe care le scriam atunci, erau foarte pesimiste şi foarte „hermetice". Acum zece ani, cu prietenii de-atunci, care nu aveau nume ilustre, ci se numeau Neculai Târtoabă, Uţă Balea, Dumitru Voina, am auzit eu că domnul Nichifor Crainic ar fi la Braşov. Colecţionam autografe pe vremea aceea şi ştiam pe de rost poesia, care îmi sună şi azi în urechi, ca un vânt îndepărtat :

In mărul ce se pârguie pe-o creangă,
Noi ţi-am gustat pământul roditor,
In svonul dus pe câmpuri de-o talangă,
Ţi-am respirat nelămuritul dor.

Eram mândru : isprăvisem cele patru clase primare, luasem şi-un premiu, eram liceean ; puteam deci să mă duc să-l vizitez pe domnul Nichifor Crainic.

Şi m'am dus. Aflasem unde locueşte, am luat la subţioară albumul de autografe, am mai luat şi-un amic şi am pornit în sus, pe strada Nisipului. Acolo, într'un fund de grădină, era pensiunea „Splendid". Am suit scările, prietenul patrula în stradă. I-am spus unei servitoare pe cine caut, am bătut la o uşe, şi peste o clipă iată-mă în odaia domnului Nichifor Crainic. Ţin minte şi-acum: am intrat într'un nor gros de fum, în mijlocul căruia un domn mă privea amuzat. Când a aflat ce vreau, domnul Nichifor Crainic m'a întrebat câţi ani am („unsprezece") şi mi-a

© BCU Cluj

spus să-i dau albumul. In timp ce dânsul scria, eu m'am uitat pe masă şi ţin minte că am văzut un maldăr mare de cărţi nemţeşti, ca la tata pe biurou, şi-am mai văzut foi scrise mărunt, manuscrisele domnului Nichifor Crainic, acele hârtii caligrafiate fin şi migălos, cu răbdarea unui călugăr, pe care aveam să le regăsesc peste ani, în redacţia lui „Sfarmă-Piatră". Mi-am luat apoi în primire caetul şi am ieşit în curtea vilei, iar când am întors capul, în fereastra pe care suia un braţ verde de iederă, am mai zărit odată fruntea aceea impresionantă a lui Nichifor Crainic. In stradă, am frunzărit paginile cu înfrigurare şi am cetit: „Lui Ştefănică Baciu, care pe cât e de mic, pe atât de mare bucurie mi-a făcut, precipitându-se în cameră pe neaşteptate, ca o frunză verde din Ardeal, să-mi ceară acest autograf. Cu dragoste, Nichifor Crainic", Rândurile acestea le ştiu pe dinafară, le-am scris din memorie şi cred că n'am greşit nici măcar o virgulă ; dar cum oare aş putea să uit materializarea acelui eveniment, care în copilăria mea a crescut şi a rodit în mine, ca puţine altele ? Era în vara lui 1930, purtam şosete şi pantaloni scurţi, eram un pasionat jucător de foot-ball, iar pe masă, între bile şi sfori, aveam şi câteva volume de poesii, pe care timpul mi le-a pierdut, pare-se, iremediabil.

Iată evenimente care nu se uită. Aşa l-am cunoscut eu pe domnul Nichifor Crainic.

* * *

Şi-apoi au trecut ani. Vreo patru sau cinci. Intre timp scriam mereu, ba avusesem chiar bucuria de a-mi vedea tipărită întâia poesie. Intrasem într'o frenetică adolescenţă, ceteam cărţi şi reviste, (niciodată nu-mi scăpa „Gândirea") şi iată că într'o bună zi am ales patru-cinci din ultimele mele versuri, tot ce mi se părea că am mai bun ; am scris domnului Nichifor Crainic o epistolă în care-i reaminteam prima noastră întâlnire şi am pus la cutie un plic voluminos, nu fără bătăi de inimă. La vreo săptămână după asta, întorcându-mă dela liceu, am aflat pe masă un plic, a cărui slovă am recunoscut-o dintr'odată. Era horbota aceea fină, pe care o văzuse, cu ani în urmă, copilul uimit şi cu bucle, într'o după masă de vară. Nichifor Crainic îmi cetise poesiile, îi plăceau, însă insita să reviu asupra formei şi a ritmului, fiindcă „poesia e muzică, şi muzica e ritm" ; iar dacă voiu reveni, „Gândirea va avea bucuria unui nou şi foarte tânăr colaborator", încheie scrisoarea. Va trebui s'o spun şi aici : scrisoarea aceea cu noţiuni de „ars poetica", a fost pentru mine o preţioasă pârghie. Sbuciumul, înfrângerile şi inegalităţile unui tânăr de cincisprezece ani, primeau pe neaşteptate calmul şi limpezimea unui îndemn spre linear, spre clasicizare.

Cu tot tonul cordial şi sincer al scrisorii, n'am mai trimis nimic. Dar am muncit „pe rupte" ; „poesia e muzică şi muzica e ritm", îmi spuneam de multe ori seara, în faţa unei hârtii albe. Şi-am prins a scrie ca un salahor, ca un lucrător, pentrucă începusem a înţelege că munca şi truda sunt marile virtuţi, care se mai cer, pe lângă „inspiraţie". Nichifor Crainic învinsese în mine atâtea asperităţi şi iată că într'o bună zi am auzit muzica sferelor : versul meu avea muzică, şi muzica era ritm. Intre timp îmi apăruseră primele două cărţi, mă risipeam prin reviste cu căldura anilor acelora, dar n'am uitat de „Gândirea". La doi ani după prima scrisoare, am trimis o a doua. De astădată, răspunsul n'a mai venit în plic, dar la vreo două săptămâni, a apărut „Gândirea", care-mi tipărea două poesii. Eram mândru — şi pe bună dreptate : publicasem în cea mai de elită revistă literară a ţării şi Nichifor Crainic era cel care îmi tipărise poesiile. In anii următori, pe care

© BCU Cluj

i-am mai petrecut ca elev la Braşov, am trimis încă multe plicuri cu versuri, şi toate erau tipărite ; era acolo cineva care se interesa de plicurile din Braşov, cineva care parcurgea cu băgare de seamă fiece strofă, şi acel cineva (o ştiam) era Nichifor Crainic, care nu uitase pe copilul care cu destui ani în urmă i „se precipitase în cameră pe neaşteptate, ca o frunză verde din Ardeal". Câteva scrisori dela directorul „Gândirii" mi-a mai venit în acest răstimp, şi în fiecare din ele, aflam nu numai preţioasele şi rarele sale îndemnuri, ci şi o afecţiune pe care nici timpul, nici oamenii n'au putut-o sdruncina vreodată. Iată dece scriu aceste pagini cu o emoţie pe care nici nu încerc să mi-o înfrânez şi iată dece am încercat să evoc aici legăturile mele cu „Gândirea" şi cu marele ei animator. Vor trece anii şi poatecă aceste amintiri de-acum zece ani, vor lua în sufletul nostru o altă umbră, o altă coloare : aceia a unei cumpănite şi grave maturităţi. Deocamdată, noi le-am scos la aer de lume în forma aceasta şi nu încercăm nici măcar să scuzăm calma lor tristeţe, care le străbate pe-alocuri. E poate numai o cochetărie.

* * *

Acum, Nichifor Crainic a împlinit cincizeci de ani. De trei ani îl urmărim deaproape depe aceeaşi punte de corabie, în munca sa cotidiană. L'am urmat, şi acuma îi stăm atât de aproape, încât uneori îi simţim răsufletul de om hotărît şi neobosit. Ii cunoaştem gândul şi sfatul său ne-a ajutat de multe ori ; îi cunoaştem elanul şi-i admirăm puterea de muncă, azi ca şi-acum zece ani, dar nu cu ochii naivi ai copilului de-atunci. Am văzut apoi viaţa de fiecare zi cu sbuciumul şi sbaterile ei, am văzut oameni ridicaţi de dânsul, părăsindu-l în clipele cele mai grele şi Nichifor Crainic rămânea mereu acelaş, neprecupeţind nici un gest, acolo unde vedea licărind talentul şi frumosul. Iată dece „Gândirea" se poate mândri că a tipărit atâţi poeţi noui, că a impus atâtea nume necunoscute.

Alţii vor fi aceia cari vor arăta acum munca multilaterală a lui Nichifor Crainic, poetul, doctrinarul, profesorul, gazetarul, omul, şi nu ne îndoim că o vor face aşa cum se cuvine. Noi însă ne apropiem de Domnul Profesor nu numai cu preţuirea aceasta festivă, ci şi cu dragostea care acum zece ani a prins rădăcină în noi.

Floarea albă a copilăriei, altoită pe trunchiul masiv al neclintitei afecţiuni, iată omagiul pe care i-l aduce inima celui mai tânăr „gândirist", profesorului Nichifor Crainic, azi, când a împlinit cincizeci de ani mari şi plini de rod.

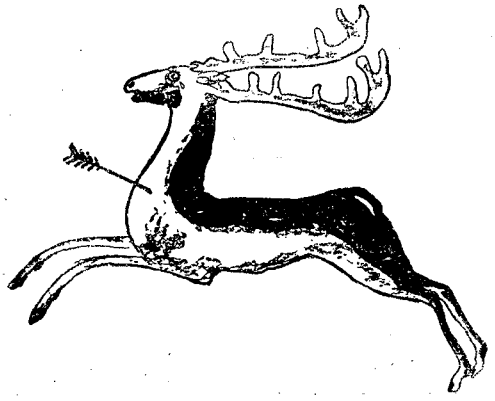

© BCU Cluj

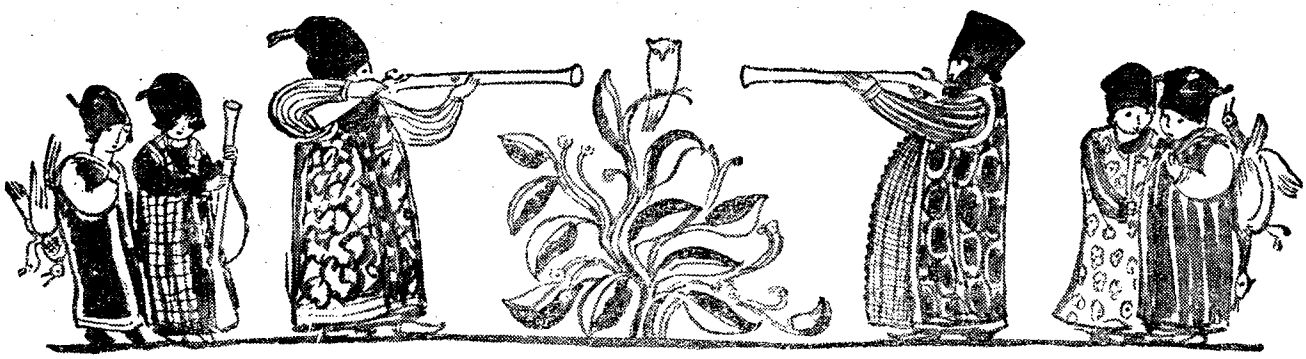

PROFILUL MUZICAL AL „RUGĂCIUNII“ LUI EMINESCU

DE

SEXTIL PUŞCARIU

O soluţie străvezie într'un pahar. Crezi că e apă. Pui mâna şi mişcarea produsă tulbură echilibrul nenumăratelor molecule. Ceea ce credeai că e apă, devine cristal.

Aşa se cristalizează adesea în urma unui neînsemnat impuls extern, în sufletul unui poet, în câteva versuri, ceeace simţea nelămurit. In jurul acestui sâmbure creşte de obiceiu poezia lirică.

Rugămu-ne 'ndurărilor,
Luceafărului mărilor;
Din valul ce ne bântue
Inalţă-ne, ne mântue.
Privirea-ţi adorată
Asupră-ne coboară
O, Maică preacurată
Şi pururea fecioară
Marie!

Am subliniat cele două versuri care formează sâmburele „Rugăciunii“ lui Eminescu : strigătul îndreptat, în momentul suprem, de un naufragiat al vieţii, către Puterea divină. Mai rar versuri de o mai concentrată expresivitate [1]). Tot ce premerge şi ce urmează e într'o legătură intimă şi într'o armonie desăvârşită cu ele.

Rima bogată nu uneşte pentru ureche numai pe „bântue“ cu „mântue“, ci implorarea mântuirii e o urmare firească a acelei „bântuiri“, care exprimă toată intensitatea unor crize sufleteşti devenite insuportabile prin necontenita lor revenire. „Valul“ ce creşte năprasnic şi ameninţător din unduirea apei reapare în ritm :

1) Eminescu le-a purtat cu sine multă vreme, precum dovedesc variantele publicate de d. I. M. Raşcu în broşura *Eminescu şi catolicismul*. (Bucureşti, 1935, p. 8—10), la care ne vom mai referi în cele următoare.

© BCU Cluj

silaba accentuată se înalţă după o urmare de trei silabe neaccentuate. Acest ritm, la rândul lui, aduce cu sine multele proparaxitone: formele verbale fără sufix „bântue", „mântue" (nu „bântueşte", „mântueşte"), construcţiile cu pronumele enclitic: „rugămu-ne", „înalţă-ne", „asupra-ne" (nu „ne rugăm", „ne înalţă", „asupra noastră") şi dativele „mărilor" şi „îndurărilor". Fericită e mai ales întrebuinţarea acestui *îndurărilor* [2]), căci acest abstract cuprinde în sine amândouă sensuri ale lui *îndura*, şi pe cel al verbului reflexiv *a se îndura* şi pe cel al verbului transitiv *a îndura ceva*. Maica Domnului e „îndurătoare", adică milostivă, tocmai fiindcă nimeni „n'a îndurat", adică n'a suferit, atât de mult, ca ea.

Noi, Românii, n'am fost un popor maritim. Limba noastră nu păstrează — în afară de termenul general de *mare* — nici un cuvânt latin în legătură cu vieaţa pe mare, nici pe *portus*, nici pe *insula*, nici pe *navis*, conservate în celelalte limbi romanice. Nici mitologia noastră populară nu cunoaşte un sfânt protector al marinarilor. De aceea era firesc ca poetul — adânc cunoscător al tuturor religiilor — să îndrepte rugăciunea spre Fecioara Maria, care, pentru popoarele catolice din preajma mărilor europene, este „stella maris" sau „stella matutina", deci „luceafărul mărilor". In alte poezii poetul introduce elemente din cultul păgân sau din credinţele extremului orient. Imaginea naufragiatului din cele două versuri care alcătuesc sâmburele acestei poezii explică şi reminiscenţele catolice scoase în relief de d. Raşcu în lucrarea citată.

In schimb „Rugăciunea" aceasta răspândeşte şi mireasma de tămâie a bisericilor noastre ortodoxe, păstrează acea legătură strânsă cu solul natal, în care e înfipt cu toate rădăcinile sale cel mai naţional dintre poeţii noştri, Eminescu. In loc de „ne rugăm", „totdeauna" şi „mamă", precum am zice astăzi, în limba de toate zilele, dăm, chiar dela început, de inversiunea *rugămu-ne*, aşa cum se găseşte regulat în vechile noastre cărţi bisericeşti, de *pururea*, păstrat tot în cărţile tipărite cu slove chirilice, şi de acel „maică", venit la noi din limba liturgică slavonă, care are, în legătură cu Născătoarea de Dumnezeu, un colorit solemn.

Farmecul acestei poezii stă mai ales în muzicalitatea ei. Mai mult chiar decât prin imaginile poetice, prin rimă, ritm, alegerea şi potrivirea cuvintelor, poetul izbuteşte prin anumite sonorităţi armonice să ne pregătească pentru ca clocotul sentimentelor sale să răsune şi în sufletul nostru.

Această muzicalitate o simţim toţi Românii, fără să putem preciza însă în ce consistă.

Plecând dela câteva constatări de ordin fonetic şi limitând cercetarea la vocalele din silabele accentuate, cred că am ajuns să pot prezenta şi în mod grafic, deci obiectiv, profilul muzical al „Rugăciunii" lui Eminescu. Limitarea aceasta la vocalele accentuate nu scade întru nimic valoarea graficei noastre. A. Gemelli, care în timpul din urmă a făcut nişte experienţe deosebit de interesante asupra sunetelor cu o nouă metodă electro acustică, a arătat că urechea noastră nu e numai o pâlnie care strânge undele sonore, ci şi un filtru, care le selecţionează. Astfel n'ar fi cu putinţă ca omul să extragă „fonemul" *a* sau *s* (sau oricare altul) din sutele şi miile de cuvinte în care aceste sunete se găsesc rostite de fiecare dată altfel din cauza sunetelor învecinate.

Tot astfel urechea noastră „filtrează" sonorităţile muzicale ale cuvintelor,

2) In variante: *Izvoru 'ndurărilor* şi *O, maică 'ndurărilor*.

© BCU Cluj

fiind impresionată uneori de un element fonic, alteori de altul. Astfel în versul prim din

Stelele 'n cer
De-asupra mărilor
Ard depărtărilor

repetarea vocalei *e* — şi numai a ei — în silabele accentuate ca şi în cele lipsite de accent — este, precum a relevat D. Caracostea, însemnătoare : parcă vedem ţintuite deasupra noastră, pe tăria cerului, nenumăratele ţinte luminoase şi strălucitoare.

Dimpotrivă, citind versul

Şi dacă ramuri bat în geam...

avem impresia lovirii ritmice a crăcilor în sticla ferestrei, fiindcă urechea noastră face abstracţie cu totul de vocalele neaccentuate *i, ă, u* şi *î* şi reţine numai pe *a*, care se repetă de patru ori în toate silabele accentuate.

Cei ce vor să deslușească în ce consistă muzicalitatea versurilor greşesc de obiceiu voind să găsească un singur principiu, valabil pentru toate cazurile, când poetul întrebuinţează, instinctiv, sute de mijloace variate spre a-şi colora poeziile din punct de vedere muzical.

Cele trei vocale principale sânt *i—a—u*. Intre vocala cea mai deschisă, *a*, şi cele două vocale închise, *i* şi *u*, se găseşte o serie întreagă de vocale intermediare, dintre care ne-am deprins să mai deosebim mai ales două — pentru care avem şi litere deosebite — pe *e*, între *a* şi *i*, şi pe *o*, între *a* şi *u*. Scara vocalică e deci *i e a o u*.

Aceste cinci vocale sânt distanţate unele de altele în ceeace priveşte înălţimea lor, prin câte o octavă. Numărul vibraţiilor lor este :

i	e	a	o	u
450	900	1800	3600	7200

In unele limbi se mai găsesc şi alte vocale. Astfel francezii şi germanii au pe ö şi ü, noi pe *ă* şi *î*. Dacă asupra articulării vocalelor *ă* şi *î* suntem azi destul de bine informaţi, nu ştim prea multe despre înălţimea lor [1]) şi deci nu ştim sigur unde trebue aşezate în scara vocalică. Judecând după efectul pe care-l produc asupra urechii noastre, locul lor e între vocalele profunde *o* şi *u*, *ă* fiind mai aproape de *o*, iar *î* mai aproape de *u* [2]). Făcând abstracţie de micile deosebiri ce există între *ă* şi *î*, şi aşezându-le pe amândouă împreună, între *o* şi *u*, căpătăm în româneşte un portativ cu şase linii, din care cea mai de jos e linia *u* şi cea mai de sus linia *i*.

Dacă pe acest portativ imaginar însemnăm cu câte o liniuţă orizontală cele 17 vocale din silabele accentuate (—gă, —ră—, cea—, —mă—, va—, bân—, —nal—, mân—, —vi—, —ra—, —su—, —boa—, mai—, —ra—, —pu—, —cioa—, —ri—),

1) Măsurătorile lui Iosif Popovici n'au putut fi confirmate de experienţele făcute în laboratorul de fonetică experimentală din Cluj.

2) Deşi părerea lui Al. Ppilippide, că *ă* şi *î* ar fi identice cu *o* şi *u* rostite fără ţuguiarea buzelor, e desigur greşită, totuşi apropierea lui *ă* şi *î* de *o* şi *u* este justificată din punct de vedere al impresiei acustice. Şi G. Weigand înseamnă pe *ă* şi *î* cu *o* şi *u* cu câte un cerculeţ dedesubt.

© BCU Cluj

şi unim capetele lor prin linii verticale, dobândim următorul profil muzical al poeziei Rugăciune :

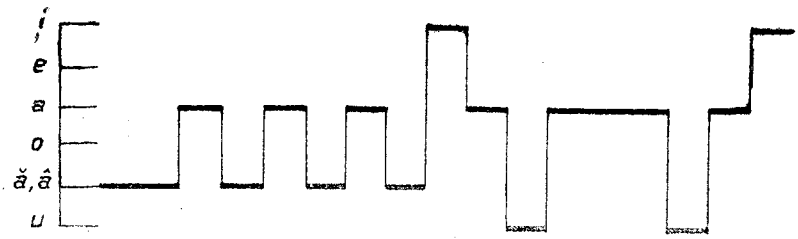

Ce deslușim în această imagine grafică ?

Descoperim înainte de toate în ea „valurile" pe care le schițează și ritmul poeziei. Faptul că între vocalele accentuate nu se găsesc niciodată *e* și *o* (căci în diftongii *oa* și *ai*, *o* și *i* sunt elementele slabe, care întovărășesc numai pe *a* accentuat) e caracteristic : sbuciumul sufletesc e prea mare pentru ca expresia lui să se oprească pe liniile vocalelor de transiție. In versurile care formează sâmburele poeziei e vorba de „valuri", nu de „unde"; profilul muzical nu schițează deci o unduire ușoară, ci o tălăzuire, o învălurare puternică.

Partea dintâi — cuprinzând primele patru versuri — se mișcă întreagă, în ridicări și coborîri egale, subt linia mijlocie, a vocalei *a*. E un „de profundis clamavi", care amintește — după nimerita caracterizare a lui D. Popovici — sunete de orgă. Culmile valurilor — și silabele în care răsună vocala *a* — se găsesc totdeauna în cuvintele care, ca înțeles, deșteaptă în noi imaginea înălțimii sau a ridicării : „luceafăr", „val", „înalță".

In partea a doua a poeziei, având să urmeze cuvântul „coboară", el e pregătit printr'o linie care, ea însăși, coboară dela cea mai mare înălțime, cu un scurt popas pe linia mijlocie, la cea mai mare adâncime : *Privirea-ți adorată, Asupra-ne...*

In această parte a doua sbuciumul sufletesc apare mult intensificat, până se topește în acel strigăt cu care culminează poezia : Marie ! Această invocare pe nume a Maicii Domnului, tocmai la sfârșit, fără să sufere alte cuvinte care ar umplea versul cu numărul de silabe al versurilor precedente, este de un efect deosebit. Dar numele Maria (care era dat și nu putea fi deci înlocuit prin nici un alt sinonim) cuprindea vocala cea mai înaltă, *i*. Simțul de compoziție al poetului, nu putea lăsa această bruscă ridicare suspendată oarecum la sfârșitul poeziei. De aceea el i-a creat un contrapunct. Strofa a doua a poeziei — cuprinzând ultimele patru versuri — începe cu o silabă cu *i* accentuat. Această înălțare excesivă pe portativ, cere, la rândul ei, o coborâre dincolo de limitele păstrate în stofa dintâi a Rugăciunii. De aceea lui *i* din *„privire"* și *„Marie"*, îi răspund cei doi *u* din *„asupră-ne"* și din *„pururi"*. Valul prefăcut în munte, înainte de a se ridica a doua oară din adâncimi, stărue timp de trei silabe pe linia „a" în *„coboară"*, *„maică"*, *„preacurată"*.

Nu trebue să ne închipuim că Eminescu a pus intenționat în poezia sa toate elementele pe care le-a scos la iveală interpretarea dată în cele precedente. El le-a găsit fiind condus de o instinctivă sete de muzicalitate. Dar multele variante păstrate — dintre care nici una nu are un profil muzical atât de armonios — dovedesc că perfecțiunea atinsă și din punct de vedere al muzicalității nu se datorește numai unei inspirațiuni momentane, ci nobilei străduințe de a se ridica, prin căutare neodihnită, la înălțimea geniului înnăscut.

© BCU Cluj

OPERA TEOLOGICĂ A LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

D. STĂNILOAE

Gândirea şi apostolatul lui Nichifor Crainic sunt ca o lumină şi ca o adiere revărsate neîmpărţit pe toate planurile principale ale vieţii spirituale româneşti, aducând fiecăreia din ele o îndrumare, o limpezire şi o creştere proprie şi de însemnătate epocală.

In cugetarea naţionalistă, în poezie, în teologie, contribuţia lui Nichifor Crainic e pe rând specific naţionalistă, specific poetică şi specific teologică şi încă atât de remarcabilă încât se poate spune nu numai că naţionalismul, poezia şi teologia românească sunt altfel dela Nichifor Crainic, ci că acestea şi-au aflat prin activitatea lui o adevărată împlinire de sens.

Dar lumina aceasta care e în fiecare sector de coloarea cea mai firească a lui, are în acelaş timp o substanţă unitară şi o sursă unică. Sursa este certitudinea religioasă şi concepţia teologică ortodoxă a acestui fervent credincios şi profund gânditor. Impozantul şi cuceritorul său sistem de cugetare, extins atât de unitar pe toate planurile capitale ale spiritualităţii româneşti şi împlinind atât de perfect cerinţele caracteristice ale fiecăruia, e o ilustraţie convingătoare a adevărului că religia — ca legătură a sufletului cu izvorul vieţii — este, ca nimic altceva, rădăcina din care creşte ansamblul variat al tuturor formelor şi manifestărilor superioare ale vieţii omeneşti. Convingerea aceasta o mărturiseşte Nichifor Crainic şi prin declaraţii categorice : *„Cultura ca totalitate a creaţiilor geniului omenesc nu are un sens în sine, ci se integrează ca parte în concepţia religioasă. Ea iradiază din credinţă ca văpaia din focul aprins"*. (Modul teandric, „Gândirea", Ianuarie 1940).

Din acest motiv este deosebit de greu să urmăreşti activitatea spirituală a lui Nichifor Crainic pe unul din planurile în cari s'a răsfrânt, fără să faci incursiuni şi în celelalte.

Greutatea nu e totuşi atât de mare pentru cel care întreprinde expunerea operei sale teologice. Cu riscul de a da un studiu puţin trunchiat, poţi totuşi să descrii amănunţit o sursă fără a trebui să aminteşti de elementele din cari ar proveni şi fără de cari nu ar putea fi înţeleasă. Poţi să vorbeşti de ea uitând că e sursă pentru alte realităţi, sau schiţând sumar numai, direcţia tenziunilor ei de prelungire ramificată.

© BCU Cluj

De sigur că subliniind originile teologice ale întregei activităţi intelectuale a lui Nichifor Crainic, reliefăm nu numai caracterul dominant al acesteia, ci şi una din caracteristicile cari dau apariţiei sale în câmpul teologiei ortodoxe române o însemnătate epocală. Nichifor Crainic este cel dintâi teolog român în epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt şi ocolit al specialiştilor, prezentând-o într'o formă impunătoare atenţiunii generale a lumii intelectuale.

Pătruns de justele tendinţe şi posibilităţi ale teologiei, — afirmate în chip atât de strălucit în tot timpul dela apariţia creştinismului şi până la Renaştere —, de-a îmbrăţişa şi de-a lumina toate străduinţile şi toate aspectele vieţii omeneşti, Nichifor Crainic a coborît în arenă, în vacarmul discuţiilor şi-al ciocnirilor de idei, în haosul care nu-şi putea găsi o axă de limpezire, arătând faţă de orice problemă punctul de vedere creştin, înfăţişând doctrina ortodoxă drept ceeace este în virtualităţile ei, perspectivă superioară de înţelegere şi forţă superioară de orânduire a tuturor stihiilor răscolite de spiritul tulbure al contimporaneităţii. A indicat astfel teologilor o misiune spirituală totalitară, care să îmbrăţişeze universalitatea preocupărilor omeneşti, i-a făcut să-şi aducă aminte de lumea de azi şi de întrebările cari o chinuesc şi să lase discuţiile cabalistice pe marginea unor chestiuni fără aderenţă cu aceste întrebări.

Prin activitatea aceasta Nichifor Crainic a îndeplinit în acelaş timp cea mai importantă operă de răspândire a doctrinei ortodoxe în lumea noastră intelectuală. Nichifor Crainic e misionarul de prestigiu al credinţei bisericeşti în mijlocul intelectualilor români.

Dar scoţând teologia în arena largă a vieţii intelectuale, n'a diluat-o câtuşi de puţin. Dimpotrivă, teologia lui Nichifor Crainic e de-o densitate, de-o intensitate şi de-o bogăţie în preocupări ne mai ajunse până la el. S'a dovedit astfel că nu densitatea în elementele proprii face teologia neagreată de intelectuali, ci prezentarea ei în clişee stereotipe, fără adâncire personală, fără trecerea ei prin intimitatea sufletească a teologului, de unde să se îmbrace în dogoarea convingerilor, în noutatea cuceritoare a unor prezentări cari trădează o nouă descoperire a evidenţelor adevărului etern, fulgerată pe rând în focul tenziunilor necurmate ale spiritului său. Tocmai acest caracter viu, trăit, îl are teologia lui Nichifor Crainic. E semnificativ în această privinţă că dânsul a introdus pentru prima dată la noi preocupările de teologie mistică, sistematizând chiar o disciplină cu acest nume la Facultatea de Teologie din Bucureşti. Cursul de mistică ortodoxă, ţinut studenţilor, e prima adunare şi sistematizare a imensului material de doctrine şi de fapte ascetice şi mistice din cuprinsul spiritualităţii ortodoxe. Un sector întins de preocupări, cele mai centrale, cele mai importante pentru înviorarea vieţii creştine, a fost redat astfel din nou teologiei româneşti, atât de schematică până la dânsul. Nichifor Crainic a lărgit cercul preocupărilor teologice, a deschis zări nouă, dar înoirile sale nu sunt altceva decât o surpare a zăgazurilor cari ţineau teologia noastră închisă dinspre fluviul bogat şi viu al tradiţiei. Nichifor Crainic înoeşte prin reactualizarea tradiţiei într'o teologie care se mulţumea cu câteva coji din această tradiţie, primite pe calea şi de multe ori prin interpretarea ocolită a teologiilor apusene. Prin Nichifor Crainic s'a săvârşit o adevărată restaurare a teologiei româneşti în duhul ortodox.

* * *

Trecând la încercarea de-a prezenta după conţinut gândirea teologică a lui Nichifor Crainic, nu ştim cu care din cele două aspecte ale ei să începem: cu cel

© BCU Cluj

care urmăreşte urcarea sufletului pe treptele ortodoxiei până la înălţimea uniunii mistice cu Dumnezeu, sau cu cel care zugrăveşte majestoasa viziune pancosmică a ei. Sunt cele două vârfuri supreme spre cari se mişcă toată viaţa şi toată gândirea creştină, singurele cari permit o viziune totalitară, dar până la cari numai Nichifor Crainic a dilatat la noi preocuparea teologică. Intrucât viziunea pancosmică a ortodoxiei e cea care corespunde laturii obiective a doctrinei creştine şi aceasta este baza trăirii ei subiective, vom începe cu ea, deşi pe de altă parte nu poţi vedea ordinea obiectivă a revelaţiei dumnezeeşti dacă nu eşti iluminat în prealabil de experienţa subiectivă a harului.

In centrul doctrinei creştine a lui Nichifor Crainic stă Iisus Hristos. Creştinismul însuşi, nefiind un sistem de filosofie, *„este înainte de toate persoana istorică a Mântuitorului"*. Acest lucru îl accentuiază Nichifor Crainic în diferite rânduri (Ortodoxie, Modul teandric). *Sensul vieţii pe care îl caută cugetătorul, se descopere în Iisus Hristos"*, *„Mântuitorul e Alfa şi Omega tuturor lucrurilor create"*. (Modul teandric). Prin El s'au creat toate, în El se menţin, prin El se mântuesc. In El e lumina şi viaţa noastră. *„El e modelul universal al vieţii în Dumnezeu"*. Dar în El şi prin El e şi puterea prin care ne putem înălţa în lumină, în perfecţiune, spre Dumnezeu. A te mântui înseamnă a sta în legătură cu El. Puterea ce o primim stând în legătură cu Hristos este harul dumnezeesc. *„Ortodoxia ne învaţă că prin Hristos ni s'a dat harul dumnezeesc, adică energia spirituală cu care punându-ne în permanent acord putem să ne transformăm viaţa, ridicând-o pe culmile desăvârşirii"*. (Ortodoxie).

Asupra harului Nichifor Crainic insistă mult. Harul este necreat, izvorând din fiinţa dumnezeească. In această privinţă Nichifor Crainic ajută prin propovăduire curagioasă la reactualizarea unui important punct de doctrină ortodoxă formulat de Sf. Grigorie Palama, asupra căruia teologia românească din epoca modernă trecea cu tăcerea, timorată de opoziţia susţinută a catolicismului după care harul e numai o putere creată de Dumnezeu în suflete. Nichifor Crainic şi-a dat seama că fără învăţătura despre caracterul necreat al harului, concepţia ortodoxă despre îndumnezeirea omului, importanta idee teandrică şi toată spiritualitatea specifică a ortodoxiei se volatilizează. Ba s'ar putea spune că chiar şi duhul creştinismului, căci dacă harul e creat, nu mai e posibil să ne împreunăm cu Dumnezeu prin Iisus Hristos — dogma fundamentală a creştinismului — ci prăpastia între Dumnezeu şi om rămâne şi mai departe în fiinţă.

Despre îndumnezeire vom vorbi în legătură cu descrierea sistemului de mistică. Aci să spunem un cuvânt despre ideea teandrică, pusă la noi în circulaţie de Nichifor Crainic. Teandria este uniunea intimă între Dumnezeu şi om. Modelul desăvârşitei teandrii îl avem în Iisus Hristos în care natura dumnezeească şi omenească sunt unite într'o singură persoană. Teologia actuală rusă operează şi ea mult cu acest concept, dar ca în multe alte puncte de doctrină ortodoxă, plasează şi aci tendinţele de exagerare până la fantastic ale spiritului slav, vorbind de pildă despre o umanitate din veci a Logosului, despre caracterul teandric etern al lui Dumnezeu. Pentru Nichifor Crainic conceptul acesta însemnează mai întâi modul de cooperare între Dumnezeu şi omul renăscut. Toate actele superioare ale credinciosului se efectuiază printr'o conlucrare cu harul dumnezeesc sălăşluit în sufletul lui. Dar Nichifor Crainic dilată semnificaţia acestui principiu peste limitele creştinătăţii. Dumnezeu se foloseşte nu numai de colaborarea omului renăscut, ci şi de a celorlalţi. Dacă prin căderea în păcat n'a dispărut din om total chipul dumnezeesc şi dacă paralel cu revelaţia supranaturală a existat şi există şi o revelaţie naturală, cetirea semnelor acestei

© BCU Cluj

revelaţii şi împlinirea unora din îndemnurile ei încă au înfăptuit-o oamenii printr'un fel de colaborare cu Dumnezeu. Această colaborare din sfera ordinei naturale atinge treapta culminantă prin genii. Nichifor Crainic poate reduce astfel toate creaţiunile superioare ale omenirii la ajutorul lui Dumnezeu. *„Crezând în Logos ca în raţiunea divină a lumii, doctrina ortodoxă, admite, precum vom vedea, valabilitatea universală a principiului teandric. In lumina ei, geniile apar ca nişte profeţi naturali ai lui Dumnezeu în lume"* (Modul tendric). Nichifor Crainic manifestă astfel o mare credinţă în revelaţiunea naturală a lui Dumnezeu, între legătura acesteia cu revelaţia supranaturală, plasându-se la o distanţă enormă de duhul protestant extrem de sceptic faţă de posibilităţile naturii create. *„Dacă există o revelaţie naturală admisă de doctrina ortodoxă, nimic nu ne opreşte s'o vedem realizându-se în lume în colaborare cu geniul, precum revelaţia supranaturală dată prin Iisus Hristos, se realizează mai departe în colaborare cu sfântul"*. (Modul tendric). Sigur însă că felul de colaborare este superior în ordinea vieţii supranaturale. Şi eficienţă mântuitoare numai aici are.

Trăind în ordinea supranaturală a mântuirii ochii intelectuali ai creştinului nu se pot reţine de-a nu îmbrăţişa într'o privire unitară şi ordinea naturală a lumii. Iar aceasta, la rândul ei, nu poate fi înţeleasă deplin decât în lumina revelaţiei supranaturale în Iisus Hristos. *„Ce e lumea în sine, de unde vine şi încotro merge nu vom şti niciodată dacă nu vom primi descoperirea dăruită în Iisus Hristos"* (Modul tendric). Mântuirea o dobândim exclusiv prin persoana lui Iisus Hristos, prin harul izvorîtor din persoana Lui, numai pentrucă El e Dumnezeu. El este singurul Mântuitor, numai fiindcă este creatorul lumii şi susţinătorul ei. Căci mântuirea nu e decât o refacere a lumii, o *„a doua creaţie"* a ei după stricăciunea şi disarmonia în care a aruncat-o păcatul. Doctrina despre creaţiunea lumii prin Dumnezeu face parte astfel în chip esenţial din creştinism. O premisă tot atât de necesară a creştinismului este doctrina despre un păcat universal şi despre o stricăciune generală rezultată din el, în care a căzut creaţiunea, dar din care nu se mai poate ridica prin puterile proprii, făcând necesară milostiva întrupare şi jertfă a Cuvântului dumnezeesc prin care s'a şi creat lumea.

Doctrina despre păcat propriu zis este atinsă mai fugitiv în sistemul de cugetare al lui Nichifor Crainic. Dar posibilitatea şi dureroasa lui realitate este presupusă de suflul integral apologetic al activităţii sale. Concepţiile adversare cu cari luptă în ordinea socială, filosofică, estetică, sunt tot atâtea devieri morale dela ordinea şi dela voia divină şi numai pentrucă le sesisează cu o sensibilitate deosebit de fină ca atare, lupta sa se însufleţeşte de atâta nobilă ardoare.

Doctrina despre Biserică rezultă ca o consecinţă firească şi necesară din calitatea de *Mântuitor* şi de *Creator* a lui Iisus Hristos. Aici întâlnim una din caracteristicile originale ale sistemului său teologic. Biserica e o rezultantă nu numai a calităţii de Mântuitor a lui Iisus Hristos, ci deodată a calităţii de Mântuitor şi de Creator, sau cu un alt cuvânt a calităţii de Recreator. Deabia meditând asupra insistenţii cu care susţine Nichifor Crainic acest lucru, mi-am lămurit dece în lumea protestantă — şi prin influenţe teologice şi la noi — Biserica nu rezultă ca o consecinţă necesară din Iisus Hristos : pentrucă protestantismul, dezinteresându-se total de ordinea creaţiunii, consideră pe Iisus Hristos numai ca Mântuitor, ca pe unul ce n'are interes faţă de întreaga creaţiune, cu ordinea, solidaritatea şi varietatea ei esenţială. (Uneori Iisus, deşi acceptat ca Mântuitor, nu e socotit şi Dumnezeu, sau Creator al lumii). Dacă-i aşa, indivizii pot forma cu Iisus tot atâtea comunităţi izolate, cari să nu imite şi să nu transfigureze solidaritatea naturală a făpturilor din ordinea creaţiunii.

© BCU Cluj

Iată dece Nchifor Crainic expune doctrina sa despre Biserică nu în imediată legătură cu doctrina despre Iisus Hristos ca Mântuitor, ci după ce tratează despre creaţiunea lumii, adică după ce arată şi calitatea de Creator a Mântuitorului (Ortodoxie). Creaţiunea lumii, păcatul prin care armonia ei primordială a fost tulburată şi Biserica, privită ca un cosmos restabilit, e ordinea în care se înlănţueşte expunerea lui Nichifor Crainic.

Concepţia aceasta se străvede şi în faptul că de câte ori vorbeşte despre Biserică o face în legătură cu o viziune larg cosmologică. Biserica este pe de o parte *„organismul prin care se revarsă în viaţă energiile harului dumnezeesc"*, dar pe de alta ea este aşezământul *„care se confundă cu marele tot al făpturii"*, sau e *„cosmosul organizat în Biserică"*.

Armonia primordială a lumii cu Dumnezeu este paradisul dela început, pe care l-am pierdut în urma păcatului. Biserica este poarta redeschisă spre paradisul restabilit, este anticipaţia acestui paradis. Recucerirea paradisului este de altfel nu numai preocuparea fundamentală a creştinismului, ci tenziunea spre el e impulsul întregei culturi, a întregei strădanii superioare a omenirii. In această idee despre cultură, atât de stăruitor susţinută şi căreia i-a dedicat o întreagă carte „Nostalgia paradisului", se manifestă din nou un fel de concepţie pan-bisericească a universului.

In doctrina atât de subliniat cosmică despre Biserică, Nichifor Crainic reactualizează pe marele teolog şi mistic al creştinismului răsăritean, pe Dionisie Areopagitul, atât de caracteristic pentru spiritul cosmic al ortodoxiei, dar atât de uitat de teologia românească din ultima sută de ani.

Alăturea de Filocalie — colecţia scrierilor de caracter mistic-ascetic ale răsăritului — Dionisie Areopagitul este al doilea izvor de frunte al teologiei lui Nichifor Crainic, ambele puse din nou în circulaţie de dânsul.

Dionisie Areopagitul pune în legătură de copie şi model, dar şi într'o comuniune mistică, ordinea ierarhică a lumii cereşti — lumea îngerească — şi a lumii pământeşti. Ierarhia este un principiu organizator de temelie al întregei existenţe, dela tronul dumnezeesc şi până la cel mai simplu mineral pământesc. Toată fiinţa creată participă astfel în diferite grade la bunătatea de existenţă dăruitoare a lui Dumnezeu. Darurile dumnezeeşti se coboară prin toate aceste cascade spre diferitele categorii de făpturi. Ierarhia şi armonia lumii văzute, tulburată prin păcat dar restabilită prin harul lui Iisus Hristos, se numeşte Biserică. Dar tocmai deaceea Biserica este în sens larg şi starea primordială şi Biserica este şi ordinea cerească. In capul cosmosului rezidit în Biserică, prelungit prin Biserica cerească, stă Iisus Hristos creatorul şi recreatorul.

In viziunea aceasta se întemeiază şi se justifică existenţa ierarhiei din Biserică, dar şi varietatea naţiunilor din cuprinsul ei. Acestea din urmă în special sunt legitimate de faptul că pe fiecare treaptă îngerească sunt mai mulţi îngeri, cari nu se confundă între olaltă. Dar precum ierarhia, fiind lăsată pentru a servi treptelor inferioare, nu legitimează o mândrie pentru cei ce fac parte dintr'un grad superior, ci dimpotrivă impune iubire şi solidaritate între toate treptele, aşa existenţa variată a naţiunilor este o diferenţiere în unitate, o ecumenicitate simfonică, nu o diversitate înduşmănită. Pentru primul adevăr dăm cuvintele: *„Ortodoxia îmbrăţişează în mod egal pe oameni, oricare ar fi dotaţia şi capacitatea lor naturală. Pentru ea nu există clase sociale sau categorii preferate în dauna altora. Viaţa în ierarhie se întemeiază pe consimţimântul dragostei.... Ierarhiile, dela cele pur spirituale până la cele pământeşti, se disting în deosebi prin aceste sarcini pe cari superiorii le au faţă de infe-*

© BCU Cluj

riori. Cu cât treapta e mai înaltă, cu atât sarcina e mai mare faţă de subordonaţi". (Ortodoxie).

Iar pentru al doilea citäm: *„Naţiunile, prin urmare, sunt unităţi variate ale naturii create şi ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisericii... Dacă admitem că universalitatea spirituală a ortodoxiei pretinde uniformizarea în domeniul natural al făpturilor, ar trebui să credem că Dumnezeu, care a creiat lumea în varietate şi a dotat cu capacitate deosebită fiecare lucru, s'ar întoarce acum împotriva zidirii Sale"* (Ortodoxie).

Cea dintâi idee formează temelia concepţiei sociale demofile şi solidariste a lui Nichifor Crainic, opusă democraţiei egalitariste, liberalismului de liberă concurenţă şi marxismului aţâţător al urilor de clasă. A doua idee formează temelia naţionalismului său ,opus oricărui fel de internaţionalism, dela cel catolic până la cel marxist, strein însă de exclusivismul rasist. Şi amândouă la un loc formează temelia concepţiei naţionaliste-sociale creştine, desăvârşită şi integrală ca un cristal, a etnocraţiei.

Dar viziunea aceasta a cosmosului, minunată armonie ierarhică, s'a relevat lui Nichifor Crainic şi ca o viziune panestetică. Natura, în sensul cel mai cuprinzător, este frumoasă şi a fost şi mai frumoasă înainte de cădere. A fost şi sub raportul frumuseţii un Paradis şi va fi la sfârşit iar un Paradis. Creaţiunile imaginaţiilor geniilor artistice sunt tot atâtea tablouri profetice ale viitorului Paradis. Faptul că lumea creată este frumoasă, îl face pe Nichifor Crainic să atribue şi lui Dumnezeu însuşirea frumuseţii. Aceasta este o a doua idee din Dionisie Areopagitul pe care o repune în circulaţie. De observat că şi la acela în legătură cu viziunea ierarhică pancosmică apare în chip firesc ideea frumosului în Dumnezeu. *„Lumea e oglinda Creatorului,* zice Nichifor Crainic. *Ea îi resfrânge chipul şi însuşirile. Chiar numele lumii e frumuseţe, fiindcă lumea se numeşte cosmos, adică ordine sau podoabă"* (Sensul teologic al frumosului). Tocmai pentrucă Dumnezeu este frumuseţea supremă, are putere de atracţie faţă de lumea creată, spune Nichifor Crainic urmând pe Dionisie Areopagitul. Dumnezeu ca frumos trezeşte în făptură „dragostea" după El. *„Legătura irezistibilă dintre frumosul absolut şi lucrurile frumoase din lume e dragostea. „Dragostea de frumuseţe" le mişcă şi le strânge pe toate... In natura inefabilă a frumosului transcendent lucrează marea putere de atracţie, prin care stă minunata ordine ierarhică şi unitatea în varietatea cosmosului. Din pricina acestei atracţii irezistibile, ce se exercită asupra făpturilor mişcându-le spre cauza lor divină, frumosul se numeşte pe greceşte* kalos, *adică* chemare, *frumuseţe. Dionisie îl derivă dela verbul* kaleo = *eu chem. Divina dragoste a frumuseţii transcendente e astfel nu numai un reflex de strălucire a luminei de sus revărsată peste lume, dar şi un apel, o chemare, o atracţie permanentă a lucrurilor către obârşia lor comună de dincolo de timp şi spaţiu"* (Ibid).

Cugetând asupra frumuseţii de origine divină a cosmosului, Nichifor Crainic ajunge în situaţie să-şi precizeze poziţia faţă de conceptul de Sofia, atât de frecvent şi de mult discutat în teologia rusească contimporană. Evitând construcţiile fantastice ale unora din aceşti teologi în legătură cu ideea de Sofia, Nichifor Crainic îi dă un înţeles mult mai rezonabil şi deplin compatibil cu doctrina ortodoxă despre Sf. Treime. Sofia ca necreată este „raportul Sfintei Treimi faţă de lume", sau „gândul etern al lui Dumnezeu" cu privire la lume, gând care cuprinde multiplicitatea unitară şi armonică a ideilor tuturor fiinţelor. Iar în formă creată Sofia este frumuseţea lumii cu toate formele ei, care nu e decât o transpunere a ideilor dumnezeeşti în vizibili-

© BCU Cluj

tatea creată. Sofia creată sau naturală e vraja, e frumusețea, e splendoarea care se degajează din înfățișarea armonioasă și majestoasă a Universului, care e revărsată asupra lui de Dumnezeu. *„Participând la creație, Sofia se revarsă în Universul întreg, îi imprimă formele măreție... Toate lucrurile din lumea creată participă la Sofia ca la rațiunea lor de a fi, ca la puterea care le întocmește și le cârmuește, ca la lumina ce le înoește, le desăvârșește și le înfrumusețează"*. A spune deci că frumusețea lumii este de origine dumnezeească, e tot una cu a spune că e de caracter sofianic.

Dar ce rost poate avea în planul mântuirii această stăruință a lui Nichifor Crainic asupra însușirii de frumos a lui Dumnezeu? Am văzut că vorbind de frumusețea dumnezeească și sofianică a lumii, Nichifor Crainic o determină în acelaș timp ca dragoste, iar de dragoste știm că e cauza proprie a mântuirii. Iubirea e frumoasă, e frumusețe și adevărata frumusețe e iubitoare, e iubire. Dumnezeu este atât de frumos, atât de atrăgător, pentrucă este suprema iubire. Fiind cuceriți de iubirea lui Dumnezeu, suntem cuceriți de frumusețea Lui. Așa se explică dece Dostoiewski spune odată că „frumusețea va mântui lumea", iar alte dăți că prin iubire ne mântuim. (Asupra acestei concepții a lui Dostoievski stăruește Nichifor Crainic îndelung. A se vedea îndeosebi: Paradisul posibil).

Ridicarea făpturii în starea de mântuire echivalează cu ridicarea ei în starea de plenitudine a frumuseții sofianice. *„Sofia creaturală e făptura în măsura în care e îndumnezeită de har și ridicată în eternitate... E lumea modelată din nou în perfecțiunea paradisului spiritual după chipul Mântuitorului transfigurat pe muntele Taborului"* (Problema stilului). Iată dar cum teologia estetică se încadrează în teologia soteriologică, adică în teologia creștină pur și simplu.

Insemnătatea soteriologică a frumosului, sau fuziunea lui cu însușirea iubirii, e lămurită și prin un al treilea termen pe care îl folosește Nichifor Crainic vorbind despre frumos. Este termenul *lumină,* care are în mintea noastră un înțeles intermediar între frumusețe și iubire. Frumusețea e luminozitate, dar aceasta îți dă o înălțare, o tărie, o mulțumire, o pace misterioasă în suflet. De lumina dumnezeească se spune categoric în Sf. Scriptură și în Tradiția ortodoxă că e mântuitoare. A te apropia de Dumnezeu însemnează a vedea lumina Lui. Mistica ortodoxă e întreagă străbătută de năzuința după vederea luminii dumnezeești.

Iar lumina nu e, în concepția ortodoxă, decât harul dumnezeesc (în latinește gratia = frumusețe), în măsura în care se dă dela o anumită treaptă de apropiere a sufletului purificat de Dumnezeu. E harul când ajunge să fie văzut, lucru de care se învrednicesc cei ce s'au ridicat pe cele mai înalte trepte de viață spirituală. In acest punct Nichifor Crainic reactualizează o învățătură a Sf. Simeon Noul Teolog, de care spune: *„cu extraordinara putere a celui care a văzut conștient infinita lumină dumnezeească inundându-l, el afirmă că esența creștinismului stă tocmai în această conștiință sublimă a harului din noi, a harului văzut ca lumină a slavei dumnezeești"* („Locul inspirației"). Cei care s'au ridicat însă pe firul harului până la punctul în care îl văd ca lumină negrăită, au atins treapta de sfințenie.

Dar experiențele acestea petrecute pe cele mai înalte culmi ale vieții interioare creștine formează domeniul *misticei,* iar asprele străduințe spre a ajunge la ele pe cel al *asceticei.* Cu aceasta ne-am coborît în interiorul sufletesc, al doilea câmp în care se desfășoară viziunea teologică a lui Nichifor Crainic. Numai când creștinismul își desfășoară puterile vii pe treptele ascendente ale interiorului, viziunea creștină pancosmică crește din și se înrădăcinează organic în experiențe și evidențe nesguduite. Altfel viziunea pancosmică n'are decât un caracter teoretic de

© BCU Cluj

literă care nu face viu. Viaţa creştină interioară la gradul de maximă incandescenţă este firul de aur în preocupările vechei tradiţii ortodoxe. Renaşterea acestei preocupări, restaurarea tradiţiei ortodoxe în ceeace are ea mai esenţial, este meritul aproape exclusiv al lui Nichifor Crainic.

Nichifor Crainic e cel dintâi care e preocupat stăruitor în teologia românească nu de stadiul comun al vieţii creştine, ci de vârfurile ei ce ard în lumina dumnezeească, adică de viaţa pe care dânsul o determină ca *„viaţa mistică, de pe culmi, a desăvârşirii în Duh, sau a sfinţeniei, sau viaţa religioasă realizată la maximum"*. E cel dintâi care a concentrat într'o expunere sistematică „Teologia mistică" pe care o defineşte îndrăzneţ şi original, dar în acord intern cu duhul ortodox: *„Ştiinţa îndumnezeirii omului"*, întrucât *„viaţa mistică e viaţă dumnezeească participată"*, în ea omul devine *„dumnezeu prin har"*. *„Viaţa mistică e tot o colaborare teandrică, privită însă la un grad maxim de intensitate, în comparaţie cu viaţa creştină în general... Spre culmile vieţii mistice însă, cu cât înaintăm în sus, cu atât dăm de limita puterilor omeneşti oricât de intensificate ar fi ele de încordarea eroică a voinţii. Limita de sus a puterilor omeneşti nu înseamnă totuşi limita vieţii mistice. Căci în realitate, viaţa mistică propriu zisă, adică viaţa în Dumnezeu începe abia dincolo de limita puterilor omeneşti. Cu cât înaintăm mai sus pe calea desăvârşirii, cu atât contribuţia puterilor omeneşti se diminuiază din ce în ce mai mult până la dispariţia aparentă; iar contribuţia harurilor dumnezeeşti sporeşte în măsură tot mai mare până la covârşirea omului prin lumina cerească"*. (Citatele referitoare la viaţa mistică le dăm după Cursul de Teologie mistică, litografiat, Bucureşti 1936).

Temelia dogmatică a misticii ortodoxe o găseşte Nichifor Crainic pe drept cuvânt cu deosebire în doctrina lui Dionisie Areopagitul şi a Sf. Grigorie Palama, cari susţin în acelaş timp deosebirea între fiinţa şi harul sau lumina dumnezeească, dar şi caracterul divin şi necreat al ultimului. Cine nu admite aceste două puncte de doctrină rămâne cu alternativa: sau harul este o simplă entitate creată, sau este una cu fiinţa dumnezeească. Intre acestea oscilează nesigur catolicismul. Urmarea este că viaţa mistică e şi ea sau numai o înflăcărare în sfera creatului, sau o împreunare a fiinţei omeneşti cu fiinţa dumnezeească, lucru care numai în Iisus Hristos ştim că s'a petrecut. In catolicism viaţa mistică n'are o temelie doctrinară clară şi sigură.

După Dionisie Areopagitul şi Sf. Grigorie Palama fiinţa dumnezeească rămâne ascunsă şi inaccesibilă. Numai manifestările ei iradiază spre făptură şi numai de ele se poate aceasta împărtăşi. Una dintre ele este harul dumnezeesc, văzut dela o anumită înălţime ca lumină. Dar harul izvorăşte din fiinţa dumnezeească, nu e creat; el este în raport cu fiinţa dumnezeească, cum e cugetarea şi iubirea în raport cu fiinţa omului din care emană. Deosebirea stă doar în faptul că harul e efect, iar fiinţa izvor, raport ce nu se poate inversa; numai fiinţa are consistenţă de sine. Dar când vezi lumina bunătăţii dumnezeeşti şi eşti cuprins de ea, eşti îmbrăţişat în realitate de subiectul dumnezeesc, aşa cum când învăluiu pe cineva în iubirea şi bucuria mea, sunt eu însumi subiectul acestei atenţiuni şi îmbrăţişeri, fiinţa mea rămânând totuşi, ca izvor al acestor efuziuni dincolo de ele.

O a doua idee de temelie a misticei sale este cristocentrismul. *„Caracteristica izbitoare dela început a misticei ortodoxe, în comparaţie cu alte varietăţi de mistică, este că ea e cristocentrică... Prin Hristos omul la Hristos Dumnezeu, iată metoda vieţii creştine şi a misticei ortodoxe"*. (Curs de Teologie mistică, 1936, pg. 60).

Unora li s'a părut tocmai dimpotrivă că în tradiţia mistică ortodoxă, în tră-

© BCU Cluj

irea şi descrierea etapelor de înălţare spre vederea luminii, lipseşte gândul la Iisus Hristos. Şi s'au provocat mai ales la Dionisie Areopagitul — acuzat şi din această pricină de neoplatonism — şi la isihaşti. Dar şi la aceia ca şi la Nichifor Crainic, chiar dacă în descrierea propriu zisă a etapelor de înălţare a spiritului nu se prea face amintire de Iisus Hristos, aceasta se explică din motive de metodă pentru a nu se complica descrierea. Despre necesitatea gândului la Iisus Hristos se vorbeşte când se stabilesc în prealabil condiţiile fundamentale ale acestei vieţi. Dionisie Areopagitul vorbeşte de Hristos în cărţile despre cele două ierarhii, iar isihaştii arată că numai prin Hristos se poate ajunge la vederea luminii dumnezeeşti, prin importanţa covârşitoare ce o dau aşa numitei rugăciuni a inimii sau a lui Iisus, a cărei esenţă constă tocmai în permanenta fixare a gândului la Iisus Hristos. Nichifor Crainic dă şi dânsul un loc de frunte rugăciunii lui Iisus în mistică. Curios este, dealtfel, că aceiaşi critici catolici cari îi reproşează misticii ortodoxe că lipseşte Hristos din ea, o acuză că aşteaptă înălţarea spiritului pe culmile vederii luminii dumnezeeşti dela o facilă repetare a unei scurte rugăciuni către Iisus. Uită însă că eroismul încordărilor ascetice şi al vieţii de rugăciune, e realizat în spiritualitatea ortodoxă într'un grad care nu e nici pe departe atins, sau cerut măcar, în lumea catolică.

Şi în sfârşit o a treia condiţie neapărată pentru adevărata viaţă mistică este, după Nichifor Crainic şi după toată tradiţia ortodoxă, participarea la viaţa liturgică a Bisericii. E adevărat că omul care ,în urma unor îndelungate eforturi de purificare prin asceză şi rugăciune, se ridică până la vederea luminii dumnezeeşti, depăşeşte înfăţişările materiale şi vizibile ale simboalelor liturgice. Dar le depăşeşte înnălţându-se din mijlocul lor, cu ajutorul lor şi în direcţia ce-o arată ele, cum te-ai ridica pe treptele unei scări până ieşi din zona stăpânită de gravitaţie, ca apoi să-ţi ei sborul în continuare dincolo de aceste trepte. Nu se poate înălţa cineva la vederile spirituale ale supremelor experienţe mistice, prin înstrăinarea de viaţa liturgică. Pe de altă parte stările acelea înalte nefiind durabile, omul când coboară din ele găseşte în viaţa liturgică un suport, un izvor de împrospătare. „*Ca şi grafica oricărei temperaturi, grafica vieţii spirituale înfăţişează necontenite suiri şi coborîri, oscilaţii ale luptelor cu înfrângeri şi biruinţi, cari nu se sfârşesc decât odată cu moartea. Coborîrile, înfrângerile şi oboselile îşi găsesc totdeauna reazimul de odihnă şi de refacere în mistica liturgică. Ea e un aeroport de unde pleacă şi unde se reîntorc avioanele duhului din înălţimile pe cari au izbutit să le străbată*". (Curs de Teologie mistică, pg. 154). „Mistica individuală e legată atât de strâns de mistica sacramentală încât cea dintâi apare ca o reverberaţie imaterializată, spiritualizată a celei din urmă" (pg. 226).

Dealtfel concepţia panbisericească, areopagitică, asupra căreia Nichifor Crainic stărue atât de mult în sistemul său de mistică, este cea mai puţin proprie de-a se concilia cu izolaţionismul unei mistici individualiste.

Vom da acum pe scurt o descriere a treptelor vieţii mistice, aşa cum sunt expuse la Nichifor Crainic. Ele sunt: *purificarea, iluminarea şi desăvârşirea* sau *unirea*. Faza purificării cuprinde în deosebi silinţele ascetice ale omului. Accentul principal cade pe lucrarea voinţei omeneşti. Iluminarea se clasează la mijloc între asceză şi mistică, accentul căzând atât pe lucrarea voinţii omeneşti, cât şi pe colaborarea harului dumnezeesc. Faza desăvârşirii sau a îndumnezeirii se plasează în sectorul misticei propriu zise, unde accentul este pe voinţa dumnezeească, omul aflându-se în această fază într'o stare de pasivitate primitoare (Curs cit. pg. 160).

Credincios concepţiei sale că viaţa mistică se desvoltă în conexiune cu cea

© BCU Cluj

liturgică, Nichifor Crainic pune purificarea într'o legătură specială cu taina Botezului, iluminarea cu taina Mirului, iar desăvârşirea sau unirea cu Euharistia. Botezul fiind taina curăţirii de păcate şi a morţii omului vechiu, purificarea este o prelungire metodică a acestui act sacramental. *„Mortificarea ascetică ne apare ca o continuare a Botezului şi ca o împlinire metodică a lui"* (Op. cit. pg. 169). Cele mai minunate înălţimi le-a atins asceza în ortodoxie. Convingerea ortodoxă că drumul spre desăvârşire duce prin asceză, e zugrăvită şi pe pereţii bisericilor în chipurile sfinţilor, în pictura de stil bizantin. Numai prin asceză natura, care păstrează posibilităţi spre păcat şi după botez, poate fi consolidată definitiv în puritatea ei primordială. Asceza nu are un ideal negativ : omorîrea naturii, ci unul pozitiv : purificarea naturii şi adevărata ei frumuseţe şi eliberare, restaurarea caracterului ei paradisiac.

Purificarea se câştigă prin lepădarea de sine şi prin lepădarea de lume. Voturile monahale: sărăcia, fecioria şi ascultarea indică tot atâtea sectoare în cari se angajează lupta omului cu patimile de tot felul.

Purificarea se extinde atât la simţuri cât şi la suflet. Prin simţuri primim impresiunile obiectelor cari trezesc în noi ispite şi patimi. Prin simţuri ne adunăm în memorie reprezentări şi experienţe pătimaşe cari ne ispitesc la noi păcate. Dar purificarea vizează nu numai impresiunile şi reprezentările cari au o legătură cu patimile propriu zis, ci toate ideile şi preocupările din minte şi din memorie, ca şi toate mişcările sentimentelor noastre. Toate ne împrăştie atenţia, ne îngreunează concentrarea în acel adânc al sufletului în care putem să ne întâlnim cu Dumnezeu. Omul trebue să uite de toate; să nu mai rămână în el decât gândul la Dumnezeu şi iubirea către El.

Dar toate acestea sunt numai etapa purificării active. După ce urmează purificarea pasivă care se încadrează însă în faza iluminării.

Aceasta stă într'o legătură specială cu taina Mirului. Despre taina Mirului Biserica ne învaţă că ne întăreşte facultăţile spirituale şi ne acordă darurile Duhului Sfânt. Dar noi ca creştini de rând nu experimentăm decât poate foarte cenuşiu aceste efecte.

Misticii însă, cu fina lor sensibilitate spirituală, le sesizează. *„Experienţa mistică ne spune că întărirea facultăţilor spirituale, revărsarea darurilor Duhului Sfânt, precum şi acordarea de harisme extraordinare, dacă sunt lucruri atribuite mirungerii şi despre cari noi luăm cunoştinţă mai mult pe cale teoretic-dogmatică, în faza iluminării apar cu evidenţă incontestabilă, ca realităţi lăuntrice trăite de cel care progresează în perfecţiune"* (Curs cit. pg. 202).

In special în această fază se petrec purificările pasive, numite aşa pentrucă ele depăşind puterea omenească sunt opera harului. Aceste purificări constau în smulgerea chiar a rădăcinilor celor şapte patimi din simţuri şi din spirit şi înlocuirea lor cu cele şapte virtuţi şi cu cele şapte daruri ale Duhului Sfânt, câte unul pentru întărirea fiecărei virtuţi.

Faza a treia, culminantă, este unirea mistică, *„participarea harică şi personală la viaţa intimă şi tainică a lui Dumnezeu"*, e *„transfigurarea trupului nostru din omenesc în duhovnicesc"*, a naturii noastre *„din creată în divină"*. E inundarea fiinţii noastre de lumina dumnezeească a Taborului. *„Lumina taborică e centrul de atracţie al acţiunii şi al contemplaţiei ortodoxe"* (Op. cit. pg. 218). Faza aceasta se întemeiază pe dumnezeeasca Euharistie, fiind o asimilare simţită a fiinţii noastre în corpul mistic al lui Iisus Hristos, participarea la dumnezeire prin omenitatea

© BCU Cluj

Fiului lui Dumnezeu. Prezența intimă a lui Dumnezeu în noi produce în noi starea de contemplație. De aceea momentul culminant al unirii se mai numește și treapta *contemplației,* sau a *vederii. Momentul* contemplativ e pregătit de purificările și de iluminările amintite. Dar un rol special în are, mai cu seamă un *„efort de atenție, de reculegere, de autocontrol, de concentrare, de simplificare progresivă până când toate puterile omului se reduc sau, mai bine zis, se sintetizează în intuiția contemplativă". „Meditația e pregătirea psihologică a contemplației".* (Op. cit. pg. 233). Meditația în special este o mișcare întreită a spiritului nostru: întâia e în afară spre un obiect, a doua e o retragere spre interior și a treia e o adâncire circulară în Dumnezeu. De pildă cugetăm întâi asupra unui precept evanghelic, ne coborîm apoi în sufletul nostru pe care îl găsim atât de departe de idealul cerut prin acel precept și în sfârșit ne înălțăm cugetul spre Dumnezeu al cărui ajutor îl avem. Meditația înscrie o înălțare dela imaginile sensibile spre contemplația spirituală. In fața diferitelor metode de meditație apuseană, Nichifor Crainic înalță printr'o analiză magistrală și amănunțită valoarea metodei de frunte a ortodoxiei: *metoda isichastă,* care are în centrul ei rugăciunea inimii, sau a minții, sau a lui Iisus. E metoda care a creat un moment strălucit și în istoria spiritualității românești, datorită paisianismului.

Momentul culminant atins prin această rugăciune și prin tot ansamblul de purificări și iluminări, este vederea lui Dumnezeu în lumină. Ființa întreagă este umplută de lumină, este ridicată în oceanul de lumină divină, care se răspândește apoi și pe fața sfântului, pe trupul lui, în toată împrejmuirea lui. Acesta e fenomenul transfigurării propriu zis, cunoscut numai misticii ortodoxe, e anticipația trupului înviat și a cosmosului de după judecata din urmă, a paradisului.

In contemplație, care poate fi socotită și starea de rugăciune cea mai înaltă, Nichifor Crainic, urmând clasificărilor consacrate, distinge două etape: una nedesăvârșită, mai activă, și una desăvârșită, sau cu totul pasivă. Exprimată în termeni de rugăciune prima etapă cuprinde rugăciunile: 1) reculegerii, 2) liniștii și 3) a somnului puterilor. In etapa a doua se cuprind rugăciunile: 1) unirii, 2) extazului și 3) căsătoriei duhovnicești. In etapa a doua nu mai ostenește omul să-și ude el ogorul sufletului, ci acesta e plouat de harul dumnezeesc cu o mare abundență. In prima etapă „prezența divină e profund simțită, dar nu e văzută", în adoua e și văzută.

In special unirea este ca o dulce scufundare în Dumnezeu, cu încetarea activității tuturor facultăților sufletești. Este o certitudine neclintită, ce nu se mai poate uita, că ești unit cu Dumnezeu.

Extazul e o totală ieșire din sine pentru a trăi în divinitate. Revelația lăuntrică a prezenței lui Dumnezu, a scufundării în lumina lui, capătă un caracter intuitiv, deși suprasensibil. Trupul nu mai face nici o mișcare, ci încremenește în starea în care a fost surprins.

Nunta sau *căsătoria spirituală* e o unire extatică prelungită; asemenea soților, omul și Dumnezeu formează o singură unitate în două persoane.

Lumina dumnezeească de o frumusețe negrăită, văzută în asemenea stări, este *sublimul mistic,* sublimul supranatural, față de care sublimul natural, intuit de artiști în extazul artistic e mult inferior, e numai o copie palidă a celui dintâi, așa cum paradisul zugrăvit în artă nu sugerează decât în forme aburite paradisul viitor real.

Interesant este punctul de vedere al lui Nichifor Crainic asupra „locului" sufletesc în care se petrec stările mistice. Avem aci de înregistrat în acelaș timp o

© BCU Cluj

teorie a cunoaşterii, desvoltată şi evidenţiată personal şi foarte curagios. In faţa epidemiei de subconştientomanie, de explicare a tuturor ideilor prin sub — sau inconştient, Nichifor Crainic se înscrie în apărătorul celei mai elevate părţi din fiinţa omenească : inteligenţa conştientă. Conţinuturile sufleteşti ale stărilor de extaz, de inspiraţie, nu vin de-a gata din subterana sufletului, ci ele se obţin printr'o înălţare a minţii spre realităţile mai presus de fire, înălţare efectuată de forţa atractivă şi întăritoare a acelor realităţi. E vorba de o ascuţire, de o sensibilizare, de o învigorare a puterii de pătrundere a inteligenţii noastre. *„Mintea e tronul lui Dumnezeu în suflet"* proclamă Nichifor Crainic în acord cu toată mistica ortodoxă. *„A fi desăvârşit în sensul ortodox însemnează a vedea lumina lui Dumnezeu strălucind în propria ta minte şi a vedea propria-ţi minte strălucind suprafiresc în lumina lui Dumnezeu"*. Intre alte citate categorice, Nichifor Crainic, aduce unul de-al lui Evagrie Ponticul, spunând: în contemplaţia mistică *„Hristos ridică firea cugetătoare omorîtă de răutate"*. Aşa încât nu prin inconştient, ci mai degrabă prin supraconştient, cunoaşte omul în stările mistice. („Locul inspiraţiei").

E adevărat că Nichifor Crainic, în aderenţă cu mistica unui Eckart şi Iacob Boehme, vorbeşte şi de un *eu profund,* de *sinea substanţială* a spiritului, de *Grund*-ul misticei germane, ca loc în care misticul trăeşte şi vede prezenţa lui Dumnezeu, dar ţine să sublinieze că *„acest Grund, acest eu profund, această sine substanţială nu trebue confundată cu inconştientul psihologiei moderne. Ea e mai degrabă intuiţia primordială a sufletului, facultatea prin care el, entitate nemuritoare, ia contact cu Dumnezeu"* (Despre sublim).

Este deci vorba aci nu de o categorie psihologică, ci de una de dincolo de suflet. Dacă interpretăm bine cuvintele de mai sus şi altele asemenea, între acest eu profund şi inteligenţa supranaturalizată există următoarea trăsătură de conciliere : inteligenţa în înălţarea ce-o încearcă sub forţa harului dumnezeesc transcende psihologicul, ajunge până la intersecţia între făptură şi Dumnezeu, temelia ei, pe care ea o vede acum lămurit. Iar la această intersecţie este însăşi rădăcina eului, scăldată şi deci întreţinută de puterea dumnezeească.

Astfel îl vedem pe acelaş Nichifor Crainic, care s'a pronunţat atât de des că nu există raţiune umană universală, ale cărei adevăruri să fie acceptate de toţi, deci o raţiune umană care să nu greşească, — apărând această raţiune când ea e înălţată de lumina lui Hristos. Nu este aci, firește, nici o contradicţie. Precum omul căzând în păcat s'a deteriorat în toate părţile lui, tot astfel ridicat din păcat, se restabileşte în toate. Raţiunea, care oricum şi în starea de păcat are ca funcţie proprie ei cunoaşterea adevărului, îşi păstrează această misiune şi în omul renăscut, eliberându-se şi ea, în exercitarea misiunii ei, de defecte. Omul natural ridicat în starea harului nu sufere vreo răsturnare de organizare a mădularelor sale şi a funcţiunilor lor. Ci organizarea aceasta, rămânând aceeaş, e săltată pe o treaptă mai înaltă. Piciorul rămâne tot cu funcţia umblatului, inima tot cu funcţia mişcării sângelui, voinţa tot cu funcţia voirii, inteligenţa tot cu funcţia cugetării.

Faptul însă că raţiunea individuală înălţată în Hristos e capabilă să recunoască adevărul, iar adevărul e unul, face ca raţiunile individuale ridicate toate în Hristos să ajungă la o unitate. Fiecare raţiune individuală cugetă acum astfel încât poate fi socotită ca un organ al raţiunii universale. Ea s'a împletit intim cu Logosul, raţiunea tuturor lucrurilor. *„A cugeta lumea şi lucrurile din ea prin Iisus Hristos e garanţia unică a salvării din autonomismul individualist. Hristos e „locul" supra-*

© BCU Cluj

personal, unde raţiunile omeneşti se pot unifica în acordul sensului atât de necesar pulverizatului spirit omenesc" (Modul teandric).

* * *

Expunerea aceasta nu a putut reda, firește, decât extrem de schematic bogăţia de idei şi armonia superbă a concepţiei teologice a lui Nichifor Crainic.

Mintea sa aplecată asupra acestui teren de cugetare, a captat din paradisul dumnezeesc, închis în ortodoxie, mari fascicole de raze pe cari le-a răspândit cu efuziune pe orizontul nostru de înţelegere şi de simţire, luminându-l sărbătoreşte şi încălzindu-l.

Nu ştiu cum, dar impresia care m'a covârşit de câteori am pătruns în lumea zugrăvită de scrisul lui Nichifor Crainic, a fost că intru într'o lume scăldată în lumină de sărbătoare, într'o lume de sfântă, largă şi optimistă respiraţie. Am avut certitudinea că e însăşi lumea ortodoxiei, în ale cărei spaţii paradisiace nu ne-a introdus nimeni altul ca Nichifor Crainic.

© BCU Cluj

NICHIFOR CRAINIC IN TEOLOGIA NOASTRĂ

DE

TEODOR M. POPESCU

PROFESOR LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN BUCUREŞTI

Implinind cincizeci de ani, profesorul Nichifor Crainic ne dă plăcut prilej de sărbătoare.

Intre cei cari-l cunosc şi-l preţuesc mai mult, Teologia este cea dintâi chemată să se bucure de acest prilej şi să însemneze, cu anii şi cu opera colegului nostru, un câştig şi o biruinţă cum n'a avut încă până acum şi cum nu putea să aibă decât printr'un om excepţional, ca el. In sfera înaltă, în care se desfăşură preocupările sale şi în care zilele şi anii iau însemnare ideală, profesorul Nichifor Crainic, tânăr şi activ, fără ceas de odihnă, nu se va opri desigur pentru a privi în urmă şi a socoti fie numărul anilor săi, fie lucrul cu care i-a umplut zi cu zi. Pentru noi însă, este şi o datorie şi o plăcere să înscriem în chip festiv, în analele Teologiei ortodoxe române, cinstea de a fi slujită de forţa de valoare unică a profesorului Nichifor Crainic şi de a fi câştigat prin el în afară un teren şi un prestigiu, cum n'a cunoscut până acum.

Este în adevăr un privilegiu pentru ea, că Nichifor Crainic a fost şi a rămas teolog. Cu calităţile lui intelectuale rari, cu talentul, agerimea, vigoarea şi puterea lui de muncă, unanim preţuite, solicitat, activ şi impus în domenii variate, Nichifor Crainic putea să aibă de mult o „carieră" profană strălucită, dacă ar fi făcut din ea scopul vieţii şi al muncii sale titanice. Carieră el n'a făcut însă decât în sensul unei chemări de misionar idealist, preocupat totdeauna de gânduri şi ţeluri mai înalte decât cele legate obişnuit de o îndeletnicire pur profesională. Teologia însăşi este pentru profesorul Nichifor Crainic altceva decât o carieră. Este mediul firesc şi necesar al gândirii, al concepţiilor lui, este câmp şi mijloc de acţiune, de manifestare spirituală, ogor bogat şi atmosferă ideologică, prielnice cugetării înalte, simţirii profunde, avântului şi meditaţiei, este condiţia vieţii lui sufleteşti: fericita ţară a făgă-

© BCU Cluj

duințelor spirituale, în care niciun om de mari idei și sentimente n'a poposit, fără a-și umple mintea și inima de desfătarea cea negrăită a apropierii de Dumnezeu, a privirii spre infinit și veșnicie, — fără a se îndestula de cea mai armonioasă concepție despre lume, despre viață, despre om, — fără a se îndulci pentru totdeauna de gustul transcendenței și de bunurile cerești ale creștinismului.

Teologia este elementul prim și natural al gândirii lui Nichifor Crainic, este condiția propriei lui realizări spirituale, este paradisul năzuințelor lui ideale. Dacă un om ca el, care a ilustrat și ilustrează în același timp, în chip deosebit, mai multe alte domenii ale vieții noastre spirituale și culturale, a stăruit în Teologie, este pentrucă a găsit și a simțit aci locul cel mai înalt și mai propriu al chemării sale, cuibul sborurilor sale. Destinul lui Nichifor Crainic este în adevăr o înălțare din brazda binecuvântatei țarini românești, a cântatelor lui *Șesuri natale* spre *Țara de peste veac,* spre culmea gândului și aspirațiunilor umane supreme, unde spiritul lui, conștient și încântat de a se ști în lumea cea de sus a ideii, trăește în sublimul adevărului, binelui și frumosului, și de a-l descoperi semenilor nu numai cu credință și cu zel de teolog, ci și cu o intuiție și cu o măestrie, care sunt de filosof și de artist.

Este marele avantaj și merit al profesorului Nichifor Crainic, în Teologia românească, de a fi un inspirat, un clar-văzător, un căutător de piscuri însorite, un interpret de sensuri înalte. Cunoștințe pozitive și amănunțite în specialitatea lor au avut și au toți ceilalți. Nichifor Crainic are în plus o înțelegere deosebită a Teologiei, o idee și un sentiment teologic de stil clasic. El o privește cu mult dincolo de curs și de manual, la un nivel mai ridicat, pe un plan mai larg, spre un orizont mai îndepărtat, descopere aspecte uitate, găsește tâlcuri mai frumoase, deschide cărări înfundate, arată izvoare uitate.

Necunoscută, și deaceea nesocotită de profani, și nu în chipul cel mai fericit servită uneori chiar de teologi, Teologia este cea mai grea și mai pretențioasă dintre științe, deci și cea mai puțin înțeleasă și valorificată. Bogăția și frumusețea apelor ei adânci este nebănuită, iar cinstea de a fi un „teolog" desăvârșit, un tip, este poate cea mai grea și mai rară dintre vredniciile omenești: abia sunt doi-trei mari inițiați în tainele ei ortodoxe, cărora li se recunoaște ca titlu onorific, în nouăsprezece secole de creștinism, cel de „teologul". Este explicabilă prin cerințele ei deosebit de mari greutatea de a corespunde pe deplin Teologiei, teologii. Și este poate cea mai grea dintre încercările științifice, la care poate fi pus un om de carte — pentrucă este o încordare și acordare a sufletului întreg — acesta: de a cultiva cu bun cuget, cu bună pregătire și cu bune roade știința despre cele divine. Nu există un domeniu de cercetare și de peregrinare mai cuprinzător, mai variat, de mai mari dimensiuni decât Teologia. Iar dacă studiul ei este din cele mai grele, mulțumirea de a o putea cunoaște în specificul ei și a o gusta în frumusețile ei este din cele mai mari. Efortului teologic îi corespunde o satisfacție analoagă, și când teologul simte că se găsește în Teologie la locul său, acest sentiment este pentru el și pentru alții mărturia unei adevărate chemări.

O chemare l-a reținut fără îndoială pe Nichifor Crainic în Teologie. Capacității lui de mult afirmate îi stau deschise largi drumuri, și nu odată va fi fost îmbiat poate să meargă, căutând ale sale, pe unul sau pe altul. El putea doar să voiască o altă orientare în viața practică, o altă dispunere de sine. Credincios sieși, Nichifor Crainic a păstrat credință Teologiei. A dorit să fie preot și n'a reușit. Îi era rezervată însă vrednicia similară, prin truda ei în cele sfinte, a Teologiei, rămânând fidel sub altă formă gândului cu care a fost dus din satul său la seminar

© BCU Cluj

şi cu care a venit apoi ca student la Facultatea de Teologie. A văzut poate plecând de lângă el pe unii colegi şi prieteni, cu neîncredere în Teologie, cu neînţelegere pentru ea şi poate cu dispreţ. El a iubit-o cu atât mai mult, — şi nu cu gândul perspectivelor de azi, pentrucă nu căuta în Teologie o situaţie, ci căuta o satisfacţie. Şi a găsit aci locul şi rostul spiritului său gânditor, contemplator, cercetător, răscolitor, înnoitor, privitor adânc în idei şi în viaţă, simţind că are o misiune teologică.

Cu simţul său profund, pătrunzător în sensuri interioare, cu intuiţia, cu viziunea sa, profesorul Nichifor Crainic este în Teologie, în adevăr, mai mult decât un bun lucrător, — este un descoperitor şi putem zice un creator. Căutând cu privirea în sfera cea mai delicată a Teologiei, unde nu se pot avânta decât vulturii, a descoperit pe înălţimi un bun uitat, comoară ortodoxă cu mare trecut şi preţ, părăsită de veacuri, rămasă neînţeleasă. A tras-o la lumină, i-a redat suflu, i-a dat formă teologică actuală, ridicând-o nu numai la rangul ştiinţific al disciplinelor teologice consacrate, ci punând-o pe fruntea senină şi majestoasă a Teologiei ca pe o coroană regală. Profesorul Nichifor Crainic a descoperit *Mistica ortodoxă* : floarea spiritualităţii creştine, Olimpul cugetării teologice, grădina edenică a sentimentului religios.

Teologia programului oficial trecea pe lângă ea cu oarecare nepăsare, dacă nu cu nedumerire. Inchisă fără voia ei şi a noastră într'o schemă azi învechită, strânsă într'un cadru insuficient, care nu mai poate cuprinde toată bogăţia afluenţilor şi a revărsărilor ei de Nil, Teologia nu-şi poate aduna şi vedea abundenţa şi varietatea de conţinut, care a crescut şi el cu timpul, ca orice organism. A trebuit pătrunderea şi îndrăsneala profesorului Nichifor Crainic, ca să ia pe contul său iniţiativa unei lărgiri şi restaurări a edificiului teologic, mărindu-l şi înfrumuseţându-l în partea lui cea mai grea.

Mistica ortodoxă zăcea, ca idee şi ca material, în cărţi necercetate sau neînţelese, părăsită la periferia intereselor ştiinţifice ale Teologiei ,de unde nu putea s'o cheme, s'o prezinte îmbrăcată frumos şi s'o impună atenţiei şi admiraţiei noastre decât o minte şi o autoritate ca a lui Nichifor Crainic. Munca lui, deosebit de grea, pe un teren cu totul înţelenit, n'a avut măcar satisfacţia de a i se lăsa loc şi tihnă, ca să-şi termine ctitoria. După 12 ani de grele străduinţe, când Teologia trebuia doar să culeagă de-a-gata roade noi, o hotărîre neîndurată a schimbat cursul cercetărilor profesorului de Mistică — şi credem că era singurul în toată Teologia ortodoxă actuală, — cu uşurinţa cu care un gospodar grijuliu ar închide un robinet ce curge zadarnic. Indeletnicirea ştiinţifică a colegului nostru părea probabil lux sau risipă, — un motiv mai mult ca el să se mângâie cu încredinţarea că a făcut totuşi un lucru mare în Teologia noastră, pentrucă nu este încă înţeles. Paguba nu este acum atât a profesorului de Mistică ortodoxă, cât este a Teologiei şi a noastră. Nichifor Crainic nu va putea uita şi părăsi cu gândul obiectul scumpelor sale preocupări, copilul său ştiinţific, creaţia sa de profesor de Teologie ortodoxă. Este pentru el şi pentru noi singura consolare şi despăgubire, ce mai poate fi până la o îndreptare, în necesitatea care ne-a fost impusă. Lucrând pe terenul vecin al Dogmaticei şi Apologeticei, el îşi va încorda totodată din nou uimitoarea-i putere de muncă şi de creaţie şi va urmări cu acelaşi gând şi folos pentru Teologie noi izbânzi: va deschide şi va alinia cărări, va lumina aspecte, va rezolva probleme, va tălmăci sensuri, va descoperi corelaţiuni, va însufleţi chipuri, va fructifica idei, va înterpreta fond şi forme.

Aceasta o face dintru începutul activităţii sale în viaţa noastră spirituală

© BCU Cluj

Nichifor Crainic. El actualizează Teologia ortodoxă şi o practică public, o profesează ideologic, liber, extra cathedram, traducând-o în concepte şi atitudini filosofice, culturale, artistice, sociale, naţionale. El a pus astfel Teologia în contact cu gândirea şi cu viaţa ce se găsesc dincolo de şcoala şi de cartea teologică obişnuită, a valorificat în cugetarea românească tezaurul spiritual al ortodoxiei, a dat ideilor creştine curs liber, le-a acordat cu ritmul vremii şi cu viaţa neamului, le-a făcut idei dinamice, criterii şi program. In învălmăşeala de idei şi de interese contrarii, de curente şi de tendinţe filosofice, literare ,artistice, sociale, care produc o confuzie şi o îngrijorare specifică timpului şi în care se supraliciteză teorii şi ambiţii fatale sau deşarte, Nichifor Crainic a privit cu ochi creştini probleme umane, a proiectat lumină creştină, a afirmat năzuinţe creştine, a indicat remedii creştine.

Teolog, cugetător şi artist, om de concepţii şi de sentimente fine, de acţiune şi de realizări totodată, cu simţ critic ascuţit, cu prezenţă de spirit, cu mare putere de observaţie şi de orientare, cunoscând deopotrivă problemele şi soluţiile lumii, problemele şi soluţiile Evangheliei, dispunând la noi de o neîntrecută putere de a le înţelege şi de a le trata în chip variat, el vede şi exprimă mai bine decât toţi ceilalţi teologi : pe plan practic, mişcări şi trebuinţe sociale, acţiuni şi reacţiuni culturale, regimuri şi conflicte politice — naţionale sau mondiale, — iar pe plan ideologic, armonia cosmosului, echilibrul stihiilor, raţiunea metafizică a Universului, destinele spiritului, chemarea omului, — le vede şi le exprimă substanţial şi limpede în limbă ideal-religioasă, creştină-ortodoxă, pe înţelesul spiritual al veacului şi al trebuinţei lui de izbăvire.

Tâlc şi armonie, lumină şi impuls, adâncime şi claritate, ordine şi construcţie este tot scrisul lui. De o varietate şi de o bogăţie neobişnuite în publicistica noastră cu preocupări spirituale, opera lui Nichifor Crainic este o prezentare multiformă a ideii religioase. Liber de deprinderi scolastice, el nu se opreşte la sistem, la cadrul exterior al lucrurilor, nici nu se lasă amăgit sau stingherit de sistemele nimănui. Dincolo de slovă el caută duhul. Demască goliciuni şi non-senzuri, inconsecvenţe şi perfidii, laşităţi şi compromisuni, prejudecăţi şi tendinţe, confuzii şi banalităţi, diformităţi şi abuzuri. Proaspăt, ager şi fecund, ridiculizează pedantismul, săgetează diletantismul şi stigmatizează perversiunile insinuate în cugetarea şi în viaţa omenească. Scrisul lui este idee şi faptă, făclie şi biciu, cruce şi spadă, purificare, zidire, cruciadă.

Trebue recunoscut că lupta n'a fost uşoară, nici comodă. Acum vreo treizeci de ani, când Nichifor Crainic îşi făcea un nume în publicistica românească, ideia creştină era luată în râsul lumii, de toţi ucenicii materialismului, monismului, socialismului şi ai altora încă. Teologia era modestă şi rezervată, redusă la defensivă; se simţea încercuită, mustrată, izolată. Erau puţini cei cari aveau curajul şi pregătirea să înfrunte public pe aderenţii agresivi şi prezumţioşi ai raţionalismului de tot felul, cari ameţeau lumea cu teorii de import. Nichifor Crainic s'a aruncat de atunci încă în luptă, cu tot entuziasmul unui tânăr şi cu hotărîrea unui om matur. In literatură, în presă, în critică, în politică, prin scris şi prin graiu, a lovit idolii improvizaţi şi a făcut drum larg ideii creştine, a purtat steagul religiei, a susţinut crezul ortodoxiei, a preconizat o spiritualitate autohtonă, credincioasă ca poporul însuşi, şi a contribuit astfel poate mai mult decât oricine dintre teologii şi publiciştii noştri, ca ideia creştină să fie astăzi un bun câştigat şi nediscutabil al neamului românesc.

In avântul şi în convingerile lui, el a pus ceva din vigoarea şi din încrederea unui profet. Necătând la faţa oamenilor şi la învârtoşarea mediului, nesocotind lipsa de înţelegere a unora, înfruntând ieşirile altora, el a predicat şi a aşteptat lucrând.

© BCU Cluj

Şi nu în zadar. Trebue spus spre cinstea lui Nichifor Crainic, că rolul lui în renaşterea spiritului religios şi ortodox al epocii noastre a fost din cele hotărîtoare, şi că la distanţă de câtva timp, dacă nu depe acum încă, acţiunea lui de propagandist se va recunoaşte ca având în această privinţă o importanţă istorică.

Unele împrejurări au ajutat biruinţei lui, altele i s'au opus cu înverşunare. Meritul lui Nichifor Crainic este întâi de a fi crezut, de a fi animat, de a fi organizat şi de a nu fi cedat. Dacă astăzi apărătorii spiritualităţii româneşti şi ortodoxe sunt numeroşi şi activi, şi în Teologie şi în afară, mulţi dintre ei sunt ucenici sau camarazi de luptă ai lui Nichifor Crainic. Şi dacă această spiritualitate naţională înfloreşte şi radiază într'o revistă de importanţa *„Gândirii"* şi în numeroase opere de ştiinţă, de literatură şi de artă, şi are curajul şi mândria de a se mărturisi public. Nichifor Crainic are în multe parte de iniţiator, de promotor sau de patron.

Toate acestea i se datoresc fără îndoială ca gânditor şi ca artist, ca scriitor şi ca vorbitor de mare talent, dar i se datoresc mai ales ca teolog: teolog cugetător, literat şi critic, teolog de concepţii şi de altitudini. Fără formarea lui teologică, atât de timpuriu imprimată în spiritul lui receptiv şi activ, fără îndrumarea lui teologică, stabiiizată dintru începuturile ei seminariale, fără contactul lui de copil şi de tânăr cu cartea religioasă, fără stăruinţa lui în Teologie, pe care el a împlinit-o şi lămurit-o şi singur pentru sine, acţiunea lui Nichifor Crainic nu ar fi avut desigur direcţiunea şi sensul ei actual.

Nichifor Crainic nu se datoreşte, fără îndoială, întreg Teologiei. Cultura sa teologică el a lărgit-o şi a întărit-o printr'o amplă cultură filosofică, ştiinţifică, literară. Nemărginindu-se la ce se poate învăţa în şcoli, din ţară sau din străinătate, el a învăţat şi singur, aici şi acolo, cu o sete pasionată şi cu o mare putere de discernere, de asimilare şi de elaborare.

Fertilizat şi cultivat astfel, spiritul lui cuprinzător şi-a stabilit baze largi şi solide şi şi-a însuşit competenţe variate. Cu aderenţe culturale multiple şi cu autoritate efectivă de maestru, Nichifor Crainic este singurul dintre teologii noştri, care poate trata cu aceeaşi uşurinţă şi cu acelaşi succes, pe lângă probleme teologice, probleme filosofice, literare, critice, sociale, politice şi în general culturale, discutând cu alţii pe propriul lor teren, în deplină cunoştinţă de cauză şi câştigând teologiei poziţii, satisfacţii şi prestigiu.

Dator Teologiei orientarea sa primă, culturală şi spirituală, siguranţa unei cunoaşteri divin garantată, marile idei luminoase şi valorile transcendente ale tezaurului creştin, puncte solide de sprijin în spaţiul gândirii, Nichifor Crainic i-a adus la rându-i colaborarea şi sprijinul de mare folos al armăturii sale bogate şi tari, i-a cucerit teren şi drepturi, i-a deschis porţi încuiate, a răsbunat-o de unele umiliri şi insulte, i-a dat mai multă încredere, i-a făcut un nume de cinste. Adunând de pretutindeni cu zelul şi tactul dorite de sfântul Vasile cel Mare tinerilor creştini studioşi, teologul Nichifor Crainic a pus bogata sa agoniseală culturală în slujba spiritului şi a ideii creştine şi ortodoxe. A primit dela Teologie îndrumări şi impulsuri hotărîtoare, i-a adus în schimb provizii preţioase, a căror folosinţă, lipsind până acum omul, Teologia noastră n'o avusese încă. Inarmat pe câmpul culturii universale cu cultura teologică, a adus în panoplia sa Teologiei şi armele spirituale ale lumii şi le-a mânuit cu măestrie de campion, compensând cu prisosinţă ceea ce a primit ca student, şi încă înainte de a fi profesor.

Când colegul nostru este numit „Crainicul ortodoxiei", aceasta este mai mult decât o figură. Deplin conştient de adâncurile şi de frumuseţile ortodoxiei, ca şi de

© BCU Cluj

necazurile ei trecătoare, el a trezit nu numai interesul general pentru ideia creştină, ci şi atenţia pentru bunurile spirituale ale ortodoxiei, cunoscute de mulţi alţii, dar prezentate şi valorificate de el cu litere mari, pline de harul şi de puterea cuvântului şi scrisului lui. Unind în chip minunat sănătosul instinct şi sentiment al poporului nostru credincios, cu cultura sa teologică şi cu subtila cugetare şi dialectică a lumii, el a apărat drepturile lui Dumnezeu şi pe ale Bisericii ortodoxe în cultura şi în viaţa noastră naţională, sintetizând şi armonizând elemente ce-şi păreau străine şi refractare.

Pentru aceasta, Nichifor Crainic nu s'a mulţumit să conceapă doar idei şi să le dea sbor, să scrie şi să vorbească frumos. El a activat, a militat totodată. A denunţat pericole şi a combătut adversari ai creştinismului şi ai ortodoxiei, pe de o parte; iar pe de alta, a căutat şi a făcut cunoştinţe şi legături preţioase în afară de cercul Teologiei, câştigându-i prieteni şi simpatie, aderiuni şi concurs. Este unul din meritele lui cele mai mari de a fi scos Teologia din şcoală, de a fi ieşit cu ea în lume şi a fi cucerit pentru ortodoxie înţelegerea şi entuziasmul altora, oameni de inimă şi de valoare din lumea noastră culturală. Este unul din cele mai preţioase servicii şi daruri ce se puteau face culturii noastre religioase. In acest sens, Nichifor Crainic, credincios chemării sale teologice, a fost în adevăr un misionar: a propagat şi a convertit.

In societatea noastră, el a creat atmosferă favorabilă ortodoxiei şi a atras inteligenţe şi talente în mişcarea spirituală pe care a susţinut-o şi care va fi poate cinstea şi mângâerea cea mare a vieţii şi a acţiunii lui. El a făcut şcoală, formând discipoli, şi în literatură şi în presă şi în Teologie. Semănător de idei, culege mulţumirea sufletească de a fi recrutat ideilor aderenţi şi de a fi pregătit lucrători zeloşi. Şi fără îndoială că nicăiri nu gustă Nichifor Crainic mai mult această mulţumire, decât în scumpu-i cămin al „Gândirii". Sub altă formă, el o gustă în toate manifestările sale, unde se vede înconjurat de ucenici şi de admiratori, cari-l urmează şi ascultă. Cursurile lui universitare, care sunt mai mult decât prelegeri obişnuite, interesează şi atrag totdeauna un număr de auditori străini de facultate, cum se vedea prea puţin până la el. Pentrucă ştiinţa noastră teologică, el o poartă în cuvântul proaspăt, cald, generos, adânc şi înaripat, cu care l-au dăruit şi l-au distins pe el muzele.

La cincizeci de ani, colegul Nichifor Crainic este tânăr şi viguros, cum a fost totdeauna. Activitatea lui de până acum, bogată, intensă şi variată umple mult mai mult decât o jumătate de viaţă. Scrisul lui formează el singur o întreagă bibliotecă. Păstrându-şi toată râvna dela început şi adăugându-i cu fiecare an noi experienţe şi realizări, publicistul şi profesorul va continua să lucreze cu spor, fără a simţi măcar că a străbătut până acum o cale de jumătate de veac. De fapt, dacă vârsta s'ar socoti nu înnumărând anii, ci cântărind activitatea omului, Nichifor Crainic a trăit de mult încă, nu doar cincizeci de ani, câţi i se atribuesc azi, ci lungimea a douătrei vieţi laborioase şi bine întrebuinţate, în care talanţii lui s'au înmulţit continuu.

Opera lui este vastă. Crescând considerabil încă, în anii cei mulţi şi frumoşi, de viaţă şi de muncă, pe cari-i dorim distinsului nostru coleg, ea va lua proporţiile unui mare şi solid monument de gând şi de faptă. Profesorul Nichifor Crainic are fericirea de a-l şti de mult asigurat, iar scumpa-i Teologie, ilustrată de geniul lui, se bucură, contemplându-l, de favoarea de a se şti adânc încrustată în opera-i monumentală şi strălucind în ea ca cea mai preţioasă dintre pietre.

© BCU Cluj

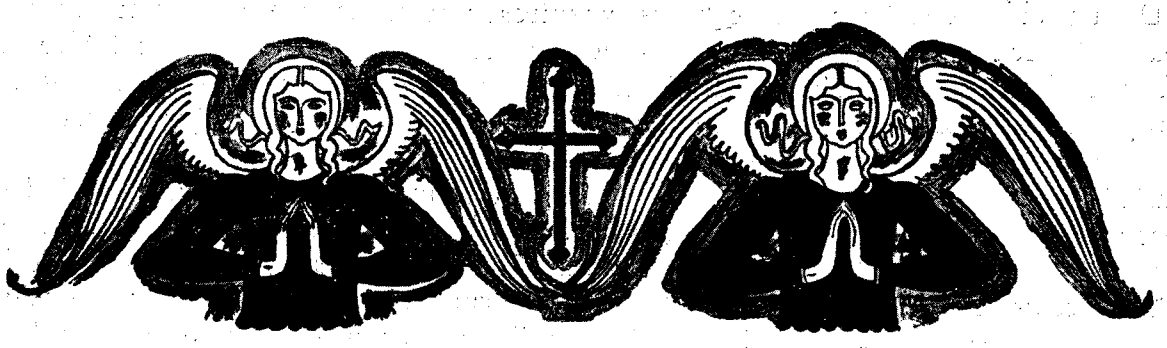

NICHIFOR CRAINIC APOLOGET CREŞTIN

DE

EMILIAN VASILESCU

La începutul anului trecut, deschizându-şi primul curs de Apologetică la Facultatea de Teologie din Bucureşti, d. Nichifor Crainic destăinuia : „Când am plecat la studii în străinătate, profesorul meu de Apologetică şi Dogmatică, Ioan Mihălcescu, mi-a spus : Să te ocupi de Apologetică, pentru asta eşti bun". Mentorul îşi cunoştea studentul. Observase la el însuşiri speciale pentru disciplina la care misterioasa orânduire divină avea să-l aşeze urmaş al profesorului său. Căci era încă student, când publica alături de profesorii săi, în cea mai bună revistă teologică a vremii, „Revista Ortodoxă", articole cu caracter apologetic şi poezii religioase traduse din Paul Gerhardt, Nicolaus Hermann şi Chr. Richter. In acele articole, pe care profesorul de Apologetică de astăzi le va fi uitat poate, găsim limpezimea, vigoarea şi frumuseţea scrisului de totdeauna al d-lui Nichifor Crainic. Iată o singură frază, în care tânărul apologet se războia cu himerica religie pozitivistă, — frază care defineşte o vocaţie : „Intraţi într'un asemenea templu teoretic, fie al lui Auguste Comte însuşi. Sub bolţile negre ca tina, se târăşte fumul greoiu şi înnecăcios al materiilor chimice. Nicăieri lumină sărbătorească. Nici perspectiva plină de făgăduinţe a veşniciei. Lipseşte din această catacombă intelectuală ideea cea mare care să-ţi absoarbă sufletul către ceruri, într'un larg flux de evlavie. Şi nu te poţi închina. Cum să te închini pământului ce-ţi mânjeşte încălţămintea ? Adorarea o dăm celui care ne stăpâneşte fermecându-ne ; e peste putinţă s'o dăm materiei pe care o stăpânim". *(Vitalitatea sentimentului religios,* „Revista Ortodoxă", An. II, 1914, p. 190). Intr'un alt articol, intitulat: *„Ideea despre o fiinţă superioară în ştiinţele contemporane"*, apologetul în vârstă numai de 23 ani, pornea dela o lucrare a medicilor francezi, L. şi P. Murat, şi ajungea la încheierea că „totul mărturiseşte despre o intervenire superioară, despre o finalitate providenţială în organismul omenesc ; şi această uimitoare armonie care este în noi înşine, devine osândirea cea mai formală a materialismului". („Revista Ordotoxă", An. II, 1913, p. 18).

Aceste debuturi apologetice cădeau însă într'o epocă în care teologia românească era absentă din viaţa culturală a ţării. Răul îl simţeau în tot tragismul lui mai ales tinerii teologi, pe care se mai întâmplase ca unul dintre profesorii lor să-i acuze de blazare pretimpurie. Tânărul Nichifor Crainic a ţâşnit imediat cu răspunsul, jalonând încă de pe atunci marile directive ale unei cariere apologetice :

© BCU Cluj

„Dacă problema religioasă e veche ca omenirea, totuşi, departe de a se fi învechit, ea e pururea nouă, ea se înnoeşte cu fiecare generaţie a omenirii. Ea e totdeauna de actualitate tocmai prin faptul că punctul din care o privim se schimbă mereu, în pas cu progresul cultural al omenirii... Şi, dacă în cadrul vremurilor patriarhale, preotului îi şedea bine numai cu molitfelnicul subsuoară, astăzi, în mijlocul frământărilor moderne, e o cerinţă ca lângă molitfelnic să stea ultima carte plină de esenţa rezultatelor ştiinţifice ultime, şi deasupra lor o frunte capabilă să stabilească armonia între cartea bătrână şi cea de azi... Valul vremii aduce mereu din depărtări curente noi, le isbeşte de zidul orezului nostru bimilenar şi produce conflicte sgomotoase, ce trebuesc potolite... Noi aşteptăm un semn, o mişcare, o deşteptare, un început de *viaţă intelectuală bisericească*... cu răbdarea credinciosului dela Vitezda, noi aşteptăm *omul*. Ne trebue om pregătit şi cutezător, care, însuşindu-şi libertatea cugetării creştineşti, ridicat deasupra banalităţii omorîtoare, să taie drum nou, să ne smulgă pe toţi din inerţia rutinei seculare şi să producă astfel, nu inovaţii eretice, nu ştirbiri în fixitatea dogmelor noastre, dar un curent sănătos, intens şi limpede de viaţă intelectuală bisericească". Omul acela providenţial „nu trebue să scape niciodată prilejul de a pune faţă în faţă lucrurile cele vechi ale credinţei, cu cele mai noi ale civilizaţiei, de a privi prin prisma religiunii toată complexitatea acestei civilizaţii şi de a scoate în relief cuvântul Evangheliei, clarificând astfel spiritele şi introducând în viaţa modernă curentul viu şi înviorător al credinţei şi al moralei". („Lumina Nouă", An. I, 1913).

Am lăsat înadins pe tânărul apologet să vorbească atât de mult pentru a se vedea cât de îndreptăţit era mentorul său când îl îndemna să studieze Apologetica şi mai ales pentru ca să se vadă din ce năzuinţe sufleteşti a izvorît opera apologetică săvârşită mai târziu..

Căci într'adevăr, nimeni în ţara noastră n'a făcut operă de apologet activ în măsura în care a făcut-o d. Nichifor Crainic. D-rul Vasile Găină, eminentul profesor de Apologetică dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi, stins din nefericire prea de vreme, I. P. S. Mitropolit Irineu al Moldovei şi Sucevei, care a ilustrat timp de 35 de ani catedra de Apologetică şi Dogmatică a Facultăţii de Teologie din Bucureşti, precum şi apologetul de mare valoare care este d. profesor I. Gh. Savin, dela Facultatea de Teologie din Chişinău, sunt toţi trei, ca să spunem aşa, mai mult apologeţi de catedră. Scrisul lor, în deosebi al celor doi dintâi, atinge în special lumea teologică şi bisericească. Şi chiar atunci când răzbate în marele public cititor, acest scris păstrează ceva din izul special al bibliotecii teologice. Cu d. Nichifor Crainic se întâmplă însă un caz unic în cultura românească. Credincios prin obârşia ţărănească şi teolog prin cultură, poetul Nichifor Crainic îşi încântă neamul cu vraja versului, îi lămureşte tainele destinului său istoric, dar în acelaşi timp îl înnalţă la înţelegerea adevărurilor supreme ale creştinismului. Şi tocmai aceasta este chemarea apologetului: să înfăţişeze magistral doctrina Crucificatului, s'o facă înţeleasă şi acceptată de toate minţile şi în toate fazele prin care trece cultura omenească şi să înlăture obiecţiunile pornite din rea înţelegere sau din rea voinţă. A făcut oare cineva lucrul acesta la noi în ţară cu mai multă râvnă şi eficacitate decât d. Nichifor Crainic ? Scrisul altor teologi români, deşi merită uneori să fie gustat de marele public, se înfundă de obiceiu în revistele teologice. Scrisul d-lui Nichifor Crainic, izvorît din convingerea că : „odată câştigată intelectualitatea unui popor, biruinţa Bisericii e asigurată" („Gândirea", An. III, 1924, p. 418), se răspândeşte în cele mai bune reviste neteologice şi este o adevărată binefacere

© BCU Cluj

pentru sufletul intelectualilor dornici să se apropie cu înţelegerea de adevărurile fundamentale ale doctrinei creştine. O seamă de probleme grele, chiar pentru teologi, cum ar fi aceea a raportului între revelaţiune şi raţiune, a harului divin şi a acţiunii lui în lume, a creaţiei lumii din nimic şi a Providenţei divine, a întrupării Mântuitorului, a păcatului şi a răscumpărării, etc. etc., le întâlnim în scrisul d-lui Nichifor Crainic puse într'o lumină favorabilă înţelegerii şi acceptării chiar pentru minţile cele mai refractare misterului. Dacă cineva şi-ar da osteneala să adune aceste fragmente de gândire apologetică — ce ne amintesc de nemuritoarele „Pensées" ale lui Pascal — ar întocmi un tratat complet de apologetică creştină în câteva volume.

Şi când ne mai gândim că d. Nichifor Crainic este un adevărat conferenţiar ambulant, în necontenit turneu oratoric prin ţară, opera sa apologetică trece dincolo de publicistică, în apostolatul cuvântului vorbit. Atraşi de prestigiul literatului, gânditorului, naţionalistului, ascultătorii pleacă îmbogăţiţi pe nesimţite cu o seamă de adevăruri teologice lămurite pentru mintea lor. Chiar şi atunci când conferinţele au subiecte cu totul laice, să nu se uite însă că principiile fundamentale ale gândirii conferenţiarului sunt teologice şi creştine, şi deci toate problemele pe care le discută sunt privite dela înălţimea adevărului revelat.

Firește că nu vom putea înfăţişa aici decât câteva capitole principale din lucrul apologetic săvârşit până acum de d. Nichifor Crainic. Grandoarea şi mizeria Apologeticei este tocmai aceea de a-şi extinde preocupările peste un întins domeniu teologic şi de a folosi ca instrumente toate elementele culturii: ştiinţa, filosofia, arta, literatura, etc., păstrând totuşi necontenit o metodă proprie şi un ţel unic: prezentarea raţională a adevărurilor fundamentale ale creştinismului şi apărarea lor. Apologetul este obligat însă să-şi delimiteze oarecum preocupările, dacă nu vrea să fugă superficial prin toată teologia şi cultura laică. D. Nichifor Crainic a aruncat lumină, cum am spus, în numeroase puncte de doctrină şi filosofie creştină, dar şi-a concentrat atenţia mai ales asupra modului cum doctrina creştină a venit în atingere cu diferitele forme de cultură: filosofie, ştiinţă, artă şi literatură. In Apologetică, acest capitol poartă numele: Religia şi corelatele ei. Dar d. Nichifor Crainic a făcut mai mult decât o comparaţie între religie şi celelalte discipline apropiate, cum se face în unele manuale de Apologetică. D-sa a ajuns la un întreg proces al culturii şi civilizaţiei moderne, în lumina doctrinei creştine şi la o adâncă filosofie creştină a creaţiei culturale.

Intr'o vreme când cultura era religioasă în toate manifestările ei, problema raportului între religie şi cultură nu prezenta o importanţă deosebită. Dar când omul, împins de năzuinţe luciferice, a pornit lupta nebună pentru dezdumnezeirea culturii, cultura şi-a pierdut centrul de gravitate şi s'a pulverizat în mărunte idealuri pământeşti.

Astfel, în filosofie, cei vechi cunoşteau limitele raţiunii şi de aceea când cugetau asupra primelor principii, când făceau adică metafizică, spuneau că fac teologie. Evul Mediu a subordonat filosofia teologiei, socotind-o bună numai să demonstreze raţional, pe cât este posibil, adevărurile revelate. De aici venea minunata unitate a gândirii şi a culturii medievale. Filosofia modernă, din orgoliu şi din spirit rebel faţă de religie, refuză să accepte adevărurile revelate. Ea caută adevărul numai cu mijloacele minţii omeneşti. Rebeliunea filosofiei moderne se poate sintetiza în aceste cuvinte: „Raţiunea umană împotriva revelaţiei divine".

© BCU Cluj

Raţiunea omenească este de sigur o înnaltă funcţiune a sufletului omenesc. Ea e „vasul ales" al revelaţiei divine, dar puterile ei au limite şi de aceea nu trebue să aşteptăm dela ea o concepţie unică şi definitivă despre lume şi viaţă. „Logica noastră omenească, spune d. Nichifor Crainic, atunci când nu se fundează în adevărul revelat, devine haos şi nebunie". *(Puncte cardinale în haos,* p. 186). Aceasta este de altfel tragedia filosofiei moderne, fărâmiţată în atâtea sisteme câţi filosofi. Instruit la şcoala lui Dionisie Areopagitul, a lui Augustin, a lui Pascal şi a lui Dostoiewski — acestuia din urmă i-a închinat un curs dens de peste 500 pagini, — d. Nichifor Crainic va da raţiunii ce este al ei, dar pentru cunoaşterea adevărurilor supreme va prefera „sărăcia cu duhul" a copilului, a savantului şi a sfântului. Pe toţi aceştia nu-i împiedică pospaiul cunoştinţelor omeneşti de a pătrunde în absolut sau de a se lăsa înnălţaţi spre absolut. Copilul nu ştie, savantul ştie cât de puţin ştie, iar sfântul nu vrea să ştie. Fiind însă curaţi cu inima, vor vedea pe Dumnezeu. Dar, încă odată, cu aceasta nu se exclude raţiunea, ci numai se recunosc limitele puterii ei. „Noi n'am atacat niciodată raţiunea, spune d. Nichifor Crainic, ci raţionalismul voltairian sau luciferian" („Gândirea", An. IX, 1930, p. 370).

Această afirmaţie se potriveşte şi pentru problema raportului între religie şi ştiinţă. Ştiinţa nu are de ce să fie în conflict cu religia. Revelaţiunea nu este contra raţiunii, ci mai presus de ea. Dumnezeu nu a revelat lumii adevăruri pe care omul le putea dobândi prin propriile sale puteri intelectuale. Unde ar fi logica unei revelaţii divine care ar descoperi omului ceeace el singur poate afla cu mintea sa ? Ştiinţele profane, produse ale minţii omeneşti, nu pot decât să adauge la gloria Creatorului. Sfinţii Părinţi ai Bisericii le-au folosit din plin, ca auxiliare ale Teologiei. Şi, din acest punct de vedere, ortodoxia n'a dat şi nici nu putea să dea naştere vreunui conflict între religie şi ştiinţă. S'a întâmplat însă ca romano-catolicismul să-şi lege prea strâns soarta de un om, de un păgân, de filosofia şi ştiinţa lui Aristotel, a cărui astronomie perimată cu vremea a dat naştere regretabilelor conflicte dintre ştiinţa modernă născândă şi romano-catolicismul intolerant. Lucrurile s'au schimbat de sigur astăzi. Romano-catolicismul opune în toate domeniile ştiinţei savanţii săi creştini savanţilor rămaşi în vechea mentalitate ostilă religiei. Conflictul dăinueşte însă pe temeiul vechilor resentimente. Trecând dincolo de domeniul ştiinţei, un Auguste Comte a înfiinţat ridicolul cult al Umanităţii pozitiviste, un Ernst Haeckel s'a făcut apologetul unei himerice religii moniste, un Sigmund Freud a descoperit esenţa religiei în imboldurile erotice ş. a. m. d. D. Nichifor Crainic a găsit totdeauna expresiile cele mai nimerite pentru a stigmatiza aceste năstruşnicii „ştiinţifice". Pozitivismului şi evoluţionismului ateu, d-sa le-a opus necontenit înnaltul spiritualism al marelui învăţat şi tot pe atât de bunului creştin şi român d-rul N. C. Paulescu, a cărui operă a expus-o în diferite articole şi în 12 prelegeri universitare. „Titanii ateismului" modern au fost arătaţi în toată hâda lor urâţenie morală. Francmasoneria, marxismul şi bolşevismul, care fac caz de ştiinţă în lupta lor împotriva lui Dumnezeu, au avut totdeauna în d. Nichifor Crainic un adversar necruţător. Negativismul modern are la temelia sa o învechită concepţie materialistă despre lume şi viaţă, pe care unor filosofi le place s'o creadă „ştiinţifică". Ea este însă o simplă concepţie filosofică : cea mai ruinătoare dintre toate. Din ea a eşit haosul culturii moderne.

Până şi în artă — şi cu aceasta atingem a treia mare problemă a raportului dintre religie şi cultură studiat de d. Nichifor Crainic — negativismul modern a dus la aşa numita „autonomie" a artei şi la un fel de religie a estetismului pur. In

© BCU Cluj

dorința de a fi cât mai rațională și cât mai experimentalistă, estetica modernă a întors spatele minunatei metafizici creștine a frumosului și a adus înțelegerea creației artistice pe plan biologic. Intre religie și artă sunt însă înrudiri strânse cu privire la originea, desvoltarea lor istorică, inspirația uneia și a celeilalte, experiența sublimului și finalitatea comună. Ceeace nu trebue totuși să ne facă a le confunda și nici a crede că una poate fi înlocuită cu cealaltă. Arta este marea fiică a religiei, iar în cursul istoriei religia a inspirat marile capodopere artistice ale omenirii. Creștinismul a împins creația artistică la culmi peste care nu se va mai trece. Și dacă s'a spus cândva că apariția creștinismului a însemnat moartea artei antice, lucrul trebue lămurit. „Moartea marelui Pan" înseamnă moartea artei care întruchipa cultul păgân. Noua religie lupta împotriva celei vechi și a spiritului ei, nu împotriva artei în sine. Lupta între Apollo și Iisus era lupta între spiritualismul doctrinei creștine și sensualismul artei antice. *(Intre Apollo și Iisus,* „Gândirea", An. VI, 1927, p. 3). Departe de a urî frumosul, teologia creștină a pus la îndemâna esteticei suprema înțelegere a frumosului. Pentru teologia creștină frumosul este nume divin, este înțelepciunea lui Dumnezeu pătrunzând întreaga fire pe dinlăuntru și organizându-i formele. Și dacă Biserica noastră n'a avut până acum un tratat temeinic de teologie estetică, îl are în „Nostalgia Paradisului", cartea atât de frumos întitulată a d-lui Nichifor Crainic. Această carte, de adâncă semnificație pentru teologia și cultura românească, este ceva în genul lucrării lui Jacques Maritain, „Art et Scolastique", dar pe temeiuri mult mai largi. Filosoful oficial al neotomismului romano-catolic s'a ținut strâns de Aristotel și de Toma de Aquino. D. Nichifor Crainic și-a tras seva gândirii din rădăcini mai bogate: Sf. Scriptură, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Sf. Ioan Damaschin, Sf. Grigore Palama, Filocalia, geniile literaturii religioase, între care în primul rând Dostoiewski, literatura și arta cultică, doctrina grației divine, teoria psihologică a inspirației, etc. Nu este datoria noastră să intrăm în economia acestei opere. O vor face alții. Este destul să spunem că, dacă nenorocirea a făcut ca negativismul modern să pătrundă și în domeniul atât de delicat al esteticei, apoi nimeni nu era mai indicat să ia cuvântul în numele înțelegerii creștine a frumosului, decât teologul, esteticianul și apologetul creștin Nichifor Crainic.

Am numit opera apologetică a d-lui Nichifor Crainic un proces al culturii moderne în numele doctrinei creștine. Putem preciza că e vorba în deosebi în această operă de o confruntare a culturii moderne cu principiile ortodoxiei. Lucru ceva mai greu și tocmai pentru aceea și mai util. Căci este nevoie de o adâncă pătrundere a ortodoxiei însăși, a specificului ei și a formelor de cultură create de ea. Este nevoie în primul rând de cercetarea trăirii ortodoxe în formele ei cele mai înnalte, în mistica ortodoxă, fără de care nu se poate înțelege nimic din esența ortodoxiei. Prin mistică, d. Nichifor Crainic și-a temeinicit viziunea creștină despre lume și viață, pe care avea s'o opună necontenit ruinătoarei metafizici materialiste. Timp de 12 ani, ca profesor la Facultățile de Teologie din Chișinău și București, d-sa a desțelenit terenul încă virgin al misticei ortodoxe, făcând împrejurul d-sale o adevărată școală de ucenici zeloși. Din nefericire, cursul de Teologie mistică pe care l-a predat ani dearândul studenților, a rămas și până acum netipărit, împreună cu un alt curs despre mistica germană a sec. XIV și cel despre Dostoiewski. Acestea sunt lucrări ce trebuesc negreșit teologiei și culturii românești. Ele înseamnă, pe lângă un considerabil aport la înțelegerea și adâncirea ortodoxiei, și un răspuns

© BCU Cluj

dat negativismului modern, care socoteşte mistica un fenomen pur omenesc, ce nu duce la nimic, sau o manifestare morbidă, semn de degenerare, nevroză, psihastenie, sublimare erotică, etc. Este aceasta injuria cea mai mare ce se aduce adevăraţilor eroi ai sublimelor trăiri interioare. Henri Bergson se miră în *Les deux sources de la morale et de la religion,* cum de au putut fi socotiţi bolnavi nişte oameni ca aceştia, care au dat dovadă de supraomenească putere spirituală. El a scris despre misticii creştini pagini de cea mai înaltă frumuseţe şi înţelegere. Căci mistica este trăirea pe culmile pietăţii creştine, „tronul lui Dumnezeu în sufletul omenesc", iar teologia mistică este „ştiinţa îndumnezeirii omului". *(Curs de Teologie mistică.* Litografiat. Bucureşti, 1938, p. 34). Misticii experimentează real, *pipăe* prezenţa Divinităţii în sufletul lor şi devin focare de energie morală şi de generozitate. Ei nu sunt jocul unei simple autosugestii sau plămădiri subconştiente, ci *văd* într'adevăr pe Dumnezeu cu ochii sufletului lor. Extazul mistic şi celelalte fenomene zise „accesorii" ale misticei: viziuni, levitaţiuni, stigmate, vedere la distanţă, etc., nu trebue confundate cu manifestările patologice ale epilepticilor, istericilor şi altor categorii de bolnavi. Esenţialul în mistică este contemplaţia, eroismul moral şi sfinţenia vieţii, nu acele fenomene excepţionale. *(Curs de Teologie mistică,* în special pp. 343-386; Curs despre *Mistica germană a sec. XIV, passim; Curs de Istoria Literaturii bisericeşti şi religioase moderne,* pp. 25-26; *Curs de Apologetică,* pp. 285-294).

Prin mistică, ziceam, d. Nichifor Crainic a pătruns din ce în ce mai adânc în esenţa ortodoxiei, pentru a opune negativismului modern o înaltă concepţie despre lume şi viaţă. Cel mai frumos capitol din opera apologetică a d-sale este însă rechizitoriul culturii româneşti occidentalizante, ce se desvoltă în afara sau împotriva ortodoxiei congenitale a neamului nostru. Ideologia paşoptistă a rupt legătură cu tradiţia ortodoxă şi naţională ,aruncând cultura românească într'un adevărat haos. Pozitivismul lui Vasile Conta, evoluţionismul unor mărunţi Thironi şi Voinovi, monismul materialist şi dispreţul faţă de mistică al unor respectabili profesori universitari, teoria „ateismului" nostru naţional, „Iovinescianismul" hiperoccidentalizant, fobia bizantinismului, etc. etc., au dat culturii româneşti aspectul unui mozaic inform şi fără consistenţă. In faţa acestei avalanşe a negativismului occidental, Biserica ortodoxă română s'a resemnat într'o atitudine de neputincioasă pasivitate. D. Nichifor Crainic şi-a luat asupră-şi nobila însărcinare de a arăta neamului său că „doctrina Bisericii reprezintă suprema viziune metafizică a lumii şi a vieţii până la care se poate ridica ştiinţa şi cugetarea cea mai înaltă. („Gândirea", An. XVII, 1938, p. 395, şi *Ortodoxie şi Etnocraţie,* esseul „Ortodoxie"). Noţiunea de *teandrie,* ce stă la temelia întregei sale gândiri, reprezintă o magnifică viziune creştină a lumii, în care Dumnezeu colaborează cu geniile creatoare şi cu sfinţii la transfigurarea şi îndumnezeirea lumii. Spiritualismul desăvârşit al acestei concepţii stă la antipodul sumbrei doctrine materialiste, care coboară pe om spre bestialitate. Din viziunea teandrică a lumii decurge o concepţie totalitară despre viaţă, în care toate formele de cultură se orânduesc, se ierarhizează şi se unifică pe plan înnalt religios, dar îşi păstrează specificul lor etnic. Dificultatea ce s'ar părea că se iveşte la armonizarea universalimului creştin cu specificitatea etnică a popoarelor, este mai mult teoretică. Sub cerul comun al credinţei suntem înfipţi în pământul natal al patriei. Iisus este universal, dar El a venit în ţara noastră şi învăţătura Lui este trăită după modul specific Românului. Pentru cei cari, din miopie intelectuală sau din rea voinţă, nu zăresc în trecutul românesc această minunată îmbinare a etnicului specific românesc cu principiile veşnice şi universale

© BCU Cluj

ale ortodoxiei, ambiţia d-lui Nichifor Crainic a fost de „ a deschide drumul unei antropologii religioase româneşti“ („Gândirea“, An. IX, 1930, p. 371), ca să se dovedească odată pentru totdeauna, că ortodoxia este o „adâncă realitate populară“ şi că poporul românesc, pentru a-şi realiza destinul său istoric, trebue să se orienteze pe raza care străbate întreg trecutul său : ortodoxia strămoşească şi dragostea de neam. La aceasta se rezumă crezul vieţii d-lui Nichifor Crainic, pe care îl repetă de peste douăzeci de ani : „Puterea de viaţă a românismului este puterea de viaţă a creştinismului românesc şi simultaneitatea lor istorică le va hotărî împreună durata viitoare“. (*„Icoanele vremii“*. Bucureşti, 1919, p. 183).

De pe piscul unei jumătăţi de veac de existenţă, d. Nichifor Crainic îşi poate privi cu seninătate şi mulţumire opera săvârşită. Mentorul de acum treizeci de ani nu s'a înşelat. Invăţăcelul a devenit omul pe care tinerii teologi, frământaţi şi desorientaţi, îl aşteptau „cu răbdarea credinciosului dela Vitezda“. El a tăiat „drum nou“, a produs „un curent sănătos, intens şi limpede de viaţă intelectuală bisericească“, a combătut negativismul modern în ştiinţă, în filosofie şi artă, a apărat misticismul şi ortodoxia. Dar lucrul lui este abia la jumătate. Perspective largi şi din ce în ce mai largi i se deschid, pe măsura înfiripării şi desvoltării unei culturi superioare româneşti. Opera sa de prezentare a doctrinei creştine pe înţelesul vremei va trebui să urmeze un ritm din ce în ce mai accelerat. Va trebui să imprime din ce în ce mai adânc culturii româneşti marile idealuri ale doctrinei creştine. Apostolatul acesta intelectual îi va cere — o ştie prea bine — o dăruire fără rest, o adevărată mucenicie, din care se va alege poate numai cu ghimpii coroanelor de roze. Dar când sângerările apostolatului îl vor copleşi o clipă, nu va cădea, suntem siguri, ci se va îmbărbăta rugându-se ca odinioară :

Sub stele, Doamne, cu pământul frate
Plutesc peste genuni nemăsurate.

Senin privesc în jos şi nu mă sperii:
Pe-adâncul nimicirii şi-al tăcerii,

Sânt candelă sub bolţile divine —
In haos spânzur, dar atârn de Tine.

© BCU Cluj

MAGISTER AD CATHEDRAM

DE

PREOTUL ŞTEFAN DOBRA

Titlul ne e martor. N'avem gândul să vorbim despre d. profesor Nichifor Crainic decât atât cât, fiind pe catedră, l-am putut privi ca student din bancă. Specific aceasta pentrucă d. Crainic este pentru foarte mulţi „Domnul Profesor", fără ca toţi aceştia să fi simţit vreodată distanţa care realmente există între profesor şi elev. Domnul Crainic are o mulţime de asemenea elevi, cari niciodată n'au experimentat emoţia unui examen cu domnia-sa. Sunt elevii şcoalei lui Nichifor Crainic.

Rândurile noastre, pline de sfială, încearcă a-l urmări pe d. Nichifor Crainic, profesorul dela Facultatea de Teologie.

Era în toamna anului 1932, când studenţimea teologică din Bucureşti, pe atunci numeroasă, aşteptam să se 'mplinească ceeace ni se anunţase: d. Nichifor Crainic, profesor la noi. Venirea aceasta era un act ce se datoria în întregime lrgii înţelegeri, de care a dat dovadă întregul nostru corp profesoral, care, dintr'o nobilă dorinţă de desvoltare a învăţământului teologic superior, a găsit de cuviinţă să se înfiinţeze şi la Facultatea noastră o catedră de „Istoria literaturii religioase şi bisericeşti moderne", cu scopul precis de a se înfăţişa studenţilor teologi viaţa şi scrisul născut şi desvoltat sub influenţa harului lui Hristos. S'a crezut, şi pe bună dreptate, că viaţa harică şi învăţătura celor din vremurile mai noi, ce-au luat pe umeri jugul lui Hristos, nu sunt îndeajuns prezentate şi de-aci gândul şi înfiinţarea noii catedre. Cât priveşte persoana celui ce avea s'o ocupe, toţi profesorii, ca unul, şi-au îndreptat ochii spre titularul aceleeaş materii dela Facultatea de Teologie din Chişinău: d. profesor Nichifor Crainic.

Aşa că i-aşteptam prelegerea de inaugurare a activităţii sale, cu bucurie şi nerăbdare mare. Puţini îl ştiau, mulţi nici nu-l cunoşteau. Şi ora a sosit.

Amfiteatrul nostru, cât este de mare, devenise neîncăpător pentru tineretul,

© BCU Cluj

ce voia să-şi audă noul profesor. Băncile din faţă erau ocupate de o lume, ce nu aparţinea Facultăţii noastre nici prin vârstă şi mai ales nici prin înfăţişare. Erau, socotesc, intelectualii Capitalei noastre, ce aşteptau cu acelş dor să audă vorbind de pe catedră pe cel care, fără 'ndoială, nu le era necunoscut şi nici indiferent. Prin urmare, nu cram doar noi, care-l aşteptam.

Intr'o linişte de cremene, profesorii noştri au început a intra în sală, având în mijlocul lor pe noul coleg. Un ropot de bătăi din palme a însoţit uralele tuturor ce aveau în faţă, în carne şi oase, pe Nichifor Crainic, care ne-a surprins prin trupul său mic, împodobit însă cu un cap distins.

A fost prezentat şi muşcându-şi din buze, a'nceput a ne glăsui...

Insemnătatea literaturii mistice a fost subiectul prelegerii. Aproape o oră n'am fost decât ochi şi urechi. Nu se-auzia decât un singur glas. Era al profesorului Crainic, care liturghisia ca 'ntr'un altar sfinţit, iar noi ca nişte credincioşi, priviam şi ascultam smeriţi. Cuvântul său precis şi potrivit ales, cu intonaţie perfectă şi învăluit de-un timbru cum la altul n'am mai auzit, ne fermeca. Ideile sale, pline de frumuseţe şi de-o logică desăvârşită, ne captivau. Forma sa, adevărată poezie, iar fondul său, ştiinţă adevărată, arătau deopotrivă pe poetul, ca şi pe teologul, care într'un avânt de inimă şi de inteligenţă, ne entuziasmase. Convingerea cu care cuvânta i se citia pe faţă. Am văzut la omul acesta un chip, care-i face cel mai expresiv şi mai frumos cap. Sub o splendidă şi rarisimă frunte se arcuesc stufos două sprincene, împodobind nişte ochi, ce par a fi negri ca şi ele. Un nas bărbătesc şi-o bărbie la fel îi sunt despărţite de-o gură potrivită, ce i se deschide prin două buze din belşug cărnoase, pe care deseori le muşcă, silindu-le parcă să nu se despice decât numai când vor elibera mărgăritare ce au puterea să meargă la inimă şi să vrăjească mintea.

Faţa aceasta distinsă i se transfigurase. Fruntea ni se părea mai mare şi-aşa de luminoasă, încât ne minuna; ochii îi străluceau şi-i înnotau în lacrimi, iar glasul său articula parcă melodii, ce ne-au făcut o oră să fim fericiţi.

A fost o frumuseţe, iar sfârşitul, delir. Ii văd şi acum pe cei trei foşti decani, ce mai 'nainte îi fusese profesori, azi pensionari: Boroianu, Mihălcescu şi Popescu-Mălăeşti cum l-au îmbrăţişat şi, pe rând, cu ochii de bucurie înlăcrimaţi, l-au sărutat. Profesorii aveau un nou coleg, pe fostul lor elev. Facultatea noastră făcuse o strălucită achiziţie, aşa că 'ntreg corpul profesoral putea fi mândru că nu s'a înşelat în alegerea ce o săvârşise.

Au trecut şapte ani de-atunci, ani de muncă şi de rod. Profesorul a rămas acelaş, iar materia predată, ca şi feţele studenţilor, s'au schimbat cu fiecare an. Numărul studenţilor din amfiteatru n'a scăzut, însă, de fel, căci mulţi dintre aceştia au fost neteologi, ce participau la prelegerile sale cu dragoste vădită.

In primul său an de profesorat, ne-a vorbit despre Dostoiewski, ca reprezentant al creştinismului rus, care mai mult decât oricare alt scriitor al Rusiei, „e o culminaţie şi un răsărit de eră nouă a gândului: în el se concentrează lumea ideilor ce l-au precedat; din el porneşte puternicul curent de filozofie religioasă a Ruşilor, cari trăesc azi în exil". Scriitorul acesta, am credinţa, i-a fost o obsesie a vieţii. Domnul Crainic a vorbit despre el şi la Chişinău şi la Bucureşti. Şi-aceasta nu este o 'ntâmplare. L-am cunoscut mai toţi pe marele scriitor rus din nişte traduceri ciopârţite ale capodoperilor sale literare, din care i s'a eliminat cu desăvârşire cugetarea. De aceea ne-a lăsat impresia că e mai mult senzaţional. In fond, însă, scrisul său are o întreită însuşire: e ortodox, e naţionalist şi are ca eroi numai tineri. In vremea sa, tineretul rus începuse a-şi da aiere de emancipare, de libertate, pe care nu şi-o putea

© BCU Cluj

arăta decât alungând pe Dumnezeu şi batjocorind ideia de Patrie, îmbrăţişând cu frenezie Internaţionala, care n'avea nici cer şi nici hotare. Se ignora faptul că libertatea poate duce pe om deopotrivă la iad sau la rai. Pe căile acestei libertăţi se ajunge'n sus până la divin şi'n jos până la diabolic. Raiul sau iadul, socotea Dostoiewski, este în inima fiecăruia. Unul este expresia iubirii, celălalt a neputinţei de a mai putea iubi. După cum iubirea sau ura este stăpâna sufletului, după cum una sau alta este chipul sufletesc al omului interior, aşa poate exista în lume rai sau iad, ca o răsfrângere a acestora în viaţa socială. După raiul acesta a suspinat Dostoiewski, cu râvna unui sfânt. Şi-l credea posibil. Analist al păcatului uman până în adâncurile sale infernale, marele romancier e deopotrivă „vizionarul unui paradis lăuntric al iubirii', realizabil prin creşterea generaţiilor tinere şi mai ales a copiilor, în dragostea de ortodoxie, singura formă a creştinismului care întreţine flacăra libertăţii pline de iubire şi iubirea plină de Patrie, pe care n'o exclude. In primăvara neprihănită a copilăriei, întreţinută astfel, vedea Dostoiewski „cu fanatismul fierbinte şi neclintit al profeţilor" că e posibilă o omenire „mai etnică în adâncul său şi mai ortodoxă în înălţimea sa".

Raportaţi concepţia aceasta a lui Dostoiewski la concepţia autorului „Ortodoxiei şi Etnocraţiei" şi veţi înţelege dece profesorul nostru a închinat un an întreg expunerii concepţiei ortodoxe a acestui geniu al literaturii universale. In scriitorul rus, d. Nichifor Crainic şi-a găsit un tovarăş, geniul artistic al lui Dostoiewski, care să-l stimuleze de a formula definitiv, ferit însă de unele greşeli ale acestuia, — ceea ce intuiţia sa de aceeaş natură îi descoperise nativ.

Prelegerile despre Dostoiewski, cu toţi eroii săi tineri au făcut ca în primul an de profesorat la Bucureşti, d. Crainic să apară nu ca simplu profesor al teologilor, ci ca incontestabil conducător spiritual al întregului tineret universitar. Cei răi chiar îi imputau aceasta, numindu-l „pervertitor al tineretului". N'au fost puţini cei ce au urmărit toată gama tragediei tineretului dostoiewskian, care, condus de fabricatele raţiunii, a înţeles o viaţă fără Dumnezeu şi fără moşie strămoşească, al cărui sfârşit a fost crima, sinuciderea sau revoluţia în masă; deasemenea a fost o satisfacţie generală, când ca antipod al acestei serii de negativişti, ni s'au înfăţişat — puţini desigur — cei ce au respirat un duh deosebit decât cel raţionalist, duhul iubirii. Am văzut în prinţul Myşkin, mai mult decât un epileptic sau un impotent, aşa cum obicinuisem până atunci, am văzut în vorba şi faptele sale un tânăr copleşit de râvnă şi iubire creştină; am văzut în Alioşa Karamazoff — cel crescut în mânăstire sub supravegherea stareţului Zosima, ca astfel pregătit să trăiască în societate — pe tânărul ideal aşa cum l-ar fi dorit Dostoiewski; prin graiul lui Zosima, am văzut în Dostoiewski un pedagog religios desăvârşit, care nu înţelegea creşterea religioasă a copiilor decât supraveghiată şi săvârşită de preot (ulterior — după doi ani — Biserica noastră a legiferat în sensul acesta) ; am văzut în Dostoiewski un mistic ortodox curat, aşa cum niciodată nu ne-am fi aşteptat. Pe marginea cuvintelor lui, spuse de Zosima: „iubeşte şi vei înţelege", d. profesor şi-a desvoltat ultima şi cea mai frumoasă prelegere a sa din anul acela, arătându-ne pe Dostoiewski cel adevărat în toată splendoarea strălucirii sale : un scriitor laic preconiza „iubirea" ca mijloc de cunoaştere. Este aceasta cea mai pură concepţie mistică.

Totul a fost nou pentru noi. Şi-această noutate n'a rămas fără urmări: Dostoiewski, cu ortodoxia sa curată, înveştmântată în haina artei literare, a devenit pentru tineret o preocupare plăcută şi desinteresată.

Şi n'a fost puţin.

© BCU Cluj

Şi cu anii ce-au urmat, materia s'a schimbat, domenul catedrei fiind cât se poate de vast. Ni s'arătase un scris ortodox, mistic chiar, al unui profan. In anii următori ni s'a înfăţişat viaţa harică adevărată a misticilor creştini, fapt cu aceeaş însuşire de noutae pentru noi, deşi pentru studiul Teologiei constitue un non sens.

Mistica e însăşi esenţa creştinismului, e viaţa reală a celor ce s'au încredinţat cu trup şi suflet vieţuirii în Hristos. E experienţa 'n vremelnicie a veşniciei de dincolo. E îndumnezeirea omului, e viaţa creştină în cea mai înaltă formă a sa: forma divin-umană sau teandrică. E vieţuire edenică, fără griji şi nici nevoi, ce-şi găseşte întreaga subzistenţă în contemplarea lui Dumnezeu, născută şi 'nflorită numai din iubire. Viaţa mistică este viaţa lui Adam cel fericit, ce-a stăpânit odinioară raiul, ca împărat iubitor al întregii făpturi zidite de Dumnezeu, este adică reconstituirea paradisului din care am căzut prin păcat. Această ridicare, această reconstituire este însuşi scopul coborîrii Fiului lui Dumnezeu pe pământ, deoarece mistica este esenţa creştinismului, este creştinismul însuşi, ca reabilitare a sufletului uman, pe calea mântuitoare a harului îndumnezeitor.

La frumuseţea acestei vieţi harice, neluată 'n seamă până atunci de studiul teologiei şi, deci, necunoscută de noi, adăogaţi sclipirile de foc şi gura de aur a lui Nichifor Crainic şi veţi înţelege ce-au însemnat pentru noi prelegerile sale despre mistică, atât în general, cât şi'n legătură cu anumiţi inşi binecuvântaţi ai harului divin.

Domnul Crainic nu e un orator, în sensul obicinuit al cuvântului. Mi se pare că însuşirea aceasta implică anumite poziţii, anumite gesticulaţii, care să facă cuvântul rostit mai convingător. Nimic de natura aceasta n'am văzut că are. Domnul profesor stă pe scaun şi vorbeşte. In faţa studenţilor săi nu este decât cap, restul l-astupă catedra. Şi totuşi cuvântul său transpune, ceeace se datoreşte artei cu care-şi exprimă propria-i simţire. Simţirea aceasta îl luminează şi impresionează. Deaceea lecţiile sale sunt lipsite de răceală şi dezinteres. Au ceva aşa din înviorarea unei recreaţii.

Fazele vieţii mistice, cu toate durerile şi bucuriile lor, cu toate căderile şi ridicările, cu toate ispitele şi victoriile lor; toată străduinţa umană ajutată de harul sfânt de-a scăpa de sub jugul păcatului, toată acţiunea acestui har asupra fiinţei omeneşti, îngenunchiată în faţa voinţei divine, printr'o umilinţă plină de iubire, care îndumnezeeşte; toată gimnastica aceasta, ce ţinteşte salturi în supranatural, toată frământarea aceasta nostalgică a naturii umane spre luminile prea strălucitoare ale Dumnezeirii, toate acestea le-am auzit, fiindu-ne spuse de glăsuirea sobră şi serioasă a profesorului nostru de mistică. (Şi catedra îşi schimbase aproape numele, fiind denumită numai cu titlul de: mistica). Domnul Crainic ne-a făcut să înţelegem cugetarea dumnezeească a misteriosului Dionisie Areopagitul, cu toate ierarhiile lui cereşti şi pământeşti, cu numele lui divine, cu teologia sa mistică. Acum am înţeles ce'nseamnă acea „sacră ignoranţă", pe care sufletul omenesc trebue s'o realizeze pentruca să se poată prăvăli „în bezna strălucitoare a luminii dumnezeeşti". Despre noaptea activă şi pasivă a simţurilor şi spiritului — aşa cum se exprimă misticul spaniol Juan de la Cruz, — care trebue trăită pentruca sufletul uman să poată realiza căsătoria spirituală cu mirele Hristos, despre renumita Tereza d'Avila, femeea minune a occidentului catolic, cu locuinţele castelului său interior, în prelegerile acestea de mistică am auzit pentru prima dată şi ne-am cutremurat de sângeroasa străduinţă pe care trebue s'o săvârşească omul pentru a trăi atât cât ţine un surâs, fericirea pe care a pierdut-o, dar ne-am înveselit de frumuseţea acestei vieţuiri harice, când ni s'a

© BCU Cluj

povestit lirismul cosmic cu efuziuni dumnezeeşti al serafimicului Francisc d'Assisi, care cuvânta păsărelelor despre porumbelul Duhului sfânt.

Munca cu sârg şi nelipsită de iubire a profesorului nostru a scos pe Magistrul Eckart din negura adâncă a evului mediu şi înfăţişându-ni-l, am văzut în fiinţa acestui dominican genial, ctitor al filozofiei şi limbii literare germane, tot sbuciumul şi toată tragedia neamului arian.

Acum ni s'au deschis minţile mai mult şi am priceput cu adevărat rostul în viaţa creştinismului a acelora ce şi-au închinat fiinţa sărăciei, fecioriei şi ascultării, pentruca, deslipiţi de lume şi grijile ei, purificaţi în cugetul lor şi călăuziţi de har, să trăiască numai cu Dumnezeu. Ştiinţa cu toată propăşirea ei, filosofia cu toată înălţimea piscurilor pe care plimbă raţiunea, civilizaţia cu toate invenţiile sale, ce par a face pe om fericit, toate acestea sunt deşertăciuni faţă de paradisul adevărat, ce-l nasc în sufletele binecuvântaţilor, cuvintele de implorare : „Doamne, Iisuse Hristoase, miluieşte-mă". Numele lui Iisus, mai dulce decât mierea, a fost hrana de toate zilele a nenumăratelor cete de anonimi, ce şi-au trăit viaţa în pustiurile îndepărtate sau pe vârfurile cele mai înalte ale Orientului creştin. Numele acesta a fost mângâierea şi liniştea atâtor suflete ce-au suspinat neîncetat după o fericire pe care lumea aceasta n'o poate da, deşi a avut-o cândva. „Nostalgia paradisiacă" e o expresie ce vine des în vorbirea domnului profesor. Şi pronunţată de gura altcuiva, n'are rezonanţă şi nu produce nici efectul exprimării sale: un zâmbet pe buze şi'o'nlăcrimare a ochilor ce capătă o strălucire neobişnuită, însoţesc totdeauna cuvintele acestea. Mărturisim că ne impresionează acest dar al lacrimilor, cu atât mai mult, cu cât masivitatea fizică a profesorului nostru ar exclude aşa ceva.

Nimeni n'a înfăţişat şi n'a insistat cu mai multă căldură şi cu mai multă convingere, dintre făclierii spiritualităţii româneşti, dorul acesta al fiinţei umane după paradisul pierdut, manifestat sub o formă mai mult sau mai puţin conştientă, în toate realizările spiritului omenesc. Dorul acesta, care se intensifică în măsura în care vitregia vremurilor e mai puternică, a mobilizat atâtea inimi, atâtea suflete, determinându-le a se despărţi de'ntinăciunea păcatului şi pe scara rugăciunii divine să se ridice pe muntele spiritual al Taborului şi să se'nvăluie în faldurile strălucitoare ale luminii divine, transfigurându-se.

Cine poate să descrie starea sufletească pe care am trăit-o când d. Crainic, cu neîntrecuta-i artă a cuvântului, ne-a povestit un asemenea moment de transfigurare a celui mai mare mistic din Răsărit: Sf. Simeon Noul Teolog ? Mintea 'n loc ni s'a oprit, inima ni s'a deschis, obrajii ni s'au îmbujorat şi ochii noştri şi-au depăşit puterea naturală şi'n adâncimea a zece veacuri l-au văzut pe nemuritorul Sfânt în chilia sa „ieşit cu trup cu tot din lucrurile pământeşti", înfăşurat în mantia înfricoşător de strălucitoare a unei lumini ce-i „năvălea corpul întreg". Am văzut aievea lumina aceasta cum îi cucerea „treptat trupul întreg şi inima şi măruntaele", făcându-l pe deantregul „flacără şi lumină", iar urechile noastre au auzit glasul ce ieşia din această lumină, ca o îmbărbătare a Sfântului înspăimântat : „astfel trebue să se transforme sfinţii, cari vor fi încă în viaţă când trâmbiţa supremă va răsuna şi în această stare vor fi ridicaţi".

Supremul act, suprema minune a lui Dumnezeu, săvârşită cu păcătoasa noastră fiinţă: transfigurarea ! Şi când ne gândim că performanţa aceasta supranaturală este ceva specific Ortodoxiei ! Ortodoxia aceasta atât de puţin cunoscută ! Creştinismul acesta din părţile Orientului atât de superficial înţeles ! N'avem nicio calitate a vorbi despre vasta complicitate ce-a creiat şi încearcă să menţină situaţia

© BCU Cluj

aceasta. D. profesor a spus-o de atâtea ori cu competenţă şi bună dreptate. „Ortodoxia e încă foarte insuficient cunoscută. Marile şi luminoasele sale izvoare de idei, în stare să adape exigenţele oricărei minţi, sânt ca şi pecetluite. Literatura teologică atâta câtă o avem, construită după un anume tip cam învechit, a rămas restrânsă în cercurile de specialitate, ca în lacuri stătătoare, neisbutind să se reverse peste sufletul care caută orientare. E necesară o schimbare de metodă, o strălucire a formei, o sensibilitate fragedă, care să sufle poleiul actualităţii peste o doctrină eternă ca Dăruitorul ei, dar vibrantă de viaţa oricui s'apropie de ea".

Intr'adevăr, Ortodoxia are comori, ce nu le bănuim. Acestea stau în adâncul condamnabil al ignorării, care s'a aşezat peste ele cu aer de matroană, spre care, se pare, privesc toţi binevoitori. Viaţa sa reală zace sub un aşternut ca un izvor sub scoarţa de pământ, pentru a cărui ţâşnire e necesară o izbitură puternică. Cu puterea cu care Dumnezeu l-a înzestrat, d. profesor actul acesta l-a încercat, înfăţişându-ne esenţa Ortodoxiei : viaţa mistică, trăită sub străfulgerările harului divin. Şi o încercare nelipsită de rod. Nu exagerăm, afirmând că datorită acestui glas, cu rezonanţe 'ndepărtate, am început a privi altfel Ortodoxia, Ortodoxia cea adevărată, Ortodoxia Bizanţului strălucitor, sub al cărei baldachin de azur ne-am plămădit şi noi fiinţa naţională şi spirituală. Am simţit un fel de mândrie când ni s'a vorbit despre paisianismul românesc ca cea mai înaltă formă de vieţuire ortodoxă, care se 'ncadra desăvârşit în orbita strălucitoare a misticismului oriental. N'a existat prelegere, n'a existat cuvântare a profesorului nostru, în care să nu scoată în evidenţă nu vreo notă de superioritate, ci adevărul absolut al Ortodoxiei noastre. Coloratura aceasta de apologie, de multe ori însoţită de înţepături puternice, a contribuit, poate, ca prelegerile sale să fie mai atrăgătoare.

Contribuţia pe care a adus-o d. Crainic în actualizarea Ortodoxiei noastre, trebue să recunoaştem, nu poate fi înfăţişată în întregime astăzi. Actul acesta rămâne în sarcina timpurilor ce vor veni, care, prin perspectiva trecutului, vor putea mărturisi întemeiate pe evidenţe incontestabile.

Până atunci, putem menţiona un adevăr : glasul profesorului n'a strigat în pustiu, sămânţa asvârlită de semănătorul harnic n'a picat pe pământ rău. Profesorul s'a făcut înţeles de studenţii săi, deaceea nu puţini şi nici din cei slabi au primit bucuroşi a lucra sub directa sa supraveghere, deşi, vrem să se ştie, d. Crainic este extrem de pretenţios.

Din această nobilă ucenicie au ieşit lucrări de valoare ştiinţifică şi literară adevărată, care, spre paguba noastră, zac în rafturile Facultăţii, neexistând posibilitatea materială de a fi date la iveală, pe calea tiparului. Una singură, ce ne aparţine : „Dostoiewski şi tineretul", a văzut lumina zilei, dar cu sacrificii de sânge. Studii despre H. Brémond, Tereza d'Avila, Dionisie Areopagitul şi Juan dela Cruz, Heinrich Seuse, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, despre Problema convertirii, despre Sensul cosmic al rugăciunii, despre Teologia creştină în basmele şi legendele noastre, despre Raiul şi iadul în folklorul românesc, despre Paisie şi doctrina sa mistică, toate acestea n'ar scădea cu nimic prestigiul unei biblioteci, ci ar pune la îndemâna iubitorilor de citit cunoştinţe şi elemente într'o formă neîntâlnită până acum la noi...

O muncă entuziastă şi bine dirijată, de un real folos şi plină de speranţe, e ce se poate spune despre prezenţa profesorului Crainic pe catedra dela Teologie..

Dar, o măreaţă lipsă de înţelegere a întrerupt activitatea aceasta atât de necesară. Briciul raţionalizării învăţământului superior a găsit-o inutilă şi-a ras-o.

© BCU Cluj

N'avem calitatea să discutăm actul acesta. Este suficient a se şti că singura catedră, în cadrul căreia se trata despre viaţa mistică creştină, adică despre esenţa creştinismului, unica în toată Ortodoxia, căci nu mai există la nicio Facultate teologică ortodoxă, iar pe cea dela Chişinău după d. Crainic n'a mai ocupat-o nimeni, a fost desfiinţată, iar titularul său a ajuns profesor de Dogmatică şi Apologetică.

Am asistat anul trecut, când profesorul nostru şi-a luat adio dela o materie, căreea i se dăruise cu pasiune şi l-am auzit rugându-se lui Dumnezeu să-i ajute a fi vrednic de înaintaşul şi profesorul său Ioan Mihălcescu la noua catedră. Prelegerile de Apologetică de anul trecut, în legătură cu marea problemă : Ortodoxie şi cultură, ţinute într'o sală arhiplină, cu auditor străin de Teologie, care nu lipsia aproape niciodată, ne îndreptăţesc să afirmăm că nu va fi cu nimic mai prejos.

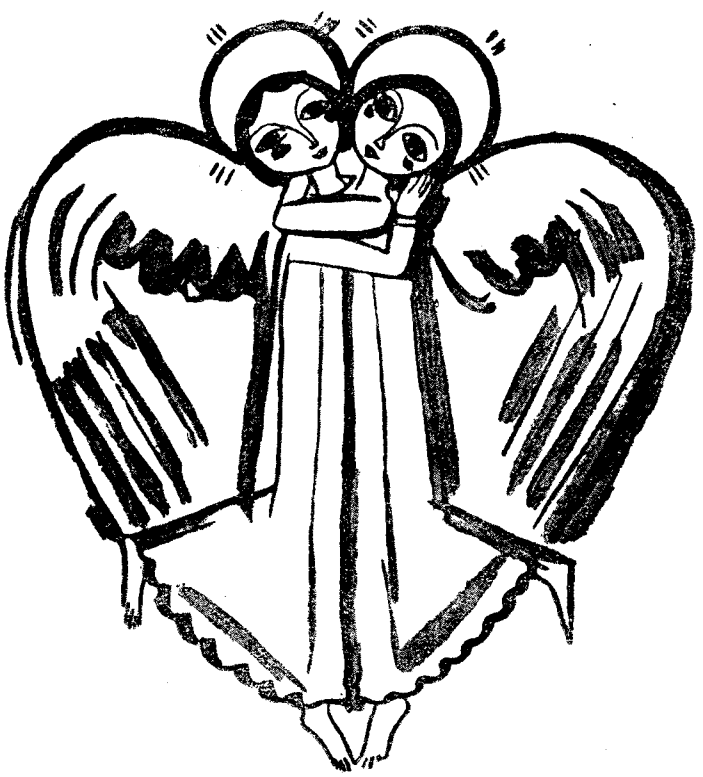

© BCU Cluj

NICHIFOR CRAINIC ŞI ARDEALUL

DE

VICTOR PAPILIAN

In noul Babilon de după războiu, când din limbile iuţite, dar încurcate, ale oamenilor curgeau toate învinuirile, neînţelegerile şi nesocotinţele, şi când, de cele două laturi ale Carpaţilor, jumătăţile de făptură ale poporului nostru se adunaseră laolaltă dar nu se contopiseră încă, puţine minţi luminoase au avut intenţia precisă a motivelor de turburare haotică a lumii, simţită la noi ca o desbinare care, chiar dacă nu se înfăţişa cu acuitatea duşmănoasă separatistă de aiurea, a întârziat totuşi procesul lor de încopciere în acelaşi trup. In „haotica rostogolire a evenimentelor", Nichifor Crainic a văzut clar. Vorba lui a răsunat răspicat printre bâiguielile proorocilor mincinoşi, atitudinea impusă a fost o protestare energică împotriva apoteozei, la modă, a economicului, iar gândul său o continuă chemare, către creaţiunea cinstit originală.

In faţa unui om ca Nichifor Crainic, la care gândirea filosofică nu contrazice nici crezul politic şi nici producţia literară, critica n'are mult de ales. Nichifor Crainic este un clasic. Clasic, nu prin faptul că a iniţiat o anumită mişcare, cu obârşia în testamentul lui Bălcescu sau în viziunea de „supra-român" a lui Coşbuc, dar un clasic prin structura lui constituţională şi prin conţinutul său sufletesc, deci prin sentiment, prin raţiune şi prin felul său de a judeca. Clasic, fiindcă vede cu imaginaţia dar judecă cu raţiunea; clasic, fiindcă în desordinea atât de ademenitoare pentru un poet, el introduce disciplina; clasic, fiindcă înaripat în lirică, el ştie să se cumpănească pe pământ. Dumnezeu şi raţiunea sunt pentru el, nu valori neconciliabile, ci dimpotrivă principiile ordinei cosmice „în toată divina ei frumuseţe". Aşa se explică dece întreaga sa operă înfăţişează lumea arhitectonic, supusă comandamentelor de ordine, echilibru, soliditate şi măreţie, iar nu ca o nimereală de întâmplări diverse, fericit închegate, potrivit calculului probabilităţilor. Aceeaşi viziune şi în concepţia de vieaţă a poporului nostru. Crainic priveşte „viaţa românească totalitară, legată organic de pământ, organizată de puterea datinilor şi animată spre viitor de suflul dinamic al încrederii creştine într'un mare şi luminos destin".

Noi, care am fost martorii procesului laborios de unificare, n'avem nevoie să recurgem la argumentele interesate ale cluburilor şi gazetelor de partid, dar nici să jonglăm cu ipotezele filosofiei istorice. Au fost şi sunt şi azi, în vechea ţară, inşi cari n'au înţeles nimic din frumuseţile Ardealului, după cum au fost şi sunt, şi azi,

© BCU Cluj

în Ardeal, mulţi cari speculează cu succes certificatul de naştere eliberat de oarecare primărie maghiară. Dar nu despre aceşti mărunţi profitori ai momentului este vorba. Şi nici despre acele teorii cu iz ştiinţific, dar cu obârşie străină şi interesată, care caută să zădărnicească un fenomen ireversibil. Iată adevărul în simpla lui goliciune.

Unirea a pus faţă în faţă două stări de fapt: de o parte un stat organizat, de cealaltă parte o solidaritate sufletească. Stat organizat pe temeiul materialismului şi laicismului revoluţiei franceze, solidaritate sufletească pe temeiul tradiţiei creştine şi naţionale. Până ce Ardelenii să cunoască pe fraţii lor de aceeaşi credinţă, cu cari să facă sudura, au dat de mecanismul de stat, acelaşi de fapt ca şi cel căruia, atâta amar de vreme, îi făcură opoziţie. Rolul de lămurire întreprins de Crainic, fie în paginile *Gândirii,* fie în conferinţele pe care, cu atâta largheţe, le-a dăruit în tot cuprinsul Ardealului, a fost capital.

„Menirea pe lumea aceasta a unui popor, spune el, nu e aceea de a şti, ci aceea de a crea". „Menirea poporului român este de a crea o cultură după chipul şi asemănarea sa". In aceste câteva propoziţiuni mi se pare că e cuprins tot crezul lui Nichifor Crainic. El reduce românismul la acea unitate, în care componentele nu se desbină ci, dimpotrivă, se contopesc intim şi afirmă posibilitatea de a-l descifra şi a-l înţelege. Românismul nu este o întâmplare, o creaţiune artificială, cum o explică anumiţi istorici materialişti, produs al intereselor contrarii dintre marile puteri la gurile Dunării. In evoluţia acestui popor, evenimentele sunt numeroase, diferite şi chiar contradictorii, dar o singură lege conduce cursul istoriei către un scop hotărît. Românismul nu este un efect, oarecum mecanic, în fluctuaţiunile jocului istoriei, ci fluctuaţiile sunt numai ocolurile, dosirile şi izbucnirile unui fluviu năvalnic, împiedicat în drumul său de stăvilirile istoriei. Există un tâlc ascuns în destinul tragic al poporului nostru, în care un înţelept tâlmăcitor al tainelor ascunse recunoaşte şi partea pământului şi partea harului divin. Românismul nu este un mijloc, el este un scop. Românisul este o organizaţie armonioasă a două concepţii de viaţă diferite, dar complet fuzionate: tradiţionalismul autohton şi ortodoxia.

„Şi cum noi ne aflăm geografic în Orient şi cum, prin religia ortodoxă, deţinem adevărul luminii răsăritene, orientarea noastră nu poate fi decât spre Orient, adică spre noi înşine, spre ceea ce suntem prin moştenirea de care ne-am învrednicit. Moştenim un pământ răsăritean, moştenim părinţi creştini — soarta noastră se cuprinde în aceste *date* geo-antropologice. O cultură proprie nu se poate desvolta organic decât în aceste condiţiuni ale pământului şi ale duhului nostru. Occidentalizarea înseamnă negarea orientalismului nostru, nihilismul europenizant înseamnă negarea posibilităţilor noastre creatoare. Ceea ce înseamnă negarea principială a unei culturi româneşti; negaţia unui destin propriu românesc, şi acceptarea unui destin de popor născut mort".

In naţionalism intră „cultul strămoşilor, cultul sufletului şi mai puţin al formelor". In naţionalism intră „graiul plasticei, graiul moravurilor şi al moralei, graiul unei înţelepciuni proprii".

Din această concepţie se trag concluziuni de mare valoare morală şi estetică. Ortodoxia, care a dat partea de minune în existenţa acestui popor, i-a indicat atât sensul dramatic cât şi concepţia metafizică şi ţinuta estetică. Ortodoxia, repet, i-a dat partea de minune, permiţându-i să-şi prindă aspiraţiunea sa naţională de o ideie mântuitoare. Ortodoxia a fost rugăciunea care învălue şi protejază pe pescarul ce vrea să ajungă la liman forţând valurile sbuciumate ale râului. Deşi punând pri-

© BCU Cluj

matul spiritului, ortodoxia nu neagă legitimitatea statului, dimpotrivă, o susţine şi o întăreşte. Intr'un stat naţional şi creştin, ortodoxia preconizează o organizaţie armonică a societăţii, împiedecând pe ins să se desprindă din colectivitate şi păzind ca această colectivitate să nu strivească insul izolat. Astfel privită, ortodoxia e superioară catolicismului care, prin universalitatea lui, tinde la o „tiranie politică", cât şi protestantismului, obârşia individualismului şi a anarhiei.

Prin ortodoxie insul devine un aliat al grupei: familie, cetate, patrie; prin catolicism, el este un împrumutat, un mercenar în slujba acestor instituţii, iar prin protestantism, deadreptul un protestator şi un răzvrătit împotriva lor.

Noţiunea de „clasă", în accepţiunea materialismului istoric, nu este ortodoxă. Pentru noi e de natură protestantă prin elementul de „luptă obligatorie", şi e catolică prin legătura ei cu feudalismul medieval. Ortodoxia admite diferenţieri pe baza de daruri înnăscute, sau de ierarhii impuse de vieaţa statului; dar, prin spiritul ei de armonie şi de împăciuire, tinde să le facă deopotrivă de folositoare şi deopotrivă de frumoase la judecata gândului dumnezeiesc, şi deci şi a interesului obştei.

Ortodoxia nu s'a opus nicicând ştiinţei. De oarece creştinismul fiind o religiune revelată, adevărurile pe care le propagă depăşesc raţiunea, care de fapt nu e decât un organ de informaţie special omului în vederea convieţuirii lui pe pământ. Furnicile n'au raţiune şi nici peştii, şi totuşi, prin organe analoage pe care nu le putem cunoaşte, ele pot satisface multiplele cerinţe impuse de ambianţă. Punând ideia de perfect, de absolut şi de etern, când raţiunea ne dă numai imperfectul, relativul şi vremelnicul, religia creştină, în accepţiunea ortodoxă, nu poate contrazice ştiinţa, opera raţiunii, care potrivit rolului ei informativ procedează numai statistic. Să luăm de pildă transformismul... şi nu fiindcă el trece actualmente printr'o mare criză, ci fiindcă el totdeauna a fost scos pieptiş în faţa religiei. O contrazice de fapt? De fel. Fiinţele, pe pământ, s'au putut succede potrivit legilor stabilite ale raţiunii noastre, şi chiar transforma. Dar creaţiunea e cu totul altceva. Un aliment, carnea de pildă, e mistuit şi, după multiple transformări, readus la molecule, în cazul nostru de peptonă şi acizi aminaţi. Pentru un microb, din intestin dotat cu raţiune, aceste molecule ar fi produsul unei evoluţii fără cauză primară şi fără finalitate, dar omul, care poate privi aci întregul, ştie că e produsul de diversitate al unui tot. Creaţiunea, prin partea ei de mister, raportează acest tot la cauza primară şi la cauzele finale. Din acest spirit larg înţelegător reese şi ţinuta estetică a ortodoxiei care, cu discreţia pe care numai adevărata autoritate o dă, se adresează inimii omului, arătând că ceea ce raţiunea nicicând nu va fi în stare să sfârşească, poate fi completat prin sentiment, şi anume prin sentimentul binelui şi al frumosului. Să nu uităm că ortodoxia, ca unitate spirituală, nicicând n'a provocat războaie religioase şi nici asupriri împotriva oamenilor de ştiinţă. Este poate cea mai bună dovadă a comportamentului ei estetic.

Dacă ortodoxia a dat întreaga spiritualitate poporului nostru, după concepţia lui Crainic, tradiţia i-a dat vlaga şi puterea lui creatoare. Departe de a ne ruşina de pământul nostru răsăritean, noi trebue dimpotrivă să ne ferim pe cât se poate de occidentalizare, mai cu seamă de occidentalizare în sensul de „consumaţie culturală", pe care grozăviţii — de fapt timizii şi comozii ei partizani — o preconizează, fie din neîncredere în puterile creatoare ale poporului, fie dintr'un supraestetism olimpian.

Dar poporul românesc, prin toate aspectele lui, se dovedeşte a fi creator. Nimeni nu poate, azi, nega originalitatea producţiunilor culturale ale poporului

© BCU Cluj

român. „In raport cu istoria românească, spune Crainic, tradiţia noastră eternă îşi are sediul în popor şi în expresia lui multiplă, care e cultura populară ca produs etnic. Ea stă într'un anumit fel de a poetiza, într'un anume fel de a cânta, într'un anume fel de a filosofa, într'o anumită atitudine faţă de natură şi faţă de Dumnezeu. Creaţiile superioare ale unei culturi au valoare de proprietate în măsura în care sunt transfigurări ale elementelor vii din popor, transfigurări ale formelor rudimentare, în care s'a revelat, liber şi inconştient în fermecătorul lui joc, geniul poporului".

Dar înafară de aceste producţiuni culturale, în popor rezidă toată vlaga, atât de frumos simbolizată în mitul: *Tinereţe fără bătrâneţe,* şi care s'a manifestat atât de eroic, fie în revoluţia lui Horia, fie în războiul cel mare. S'au adus multe învinuiri şi multe critici conducerii războiului celui mare; nimeni însă n'a putut combate avântul, disciplina şi credinţa poporului. Deasemeni şi revoluţia lui Horia poate fi judecată prin lupa strâmb şlefuită a materialismului istoric. Dar nici aci nu i se poate nega caracterul naţional şi ortodox.

* * *

După aceste comentarii (recunosc, destul de succinte) să revenim la tema propusă. Am spus că unirea din 1918 a pus faţă în faţă un stat organizat şi o solidaritate sufletească. Statul organizat pe bază liberală, democratică şi pozitivistă a permis toate atacurile şi toate răzvrătirile împotriva tradiţionalismului, aş putea spune clasic, al poporului român. Vechea deviză revoluţionară: natură, raţiune, libertate era supralicitată de energumeni progresişti. In literatură, curente contradictorii, mai ales de poză şi de efect; în politică o speculare demagogică a noţiunii de poopr, în morală o anarhie sentimentală, potrivit dreptului naturii; în filosofie o exaltare a individualismului. Apoi, un atac deşănţat împotriva religiunii; o ridiculizare a oricărui misticism; o teroare materialistă fără pereche...

Dar fondul poporului românesc a fost tot timpul altul. Războiul nu l-au făcut vajnicii dar scepticii tribuni de cafenele, ci ostaşii conştienţi, pentru cari numele de Român era o demnitate şi ortodoxia o lege. Iar exproprierea a fost în primul rând o danie a boierilor întru afirmarea marei solidarităţi româneşti.

Nichifor Crainic a risipit confuzia care domina sufletele după unire, arătând tot ce era artificial, fals şi arbitrar, tot ce era potrivnic sufletului adevărat românesc de pretutindeni.

Nichifor Crainic a găsit în solidaritatea sufletească — produs al ortodoxiei şi al tradiţionalismului — temeiul de existenţă integrală a acestui popor. El a descoperit un tip de Român autentic, altul decât cel contemplativ şi idilic al poeţilor, altul decât cel de haiduc sălbatic al detractorilor, altul decât cel de juisor superficial al scepticilor, un tip eroic, care actualizează cele două mari componente: ortodoxia şi naţionalismul, în toate manifestările: în gândire, artă, muzică, înţelepciune şi poate chiar în forţă fizică.

Nichifor Crainic a arătat toată aristocraţia neamului nostru, căci aristocraţie înseamnă încrederea într'un mandat dumnezeiesc, ce trebue executat pe pământ.

Rolul lui Nichifor Crainic în procesul de sudură românească a fost imens. Fără nici o exagerare putem spune că el a fost apărătorul românismului integral. In întunericul furtunos de după război, Crainic a continuat cu răbdare şi migală să cerceteze adâncurile pământului românesc şi înălţimea cerului ortodox, ca veghetorul cel bun care ştie că are să dea seama urmaşilor de moştenirea primită.

© BCU Cluj

ESEISTICA LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

GRIGORE POPA

Activitatea eseistică a lui Nichifor Crainic se împleteşte cu viaţa de fiecare clipă a revistei „Gândirea". *Gândirismul,* acest nobil curent de *spiritualitate panromânească* de după războiu, este, în cea mai mare măsură, rodul activităţii sale de eseist. Orientarea sistematică şi metodică a *Gândirii,* noile ei perspective, etapele ce trebuiau depăşite, ţelurile viitoare ce trebuiau cucerite, într'un cuvânt, *sensul înalt* şi *valoarea adâncă* a mişcării gândiriste cresc deopotrivă din eseurile sale. Ca dimensiuni însă şi ca orizonturi interioare, eseurile lui Nichifor Crainic sunt *polivalente.* E vorba, într'un fel, de polivalenţa planurilor interioare, care nu fac decât să trădeze bogata zestre spirituală a titularului lor, iar, în altfel, de pluralitatea domeniilor de activitate la care se aplică, realizând o desăvârşită congruenţă între fond şi formă. Dealtminteri credem că una dintre calităţile de mare rezistenţă ale scrisului plenar şi rotund al lui Nichifor Crainic — concis şi limpede ca un silogism de factură aristoteliană — este concreşcenţa dintre idee şi expresie. Ideile lui Nichifor Crainic, indiferent de substanţa lor teologică, estetică, filosofică, politică sau morală, se nasc împodobite de armura vânjoasă a expresiei ca Minerva din capul lui Jupiter. Găsim aici, fără îndoială, una din frumuseţile tari ale acestui superb copac spiritual ce creşte în grădina rădăcinilor româneşti.

Noi nu vom urmări înfăţişarea numeroaselor puncte de intersecţie pe care eseul lui Nichifor Crainic le are cu celelalte ale activităţii sale de scriitor, îndrumător de generaţii şi vizionar. Ne mărginim doar la schiţarea liniilor de boltă, a ideilor învestite cu har ontologic ce alcătuiesc nervura de trăinicie a eseisticei sale. Recunoaştem, mai ales când ne mişcăm prin fremătătoarea pădure de elanuri spiritual-româneşti ce este scrisul simfonic al lui Nichifor Crainic, că această operaţie este dificilă şi oarecum artificială. O acceptăm cu convingerea că această crimă sacră de comentar parţial va sluji totuşi la luminarea uneia din multiplele feţe spirituale ale autorului.

© BCU Cluj

Vom sprijini consideraţiile noastre pe eseurile cuprinse în volumele : *„Puncte Cardinale în Haos"* şi *„Ortodoxie şi Etnocraţie"*, amândouă apărute în editura „Cugetarea".

In primul loc, considerând eseul lui Nichifor Crainic expresia plenară a pământului românesc, a duhului acestui pământ, pe care îl reprezintă *cu o plenipotenţă de latifundiar moral.* Tainele pământului, ca şi ale istoriei, tradiţiei şi geniului autohton, răzbat cu putere exponenţială în eseul său. Rezonanţele lor nu sunt voite, nici orchestrate de anumite pricini exterioare, ci izvorăsc spontan din zestrea nativă a firii sale. Eseistul, ca şi poetul cu acelaşi nume, s'a născut cu duhul pământului în sânge. Legăturile lui cu pământul românesc, îndumnezeit de sângele eroilor, sunt de natură spirituală şi morală. N'au nimic din greutatea materialistă a proprietarului de moşie. Interesul material este înlocuit de gratuitatea actului creator, iar zgârcenia proprietarului de fapt cu generozitatea atotcuprinzătoare a poetului. Tâlcul acestei legături de esenţă ontologică ni-l desvăluie, patetic în nuditatea lui, însuşi Nichifor Crainic în eseul *Cultul Moşiei Strămoşeşti:* „Nu sânt agricultor, fiindcă nu posed în această ţară nici măcar o brazdă de ţarină. Mi s'a spus în literatură că aş fi poetul pământului. Acele *Şesuri natale* şi acele *Daruri ale Pământului,* pe care am căutat să le evoc în strofe, n'au fost niciodată ale mele sau ale părinţilor mei clăcaşi. Dar împreună cu ei am muncit până la vârsta de optsprezece ani pe moşia boierului veşnic absent şi a ciocoiului veşnic prezent, mai ales prin gârbaciul isprăvnicelului. Port pe toată viaţa la degetul mic al stângei tăetura secerii şi în talpa piciorului semnul săpăligii. Nu ştiam pe atunci să mă revolt împotriva acestei soarte haine. In schimb, m'am socotit, printr'o nejărmurită dragoste fără interes, proprietar moral al întregului pământ strămoşesc. Toţi Românii sântem în realitate proprietarii morali ai ţării. Mai mult decât boerul şi incomparabil mai mult decât ciocoiul venetic, ţăranii şi noi, feciorii lor, sântem confirmaţi în acest mistic sentiment de proprietate prin milioanele de strămoşi anonimi, cari au răsturnat brazda, au plouat-o cu sângele lor de războinici şi s'au îngropat sub ea. Patriotismul e această legătură mistică cu pământul. Iar sentimentul acesta de proprietari morali ai ţării româneşti, curat ca roua şi înalt ca sfinţenia, ne obligă pe toţi la grija de brazdă şi de lumea umilă care o răstoarnă din an în an, din veac în veac şi din mileniu în mileniu".

In altă parte, evocând cu accente cutremurătoare jertfele eroilor pentru perenitatea gloriei strămoşeşti, Nichifor Crainic face din pământul Patriei tronul neclintit al suveranităţii naţionale. E firesc, prin urmare, ca în temeiul unor astfel de legături profunde, să facă din pământul ţării, din suflul lui metafizic şi colectiv, coordonatele de timp şi spaţiu ale neamului. Căci în concepţia de care ne ocupăm, neamul sau naţiunea nu este decât identitatea în timp şi omogenitatea în spaţiu. Aşa fiind, duhul sau misterul pământului este totuna cu duhul neamului. In acest caz, estetica lui Nichifor Crainic, pe lângă faptul că gâlgâe de musturile sfinte ale pământului, este şi o *expresie majoră a neamului.* Vom arăta asta în cele ce urmează.

Adeziunea originară şi necondiţionată a lui Nichifor Crainic la adevărurile de temelie ale neamului o dovedeşte cu prisosinţă şi concepţia lui despre *rosturile comunitare* ale scrisului şi ale artei în general. In această viziune, scriitorul nu este decât o pleasnă înfloritâ a puterilor de viaţă a neamului său. Imbrăcând autoritate şi demnitate de *vates,* în această ipostasă, artistul este exponentul integral al comunităţii naţionale. In scrisul său ard visurile de mărire ale acesteia şi el taie spre viitor drumul iniţiativelor creatoare de istorie. E vorba, la acest punct, de o congruenţă

© BCU Cluj

aproape perfectă între destinul personal al artistului şi destinul comunitar al neamului. Numai pe această cale de înalte transfigurări scriitorul ancorează în zestrea din veac a neamului său. La acest punct de identificare, după cum ne exprimam altădată, scrisul devine oglinda neamului, iar neamul este potirul din care poetul îşi ia cuminecătura inspiraţiei. In dinamica acestui proces de sporire reciprocă se revelează deplin *rostul comunitar al scrisului.*

Nicăeri această convingere a eseistului nostru nu apare mai strălucitoare ca în omagiul adus lui Frédéric Mistral în *Coupo Santo,* superba evocare a latinităţii şi a spiritului mediteranian. „Frédéric Mistral, ne spune rapsodul nostru, e, cum l-a numit Charles Maurras, poetul *înţelept.* Parisul lui Proust şi Gide, Parisul lui Valéry şi Jouve, Parisul aventurii lăuntrice a egocentrismului maladiv, e greu să-l înţeleagă şi să-l guste. Mistral înfăţişează cu totul altă Franţă decât aceea pe care o cunoaştem din Nouvelle Revue Française. O Franţă rustică şi clasică în sens virgilian, cu muşchiu şi suflet pietros. Renunţarea la sine e semnul înţelepciunii; iar Mistral, poetul, a ştiut să renunţe la sine în măsura în care şi-a îmbrăţişat semenii. Nimic egocentric în opera lui. Dela *Mirèio* şi până la *Poemul Ronului* şi *Olivades,* eul personal e deplasat şi identificat în eul colectiv. Poet ţăran, el e poetul ţarinei; poet de rasă, el e poetul rasei. Ca marele Omer, al cărui smerit ucenic se crede, ca Virgiliu, ca Dante şi Cervantes. Sudul acesta miraculos şi mediteranian, impersonalizează pentru a socializa. Lumina lui cotropitoare topeşte pe ins în tot, spre deosebire de nordul ibsenian unde ceaţa te face să te vezi numai pe tine însuţi. Aici lumina străvezie, contururile limpezi şi lumea din afară îţi apare reală şi întreagă în orizont rotund ca judecata lui Aristotel. E prea mult cer ca să te mai vezi pe tine însuţi şi prea frumoasă lumea ca să nu te izbească stăpânitoare structura ei armonioasă. Viziunea lui Mistral e colectivă în spaţiu şi vreme. Omul lui e încadrat în istorie, în datină, în breaslă, în peisagiu, în credinţă şi în rasă. Opera lui epică aşadar, simplă în aparenţă şi extrem de stufoasă în compoziţia ei, sintetizează în aceiaşi arhitectură liniară elementele vieţii populare actuale, cu ţăranii, cu pescarii, cu podgorenii şi măslinarii ei, — elementele istoriei provensale cu figuri eroice care trăesc în memoria colectivă a inimii; elementele neguroase ale legendelor medievale şi cele eterate ale credinţei catolice; elementele geografice cu sensurile ce se desfac maiestoase din pământ şi din ape. Iar peste toate acestea fâlfâie, în rotocoalele de zbor ale unor aripi uriaşe, marile simboluri ce ridică această poezie în văzduhul universalităţii".

Am zăbovit în acest ocol mistralian pentrucă ni se pare caracteristic pentru definirea lui Nichifor Crainic. In fragmentul de mai sus, prin verbul său inspirat şi cuprinzător, Nichifor Crainic ne face o confesiune. Din fiecare slovă plesneşte plinătatea unei credinţe: *credinţa în rosturile de transfigurare şi tărie colectivă a poeziei.* Nicăeri, poate, icoana celui ce a scris *„Puncte Cardinale în haos"* nu apare mai plină, mai înaltă, mai conturată şi mai luminoasă. Citeşti în paginile lui despre Mistral, visurile şi credinţele lui, ţâşnite din inima comunitară a neamului său şi redate apoi, tot neamului, ca ofrandă. Mitul mistralian, cuprinzătorul simbol al sfintei legături dintre duhul pământului natal, defineşte în mare măsură, *atitudinea demofilică* a lui Nichifor Crainic.

Prinsă aici, la rădăcină, personalitatea lui Nichifor Crainic, unitară şi simetrică, se ridică în chipul unei coloane de flăcări albastre din mustul pământului românesc spre cerul credinţei creştine. Intreaga sa activitate se distribue pe acest portativ. Dar toată, absolut toată, este străbătută de *duhul unităţii.* O unitate înscrisă pe axa verticalităţii şi hrănită de o straşnică solidaritate cu adevărurile organice ale

© BCU Cluj

neamului. Aceste adevăruri, veşnice ca izvorul din care se nasc — inima colectivă a neamului — sunt trăite, gândite şi simfonizate de această mare văpae spirituală. Intr'adevăr, în această ipostază, Nichifor Crainic apare ca o cruntă răzbunare a nenumăratelor generaţii de ţărani, adăpostite de cimitirul din Bulbucata (comuna sa natală).

Ţinând seama de aceste legături organice cu pământul, de comunicarea directă şi sporitoare cu duhul locului natal, înţelegem fără nicio greutate *demofilia şi etnocraţia* — aspectele militante şi politice ale autohtonismului — din care Nichifor Crainic a făcut categorii de înaltă potenţă combativă împotriva politicianismului distrugător de suflete şi de ţară.

Dar pământul Patriei, în afară că slujeşte drept tron al suveranităţii naţionale, este totodată şi *vatra tradiţiilor noastre,* locul unde suflă spiritul trecutului şi sălăşluesc Larii şi Penaţii neamului. Cu aceasta, am numit o altă idee centrală în eseistica lui Nichifor Crainic: *tradiţionalismul,* a cărui expresie majoră este falnica existenţă de nouăsprezece ani a *Gândirii,* susţinută în partea ei de orientare ideologică mai ales de directorul şi redactorul ei. Aşa încât destinul ideologic al *Gândirii* se confundă cu eseistica de care ne ocupăm.

Tradiţionalismul lui Nichifor Crainic, aşa cum este înfăţişat în *Puncte cardinale în haos, — Ortodoxie şi Etnocraţie,* este mai mult adâncirea şi apărarea lui împotriva mistificărilor de toate soiurile, — s'ar putea defini mai de grabă ca o *dinamică a tradiţiei.* Dimensiunile acestui tradiţionalism viu şi dinamic ,fără nicio legătură cu *paseismul,* dar puternic transfigurat la lumina viitorului, se articulează, cu o deosebită amploare istorică, în *autohtonism, mitul etnic* şi *mitul folcloric.* Mitul etnic nu este decât adâncirea, lărgirea şi încărcarea cu semnificaţii istorice, de rezonanţe imemoriale, a tradiţionalismului ,după cum mitul folcloric nu este decât adâncirea şi amplificarea autohtoniei, considerată ca actualitatea continuităţii din veac a neamului. S'ar putea scrie o carte întreagă despre semnificaţia mitului în opera lui Nichifor Crainic, dar asta nu cade în preocupările noastre prezente. Ne limităm doar la sublinierea faptului că miturile, în concepţia rotundă şi luminoasă ca o boltă bizantină a lui Crainic, apar ca nişte văpăi spirituale, legitimate de puteri stihiale. Ele fascinează şi edifică, dând viaţă nouă trecutului, strălucinând prezentul şi prevestind împlinirea viitorului. Mitul, prin urmare, dă coloarea vieţii şi oarecum autoritatea eternităţii celor trei extaze temporice, cum numeşte Martin Heidegger trecutul ,prezentul şi viitorul. Realismul critic şi optimist al lui Nichifor Crainic îl face să vadă pretutindeni puteri, potrivnice sau prietenoase, nu importă. Asemenea puteri, ce se atrag cu tăria magneţilor, sunt ceeace noi numim *mitul mioritic* şi *mitul eminescian,* considerându-le ca cele două categorii cardinale proprii filosofiei culturii româneşti. Inţelegând prin mitul mioritic geniul popular, simbolizat în nebunia sfântă şi creatoare a lui *Parsifal,* iar prin mitul eminescian geniul creaţiei majore, al cărui reprezentant de elită, pentru noi, este poetul *Luceafărului,* Nichifor Crainic ilustrează expresia plenară a solidarităţii lor în prietenia dintre Ion Creangă şi Mihai Eminescu. Prin prezentarea acestei prietenii, Crainic intueşte uriaşa solidaritate de simţire dintre popor şi scriitorii săi. Mai mult încă: această prietenie, de o unică importanţă pentru istoria culturii româneşti, însemnează înalt punct de întretăere a geniului popular cu geniul cult. Este amiaza înaltă, cât un sorb de lumină, a geniului autohton. Iată cum prinde Nichifor Crainic această contopire: „Pe dealurile ondulate ale Iaşului, umblau rasna odinioară, în ceasurile lor de repaos, doi prieteni. Unul roşcovan şi rotofeiu, bărbos dar răspopit, argint viu la minte şi vorbăreţ ca un copil,

© BCU Cluj

iar vorba lui plină de drăcovenii pipărate şi de înţelepciuni glumeţe; celălalt — obraz palid, frunte boltită ca lumina unui crâmpei de cer printre nourii de păcură ai pletelor — mai mult tăcea, asculta pe flecar şi, ascultându-l, părea un zimbru ce sorbea din izvor. Arar, când deschidea el gura, vorbăreţul se oprea. Şi 'n mintea celui ce n'avea un orizont mai larg ca vatra unde se născuse, vorbele rare ale palidului prieten deschideau cercuri de lumină: cât roata zărilor, cât roata Daciei, cât roata pământului, cât roata cerului cu stele. Erau vorbe culese de prin cele străinătăţi pe care cel simplu, uimit, nici nu le bănuia, căzute apoi în adânc de suflet, coapte acolo ca într'un cuptor, îndelung, mărite şi rotunde ca pâinile dospite... Câteodată se opreau la vreo cârciumă de margine, ascultau lăutari bătrâni, beau vin şi se ospătau cu pui fripţi şi mămăligă caldă. Roşcovanul, înflorit de mulţumirea vieţii, scotea apoi o poveste, nou meşteşugită, şi i-o cetea „lui Mihai". Iar Mihai îi spunea în urmă trăgănat, Doina: Tot Românul plânsu-mi-s'a... Ion Creangă cel năzdrăvan plângea ca un copil. Tot aşa precum râdea. Eminescu îşi regăsea în el pe vechiul lui prieten, sufletul popular, folklorul, haosul spuzit de stele, din care a desprins cea mai frumoasă poezie românească: Luceafărul. Prietenia lor e prietenia literaturii româneşti cu poporul românesc. Tot ce a zămislit mai de seamă această literatură, dela Luceafărul şi Nunta Zamfirii până la Niculăiţă Minciună şi Dumbrava minunată s'a făcut în colaborare cu sufletul popular. Apele lui adânci s'au ridicat din ea ca'n vârtejul unui sorb".

In aceeaşi linie de altoire a creaţiei majore pe comorile geniului popular se orânduiesc eseurile, de înaltă potenţă etnică: *Parsifal, Sensul Tradiţiei, A doua neatârnare, George Coşbuc, poetul rasei noastre, Nicolae Bălcescu, Estetica lui Nicolae Iorga sau misticul fără voie.*

Dar mitul a cărui văpae umple toate cuprinsurile scrisului lui Nichifor Crainic este cel autohton. Să fim bine înţeleşi: când spunem mit, înţelegem mai mult decât idee, concept sau noţiune. Mitul, în concepţia noastră, rezumă o viziune totalitară, o lume întreagă de gânduri şi simţăminte, este ethosul şi măduva de foc a istoriei. Numai în acest fel, *autohtonismul* lui Crainic, a cărui expresie complexă şi polivalentă este *gândirismul*, este şi un mit, încărcat de puterile pământului şi de transparenţele cerului. Cu cât mitul este mai cuprinzător, cu atâta expresia autorului este mai condensată şi mai clară. De altfel, *claritatea neoclasică,* ce cuprinde în armura ei de oţel musturile vitalităţii spirituale a lui Nichifor Crainic, este una din fermecătoarele sale calităţi. Ca să dovedim această afirmaţie, transcriem definiţia autohtoniei. „Autohton înseamnă mai întâi *pământ propriu* şi tot ce derivă dela pământ şi conţine proprietăţile lui; autohton înseamnă apoi *cetate proprie,* adică în graiul de azi *stat propriu* şi tot ce derivă dela stat şi poartă pecetea proprietăţilor lui; autohton înseamnă mai departe *patrie proprie* şi toate derivaţiile în care se recunosc însuşirile ei: autohton înseamnă însfârşit *neam propriu* şi tot ce răsfrânge lumina geniului său particular. Astfel, când acordăm unui neam titlul de autohton, îi recunoaştem fără discuţie proprietatea pământului unde trăeşte şi care e ţara lui. Simpla prezenţă actuală nu îndreptăţeşte însă întru totul această proprietate. Autohtonia e o profundă rezonanţă istorică sau o imemorabilă continuitate de stăpânire din generaţie în generaţie, din veac în veac, din mileniu în mileniu ; e o moştenire cu rădăcini sufleteşti în pământul ţării, adică strămoşii îngropaţi în el; ea nu se bizue pe zapise cât pe mormintele bătrâne, care dau ţării prestigiul sacru de *patrie.* Această proprietate neîntreruptă ,cu îndoit înţeles, — fizic şi sufletesc, — ca să se menţină de-alungul veacurilor, presupune voinţa de conservare şi puterea de apărare

© BCU Cluj

organizate în *stat propriu*. Statul e însăşi energia organizată a neamului în voinţa de a rămâne stăpân pe pământul autohton, care are pentru el şi numai pentru el prestigiul sacru de patrie. Statul e, cu alte cuvinte, expresia politică a conştiinţei autohtone".

Acestea sunt temeliile *ontologiei româneşti* din care creşte cultura autohtonă, duhul pământului românesc. Acest duh însă, în concepţia de care ne ocupăm, nu se împlineşte decât în culorile curcubeului care uneşte pământul patriei cu lumina cerului creştin. Şi aici intervine o altă determinantă esenţială a esseistului nostru: *ortodoxia*, născută dintr'odată cu neamul. Dela acel inegalabil eseu „Iisus în ţara mea" (Gândirea, 1923) până la cartea „Ortodoxie şi Etnocraţie" (1938), Nichifor Crainic n'a făcut decât să amplifice şi să aprofundeze articulaţiile organice, de o solidaritate originară, dintre autohtonism şi ortodoxie, încărcată de bogăţia spirituală a Bizanţului, a cărui continuatoare şi moştenitoare este. Realitatea acestei solidarităţi este evidentă, aşa încât socotim de prisos orice insistenţă.

E bine, credem, să atragem cuvenita luare aminte, că toate aceste categorii concrete ale spiritualităţii autohtone, viguros susţinute şi potenţate de condeiul autorului, pe lângă faptul că diferenţiază *gândirismul* prin spor luminos de alte curente culturale similare, alcătuesc temeliile de viaţă veşnică ale *panromânismului*, în plin marş cuceritor. Nichifor Crainic a avut grija permanentă şi talentul masiv de a le feri de orice tentativă, voită sau naivă, de mistificare. Şi trebue să recunoaştem că forţa de negaţie şi combativitate a lui Crainic e tot aşa de vânjoasă ca puterea de creaţie. *Spiritul autohton, Naţionalismul şi cooperaţia, Mistificarea Românismului, Spiritualitate şi Românism, Titanii ateismului, Rasă şi Religiune, Pacifism* sunt mărturii convingătoare. Dar negaţia şi combativitatea ar fi rămas sterile şi fără corelatele lor pozitive. In ce priveşte puterea de creaţie şi pozitivitatea activităţii lui Crainic, *gândirismul* este argumentul decisiv. Gândirismul nu este însă decât expresia condensată a românismului, căruia cei aproape treizeci de ani de activitate scriitoricească a lui Crainic i-a determinat coordonatele istorice — identitatea în timp şi omogenitatea în spaţiu — cu toate justificările necesare, i-a deslusit, în ceaţa viitorului, întemeiat pe fântânile de glorie ale trecutului, un destin creator, şi o misiune salvatoare. Şi nimeni nu crede cu mai multă sfinţenie şi mai mult eroism ca Nichifor Crainic în ele. Desăvârşirea lor o încredinţează, cu o generozitate vizionară, tineretului cel mare al ţării, pe care îl iubeşte cu pasiune şi-l educă de aproape două decenii în *cultul spiritualităţii panromâneşti şi creştine*. Cu icoana magnifică a acestui tineret în suflet scria el despre Omul Eroic ridicându-l pe scutul sfinţeniei şi al sacrificiului; drept model al generaţiilor viitoare. „Eroul e real în basm şi legendar în istorie. E legendar în istorie, fiindcă apariţia lui e atât de covârşitoare încât pare de necrezut. Şi atunci pentru a ni-l face accesibil, îl înfăşurăm în vaporii de aur ai legendei şi-l prefacem din om în supraom. Cu admiraţie plină de înfricoşare, îl expulzăm din ordinea omenească în ordinea basmului, unde pare mai real şi mai la locul lui. In basm, el înfruntă stihiile naturii şi monştrii fabuloşi în care se întrupează duhul răului... Eroul în istorie apare ca o personalitate fără seamăn în luptă cu soarta. Lucru deosebit de caracteristic în definirea lui e că această soartă, ce trebue zdrobită, nu e a lui ci a noastră a tuturor. Incleştat în luptă contra ei, eroul e un exponent : al colectivităţii, al neamului, al rasei. Investit cu nenumăratul asentiment al mulţimii, el e gândul milioanelor de gânduri şi braţul milioanelor de braţe. Prin urmare, eroul în istorie apare, pe de o parte, în comunitate de iubire cu neamul său, iar pe alta în vrăjmăşie cu soarta. Comunitatea cu neamul

© BCU Cluj

e măduva de foc a eroismului. Prin aceasta, el se deosebeşte de simpla aventură. Aventurierul, chiar dacă ia în piept ţările şi mările, rămâne un izolat. Isprăvile lui se consumă în golul sterp al gratuităţii. In ele nu se satisface decât un egocentrism singular şi arbitrar. O ispravă e o aventură întrucât e făcută numai pentru plăcerea individuală de a o face. Eroul se deosebeşte de aventurier fiindcă eul său nu e suspendat în golul izolării, ci se înfige în centrul de durere sau de credinţă a neamului întreg. El e os din os, sânge din sânge, duh din duh. In sufletul lui, durerea tuturor capătă o ascuţime atât de neîndurată încât devine revoltă ce caută neapărat descărcare. Vaietul tuturor îl împunge cu suliţa de foc a răzbunării. Credinţa tuturor devine energie fanatică. Fără credinţă nu există eroism. Iar credinţa — în dreptatea, în libertatea sau în misiunea neamului său se transformă în voinţa năpraznică de realizare. Eroul istoric e vulcan în erupţie al sufletului colectiv".

Cu aceleaşi accente de înalt patetism vorbeşte tineretului despre *sfinţenie*. Dealtminteri, pentru acest mare pedagog al tineretului şi al neamului, sfinţenia e soră bună cu geniul şi eroul. „Eroul, geniul şi sfântul sunt cele trei măsuri supreme ale puterii omeneşti. Fiecare dintre ei întrece nemăsurat statura omului mijlociu. Eroul creează evenimentele; geniul creează epocile spirituale; sfântul, o nouă ordine morală. Ceeace le este comun e plusul de viaţă, pe care îl dăruesc omenirii. Hristos a venit în lume pentru două lucruri; pentruca lumea să aibă viaţă şi pentruca ea să aibă şi mai multă viaţă. Acest crescendo necontenit, acest spor de viaţă peste ceea ce este, e adaosul eroului, al geniului şi al sfântului".

Acestea sunt câteva din *certitudinile* pe care eseistul Nichifor Crainic, cu amploare de vizionar, aşează temeliile de granit ale veşniciei româneşti. O împletitură de poet, teolog şi ţăran cu fruntea fulgerată de geniu, personalitatea lui Nichifor Crainic, în devenirea ei spirituală, simbolizează însăşi *drama scrisului românesc*. Dramatismul patetic al acestei personalităţi, — în plină desfăşurare a forţelor sale creatoare la popasul luminos de cincizeci de ani, — cu toată amărăciunea suferinţelor îndurate şi cu toată bucuria victoriilor, creşte deapururi sub steaua polară a destinului românesc, în care crede fără şovăire.

Pe creasta celor cincizeci de ani, plenitudinea personalităţii lui Nichifor Crainic este o *certitudine a permanenţelor româneşti!*

© BCU Cluj

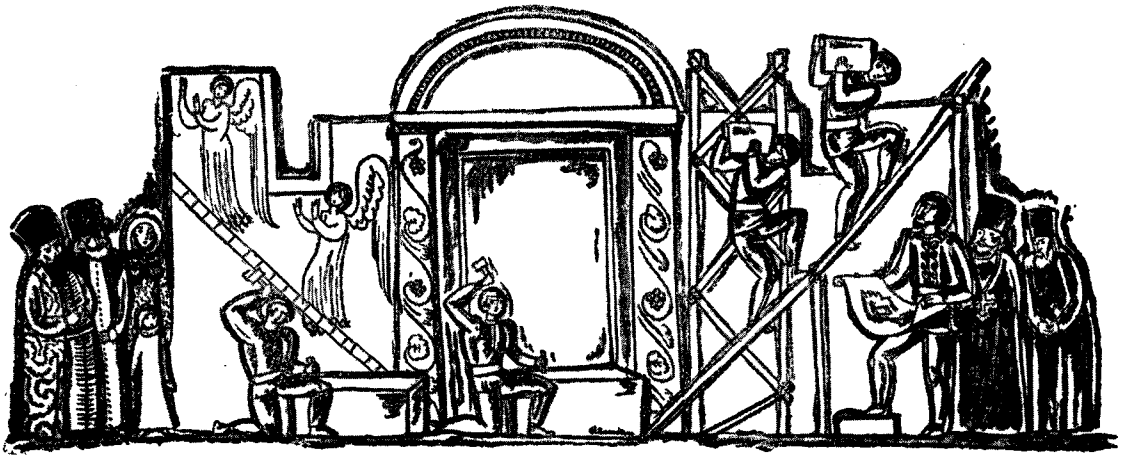

NICHIFOR CRAINIC ŞI ITALIA

DE

MARIELLA COANDĂ

In sistemul ideologic al domnului profesor Nichifor Crainic, Italia nu apare ca o temă de studiu, adică o oprire de moment a interesului, un popas intelectual. Gândurile despre Italia reflectă întreaga personalitate a cugetătorului, fiind integrate în structura spirituală întreit manifestată: de român, de creştin, de poet.

Românitatea domnului Crainic se verifică prin raportul cu Italia, sub diferite aspecte: politic, economic, social şi cultural.

In fiecare din aceste domenii, gânditorul nostru posedă acea dublă viziune, care face din cercetător un critic obiectiv şi din acesta o figură dinamică, de folos concret: studierea fenomenului străin în sine şi raportarea lui la specificul românesc.

*

In cartea cu largi orizonturi *„Puncte cardinale în haos"*, se poate ceti această definiţie atât de adevărată în cuprins, atât de plastică în exprimare :

„Fascismul e o concepţie politică spirituală şi manifestările sale, desgărdinate din cercul strâmt al pozitivismului şi eliberate din temniţa înnăbuşitoare a materialismului, se orânduesc pe măduva de duh a istoriei, cu prelungiri în taina veacurilor trecute şi anticipări asupra veacului ce vine".

Domnul Nichifor Crainic a adâncit concepţia revoluţiei fasciste, intuind semnificaţia spirituală a politicii „ridicată la prestigiul eroismului" prin luptă dârză, dreaptă, fără ocolirea laşe a dificultăţilor. A înţeles şi misiunea Italiei celei nouă de „integrarea tuturor în funcţiunile organice permanente ale naţiunii".

Cugetătorul român utilizează o expresie predilectă pentru denumirea Italiei de astăzi: *„Stat mussolinian"*. Dictatorul conducător, Benito Mussolini are în persoana gânditorului nostru un preţuitor entuziast. Firește că numele Ducelui este rostit de toţi românii cu admiraţie, însă meritul domnului Crainic este acela de a fi fost cel dintâi revelator al covârşitoarei personalităţi a fruntaşului politic în faţa publicului român necunoscător.

© BCU Cluj

Viziunea concretă asupra Ducelui se unește în fluiditatea cugetării cu misticismul de nuanță creștină propriu poetului, care este domnul Nichifor Crainic. Benito Mussolini, cu care a luat contact direct, e privit ca un martir, înfăptuind neîntrerupt sacrificiul propriei sale vieți, conștient. Il aseamănă, chiar, din ordinea religioasă, cu sfântul Francisc din Assisi, stigmatizatul depe muntele Averna:

„In ordinea politică, Benito Mussolini e omul, care a primit stigmatele poporului său. Copil al sărăciei populare, el a trăit de timpuriu desfrâul pasional al urei socialiste și a cunoscut prea adânc deșertăciunea internaționalismului marxist, pentru ca în urmă, convertit, să nu îmbrățișeze cu ardoarea lui purificată credința în patria italiană și în destinul ei pe lume".

Aceste cuvinte, domnul Crainic le-a tipărit în anul 1933, îndată după înnapoerea sa dela Roma, unde a verificat intuiția prin experiență. A împărtășit cetitorului emoțiunea pe care a avut-o vizitând, în calitate de ziarist, biroul de redacție al Ducelui — primul post de lucru — aparținând acum *expoziției revoluției fasciste:* pe birou, alături de călimară și condei, stau revolverul și batista roșie de sângele rănii primite de Mussolini în războiu. Fruntașul politic al Italiei este înfățișat ca omul cel mai altruist, care poate desprinde din sine eul său pentru a-l cufunda în eul colectiv al poporului italian. De aceea, este și răsplătit de către națiunea sa prin dragostea cea mai vie, manifestată spontan în orice ocazie în care ia contact cu mulțimea aclamatoare.

Domnul Crainic și-a dat seama că readucerea în actualitate a forurilor și stadioanelor și botezarea organizațiilor de luptă cu numele militare ale romanilor, deci toată tradiția retrăită astăzi de întreg poporul italian, în mare parte prin voința Ducelui, dărueste o putere nouă trupurilor tinere și un avânt spre fapte mari.

Gânditorul român vede în Italia fascistă întruparea cea mai vie a geniului latin. Folosind termenii filosofiei hegeliene, denumește, în desfășurarea istorică a geniului latin, etapa spaniolă: teză, etapa franceză: antiteză, iar etapa italiană o privește ca o sinteză a primelor două. Iată definiția lapidară pe care o dă scriitorul nostru :

„Cuceririle sociale ale democrației franceze corectate de ideea de autoritate a medievalismului spaniol — iată care ar fi sinteza pe care o întrupează etapa fascistă a geniului latin !"

Cuvintele acestea scrise în anul 1933 au fost reînnoite în anul 1936, ca și în anul 1938. Fascismul italian, călcând în Africa pe urmele Romei antice de imperialism latin, a produs o îndoită bucurie în sufletul cugetătorului nostru: fiindcă Italia este *latină* ca națiune și *naționalistă* ca Stat. Iată cum glasul de român a vorbit în această situație în aparență exterioară față de realitățile românești. Domnul Crainic a presimțit, cu o intuiție izvorîtă doar dintr'o adâncă iubire de patrie, îndreptarea actuală a politicei românești. Astfel a anunțat în anul 1936 — când altele erau vederile politice oficiale — idealul latin pe care suntem datori să-l urmărim :

„Idealul tuturor generațiilor naționaliste nu poate fi altul decât reînvierea superbei *Dacia-Felix,* revărsând lumină peste Balcanul întreg".

Dar, acelaș enunțător al acestui ideal a adăugat că înfăptuirea lui nu va fi posibilă atâta timp cât românii vor fi ținuți în neștiință „față de Italia mussoliniană, țara care reprezintă azi, ca nici o alta pe lume, înțelepciunea genială a spiritului nou". Domnul Crainic a încheiat cu un cald accent patriotic :

„Sângele nostru, graiul nostru, cultura și statul nostru, ființa noastră întreagă e organizată în structura acestei tradiții glorioase. România de mâine nu poate fi decât imaginea eroică a geniului latin".

© BCU Cluj

Semnalizarea normalizării raporturilor diplomatice dintre Italia şi România în primăvara anului 1938 e privită cu sinceră mulţumire. Căci domnul Crainic singur pornise „campania sistematică de explicare" a acelei minunate organizări, iar peste şase ani, când curentul pentru Italia începuse a se evidenţia în toată presa noastră, a mărturisit cu mândrie că preţuirea sa dată decând, cu prilejul unei audienţe la Duce, s'a putut convinge de „nobilele sentimente, pe care genialul creator al noului stil naţionalist le are faţă de România".

Românitatea domnului profesor Crainic se vădeşte din această admiraţie pentru Italia fascistă, dela care a cerut şi la ales întotdeauna numai exemplul util pentru ţara sa. Preţuirea faţă de dictatorul Benito Mussolini l-a făcut să accentueze tocmai deosebirea de prim ordin, pe plan politic, între Italia şi România: „Cu un Rege tânăr şi autoritar, care şi-a recucerit singur Tronul şi ştie ce vrea, dictatura naţionalistă, pe care şi-o imaginează unii, se subţiază ca fumul şi ca basmul şi se pierde în zona iluziei deşarte".

*

Odată cu afirmarea convingerilor şi admiraţia faţă de statul mussolinian, domnul Nichifor Crainic a scos în relief principiul corporativ, care stă la baza Italiei fasciste. Faţă de interpretările false, aduse acestui principiu, răspunde că văd greşit ceice cred că statul corporativ implică neapărat dictatura. Un astfel de stat e bazat pe ideea de autoritate, de disciplină, izvorând dela puterea sintetizată a naţiunii. Iată explicarea limpede a viziunii corporatiste din Italia, opusă teoriei claselor :

„Concepută mai înnainte ca o stratificaţie orizontală de clase suprapuse ca într'o aşezare geologică, societatea apare în viziunea verticală a fascismului ca o alcătuire din părţi, ce se ridică din adânc şi converg în acelaş centru superior, care nu e altceva decât autoritatea statului".

Din această formulă, cugetătorul român a subliniat caracterul *naţionalist* al doctrinei, întărind: nu *democraţie,* ci *etnocraţie.*

Astăzi, când economia statului nostru se orientează după acest principiu ordonator, este bine să se ştie că un neobosit militant a căutat, încă din anul 1932, prin scris, să-l difuzeze în lumea gândirii, transplantându-l din statul mussolinian, pe ogorul nostru, cu rectificările cuvenite impuse de structura naţiunii româneşti. Domnul Crainic bazează pe drept cuvânt disciplina corporatistă pe cele trei idei generatoare de forţă permanente : ideea de patrie, ideea de monarhie şi ideea de biserică.

Cercetătorul nostru a verificat în Italia organizaţia corporativă în domeniul economic, admirând bonificările dela *Littoria,* oraşul cel nou, ridicat, ca un adevărat miracol în doi ani, pe un teren, care înnainte de asanare, era supus paludismului.

*

Domnul Nichifor Crainic îşi dă seama că, datorită intuiţiei geniale a Ducelui, ridicat din rândurile modeste ale poporului său, o nouă sistematizare socială s'a instituit în Italia. Fiecare categorie socială se regăseşte în personalitatea lui Mussolini, fiindcă el a trăit suferinţa societăţii şi s'a străduit să o vindece. Poporul răsplăteşte pe conducătorul lui prin iubire şi ascultare. „Mussolini ha sempre ragione" este dictonul, care, la poposirea în Italia i s'a părut sunând straniu scriito-

© BCU Cluj

rului român, pentru ca îndată să revină găsind că în fond reprezintă o realitate, deşi naiv exprimată. Când la „bătălia grâului" Ducele a muncit legând împreună cu ţăranii snopii, a întărit în văzul tuturor actul de integrare în rândul poporului pe care îl conduce. Prin sistemul fascist, întreaga societate îşi capătă prestigiul cuvenit, dela temelia zidită de eroii înmormântaţi, cinstiţi cu un cult deosebit până la copii, speranţa naţiunei de azi. Domnul Crainic observă că atenţia dată copilului de a întruchipa o armonie din punct de vedere fizic şi psihic e călăuzită de „principiul frumuseţii, ca pentru Dumnezeu".

Raportându-se îndată la patria sa, gânditorul român, în anul 1932, când nu exista instituţia organizată de stat a Străjii Ţării, a emis deziderateul unei atenţiuni de stat asupra tineretului şi şi-a manifestat simpatia pentru cercetăşie, care nu era obligatorie, ci benevolă, deci negeneralizată. După pilda Italiei, a îndemnat conştiinţa naţională să păstreze cultul eroilor. Şi, tot după exemplul italian, a cerut ca frumoasa iniţiativă a sărbătorirei anuale a maternităţii prin închinarea simbolică a unei zile Mamei şi Copilului să coincidă cu naşterea lui Iisus Hristos — dându-i astfel o temelie sacră — iar nu la întâmplare, după capriciul unor doamne din societate.

*

Domnul profesor Nichifor Crainic a studiat realizările culturale ale Italiei fasciste înfăţişându-le prin presă ca fapte cu totul nouă, necunoscute publicului românesc. A arătat rolul important pe care îl au intelectualii în regimul fascist, repartizaţi în ordinea corporatistă.

„Italia, patria artelor, dă cea dintâi semnalul reabilitării spiritului creator, încadrându-l prin stat în marile nevoi sufleteşti ale naţiunii".

Ca un prim rod al acestei preocupări, a semnalat crearea Academiei regale italiene, care se bucură şi de un sprijin material. A accentuat atenţia programatică dată din partea oficialităţii, ştiinţii, prin instituirea a numeroase comisii de cercetare şi congrese internaţionale.

Insă, cea mai mare însemnătate a oferit-o cercetătorului nostru problema învăţământului în Italia, pe care a studiat-o cu o adevărată pasiune. Organizarea Balilei, după principiile filosofului Gentile despre spontaneitatea şi originalitatea creatoare a copilului, a interesat pe scriitorul nostru. A deosebit şi a analizat separat diferite forme de educaţie în Balila: morală, fizică, practică. In educaţia morală, a arătat cum religia, ştiinţele şi artele sunt puse la contribuţie pentru a deştepta în sufletul tineretului virtuţile latente, utilizându-se ca expedient practic şi emulaţia prin întreceri, concursuri, premii, burse. Prin educaţia fizică a studiat, de fapt, organizarea militară a Balilei: succesivele faze de pregătire a vieţii de partid. In educaţia practică, a observat atenţia pe care fascismul o dă îndreptării aptitudinilor copilului spre o anumită profesiune — deci, legătura continuă a educaţiei cu viaţa. In special sunt urmărite pregătirile agricolă, marinărească şi aviatică. Admirativ, conchide:

„Incadrat în marea lui viziune de stat totalitar, tineretul italian e cel dintâi tineret salvat din ghiarele crizei contemporane", criza contemporană a tineretului fiind — după părerea domnului Crainic — „o problemă de încadrare în liniile unui destin şi în voinţa unei misiuni".

Desigur că în ceeace priveşte educaţia tineretului nostru, ideile similare sunt exprimate astăzi cât se poate de limpede prin realizarea practică a instituţiei statului „Straja Ţării", patronată de Regele poporului românesc.

© BCU Cluj

In calitate de ziarist, domnul Crainic a studiat caracterul presei fasciste criticată că i s'ar fi suprimat libertatea. Insă scriitorul român lămureşte că libertatea presei italiene nu e deloc distrusă, ci doar disciplinată de stat. Dimpotrivă, ea a devenit o îndrumătoare a maselor. Marile probleme ale vieţii naţionale sunt desbătute pe larg. In anul 1933, domnul Crainic a afirmat:

„Presa italiană activează la un nivel moral pe care nu l-a atins niciodată presa europeană. Ca ziarist nu-i pot dori ţării mele decât o presă după modelul celei fasciste".

Pe lângă admiraţia faţă de realizările fasciste — monumente, stabilimente educative, sanitare şi de ajutor social ca şi a îngrijirii tesaurului artistic al trecutului, domnul Crainic mai este impresionat de o înfăptuire culturală: simbolul sărbătoarei comemorative. Anul 1933 când a vizitat Roma, cetatea eternă se transformase în „cetatea marilor pelerinagii". Mulţimea se aduna de peste ţări şi oceane, atrasă de cele două mari sărbători fundamental diferite, ce se celebrau atunci: anul sfânt declarat de Papa Pius XI, 1900 de ani dela răstignirea Mântuitorului şi Deceniul revoluţiei fasciste. Poetul român a urmărit emoţionat scenele patetice care se desfăşurau în cele patru mari biserici pontificale, părându-i-se o trăire reală a Evului Mediu, evocat muzical în *Tannhaeuser* şi *Parsifal*. Alt ceremonial mistic a putut observa din partea miliţiilor fasciste şi a pelerinilor veniţi din provincii cu preoţi în frunte, care urcau scările de marmoră spre a da onorurile, a rosti rugăciuni şi a depune coroane de laur pe mormântul eroului necunoscut, iar apoi ovaţionau pe Duce, care îi salută din balconul palatului său.

*

Deci simbolismul cultural, stimulent al moralei eroice promovată de statul fascist este preţuit de domnul Nichifor Crainic. Atât omul de cultură, cât şi creştinul se contopesc în această admiraţie. Pe lângă aspectele studiate, religia creştină, pe care se bazează ordinea cea nouă fascistă crează o structură de sine stătătoare statului mussolinian. Incadrarea individului în societatea spirituală a bisericii creştine-catolice, care constitue religia tradiţională a poporului italian, demonstrează tăria statului. Acest caracter religios îl diferenţiază de cel democratic opus lui.

Domnul profesor Crainic s'a ocupat pe larg de istoricul raporturilor dintre biserica papală şi statul fascist prin cele două acorduri, primul un tratat politic, prin care suveranitatea Papei e din nou recunoscută, al doilea, acordul dela Laterano care restabileşte relaţiile normale între biserică şi Italia. A adâncit principiul social şi economic al corporatismului şi prin structura sa profund religioasă:

„Ideea corporativă se întemeiază pe învăţătura Noului Testament despre diversitatea darurilor sau a aptitudinilor cu care oamenii sunt înzestraţi de Dumnezeu şi despre datoria fiecăruia de a valorifica prin muncă şi prin creaţie darul felurit, pe care îl deţine. Fiindcă această valorificare e în funcţie de binele personal, dar şi de binele colectiv totodată. O politică întemeiată pe această învăţătură îşi ia sarcina de a da tipul de organizare firesc şi cuprinzător, în cadrul căruia să poată valorifica prin muncă toate aptitudinile naturale cu care sunt înzestraţi oamenii".

Iată cum fascismul, reprezentând această politică de orizont spiritualist, este demn de admirat şi de luat ca model.

Firesţe, în structura sa psihică de creştin ortodox, domnul Crainic transformă

© BCU Cluj

pentru români formula catolică în cea ecumenic ortodoxă, lămurind prin ea sensul şi menirea regalităţii noastre.

*

Românului şi creştinului profund i se alătură poetul. Domnul Nichifor Crainic nu a putut vedea Italia şi poporul ei doar prin prisma judecăţii critice.

Uneori, în plină expunere obiectivă, exclamă, cuprins de un fior tainic, o invocare:

„Ah Italia, Italia, ţară care deţine taina eternei tinereţi! Venus-Madonă, închegată din spuma oceanului etnic şi botezată în soarele spiritului creştin!"

De fapt naţionalismul şi creştinismul său structural transpar în acest „intermezzo" poetic.

Altă dată, sub puternica impresie a percepţiilor avute din cutreerarea ţinuturilor italiene, a evocat crâmpee de privelişti, ca aceea a clinelor colinelor „pline de vastele măslinişuri millenare, ce înfumurează peisagiul cu argintul verzuiu al frunzei lor, imaterializându-l şi dându-i o înfăţişare de icoană arhaică". Şi gândul îndată interiorizat a umanizat natura: „Italia toată e opera mâinilor omeneşti". Urmându-şi firul poetic, a înfăţişat din nou Italia prin efigia sa: omul:

„Nicăeri parcă, pe faţa planetei, omul nu apare mai măreţ şi mai supranatural ca în această ţară unde geniul a frânt vremelnicia, creind nu pentru folosul clipei, ci pentru dania veacurilor".

Naţionalismul latin a reapărut. Fiind vorba de 21 Aprilie „Ziua Romei", poetul a declarat că această zi „este zi a italienilor şi a noastră a tuturor".

Poezia l-a recucerit în vrajă, deoarece ideea Romei e continuată cu un accent aproape plotinian: „Numele ei citit invers e Amor, iubirea care subjugă şi care se lasă subjugată".

Italia mussoliniană şi Italia de totdeauna găsesc în întreita personalitate de român naţionalist, de creştin şi de poet — a domnului profesor Nichifor Crainic o cât mai limpede oglindire.

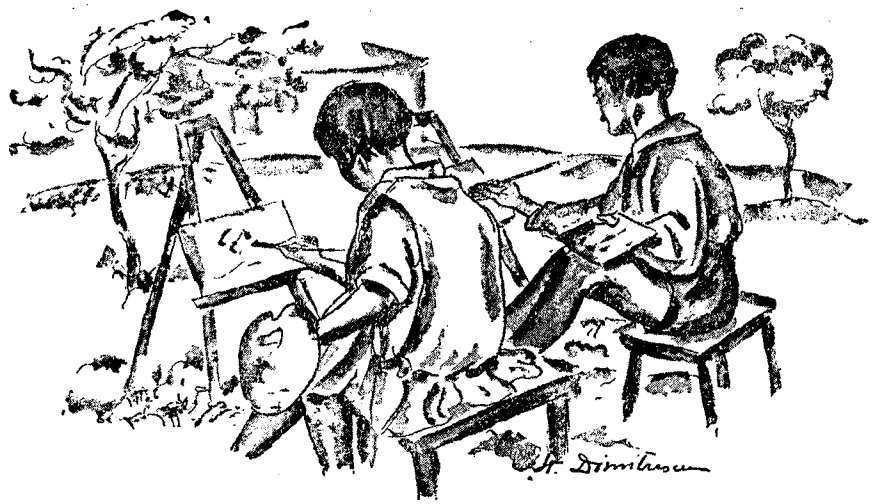

© BCU Cluj

CLASICISMUL LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

DAN BOTTA

In lumina plenară a celor 50 de ani ai săi, personalitatea lui Nichifor Crainic se afirmă ca un bloc de energie.

El a împlinit, ca Faust în visul său titanic, toate dorurile unei mari tinereţi, a pus întrebări cerului şi pământului, a ispitit regiunea ideală a Frumuseţii şi lumea sbuciumată a politiei. Un artist concepe, doar, ideile imanente în lume, modificând lumea, punând zăgazuri mării şi se vede aşternând, ca Faust, peste tot ce a răpit elementelor, faptele visate, creaţiile geniului său.

Ca şi Faust, profesorul Crainic îşi poate spune, în acest popas în plină amiază :

Es kann die Spur von meinen Erdetagen
Nicht in Aeonen untergehn.

In cântecele sale s'au sbătut marile, elementarele puteri ale sufletului românesc, s'au agitat dorurile şi elanurile generaţiei noastre, au înflorit chemările sângelui, ale patimei înflăcărate şi ale minţii îmbătate de aspiraţia către Dumnezeu. Toate cadenţele lui sunt bătute în cadenţa însăşi a inimei nostre. Românitatea lor e ridicată pe un plan de abstracţie care participă la frumosul cel de peste lume. „Eram doară glasul banalităţilor fundamentale ale vieţii noastre ca neam", a spus el, în dramtica sa „Mărturisire".

Banalităţile noastre fundamentale ! In puterea care le dă expresie să vedem, potenţat până la geniu, regnul triumfal al instinctelor, spontana, generoasa afirmare a unei naţii prin rostul unui singur om.

Clasicismul e arta de a exprima în forme dominate de riguroase proporţii, banalitatea. Banalitatea care creşte şi se retrage ca mareele, dorurile noastre elementare, exaltate până la sublim şi degradate până la ridicul, permanenţele istoriei noastre, gama vieţii comune, cel mai dificil, cel mai arid, dar şi cel mai profund obiect de expresie artistică.

© BCU Cluj

Nichifor Crainic e un clasic în marea accepţiune a cuvântului. Infiorate de lumina mistică a Ideilor, iată paginile lui, expresie a ceea ce Domnul Dumnezeul părinţilor noştri a implântat în colinele sacre ale acestui pământ. Totul se resolvă la Crainic în versul de o nobilă cadenţă, într'o proză în care sub strălucirea precisă a suprafeţelor, se vede sbătându-se un filon superb de milă, de revoltă, de iubire.

El este acela care a încercat un acord al sufletului României moderne cu tradiţiile lui milenare. El a relevat în pagini incomparabile, hiatul oribil, prăpastia fără preget căscată, între creaţia artistică a zilelor noastre şi izvoarele ei din trecut. El a denunţat, cu o neînfrântă energie, minciuna sau monstruositatea modelelor importate, ale oribilelor măşti de lut, ale idolilor de lemn văpsit, intronaţi de criticaştrii României, de falsii săi esteticieni, drept incontestabile izvoade.

Nichifor Crainic a devastat aceste păduri imbecile, unde zeloţii tuturor erorilor occidentale, blazaţii tuturor doctrinelor, îşi celebrau monstruosul lor sabbat.

Revertemini ad fontes ! Fântânile, pe care Crainic ni le-a desemnat în marile sale cărţi, fântânile înaltei noastre tradiţii de cultură, sunt două : In planul ideal, figura desăvârşită a Frumuseţii, regiunea Perfecţiunii divine, Paradisul angelic în care se desfăşoară, în hora lor pururee, Ideile, *„quelle sempiterne rose"*, evocate de Dante, increata Inţelepciune şi, în ultimă analiză, Dumnezeu.

In planul lumesc, fântânile spre cari să ne întoarcem sunt acelea ale Romei Noui, ale cetăţii înflăcărate, în miile sale de cupole, de prestigiile Soarelui, Roma meleagurilor noastre thracice — Constantinopole.

Clasicismul lui Crainic nu răspunde conceptului occidental de clasicism. Opera lui Crainic nu e produsul elaborat sub semnul secetos al raţiunii umane. Ea nu se înscrie printre acelea cari descind din ceea ce s'a numit glorioasa Renaştere, întoarcere pe căi de artificiu la cunoaşterea hellenică, la conceptele fericite ale filosofiei păgâne, Renaştere în care Nichifor Crainic vede spiritul diabolic manifestat în lume, spiritul de insurecţie împotriva ordinei valorilor creştine, afirmate de catolicism, concurs solidar, sub semnul saturnian, al Umanismului şi al Reformei.

Nichifor Crainic este un clasic, aşa cum se poate concepe în Răsărit. Clasicismul nostru descinde în dreaptă linie din lucrările acelora în cari s'a produs cea mai ilustră dintre eflorescenţele spiritului, cultura greacă. Clasicismul nostru nu cunoaşte ca acela al Apusului, o soluţie de continuitate. Nici o scolastică ignară — filtru al filosofiei iudeo-arabe — n'a întrerupt în Răsărit desvoltarea în spirit a clasicismului hellenic. Bizanţul perpetua în mod natural tradiţiile academice ale Athenei şi Alexandriei. Pe zidurile bisericilor noastre, Thales şi Pythagora, Platon şi Aristotel, Sibylla delfică şi Sibylla dela Cumae participau cu sfinţii la ecumenicitatea ortodoxă. Noi am învăţat târziu, în virtutea tradiţiei catolice deprinse la şcoalele Apusului, să calificăm drept ridicule discuţiile teologilor din Bizanţ despre feţele infinite ale Revelaţiei, discuţii în cari se desvoltau cele mai înalte forme de speculaţie metafizică, cele mai frumoase intuiţii despre Dumnezeu.

Acest produs al culturii hellenice, această floră mistică, îşi trage începuturile din pământul românesc. Am evocat odinioară într'o carte — „Limite", — ancestralitatea frumuseţii hellenice, forma ei primordială, aurora ideii armonioase a cosmosului grec, în brumele pământului barbar, pe meleagurile în cari au crescut Românii. Setea de nemurire a Thracilor e un loc comun al autorilor vechi. Aspiraţia lor spre eternitate a provocat misteriile dela Eleusis — prefigură a misteriilor creştine, — tragedia greacă, în care se sbate corpul mistic al lui Dionysos, ca şi

© BCU Cluj

filosofia lui Platon, expresia cea mai înaltă a sufletului însetat de Perfecţiune. In virtuţile sufletului nostru străbun zăcea, aşa dar, potenţialul imens de adoraţie care s'a revărsat în creştinism. Clement din Alexandria scria, într'unul din capitolele ilustrelor sale Stromate, că în sufletul Thracilor era înnăscută vocaţia martiriilor creştine. Creştinismul răspundea profundelor lor aspiraţii. In sufletul lor erau pregătite cărările Domnului.

Imi place să ofer profesorului Crainic gândul acesta ca prinos.

Estetica ce resultă din aceste două teme pe cari Crainic le propune atenţiunii noastre — tema divină şi tema tradiţiei bizantine -- este de o frumuseţe fără seamăn, cea mai îmbătătoare, cea mai înalt cuceritoare de spirit din câte au răsărit în filosofia românească. Cartea sa despre Nostalgia Paradisului evocă cu o vervă lucidă, o plenitudine rară de verb, fulgerat de convingere, principiile eternei frumuseţi. Ca un mare creştin, Crainic le constitue în Dumnezeu. O lumină mistică inundă această carte. Toate tiparele esteticei moderne, toate abstruzele disociaţii ale materialismului estetic, toate mofturile savanţilor în frumuseţe, se şterg fără de urmă înaintea sa. O carte care propune ca obiect al contemplaţiei, frumuseţea transcendentă, spiritul proiectat în lumina primordială, acel ţesut miraculos, acea nebulositate infinită în care se manifestă Dumnezeu. Căci contemplaţia estetică se apropie de contemplaţia mistică şi Frumuseţea trancendentă este însuşi Dumnezeu...

Filosofia laică a uitat, sau chiar a purtat în oprobriu, câteva din cele mai înalte expresii ale geniului uman, ale sufletului ispitind enigmele Tăriei : cugetătorii misticismului creştin.

Superbele formule ale Areopagitului, puse în valoare de cărţile lui Crainic, scapără ca pietre de diamant. Ele constitue în Frumuseţe principiile cosmice ale Armoniei, ale atracţiunii, ale gravitaţiunii şi ale misticei cuminecări între lucruri. Dragostea de Frumuseţe ordonă lumile în spaţiu. E ceeace avea să evoce în fascinaţia întâiei dimineţi a Commediei sale, Dante :

...E'l sol montava sù con quelle stelle
Ch'eran con lui quando l'Amor divino
Mosse da prima queste cose belle.

Areopagitul distinge chiar în numele frumuseţii figura elementară a marelui Dor, a puterii de gravitaţie care încinge universul. El face să derive cuvântul Κάλλος dela cuvântul Καλεῖν, a chema.

Toate aceste sublime identificări, arta aceasta de analogii magnifice, raţiunea aceasta însetată de absolut, îşi au în doctrina creştină o exemplificare fără seamăn. Propunând aceste mari modele, delimitând cu magistrală precizie regiunile geniului şi ale sfinţeniei, frumuseţea sensibilă de cea inteligibilă, lumina transcendentă de luminile raţiunii, cugetarea profesorului Crainic suie treptele cele mai înalte ale spiritului. Estetica lui Crainic este aceea a creaţiilor mari, în cari se exprimă potenţialul de iubire, de pasiune, de jertfă al unui întreg popor. Psihometriile actuale, grosolane unelte de măsurătoare a facultăţilor spiritului, tiparele mărunte ale minervei germane, nu pot servi niciodată unei opere de geniu. Ele sunt menite a explica doar opera pătată de vicisitudini, tributară celei mai superficiale şi mai specioase operaţii de logistică pe care o concepe spiritul modern, — caricatură fără egal a Spiritului.

Estetica lui Crainic vede în geniu o facultate quasi-demiurgică. Geniul

© BCU Cluj

creator repetă în procesul creaţiei de artă, procesul creaţiei cosmice. Lucrul lui e un alt univers, un alt exemplar al Armoniei. „Eu nu am prieteni sunt singur cu mine însumi, dar ştiu că Dumnezeu e mai aproape de mine în arta mea decât de alţii", scria Beethoven, şi citatul acesta luminează una din cele mai frumoase pagini ale Nostalgiei Paradisului. Estetica lui Crainic ne face să-l pricepem. E o estetică a celor mari.

Izvoarele puterii creatoare cari, cu cât evoluţia tehnicei devenea mai cumplită, au fost implicate tot mai adânc în materie, reduse de savanţi la celulele în cari zac principii sexuale, în viscere, în tenebrele vieţii vegetative, în inconştient sau în subconştient, cum se mai spune azi, au fost repuse de Crainic în gloria lor primordială. Izvoarele puterii creatoare sunt în raţiune, pe treapta cea mai înaltă a conştiinţei umane, în regiunile sufletului însetat de Ideal. Căci raţiunea este — precum spuneau doctorii Bisericei — tronul lui Dumnezeu pe pământ. Nichifor Crainic a pus o aură de melancolie în jurul acestui cosmos făurit de mâinile artistului. El l-a declarat pieritor. „Capodoperele nu sunt eterne decât la figurat, scrie el. Ele trăesc cât materia din care au fost modelate. Dar setea de nemurire, pe care geniul o pune în ele, e un miracol natural al spiritului omenesc, şi el nu poate veni din inconştient, ci din cel mai luminat şi mai înalt simţ al nefericitei noastre vieţi terestre".

Această melancolie îşi are izvorul în conştiinţa Creaţiei cosmice, în revelaţia creştină a universului supus morţii. Ea se întâlneşte, pe alte căi, cu melancolia lui Pârvan...

Pus în faţa acestei nobile estetici încerc totuş o nedumerire. Cum a putut profesorul Crainic să repudieze în cuvinte atât de tari, geniul clasicismului păgân? Nu a văzut el în luminoasele construcţii ale filosofiei lui Platon ceva din lumina revelaţiei divine? Nu crede el că lira aceasta imensă care e sufletul Areopagitului, doctrinarul fundamental al creştinismului, e construită dintr'un material esenţial platonic? Că vântul divin o face să sune un cântec în modul platonic?

Definiţia dată de Areopagit frumuseţii absolute, sinonime a lui Dumnezeu, pe care profesorul Nichifor Crainic o reproduce în Nostalgia Paradisului, acel „frumos fără naştere şi fără moarte, fără creştere şi fără scădere, fără raporturi în spaţiu sau în timp, ci frumos în sine şi pentru sine, frumos unic şi etern", repetă aidoma definiţia pe care Diotima o dă frumuseţii absolute în paginile încărcate de viziune ale Banchetului.

Şi mitul sufletului cuprins de nostalgia Ideilor, mitul care pogoară un reflex al Ideilor în lucrurile frumoase de pe pământ, mitul care vrea ca sufletul nostru să fi contemplat îndelung, în viaţa anterioară naşterii noastre, vertiginoasele Idei, — mitul lui Platon pe care creştinismul îl refuză, — îşi are un echo glorios în cuvintele Sfântului Grigore din Nazianz, reproduse de profesorul Crainic: „Inainte de creaţia lumei, Dumnezeu contempla, în propria-i înţelepciune, paradigmele sau ideile lucrurilor pe cari avea să le zidească".

Regiunea aceasta a Binelui, Adevărului şi Frumuseţii, regiunea Sofiei primordiale increate, care în ultimă analiză este însuşi Dumnezeu, iată că în filosofia platoniciană, prin interpretarea Sfântului din Nazianz, se identifică cu Dânsul. Tot aşa, cele trei ipostaze ale Fiinţei divine au fost misterios prefigurate de Platon şi explicate în doctrina Trinităţii lui Plotin: Unul, Logosul şi Panpsyche, sufletul Lumii...

Firește, subtile speculaţii teologice pot disocia triste elemente păgâne în cea mai înaltă cugetare a lui Platon sau a şcoalei alexandrine. Ele rămân însă — fie şi plecând dela contemplaţia făpturii statuare a efebilor — antene fără seamăn în

© BCU Cluj

absolut. Ele au deschis ochiul lăuntric al contemplaţiei, ochiul vigilent în cerurile Perfecţiunii. „Pentru a revedea acea patrie dragă — scrie Plotin — nu e nevoie decât să deschizi ochii sufletului, închizând pe cei ai trupului tău". Chipul orb al lui Milton, atent la radiaţiile Paradisului Pierdut, evocat de profesorul Crainic, pune o pecetie de duioşie pe acest vag citat plotinian.

Nostalgia Paradisului emană din această cunoaştere binecuvântată a lumii dinainte de păcat, în freamătul întâei aurore, sau — cum ar spune un platonician, — în beatitudinea esenţelor, în familiaritatea Binelui, Adevărului şi Frumuseţii în expresia lor primordială. „Nostalgia paradisului este — precum scrie profesorul Crainic într'una din cele mai frumoase pagini ale cărţii — sentimentul antinomiei noastre existenţiale, de făpturi libere în spirit dar contrazise de limite ce ne par fatale, de făpturi sfâşiate de chin dar cari concepem o linişte cerească, de făpturi menite morţii dar cari ne cugetăm în nemurire, de făpturi nefericite dar cari ardem de setea fericirii absolute".

Crainic vede în această nostalgie un principiu de creaţie universal-uman. Toate operele spiritului îşi trag izvoarele din această nostalgie „precum — spune el — norii cari înfloresc nemărginirea cerului şi negurile greoaie ce se târăsc pe faţa pământului se zămislesc din aceiaşi sărată şi amară respiraţie a mării".

El a definit, în funcţie de aceiaşi nostalgie, caracterul static al civilizaţiei şi caracterul dinamic al culturii. El a spus într'o formulă lapidară de o frumuseţe fără seamăn că civilizaţia e memoria Paradisului, şi cultura, aspiraţia către el.

Crainic a împlinit astfel, — într'un sistem care în ascensiunea lui spre cer e acompaniat, ca o Casă a Fecioarei, de freamătul meldoios a mii de aripi, — un magistral canon al Frumuseţii. Piramidele de cuvinte barbare, de greoaie simulacre teutonice sub cari se ascunde o măruntă cugetare ateistă, ale filosofiei noastre contemporane, se şterg înaintea construcţiei sistemului său.

Crainic este, ca şi Iacob pe care l-a evocat, unul din puţinii oameni cari s'au luptat cu Ingerul.

© BCU Cluj

NOSTALGIA PARADISULUI

DE

SEPTIMIU BUCUR

Credem că nu este o simplă întâmplare apariţia *Nostalgiei Paradisului* tocmai în momentul când gruparea *Gândirii* a luat frumoasa iniţiativă să-i închine lui Nichifor Crainic un număr de îndrituit omagiu şi recunoştinţă.

Numărul acesta care înmănunchează colaborarea atâtor prieteni şi elevi ai lui Crainic, legaţi între ei prin aceiaşi caldă admiraţie faţă de personalitatea sa, aproape deconcentrant de bogată, vine ca o răsplată spirituală la popasul celor cincizeci de ani împliniţi.

La Nichifor Crainic această vârstă nu corespunde numai unei realităţi biologice ci are, cel puţin într'o egală măsură, un rost de împlinire culturală. Cei cincizeci de ani ai săi, însemnează pentru animatorul şi teoreticianul *Gândirii,* vestirea unei admirabile plenitudini creatoare, a unei culmi adică de biruinţi intelectuale în care se întâlnesc toate suişurile de până acum ale spiritului său ca într'un punct de supremă convergenţă, dela înălţimea căruia se întinde în senine orizonturi, peisajul unei activităţi, pe cât de frenetică şi felurită în aparenţă pe atât de unitară şi sigură de ea însăşi, în fond.

Culmea aceasta noi o vedem în cartea *Nostalgia Paradisului.* O vedem — şi suntem convinşi că aşa este. Cine cunoaşte ideile pe care şi-a întemeinicit studiile de filosofia culturii din *Puncte cardinale în haos* sau din *Ortodoxie şi etnocraţie;* cine i-a urmărit, lună de lună, nenumăratele articole sau note din *Gândirea ;* cine s'a încălzit la focul scrisului său zilnic sau săptămânal din diversele publicaţii de după război ; cine, în sfârşit, a trăit structura organică a poesiei sale citind *Darurile Pământului,* dar mai cu seamă, *Ţara de peste veac,* — ştie, fără îndoială, că *Nostalgia Paradisului* este o legitimare religioasă, metafizică şi estetică a tot ceeace Nichifor Crainic ne-a dat până acuma, — şi îndrăsnim să complectăm, a tot ceeace ne va da în viitor.

Lucrarea asupra căreia ne oprim în paginile următoare este încadrarea principială şi sinteza personală a ideilor cu care Crainic a operat în câmpul realităţilor

© BCU Cluj

noastre de douăzeci de ani încoace, dar care deabea astăzi îşi găsesc formularea de concepţie menită să cuprindă întreaga lărgime spirituală a problemelor atacate.

Deseori autorul *Nostalgiei Paradisului* a fost obligat, în trecut, să-şi exprime gândirea în genuri fragmentare, să fie limitat în înlănţuirea demonstraţiilor şi să lase la o parte anumite chestiuni care se cereau clarificate în economia viziunii. Linia mare a cugetării lui creştine şi româneşti era de mult fixată. Dar îi lipsea o fundamentare generală, un „terasament" filosofic şi o sistematizare ideologică. Astfel, omogenităţii profunde a cugetării sale pe care puteai s'o descoperi în orice eseu, i s'a adăogat, prin recenta carte, o omogenitate ierarhizată, de ansamblu. Plenitudinea creatoare a lui Nichifor Crainic s'a obiectivat acum într'o operă care îl rezumă, îl sintetizează şi îl depăşeşte în manifestările eseistice. Nimeni nu putea să-i dăruiască o mai scumpă ofrandă la împlinirea celor cincizeci de ani decât aceia pe care şi-a dăruit-o el însuşi.

* * *

„Creştinismul este a doua creaţie a lumii, adică refacerea ei în har prin jertfa pe cruce a Mântuitorului". Acestea sunt cuvintele cu care îşi începe Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului.* Sub bolta lor majoră se adună, ca într'un larg spaţiu metafizic, toate discuţiile şi toate contribuţiile originale formulate în cuprinsul cărţii.

Fiindcă Nichifor Crainic vede fenomenul estetic, — şi în genere, fenomenul de cultură, — ***sub specia creştinismului,*** era oarecum o iniţială îndatorire spirituală să fixeze în termeni lămuriţi esenţa religiei revelate. Şi o face cu prisosinţă în primul capitol al lucrării, întitulat „Modul teandric". Insistăm asupra lui deoarece fără o înţelegere exhaustivă a principiilor cuprinse aici, tâlcul adânc al nostalgiei paradisiace rămâne pecetluit de taină.

Creştinismul, spune autorul, a dat o explicaţie a lumii universal valabilă, spre deosebire de concepţiile filosofice şi de ştiinţa modernă care n'au izbutit să ne ofere decât explicaţii arbitrare, exact aşa de felurite ca şi minţile din care au izvorît. Aşezând cosmosul în raport de creatură faţă de Dumnezeu, învăţătura creştină afirmă că toate existenţele şi formele care populează dimensiunea spaţiului şi a timpului, sunt rodul cugetării divine. Dumnezeu a plăsmuit universul dintr'un prea plin al libertăţii şi al dragostei Sale. Dar în acest univers s'a ivit păcatul ca „un accident apărut în limitele creaturii din propria ei libertate de voinţă". (p. 8). Păcatul — care în ordinea morală se cheamă rău, în ordinea estetică urît iar în ordinea cunoaşterii eroare, — a fost o turburare a armoniei cosmice, şi deci, o mâhnire adusă, implicit, Creatorului. Omul deşi îl săvârşea nu putea să-l şi suprime. Numai o nouă intervenţie divină avea forţa să-l înlăture. Această intevenţie s'a produs prin întruchiparea în Iisus Hristos.

Hristos n'a distrus libertatea fiinţei umane şi nici n'a smuls din rădăcină copacul păcatului, aruncându-l dincolo de hotarele lumii. Căci, atât într'un caz cât şi în celălalt, ar fi bruscat, până la desfigurare, voinţa absolută a lui Dumnezeu. Păstrând neatinsă libertatea făpturii create, Iisus Hristos l-a asociat pe om la procesul de împlinire a operii divine. Dacă omul refuză această participare la truda de reclădire a lumii, atunci libertatea lui îl pierde; dacă o acceptă atunci libertatea lui îl mântuie.

Lucrarea aceasta este posibilă numai prin modul teandric, în care Dionisie Areopagitul identifică esenţa ultimă a creştinismului. Modul teandric însemnează contopirea divinomenească în aceiaşi unică persoană a Mântuitorului. Insemnează, cu alte cuvinte, coborîrea lui Dumnezeu în natura umană, — deşi continuă să fie

© BCU Cluj

în acelaş timp transcendent faţă de noi,—pentru a reînălţa cosmosul pe planul creaţiei veşnice care i-a fost destinat dar de care s'a înstrăinat în urma căderii. Reintegrarea noastră în sensul cugetării dumnezeeşti este o absurditate dacă nu admitem eficienţa integrală a acestui mod. „A gândi lumea precum Dumnezeu o gândeşte, a o iubi precum el o iubeşte şi a lucra precum el lucrează, iată în ce stă modul teandric al înţelepciunii şi credinţei creştine, modul lui Iisus Hristos" (p. 11).

Rezultă de aici, cu o firească necesitate, precizarea distanţei spirituale a lui Nichifor Crainic faţă de problema raţiunii autonome. Desigur, nu se rosteşte prima oară acum.

Luptătorul de idei care a apărat cu o pricepere şi cu un elan neegalate, adevărurile pământului şi ale duhului românesc, asaltate mereu de ucenicii slăbănogi ai materialismului, a avut deseori prilejul să-şi mărturisească răspicat convingerile. Dar niciodată atitudinea lui faţă de trufia raţionalistă nu s'a cristalizat într'un cadru teoretic atât de amplu, organic şi definitiv, ca în *Nostalgia Paradisului.*

Poziţia spirituală a lui Nichifor Crainic, consolidată pe temeliile modului teandric, este una din cele mai frumoase mărturii de maturitate creatoare, pe care le poate revendica, de la începuturile ei, cultura noastră. In scrisul şi în gândirea acestui reprezentant de rasă al ortodoxiei actuale, există o unitate profundă care ni se pare de neconceput dacă n'o punem în legătură cu suverana lui conştiinţă creştină. Conştiinţa aceasta însă n'are caracterul exclusiv al rigorii teologice. Ea e mereu hrănită de sevele unui talent uimitor în bogăţia lui lirică. Nichifor Crainic ne-a adus astfel, o cugetare creştină în care stilul literar şi intuiţia artistică sunt ca o carnaţie superbă pe o osatură ideală.

Pasiunea cerului, şi credem că nu-i nepotrivită expresia, a crescut în sufletul lui Crainic, din sbuciumul fiinţei trupeşti ca o floare pură din sânul negru al brazdei. Năzuinţa înspre desmărginire, înspre seninătăţile de sus, fără ca legătura cu ispitele pământene să fie frântă, a făcut din opera lui Nichifor Crainic o fericită sinteză de artă şi suflu religios. Pe fondul originar al poetului s'au structurat categoriile gândirii creştine, o structurare atât de intim misterioasă încât ar fi riscant să spui, după o simplă analiză critică, unde începe creştinul şi unde sfârşeşte poetul, sau invers. Punctul de sudură se află, fără îndoială, în cea mai adâncă zonă existenţială a scriitorului.

In aspiraţia aceasta către tăriile curate ale cerului, în care sălăşluiesc formele de totdeauna ale perfecţiunii, credinţa în modul teandric s'a îmbiat ca un cadru mai mult decât organic.

Poetul şi teologul s'au înfrăţit într'un spor de mari potenţe spirituale care se răsfrâng, printr'o neştiută dozare în întreaga creaţie a lui Nichifor Crainic. E cel puţin impresionantă activitatea sa de poet, de gazetar, de teoretician al culturii, de doctrinar al naţionalismului, de dascăl ortodox şi de îndrumător al valorilor artistice, subordonată în toată întinderea ei supremului adevăr creştin.

Istoria noastră literară cunoaşte numeroase cazuri de inconsecvenţă spirituală. Figurile reprezentative ale epocii moderne, adică acelea care la vremuri de răspântie şi-au luat sarcina să imprime o direcţie anumită frământărilor culturale, au acceptat deseori să-şi schimbe atitudinea programatică, fie sub presiunea împrejurărilor obşteşti, fie sub presiunea imponderabilelor de factură strict personală. Să nu-l uităm bunăoară pe Heliade Rădulescu ce se declara, rînd pe rînd, socialist, mistic, revoluţionar, conservator, raţionalist, patriot sau cosmopolit. Să-l aşezăm deasemenea, la loc de cinste, pe genialul Bogdan Petriceicu Hasdeu care din evoluţionist ce era la 1872, dedicând lui Herbert Spencer un volum de studii istorice, devine după

© BCU Cluj

moartea fiicei sale, sbuciumatul autor al poemei *Dumnezeu*. Chiar temutul olimpian Titu Maiorescu — pentru a nu mai numi şi pe alţii — a oscilat uneori în ceeace priveşte orientarea lui spirituală.

La Nichifor Crainic te surprinde puternic linia constanţei ideologice. Nu ştiu câte exemple similare am avea dreptul să-i alăturăm. De bună seamă, extrem de puţine — şi chiar dacă le-am găsi, sigur este că ele nu reprezintă o atât de clară semnificaţie. Nesdruncinata continuitate ideologică a lui Crainic se datoreşte, pe de-o-parte, aderenţei sale la realităţile noastre etnice, iar pe de alta, solidarităţii lui mistico-religioase cu transcendenţa divină. Incercarea nouă de a stabili o relaţie logică inextricabilă între cei doi termeni consideraţi ca antinomici, pe baza doctrinei naţionaliste şi a organicităţii ortodoxe, constituie unul din meritele trainice ale lui Nichifor Crainc.

Suveranitatea raţiunii autonome ? In perspectiva nostalgiei paradisiace, încrederea în virtuţile miraculoase ale raţiunii, socotită *în ea* şi *prin ea* însăşi, se prăbuşeşte întocmai aşa cum s'a prăbuşit întâiul om sub povara orgoliului diabolic. Nichifor Crainic substituie dramaticei atotputernicii raţionale, conceptul de senină profunzime al libertăţii creştine. Deosebirea dintre ele nu e nici de nuanţă nici de interpretare — ci ontologică. In vreme ce raţiunea autonomă vrea, cu orice preţ, să descopere ultimele mistere ale existenţei, libertatea creştină recunoaşte dintru început, limitele gândirii individuale. Le recunoaşte, arătându-ne totdeodată, singura posibilitate de a le depăşi. Posibilitatea aceasta ne-o dă credinţa în adevărurile revelate. Ea ne scapă de durerosul relativism în cercul de foc al căruia s'a îngrădit raţiunea autonomă şi ne deschide zarea certitudinilor absolute în sensul cugetării creştine. Pe piatra acestor certitudini îşi zideşte Nichifor Crainic arhitectura ideativă a cărţii şi tot pe ea şi-a sprjinit activitatea de până acum. Deaceea consecvenţa teoretică a operei sale, atât de polivalentă, să nu ne mire. Răspândită în domenii felurite, munca lui a iradiat din aceiaşi magmă a credinţei creştine care s'a revărsat ca o dăruire — şi cuvântul e nespus de drag poetului! — peste pământul ţării.

Trebuie să adăogăm că Nichifor Crainic se referă la revelaţia supranaturală, fapt care posedă o remarcabilă importanţă pentru înţelegerea modului tendric. Aşa după cum sînt două revelaţii: una naturală şi cealaltă divină (supranaturală), tot astfel, modul teandric îngăduie coexistenţa a două concepte de antropologie creştină: *chipul şi asemănarea*. Omul poartă chipul *real* al lui Dumnezeu ca pe o sfântă fatalitate; în schimb, asemănarea omului cu Dumnezeu e numai *posibilă* deoarece este în funcţie de libera lui voinţă. *Asemănarea* nu se poate înfăptui decât prin consimţirea de a contribui la lucrarea teandrică în lume, ceeace repetăm, depinde exclusiv de libertatea individuală. „Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om e geniul, care poate să fie sau nu creştin; gradul culminant al asemănării e sfântul, care nu poate fi decât creştin" (p. 18).

Primul capitol al *Nostalgiei Paradisului* este uvertura strălucită a cărţii. Motivele desvoltate de-alungul paginilor viitoare, sunt aici rotunjite într'o suită concentrată care reuşeşte să-ţi deie imaginea de ansamblu. Ne-am permite să spunem că introducerea despre „Modul teandric", nefiind o simplă formalitate tehnică sau respectarea unei tradiţii consacrate, este un soi de *logos germinativ* al întregului volum sau mai de grabă ,a întregei spiritualităţi crainiciene. Fiecare afirmaţie din acest capitol izbucneşte înflorită în demonstraţii speciale atât în cartea de faţă cât şi în cele anterioare. Am stăruit asupra lui având ferma convingere că numai adân-

© BCU Cluj

cindu-i noima putem să ne apropiem şi putem să apreciem în dreaptă lumină valoarea judecăţilor pe care Nichifor Crainic le sistematizează despre cultură şi estetică.

Definiţia culturii, după aceste prolegomene de filosofie creştină, se încheagă astfel: ea e „tot ceeace crează omul cu elemente din natură, dar în afară de natură, în vederea necesităţilor practice sau a scopurilor ideale, potrivite cu firea lui proprie" (p. 27). Atribut specific al spiritului uman, cultura însemnează tendinţa de a stăpâni natura dar şi de a o depăşi calitativ. Şi fiindcă năzuinţa de dominare practică duce în cele din urmă, la o aprofundare din ce în ce mai primejdioasă în stratul biologic-material al vieţii, ajungând să se opună însuşi sensului elevat al creaţiei spirituale, Nichifor Crainic reţine cu deosebire partea doua a definiţiei. De unde reiese că numai acele acte sunt de cultură care transcend, fie real, fie simbolic, natura. Actelor în finalitatea cărora hotăreşte interesul folosinţei practice a naturii, Crainic le rezervă denumirea generică de civilizaţie. Diferenţa între cultură şi civilizaţie apare, aşa dar, cu un relief pregnant.

Pentru cine ştie în ce valuri nesigure pluteşte de obicei o asemenea discuţie, lămurirea gânditorului român capătă o justificată evidenţă. In majoritatea cazurilor, Francezii, de pildă, nu respectă limitele dintre noţiunea de civilizaţie şi aceia de cultură. Germanii, dimpotrivă, desbătând cu ardoare mereu înoită problema, au astăzi două cuvinte care nuanţează subtil acelaş concept.

Ca să definească fenomenul de cultură, Nichifor Crainic a împrumutat elemente din formulările lui Spengler şi Iacob Burckhardt, pe care le-a reunit într'o clară sinteză diferenţială. Dela Spengler a reţinut viziunea culturii ca sumă a valorilor ideale, dar a înlăturat teoria raportului cronologic dintre cultură şi civilizaţie; iar dela Burckhardt a reţinut caracterul spontan al plăsmuirilor culturale.

Născându-se spontan, orice cultură constituie zestrea geniului etnic care a zămislit-o. Ea aparţine neamului, se desvoltă cu neamul şi moare cu neamul. Până aici, stigmatul morfologic e vădit. Crainic adaogă însă: culturile pot să dăinuiască şi dincolo de marginile existenţei naţionale, prin religie, recte prin creştinism. Ceeace vrea să spună că, deşi în esenţa ei e autohtonă, cultura devine universală numai în spaţiul ecumenicităţii religioase.

Iată cum factorul religios se iveşte, din adâncime, în discuţie. Pentru a nu cădea în vreo confuzie, e bine să amintim că Nichifor Crainic deşi acordă creştinismului un rost primordial, nu identifică totuşi nicio clipă religia cu cultura. Gest tainic de gratuitate spirituală, cultura rămâne legătura noastră *simbolică* — şi atât — cu cerul; pe câtă vreme religia e un raport *real*, cu acelaş cer. Indentificare deci, nu. Interdependenţă intimă, da.

Complexul cultural, izolat şi fixat în chipul acesta, se înfăţişează cercetătorului sub trei aspecte : al creaţiei, al difuzării şi al asimilării. Fără îndoială că mai important e primul. De el se ocupă, aproape în întregime, partea întâia a *Nostalgiei Paradisului,* în capitole care prin diviziunile şi subdiviziunile ce le cuprind, înve-derează duhul metodic original al cărţii. După câte cunoaştem, nimeni n'a tăiat blocul greu al problemei tratate aici în secţiuni aşa de precise. Raportul genetic dintre religie şi cultură ne este prezentat într'o lumină puternică. Eliminând, din capul locului, îngustele ipoteze materialiste care ne asigură că arta nu-i nimic altceva decât una din formele necruţătoarei lupte pentru existenţă; respingând, apoi, şubreda teorie că originea artei stă în ritmul muncii sau în analogia cu jocul copiilor, Nichifor Crainic documentează teza că rolul religiei se impune genetic în felul următor: „stimulent şi totdeodată ordonator ca o superioară disciplină în ansamblul variatelor manifestări ale culturii" (p. 46).

© BCU Cluj

Şi de astă dată a întâlnit sugestia lui Iacob Burckhardt din *Weltgeschlichtliche Betrachtungen,* unde se recunoaşte ca o posibilitate, ca artele să se fi născut din cultul religios sau odată cu el. Ceeace însă la Burckhardt este o şovăire, la Nichifor Crainic se transformă în nesguduită convingere. Cum? Prin materialul ştiinţific pe care i-l pune la îndemână lucrarea etnologului W. Schmidt : *Originea şi evoluţia religiunii.* W. Schmidt dovedeşte că monoteismul este forma iniţială a credinţei religioase a oamenilor. Popoarele primitive proslăveau Fiinţa supremă prin rugăciuni, sacrificii şi ceremonii sărbătoreşti. Toate acestea trebuiesc aşezate la baza rudimentelor lor de civilizaţie şi cultură. Mai mult. Credinţa monoteistă apare nu numai ca principiul ce orânduieşte manifestările culturale dar şi ca izvorul ideii că Dumnezeu inspiră direct orice creaţie culturală. Această constatare e confirmată, din plin, de înţelepciunea Bibliei: activitatea spirituală a omului porneşte dintr'un impuls supranatural. Simbioza istorică a religiei cu cultura vine să consolideze veracitatea raportului genetic stabilit între ele.

„Buna înţelegere" care a fost din totdeauna între religie şi cultură şi pe care Paul Deussen o socoteşte indispensabilă pentru cercetarea istoriei filosofiei, trebue studiată prin dublul unghiu al monoteismului şi al politeismului. In monoteism religia şi-a cucerit firesc, o suverană superioritate. In politeism, dimpotrivă, formele de cultură s'au substituit religiei, dominând-o. Creaţiile omeneşti au ajuns să fie divinizate până la limita absorbţiei totale a religiei în frumuseţea artei. Elada e o nepieritoare mărturie iar Auguste Comte, prin misticul său cult al umanităţii, e un tragic argument. In răstimpul celor peste două milenii ce-i desparte ,exemplele pot fi înmulţite la nesfârşit.

In creştinism — spune Nichifor Crainic, divinizarea culturii este cu desăvârşire exclusă. Dece? Fiindcă pentru el cultura îşi găseşte expresia superlativă în cultul divin. In creştinism operele de artă au valoare numai întrucât contribuie la ascensiunea noastră spre transcendent, spre Dumnezeu. Ele sunt „corpul sensibil" al religiei revelate şi ca atare trebuie să aibă un cert caracter moral.

Odată stabilită simbioza lor istorică, este natural ca religia şi cultura să se fi influenţat şi să se influenţeze reciproc. Ca să dovedească acest fapt, Nichifor Crainic apelează la argumentul unităţii de stil. Dogmele religioase ,afirmă dânsul, prin Biserică au determinat stilurile adică tocmai ceeace distinge o cultură de altă cultură. Creştinismul a contribuit la desvoltarea anumitor arte sau la împiedecarea propăşirii lor, după cum ele conveneau sau nu prescripţiilor dogmatice. Aşa bunăoară, în ortodoxie, nu avem o sculptură şi nici o muzică sacrală, pe câtă vreme romano-catolicismul le are din belşug. Din pricina aceasta, înşişi Grecii care posedau ca nimeni alţii geniul statuar, lipsiţi de stimulentul metafizic al religiei au renunţat la sculptura monumentală până la complecta ei dispariţie.

Dacă religia a înrâurit covârşitor desfăşurarea artelor, este tot atât de adevărat că procesul s'a petrecut şi dimpotrivă. Cultura, ne asigură Nichifor Crainic, a îmbogăţit sfera religioasă, prin aportul particular al etnicităţii. Duhul naţional îşi lasă pretutindeni urmele. Popoarele păgâne care s'au încreştinat dealungul veacurilor au adus în ecumenicitatea, fie catolică fie ortodoxă, elemente nouă. Pe zidurile altarelor bizantine găseşti zugrăvite aproape toate chipurile filosofilor străluciţi ai Eladei. Interesant este însă de ştiut că această prezenţă a lor, în lăcaşurile ortodoxe, nu-i deloc un capriciu sau un mister. Ea a pătruns graţie unui consens tacit al teologiei răsăritene de a lăsa să intre în sfera creştină, orice producţie care nu contravenea adevărurilor dogmatice. Consideraţi ca unelte vii ale revelaţiei naturale, filosofii greci puteau să figureze pictural în Biserica ortodoxă deoarece prin ei Dumnezeu a vădit unul

© BCU Cluj

din modurile de a lucra asupra făpturii Sale. Deci tâlcul spiritual al imaginilor lor nu loveşte nici decum în dogmele bisericeşti.

Conflicte între cultură şi religie s'au produs numai atunci când idei care nu erau inspirate de revelaţia naturală au încercat să pătrundă în subordinea creştină — sau atunci când Biserica a luat o atitudine neîngăduită de dogmele ei fundamentale faţă de creaţiile culturale. Ortodoxia a arătat o extraordinară capacitate de asimilare a gândirii antice — pe care n'a receptat-o „tale-quale" ci a convertit-o conform principiilor de bază ale creştinismului. In romano-catolicism, datorită tendinţei unilaterale pe care a manifestat-o Biserica occidentală, conflictul dintre ştiinţă şi religie şi-a însuşit o acuitate specială. Această adversitate a culminat în negativismul modern, în care forţele anarhice se răzbună, monstruos, pe epoca de dominaţie creştină din trecut. Nichifor Crainic scrie un magistral rechizitoriu filosofic al negativismului. Antiraţionalismul său capătă încă un accent biruitor. Negativismul modern îşi are rădăcina în antropocentrism. Adică: în orgoliul nelimitat al raţiunii individuale care s'a rupt ostentativ de matca adevărului revelat. Ruperea aceasta — numită de Berdiaeff atât de potrivit: secularizarea culturii omeneşti — a avut stranii consecinţe în toate tărîmurile activităţii spirituale, consecinţe ce se caracterizează printr'o caricaturizare grotescă a realităţii şi prin degradarea sufletului. Până şi statul, alături de arte, a căzut victima înstrăinării moderne de lumina cerului divin. Patima desfigurării s'a generalizat parcă sub îndemnul nesăbuit al raţiunii autonome, devenind uneori normă a organizării statale. Dar excesul rebeliunii individualiste îşi va consuma în curând haosul — ne încredinţează Nichifor Crainic. Lichidarea lui va întrona, din nou, centrul existenţei pe planul creaţiei veşnice în zona transcendenţei.

Termenii problemei capitale fiind astfel lămuriţi, autorul atacă, în plin, în partea a doua a cărţii, ideile esteticei contemporane. E un atac de impresionantă amploare intelectuală, care sfârşeşte într'o firească victorie. Teoria despre cultură, aşa cum am înfăţişat-o mai sus, se aplică acum în domeniul, oarecum particular, al artei. In afară de motivele ce ni se desvăluie ca stând la temelia acestei aplicări, şi pe care le vom aminti în măsura în care ele se încorporează nesilit discuţiei noastre, trebuie să mărturisim din capul locului că Nichifor Crainic avea o înaltă îndrituire, nerostită de dânsul, să abordeze problema raportului dintre religie şi estetică. In dubla lui calitate de teolog şi de creator, el însuşi, al frumuseţii artistice, în partea aceasta a lucrării, cea mai vastă de altfel, Crainic îşi desvoltă argumentaţiile la un nivel unde cunoşterea apologetică se împleteşte aerian, în sborul intuiţiilor poetice.

In deobşte „ştiinţa estetică" a fost îmbrăţişată la noi ca şi aiurea, de cercetători care nu s'au împărtăşit niciodată cu fiorul actului plăsmuitor. Deaceia felul de a o discuta este sau prea sec sau exclusivist. In ambele cazuri deci, incapabil să cuprindă lărgimea de orizont ce se deschide unor asemenea analize. Deocamdată renunţăm la truda de a face o încadrare istorică a contribuţiilor pe care le aduce Nichifor Crainic, în sfera studiilor estetice. Vom da, doar sporadic anumite sugestii în această latură comparativă, năzuind, în schimb, să prindem ideile în pura lor adâncime.

Nostalgia Paradisului ia atitudine categorică împotriva esteticei autonome, cu alte cuvinte împotriva negaţiei raportului dintre artă şi religie. Estetica autonomă, în excesiva ei dorinţă de a izola fenomenele de care se ocupă, tăindu-le orice soi de legătură cu factorii „eterogeni" ,a ajuns la teorii faţă de care teologia nu poate să rămână indiferentă. Afirmând, dintru început, caracterul totalitar al creştinismului, frumuseţea obiectivă a naturii, credinţa că arta este marea fiică a religiei şi consta-

© BCU Cluj

tarea că epoca modernă a înregistrat o falsificare a funcţiunii primordiale pe care o au valorile artistice. Nichifor Crainic restabileşte relaţia imprescriptibilă dintre estetică şi teologie. Căci dacă nu se recunoaşte legătura vitală dintre ele, amândouă pierd, deopotrivă.

Estetica autonomă a degradat arta. Din slava idealităţii a coborît-o în mecanismul unor legi arbitrare. Misticismul estetic e aruncat, cu dispreţ în lotul inutilităţilor iar metoda experimentală e înzestrată cu drepturi dominante. Dar acolo unde culmineză exclusivismul esteticei autonome, este în judecata ce o face asupra naturii. Potrivit principiilor ei, natura nu are ce să caute în câmpul preocupării estetice.

In faţa acestor teorii care elimină din conţinutul artei orice substrat religios, Nichifor Crainic opune credinţa masivă în sensul teologic al frumosului. In spiritul doctrinei creştine, el distinge frumosul sensibil (desăvârşit în forme materiale) — şi frumosul inteligibil (de ordin ideal, transcendent). Frumuseţea inteligibilă o constituie însuşi Dumnezeu, ca existenţă revelată, personală, comunicabilă. Această frumuseţe e anterioară tuturor frumuseţilor din lume şi se descoperă prin aceiaşi cale prin care se descoperă şi celelalte atribute divine. Fiind ontologic personală şi comunicabilă, ea nu trebuie confundată cu prototipurile platonice care sunt impersonale şi necomunicabile, deşi eterne. Prin urmare, ceeace estetica metafizică socotia frumosul în sine ,definit vag şi chiar contradictoriu, în teologie devine frumosul dumnezeesc — „izvorul transcendent al tuturor frumuseţilor din ordinea văzută, fie frumuseţile naturale, fie frumuseţile artistice, fie frumuseţile morale" (p. 147).

Intru întemeinicirea tezei sale, Nichifor Crainic întrebuinţează un bogat material cules din cărţile de căpetenie ale ortodoxiei. Dionisie Areopagitul, fericitul Augustin, Grigore Palama, Maxim Mărturisitorul, Damaschin, alături de Apostoli şi de profeţii Vechiului Testament, îi furnizează dovezi hotărîtoare despre frumosul divin văzut ca singura cauză finală a tuturor lucrurilor. Toate mişcările din cosmos tind înspre el cu o iresistibilă putere. Bazându-se şi pe etimologia cuvântului *Kalos*, dată de Dionisie, (Kaléo = eu chem), Crainic scrie: „Divina dragoste a frumuseţii transcendente e astfel nu numai un reflex de strălucire a luminii de sus peste lume, dar şi un apel, o chemare, o atracţie permanentă a lucrurilor către obârşia lor comună de dincolo de timp şi spaţiu" (p. 151). Frumuseţea creată e străbătută, aşa dar .de năzuinţa către frumuseţea necreată a lui Dumnezeu, căreia îi răsfrânge ca o oglindă minunile. Subtilelor demonstraţii de până aici, gânditorul român le aduce o complectare magistrală, care reprezintă cea mai autorizată altitudine a cugetării ortodoxe a veacului nostru. E vorba de conceptul sofianic al frumuseţii, relevat de Sergiu Bulgakow şi Pavel Florenski.

După cei doi filosofi ruşi, Sofia exprimă frumuseţea divină manifestată în univers. Ea îşi imprimă în cosmos formele şi călăuzeşte sufletele. Există o Sofie care e substanţa ideală — dar există şi una care e ultima raţiune a făpturii şi care posedă o miraculoasă forţă transformatoare. Sub impulsul ei, făptura întreagă aspiră „prin natură, prin sfinţenie şi prin artă... către aceiaşi lumină transcendentă ca spre obârşia şi fericirea ei".

Iată ce însemnează în formularea lui Nichifor Crainic şi în duhul adevărurilor creştine, sensul teologic al frumosului.

Să repetăm: lumea este creaţia lui Dumnezeu iar Dumnezeu este frumosul absolut, personal şi comunicabil. Oare în înţelesul acestei constatări cardinale mai poate să dăinuiască teza esteticei autonome despre „eterogenitatea" naturii faţă de artă? Evident, nu. Unitatea frumosului estetic şi a frumosului natural, se impune, în creştinism, de la sine. Dar estetica modernă refuză cu oroare această unitate. Cu

© BCU Cluj

oroare, — însă şi cu o serie de obiecţiuni pe care Nichifor Crainic le analizează amănunţit. Răspunsul lui se axează pe ideia că frumuseţea naturii are un caracter profund obiectiv, intrinsec, ireductibil, ceeace înlătură pretenţia esteticienilor în chestiune că ea ar rezulta din proecţia unor reminiscenţe artistice ale individualităţii. Natura nu e nici frumoasă nici urîtă, afirmă ei, ci pur şi simplu anestetică sau, în altă ordine de consideraţii, amorală, neutră. Din această cauză, valorificarea aspectelor sale porneşte totdeauna dintr'un salt subiectiv, cu resortul în educaţia artistică — spun în continuare aceiaşi teoreticieni.

In viziunea omului creştin, natura apare cu totul altfel. Anume: organizarea, în timp şi spaţiu, a înţelepciunii divine. Mai mult decât un ideal etic, în creştinism avem un ideal estetic, o *filocalie,* care este iubirea de frumuseţea suprafirească a cosmosului. In actul contemplaţiei mistice Sofia creată se înfrăţeşte cu Sofia necreată, ridicând spiritul la o înălţime estetică neasemuită. In străfulgerarea aceia când lumina unei forme ori a unui obiect îţi inundă sufletul, se petrece o „convertire a sensibilului în inteligibil sau în spiritual, adică o trecere dela creatură la Creator" (p. 176). Emoţiei estetice i se adaogă astfel, sporul tainic al contemplaţiei religioase. Aceasta ar fi total exclus dacă lumea nu ar avea o frumuseţe obiectivă cu care a dăruit-o, din absolutul frumuseţii Sale, ziditorul universului.

Gama precizărilor diferenţiale se îmbogăţeşte, din ce în ce, în cartea lui Nichifor Crainic. Comentatorul grăbit ar fi dispus să creadă că, odată stabilit frumosul nepieritor ce există în făptura ieşită din cugetul dumnezeiesc, arta s'ar putea defini ca o fidelă imitaţie a naturii.

Arta nu s'a născut în raiu, spune apodictic Nichifor Crainic. Ea s'a ivit ca să umple un gol estetic în omenirea pustiită de triumful păcatului, fără însă a fi o reparaţie integrală a tragicei noastre condiţii de viaţă. Funcţiunea ei este aceia a unei *suplineri mângâietoare,* de a bolti deci o replică ideală tristei existenţe pământeşti. Dacă ar fi să acordăm valabilitate teoriei care susţine că arta e imitaţia naturii, ar trebui să înscriem, implicit, pe fruntea tuturor creaţiilor artistice pecetea dureroasă a inutilităţii. Dar nu numai atât. Ori de câte ori geniul omenesc a acceptat să copieze în imaginile lui spirituale, natura, s'a ajuns la stranii realizări caricaturale sau la degradarea morală a artei, ca în antichitatea greacă.

Bine, se va zice, dar afirmând convingerea aceasta menită să sape un adevărat abis între artă şi natură, Nichifor Crainic se declară vădit pentru estetica autonomă ale cărei principii le atacă, pe de altă parte, cu toată vigoarea. Desigur, aşa ar fi dacă autorul n'ar fi avut de grijă să introducă în discuţie un nou plan de perspectivă a gândirii creştine, care regretăm că n'a fost mai insistent subliniat în economia lucrării. Omul apare, în această perspectivă, ca singura fiinţă din lume care se supraordonează faţă de natură. Se supraordonează tocmai din cauza conştiinţei păcatului care trăieşte în el profund şi iremediabil. Păcatul n'a atins cu nimic natura care a fost şi continuă mereu să fie reflexul frumuseţii divine. Deaceea spiritul uman care se resimte mistuit fără cruţare în vârtejul „căderii", nu poate să admire în răsfrângerile ei contingente, valoarea frumuseţii eterne. Omul este natură — însă, în acelaş timp şi nonnatură. Plăsmuind artă, el caută să-şi deie ceeace natura, subordonată lui, nu e în stare să-i ofere. Setea de veşnicie ce-i sbuciumă existenţa nu se lasă potolită în refugiul de adorare a naturii, care natură, la rându-i, se schimbă necontenit sub porunca inexorabilelor vreri de sus. Dar creaţia artistică însemnează ea o izbăvire totală de vremelnicie? Răspunsul pe care îl formulează Crainic la această întrebare intră în miezul viu al problemei şi-i scoate la suprafaţa înţelegerii, sensul. Prin esenţa ei, arta se plasează la intersecţia dintre timp şi veşnicie. Salt gigantic

© BCU Cluj

dincolo de natură, creaţia artistică nu izbuteşte totuşi să fie o desmărginire până în „realitatea" transcendenţei. Structura ei specială o explică Nichifor Crainic prin funcţiunea paradoxală a simbolului. Simbolică fiind, arta tinde către eternitatea divină dar n'o concretizează niciodată. Depăşeşte, prin urmare, spaţiul materialităţii — însă rămâne iremediabil, doar o sugestie a posibilităţilor ideale. Dincolo de pământ dar dincoace de cer, arta constituie o insulă singulară de avânturi şi înfrângeri care semnalizează grandoarea şi tragismul destinului omenesc. Iată de ce sborul ei n'a fost îngăduit în văzduhul de o perfectă seninătate al raiului creştin — adică în omenirea de dinainte de păcat, — ci numai aici, pe pământul devastat de neadormita conştiinţă a răului şi pustiit chiar de acel sentiment care luminează distanţa dintre Dumnezeu şi om, acolo unde arta îşi află locul şi rostul.

S'ar spune, la întâia impresie, că e la mijloc o contradicţie sau cel puţin o confuzie. Arta, fiica aleasă a religiei ,nepoata lui Dumnezeu cum o numea Dante. depăşind natura, depăşeşte însăşi „înţelepciunea organizată în timp şi spaţiu" a Divinităţii. E posibil oare acest lucru ca prin creaţia estetică geniul să se înalţe deasupra reflexului frumuseţii lui Dumnezeu, care este natura? Doctrina creştină, după cum atât de limpede a demonstrat Crainic, ne învaţă că frumuseţea cosmosului are un caracter obiectiv, intrinsec şi comunicabil. Atunci de ce plăsmuirea artistică, judecată tot prin prisma cu magnifice focuri lăuntrice a creştinismului, n'o imită redându-i în cuvinte, pe pânză, în melodii sau în linia marmurei, măreţia?

Contradicţia ce ar putea să apară unora din cititorii cărţii dispare în momentul în care se relevează ideia că arta s'a născut ca o îndurerată consecinţă a prăbuşirii omului în moarte şi sbucium. Deşi natura oglindeşte contingent desăvârşirea divină totuşi ea se situează mai jos decât fiinţa umană care vrea să frângă prin opera artistică piedicile materiale ale vieţii terestre. In vreme ce natura nu-i desfigurată de păcat, omul se sbate în drama acestei desfigurări căreia îi dă o superbă replică ideală. Aşa dar, cu toate că se întâlneşte cu estetica autonomă în tăgăduirea tezei că arta este imitaţia naturii, Nichifor Crainic o face dintr'un motiv fundamental deosebit. El nu împărtăşeşte punctul de vedere al eterogenităţii frumosului natural faţă de frumosul artistic, ci înzestrează valorile estetice cu un atribut care rezultă din chiar destinul creştinesc al omenirii.

Având acest înalt sens moral, opera de artă nu trebuie socotită nici decum ca fiind una cu morala sau cu religia. Artistul creiază sub impulsul unui dar natural pe care i l-au hărăzit zodiile. In procesul plăsmuirii, Crainic distinge două faze determinante: viziunea internă şi expresia externă. Pentru înţelegerea lor cât mai adâncă, psihologia mistică ni se îmbie cu o serie de lumini analogice, care dovedesc încă odată legătura dintre artă şi disciplina teologică.

Viziunea internă a muzicianului de exemplu, care îşi *aude* întreaga simfonie înaintea obiectivării ei formale, se înrudeşte îndeaproape cu revelaţiile imaginative ale ascetului bunăoară, dobândite pe calea senzaţiilor suprasensibile. Contemplaţia creatorului se deosebeşte deaceea radical de contemplaţia spectatorului.

Viziunea lăuntrică a artistului tinde către expresie. Deabea în momentul în care începe elaborarea, opera devine autonomă, liberă să întrebuinţeze mijloacele care i se potrivesc, pe măsura tehnicei artistice respective. Nichifor Crainic recunoaşte deci valorii estetice o anumită autonomie. Dar nu până la smulgerea ei din aderenţa structurală cu religia, ci numai privitoare la selecţionarea procedeurilor expresive, unde artistul are, într'adevăr, o largă independenţă.

In vecinătatea icoanei interne pe care creatorul o deslueşte ca o prefiguraţie a operei viitoare, se ridică problema inspiraţiei. Elementele misticei creştine se

© BCU Cluj

contopesc majestuos în concepţia personală a lui Nichifor Crainic. Socotim, fără şovăire, partea aceasta a lucrării ca paginile cele mai puternice ce s'au scris în româneşte despre misterul atât de dens al inspiraţiei.

Negreşit că primele adversităţi întâmpinate sunt acele ale pozitivismului care şi de astă dată a călcat triumfal în strâchinile exagerării. Cele mai multe din interpretările recente fac din inspiraţie sclava chinuită a ereditătii patologice sau a turburărilor fiziologice. Inclinaţia de a vedea în orice zămislire spirituală secreţia indirectă a cutărei glande îmbolnăvite sau rodul morbid al cutărui complex de inferioritate, a împins discuţia despre inspiraţie mai mult într'o sală de clinică decât în cîmpul desbaterilor estetice.

Imbucurător este faptul că chiar în tabăra ştiinţifică se desprind semnele unei reacţiuni. Această reacţiune constă în reliefarea asemănărilor ce există între fenomenele inspiraţiei artistice şi fenomenele inspiraţiei mistice.

Cu alt orizont şi altă experinţă trăită, Henri Bremond a încercat să explice poezia prin mistică, inaugurând o metodă care a stârnit în Franţa aprinse discuţii. Bremond a constatat că mecanismul sufletului nostru e acelaş, fie că e pus în mişcare de o forţă naturală, fie de una supranaturală. In *Etudes sur la Psychologie des Mystiques,* Joseph Maréchal, profundul analist al vieţii sfinţilor, întăreşte afirmaţia aceasta. El ne asigură că între modurile fundamentale ale activităţii psihologice omeneşti sunt „analogii de formă" şi „comunităţi de mecanism".

Cercetătorii pozitivişti chiar când admit aceste fapte, le îngreunează cu o explicaţie falsă. Ei le aruncă pe seama unor factori maladivi, atunci când şi extazul mistic şi extazul artistic trebuie considerate ca întâmplări extraordinare — ce-i drept — însă nu mai puţin naturale şi „sănătoase". Să identifici bunăoară izvorul genialei inspiraţii a lui Dostoewski în spuma epilepsiei, este tot una cu a spune că apele unui fluviu obârşesc din scurgerea canalurilor.

In actul inspiraţiei, Nichifor Crainic disociază două momente, în conformitate cu învăţătura creştină: înrîurirea mântuitoare a lui Dumnezeu şi gestul omului care primeşte această înrâurire. Din mărturisirile marilor artişti ai lumii, caracterul dualist al inspiraţiei reiese cu o neumbrită claritate. Esteticienii moderni teoretizează inspiraţia şi numesc extazul artistic tocmai cu notele specifice extazului mistic. Intâi: dispariţia lumii, apoi pierderea conştiinţei individuale şi pe urmă, intrarea în altă formă de conştiinţă. In fond, aceste trăsături se contopesc toate în supremul sentiment al dominaţiei transcendente pe care atât artistul cât şi misticul îl experimentează în clipele de inspiraţie. Prin sentimentul dominaţiei transcendente al sfântului sau al ascetului dualismul de care aminteam se menţine deci, şi în cele mai înalte contemplaţii. William James îl neagă, punând în loc „proecţia inconştientului în marginile stricte ale imanenţei psihologice" (p. 246), căutând să lămurească prin aceasta convertirea religioasă. Modul în care combate Nichifor Crainic teoria lui James îmbină vigoarea dialectică şi intuitivă cu o excepţională frumuseţe literară. Poate niciodată scrisul românesc n'a înregistrat o biruinţă atât de netă asupra unui aspect al filosofiei pozitiviste ca în aceste pagini cuceritoare. Perioada de incubaţie când, după James, se cufundă în sufletul viitorului convertit toate preocupările şi gândurile ca o flotă în ocean, e răspicat tăgăduită de Crainic. Căci sunt convertiri venite ca fulgerul — afirmă teoreticianul român — şi încă cele mai impresionante: apostolul Pavel şi Fericitul Augustin, de pildă. In cazul lor, şi al multora, proiecţia inconştientului dătătoare de iluzia sentimentului dominaţiei transcendente este o absurditate care nu poate să uzurpe dualismul real ce există în actul inspiraţiei. Datorită acestui dualism se invederează funcţiunea palidă a inconştientului în fapta

© BCU Cluj

creaţiei şi se întăreşte, din nou, adevărul că mintea — şi nu altceva — este „tronul lui Dumnezeu în sufletul omenesc". Faţă de şcoala psihanalitică şi faţă de toţi aceia care consideră inconştientul singurul factor răspunzător de creaţia culturală, Crainic reabilitează rostul primordial al conştiinţei în sensul ideilor ortodoxe.

Pentru a fi cât mai convingător în expunerea sa critică şi pentru a lovi într'o concepţie de largă circulaţie, în ultimele decenii, Nichifor Crainic ia ca punct de plecare teoria lui C. G. Jung, care complectează şi revizuieşte freudismul.

Jung plasează rădăcina tuturor creaţiilor artistice în inconştientul colectiv, mult mai vast şi mai profund decât inconştientul personal şi erotic al lui Freud. In ce constă el? In suma tuturor experienţelor, bune şi rele care s'au depozitat în omenire, generaţie de generaţie, şi care ne sunt transmise nouă prin ereditate şi atavism. In acest uriaş inconştient toate amintirile s'au cristalizat în *arhetipuri,* care ies rând pe rând la suprafaţa conştiinţei, născând ceeace se numeşte momentul inspiraţiei. Conştiinţa n'ar fi, aşa dar, decât o roabă a arhetipurilor primitive ce izbucnesc din straturile subterane şi iraţionale ale sufletului uman. De unde rezultă că spiritul individual se pierde cu desăvârşire în actul creator, din cauza teroarei implacabile a inconştientului colectiv care îşi asvârle fantomele milenare în linia plastică a operei de artă, fără ca personalitatea artistului să participe cu ceva la această miraculoasă faptă.

Bazându-se pe principiile creştinismului, Nichifor Crainic apără şi postulează estetic, activismul conştiinţei în lucrarea plăsmuitoare.

Intreagă filocalia stă ca o nesdruncinată mărturie despre participarea activă a conştiinţei în clipa inspiraţiei. „A fi desăvârşit în sensul ortodox însemnează a vedea propria-ţi minte strălucind suprafiresc în lumina lui Dumnezeu". (p. 262). Deaceea omul nu poate fi unealta mecanică a subconştientului tocmai în momentul când tinde să fie mai aproape de tărîmul transcendenţei divine. In momentul acesta el nu e nici inconştient, nici conştient, ca de obicei, — ci *supraconştient* prin asimilare cu lumina frumuseţii necreate. Suprapersonalitatea şi supraconştiinţa sunt atributele care definesc inspiraţia artistică, singurele, dealtfel, în stare să confirme dualismul constatat prin acţiunea mîntuitoare a lui Dumnezeu — adică sentimentul dominaţiei transcendente — şi funcţiunea activă a spiritului individual care receptează harul de sus.

După ce i-a stabilit esenţa şi „locul", Nichifor Crainic caută izvoarele inspiraţiei. Geniul artistic, fiind o fiinţă care se mişcă în sectorul libertăţii ontologice, evident că resursele creaţiei sale nu se pot enumera cu preciziune. Taine a făcut din artist sclavul rasei, al mediului colectiv şi al momentului istoric, limitându-i nepermis, inspiraţia. Nichifor Crainic înşiră o sumedenie de posibilităţi care îi stau creatorului la îndemână pentru a-şi închega din elemente disparate, unitatea operei, dar insistă cu deosebire asupra Bibliei ca izvor fundamental de inspiraţie. Lucrurile pe care le aminteşte cu prilejul acesta, firesţe în legătură cu literatura şi cultura noastră, sunt de o crudă justeţe.

Dispreţul faţă de creştinism care s'a cuibărit în sufletul modern al Europei şi care a făcut, între altele, ca Biblia să fie înlocuită cu antichitatea greco-romană în inspiraţia artistică, la noi a dat cele mai dureroase roade. Geniul păgânismului care a monopolizat aproape spiritul francez de la Racine şi Corneille încoace, se oglindeşte şi la noi în câteva încercări. De cele mai multe ori însă, el a slujit ca îndemn de a despoia creaţia literară de orice finalitate morală, lăsând-o să plutească în apele veştezi ale trivialităţii.

Crinic nu neagă, Doamne fereşte, că plăsmuirile culturale au nevoie de un

© BCU Cluj

mit care să le hrănească mereu cu seve fecunde. Nu tăgăduieşte că pentru a se salva de primejdia sufocării industrialiste şi pentru a-şi deschide un orizont de vastitate metafizică, tocmai ca o replică dată realităţii — creaţia artistică trebue să aibe la rădăcina inspiraţiei un mit sau un simbol străvechi. Aceste izvoare se pot găsi şi în afara antichităţii elene. Aşa bunăoară, — spune Nichifor Crainic, — în mitul etnic şi în misterul religios, dar nu întocmite după stranii reţete doctrinare, ci cum izbucnesc din vâna folclorică şi din experienţa densă a veacurilor. Este încă o ocazie binevenită ca directorul *Gândirii* să afirme importanţa primordială a etnicităţii şi a religiei (în cazul nostru a ortodoxiei) în procesul creaţiei culturale. Indirect, ideia aceasta este şi ea un argument viguros îndreptat în contra esteticei autonome. Discuţia e doar indicată ; Crainic n'a avut răgazul s'o desfăşoare până la ultimele ei margini comparative. Ne-a arătat un drum care se cere adâncit fără oboseală, sub semnul intuiţiei lui pătrunzătoare.

Raportul dintre religie şi estetică apare neîndoios în lumina adevărurilor creştine. Dar Nichifor Crainic ne atrage necontenit luarea aminte că deşi acest raport se prezintă sub o înfăţişare atât de consistentă, totuşi nu poate fi vorba de o identitate. Concepţia sa despre cultură, despre natură, despre frumuseţea divină şi frumuseţea făpturii, demonstrează că una este religia şi cu totul alta, arta.

Gradul de înrudire şi de distanţă dintre ele este analizat într'o magnifică viziune în capitolul despre sublim. Se rostesc aici lucruri care n'au fost rostite şi se precizează nuanţe de sentimente care, după câte ştim, n'au fost precizate până acum. Paginile acestea ocupându-se de sublim, devin parcă printr'o misterioasă contaminare cu subiectul studiat, ele înşi-le, sublime. Originalitatea cugetării lui Nichifor Crainic se modelează în contact cu una din cele mai pasionante probleme ale esteticei şi în urma unei mobilizări totale a forţelor sale analitice şi sintetice.

Categoria estetică a sublimului are rostul să învedereze mai mult decât orice în ce măsură se deosebeşte şi se apropie contemplaţia artistică de contemplaţia mistică. Ar fi, oarecum, o piatră de rezistenţă nevăzută a întregei cărţi. Şi este...

Toţi filosofii care i-au cercetat structura, sunt de acord că sublimul se caracterizează printr'o putere gigantică, incomensurabilă ce copleşteşte individualitatea mărginită a omului. *Tratatul despre sublim* al unui anonim din secolul I spune că sublimul sparge hotarele înţelegerii logice şi te ridică în extaz. Lui nu i se împotriveşte nimeni, fiindcă e o irupţie a naturii, covârşitoare, imensă.

Peste veacuri, Schopenhauer va susţine în esenţă aceiaşi teorie a sublimului : forţă atoatebiruitoare care reduce chiar şi oarba voinţă de a trăi, la neant. Eliberată de povara negrului substrat metafizic al existenţei, fiinţa umană se depăşeşte într'o zonă care o transformă în „subiect pur al cunoaşterii". După Schopenhauer, sublimul naşte conştiinţa nimicniciei individuale dar şi conştiinţa că omul este „purtătorul tuturor lumilor şi al tuturor timpurilor".

Faţă de aceia care au continuat să vadă în sublim, fie întruparea nemărginitului în mărginit, fie ceeace face din eu o măreţie infinită, — fără nici o clasificare interioară subiectului, Johannes Volkelt aduce un element nou. El crede că sunt două sublimuri : unul distructiv şi altul binefăcător. Condus de acest criteriu, esteticianul german stabileşte o serie de interesante diviziuni şi subdiviziuni. Odată terminată prezentarea concepţiei lui Volkelt, Nichifor Crainic a avut cu prisosinţă dreptul să se întrebe : „absolutul pe care îl trăim în contemplaţia estetică, în experienţa sublimului, este tot una cu absolutul trăit de personalităţile religioase în contemplaţia mistică ?" Nici un gânditor n'a răspuns clar, întrebării puse.

Crainic apelează la teologia creştină, de unde împrumută cele două noţiuni :

© BCU Cluj

contemplaţia naturală şi contemplaţia supranaturală. Deosebirea dintre ele e uriaşă, ca de la darul omenesc la harul divin. Extazul artistic ţine de contemplaţia naturală pe câtă vreme extazul mistic ţine de contemplaţia supranaturală. Culminaţie unică şi absolută a contemplaţiei supranaturale, sublimul mistic este „expresia cea mai pură şi mai înaltă a iubirii lui Dumnezeu pentru om şi a iubirii omului pentru Dumnezeu" (p. 300). Sentimentul nimicniciei pe care îl trăieşte sfântul în baia de lumină a sublimului mistic, nu este nici groază nici durere orgolioasă. Ci un sentiment de creatură a lui Dumnezeu alături de care contemplativul se simte fericit. Sublimul mistic constă numai în acest sentiment şi e posibil numai faţă de acest tărîm transcendent, care este Dumnezeu. Pur, real şi supranatural, el se deosebeşte mult de sublimul artistic, variat şi eterogen. Sublimul artistic fiind o culminaţie a contemplaţiei naturale, nu se poate ridica peste limitele spirituale ale omului, rămânând, oarecum, în imanenţă, sau, în orice caz, dincoace de pragul sferelor divine. Nichifor Crainic îşi ilustrează teoria cu exemple de o pregnantă plasticitate, convingându-te fiecare de veracitatea ei.

Diferenţa dintre sublimul mistic şi sublimul estetic, astfel stabilită, profilează pe un fundal de amploare ontologică însăşi depărtarea dintre religie şi artă, dar în acelaş timp şi apropierea. Incăodată : „arta nu este religie dar pregăteşte sufletul pentru religie" (p. 303).

Ideia aceasta constituie — acuma avem motive s'o spunem fără teama de a fi contrazişi — axa teoretică a *Nostalgiei Paradisului.*

Ca o admirabilă complectare a discuţiei despre sublim, Crainic relevează într'un capitol următor, poziţia spirituală a genialităţii faţă de sfinţenie. Afirmaţiile acestea sunt cu atât mai noui şi surprinzătoare cu cât prin ele se înlătură una din tezele lui Berdiaeff, formulată în numele Bisericii ortodoxe.

Berdiaeff propovăduieşte izbăvirea omului modern prin creaţia genială care trebuie să înlocuiască asceza. Creaţia genială are pentru el aceiaşi valoare ca şi asceza. Şi geniul şi ascetul renunţă la lumea imperfecţiunii şi a păcatului, izolându-se. Nichifor Crainic îl combate pe Berdiaeff printr'o demonstraţie creştină de cuceritoare robusteţe. Este adevărat, zice el, că atât unul cât şi celălalt fug de amarnica realitate pământească. Este adevărat că atât unul cât şi celălalt îşi caută salvarea în imperiul aspru al singurătăţii, unde îşi zidesc o lume care este numai a lor, înstrăinată de sbuciumul mulţimii. Dar aceasta nu însemnează că geniul se confundă cu ascetul sau cu sfântul, deoarece cauza izolării lor se deosebeşte profund, radical. Sfântul se deslipeşte de ispitele nenumărate ale vieţii terestre printr'un act de încordată şi mereu mai oţelită voinţă ; geniul se îndepărtează de aceiaşi viaţă prin însăşi structura lui vizionară. Dacă la primul, izolarea este rodul moral al unei voinţe neadormite, la cel de al doilea singularizarea este rezultatul unui instinct estetic ce-l distanţează firesc, de mediul înconjurător. Cu alte cuvinte : sfinţenia e o încununare supranaturală ; genialitatea un dar natural. Şi în acest domeniu, Nichifor Crainic a aplicat cele două concepte din psihologia mistică într'un chip care i-a îngăduit să-şi afirme punctul său de vedere de o puternică originalitate. In luptă ideologic-religioasă cu unul din cei mai patetici şi extraordinari cugetători ai ortodoxiei actuale, gânditorul român a reuşit să dee problemei „genialitate şi sfinţenie", un sens creştin şi estetic neîmpărtăşit până astăzi.

Dacă am adăoga aici şi contribuţiunile pe care autorul le aduce cu privire la problema stilului, — din care reţinem deocamdată acea cuprinzătoare caracterizare a artei bizantine ca expresie triumfală a făpturii transfigurată de Iisus Hristos

© BCU Cluj

— am avea imaginea rezumativă a celei de a doua părţi din cartea lui Nichifor Crainic, adică a opiniilor sale estetice. Judecată în comparaţie cu ceea ce s'a făcut la noi în acest domeniu, apariţia unor asemenea teorii se impune oricărei cercetări obiective prin înalta lor vigoare spirituală. Am remarcat în cursul expunerii noastre, luminile noui cu care Crainic îmbogăţeşte conţinutul problemelor. Dar trebuie să precizăm că luminile acestea îşi sporesc mult intensitatea în momentul în care le raportăm exclusiv la aspectele culturii româneşti.

Discuţiile de estetică au căpătat răsunet la noi prin lucrările d-lor Mihail Dragomirescu şi Tudor Vianu.

Fără a diminua câtuşi de puţin meritele profesorului Mihail Dragomirescu, a căror unanimă recunoaştere suntem siguri că nu va întârzia, e bine şi corect să spunem că principiile *Integralismului* şi ale *Ştiinţei Literaturii* sânt pe cât de interesante pe atât de inegale şi de aproximative uneori în consistenţa lor teoretică. Apologetul „capodoperei" şi al „psihofizicismului" creaţiei literare, a trebuit să lupte cu toate riscurile nobile ale începutului şi cu toate ispitele tripartiţiei multiplicate până la nesfârşit, pe care nu le-a putut învinge decât rareori. Ca încercare şi semnificaţie, concepţia lui însă va rămânea, fără îndoială, cu un prestigiu din ce în ce mai crescut şi mai justificat.

D. Tudor Vianu a scris întâiul tratat românesc de *Estetică,* fireşte, în sens modern. Dar dacă la d. Mihail Dragomirescu intuiţiile treceau cele mai adesea dincolo de rigorile documentării, la d. Tudor Vianu gustul artistic are de suferit, nu odată, de pe urma materialului ştiinţific utilizat. Un sistem de estetică lipsit de temelia acestui gust, pare a fi ca un copac fără rădăcini. Nimeni nu-i va tăgădui d-lui Tudor Vianu excepţionala informaţie în tărîmul specialităţii sale. Şi nimeni nu-i va umbri nivelul actual la care a ştiut să-şi ridice studiile numeroase ce alcătuiesc o admirabilă zestre bibliografică a esteticei româneşti. Severa disciplină intelectuală şi ţinuta într'adevăr academică a volumelor sale, sunt două calităţi rarisime, pe care d. Tudor Vianu le ilustrează cu prisosinţă. Dar poate tocmai de aceea, partea de contribuţie personală a fost necontenit stîngenită în lucrările de până acum. Nu exagerăm afirmând că pasiunea ştiinţifistă a d-lui Vianu duce câteodată la un soi de depersonalizare, la un spaţiu neutru, unde autorul mânueşte ideile ca pe nişte piese neînsufleţite, aproape mecanic. Enciclopedic şi doctoral, autorul celor două tomuri de *Estetică* se defineşte singur, atunci când scrie: „Sistemul de estetică desvoltat în paginile ce urmează va folosi astfel un material extins până la cele mai îndepărtate limite ale observaţiei şi va întrebuinţa toate metodele care în cursul cercetării moderne s'au dovedit capabile să dea rezultate". (Vol. I, p. 37). Este altceva acesta decât cel mai sincer eclectism ? Hotărît, nu.

Faţă de d-nii Mihail Dragomirescu şi Tudor Vianu, Nichifor Crainic marchează în desvoltarea esteticei noastre, ceea ce aş numi, un salt calitativ. Ideile sistematizate de dânsul despre opera de artă, sânt fundamentate pe adevărurile revelate ale învăţăturii creştine şi consolidate într'o puternică viziune personală. Poziţia spirituală a lui Nichifor Crainic de care aminteam la începutul acestei prezentări, are darul să facă din concepţia sa un tot unitar, ferit de oscilările eclectismului.

Desigur că un estetician pozitivist, fenomenolog sau autonomist, ar putea să atace fiecare din principiile lui Crainic, şi să le condamne, pe toate laolaltă, *ad majorem gloriam ...scientiae,* ceea ce însă nu ar scădea de loc meritul sărbătoresc al cărţii sale. Nostalgia paradisiacă este o credinţă izvorîtă din adâncimile doctrinei creştine şi ca atare trebuie judecată. Inspirată de spiritul creştin, ea este o culme

© BCU Cluj

a gîndirii teologice ortodoxe. Suntem convinşi că privită din punctul de vedere propriu ei, adică prin unghiul criticei imanentiste, teoria estetică a lui Nichifor Crainic se înfăţişează împlinită cu desăvârşire oricărei analize. Zadarnic vrei să descoperi esenţa unei cărţi dacă nu-i surprinzi năzuinţele şi scopul căruia îi răspunde şi în a cărui slujbă stă. Negaţiile pozitiviste pe care le va stârni, nu vor atinge fatal substanţa *Nostalgiei Paradisului,* care va stărui să rămână o singulară expresie a cugetării ortodoxe româneşti, într'un timp când cultura şi arta sânt prea dureros smulse de sub ocrotirea cerului.

In partea finală a cărţii sale, care dealtfel poartă titlul întregului volum, Nichifor Crainic, sintetizând tot ce a spus înainte, stabileşte finalitatea culturii umane în efortul de a realiza, prin depăşire, ceva din starea purităţii edenice anterioară păcatului. „Intreaga creaţie omenească se naşte din *nostalgia paradisului*".

Ce însemnează această nostalgie ?

„In *nostalgia paradisului* noi vedem sentimentul adânc şi universal omenesc din a cărui substanţă îşi trag vigoarea toate operele de cultură şi de civilizaţie ale spiritului, precum norii care înfloresc nemărginirea cerului şi negurile greoaie, ce se târăsc pe faţa pământului, se zămislesc din aceeaş sărată şi amară respiraţie a Mării" (p. 346). Nostalgia paradisului ar fi deci sentimentul antinomiei noastre existenţiale, de făpturi care tindem cu ardoare înspre un tărîm al liniştii şi al fericirii absolute dar care suntem în fiecare clipă osândiţi să ne lovim de limitele fatale ale condiţiei umane.

Cuvântul nostalgie arată prin chiar compoziţia lui etimologică (*mostos* = întoarcere ; *algos* = durere) sensul pe care i-l dă Crainic sentimentului ce stă la rădăcina tuturor creaţiilor artistice. „Intoarcere dureroasă" adică suferinţa de a nu mai fi în locul unde ai fost în trecut, dar care ţi-a rămas în amintire ca un „cuib al fericirii pierdute". Toată omenirea păstrează fie sub o formă, fie sub alta imaginea unui rai din care a fost isgonită.

Această reminiscenţă este atât de puternică încât s'a mers până la efortul identificării geografice a paradisului. Mitologiile sunt de acord că edenul a existat undeva pe pământ, într'un ţinut de linişte nesfârşită şi de împăcare absolută, unde „uliul nu ţipă, leul nu ucide, şi lupul nu răpeşte mieii", aşa cum spune un străvechi poem sumero-akkadian.

Ideia paradisului îşi găseşte încoronarea superlativă în doctrina creştină.

Intr'o splendidă pagină a cărţii, Nichifor Crainic scrie :

„Dacă există o revelaţie primitivă sau naturală a spiritului dumnezeesc în lume, nimic nu atestă mai cu tărie acest adevăr decât pretutindinitatea şi continuitatea ideii de paradis în sufletul omenirii. In cadrul ei, istoria lumii ia parcă aspectul unui fluviu care, izvorând din oceanul veşniciei, s'abate prin pământul păcatului turburându-şi apele de cleştar cu nămolul lui, pentru a se întoarce în cele din urmă, purificat, să se reverse în acelaş ocean din care a pornit. Dacă conştiinţa religioasă a păcatului, apare mai mult sau mai puţin limpede sub regimul mitologiei păgâne în schimb suferinţa din lume e atât de adânc simţită de fiinţa omenească de pretutindeni şi de oricând încât, chiar dacă paradisul n'ar fi o amintire divină şi o nădejde eshatologică, nefericirea şi groaza morţii ar fi dat biciu imaginaţiei să-l născocească. Sentimentul paradisiac e ca simţul sănătăţii, ca simţul vieţii şi ca simţul sfinţeniei. Nimeni nu preţuieşte sănătatea mai adânc decât în boală; nimeni nu preţuieşte viaţa mai puternic decât în pragul morţii şi nimeni nu înţelege ce e sfinţenia mai just decât în intuiţia morală a păcatului.

© BCU Cluj

Adam numai din vrăjmaşa împotrivire a pământului cu toate făpturile lui şi numai din restriştea haotică a decadenţii a putut să priceapă frumuseţea, desăvârşirea şi fericirea raiului din care a fost alungat. Tragica lui experienţă se repetă în fiecare muritor, care nu se poate bucura de lumina vieţii din plin, câtă vreme blestemul vremelniciei impregnate de durere îi contrazice cel mai intim şi mai neînduplecat sentiment, care e acela al nemuririi" (p. 356).

Nostalgia paradisului este prin urmare, năzuinţa dramatică şi înălţătoare de a birui prin plăsmuirea de artă distanţa dintre imperfecţiune şi perfecţiune, dintre moarte şi nemurire, — distanţă pe care a săpat-o în univers prăbuşirea în păcat.

Sunt două paradisuri, complectează Nichifor Crainic, pe care spiritul omenesc tinde să le cucerească, măcar simbolic, aici în valea plângerii. E un paradis ceresc şi altul pământesc. Această distincţie bazată pe o profundă interpretare a textelor corespunzătoare, îi serveşte gânditorului român să stabilească una din cele mai subtile deosebiri dintre cultură şi civilizaţie, întregind discuţia din partea primă a lucrării.

Intemeindu-se pe realitatea universală a sentimentului paradisiac, Crainic spune : *Civilizaţia îşi are impulsul primar în memoria paradisului terestru ; Cultura îşi are impulsul primar în aspiraţia către paradisul ceresc.* Iată de ce civilizaţia îşi desfăşoară victoriile în dimensiunile morţii, în timp ce cultura este „o uriaşă sfidare a morţii, prin invocarea în simboluri plastice a primăverii veşnice de dincolo de mormânt" (p. 360).

Unde se găsesc măcar urmele vagi ale paradisului ceresc? Nichifor Crainic crede că sufletul pur al copilăriei este singura răsfrângere a fericirii edenice, pe pământ. Neştiind să urască ci numai să iubească, din adâncul fiinţei lor curate, copiii sunt parcă imaginile făpturilor din raiu.

Dostoiewski e acela care a ridicat, în opera lui, copilăria la cea mai înaltă semnificaţie religioasă. Pentru el iubirea universală se manifestă în sufletul copilului, devine supremul principiu al existenţei. „Eu sunt şi iubesc" zice Dostoiewski înlocuind formula carteziană „cogito ergo sum". Iadul nu e nimic altceva decât suferinţa înflăcărată de a nu mai putea iubi.

Paradisul pe care îl caută omenirea prăbuşită în păcat este realizabil numai printr'o dragoste infinită ce ar uni toate făpturile într'o profundă comuniune misterioasă. In felul acesta adevărata imagine a paradisului ar fi transfigurarea cosmică prin copilărie. Renaşterea omului în Duh se confundă cu icoana purităţii copilăreşti la care trebuie să rîvnească umanitatea întreagă. Iubirea face ca inima creştină să înţeleagă totul şi să se apropie implicit de lumina perfecţiunii paradisiace.

Identificând raiul posibil în copilărie, Nichifor Crainic postulează un ideal artistic-teologic de fundamentală importanţă în ansamblul concepţiei sale, care se precizează atunci când analizează categoria androginului. Această categorie, căreia îi jertfeşte un capitol special din carte, ilustrează până la sublim impulsul nostalgiei paradisiace în creaţia de artă. Ea este o desăvârşire dincolo de hotarele lumii noastre, o desăvârşire ce aminteşte de plenitudinea existenţială a omului de dinainte de hosul căderii. N'am vrea să răpim nimic din solemna frumuseţe a descrierii lui Crainic, rezumând afirmaţiile pe care le boltеşte cu acest prilej. Să ascultăm deci cum îşi decantează gândurile: „Paradisul e primăvara duhovnicească a frumuseţii neveştejite ,a luminii fără amurg, a tinereţii fără moarte, a fecioriei neîntinate, a impasibilităţii desăvârşite. In cer, zice Mântuitorul lumii, nu se însoară şi nu se

© BCU Cluj

mărită, ci toţi vor fi ca îngerii lui Dumnezeu. In cer, cântă Biserica ortodoxă, nu e durere, nici întristare nici suspin ci viaţă fără de sfârşit. In înţeles creştin, androginul e frumuseţea nemuririi adiată de boarea iubirii dumnezeeşti. Nostalgia acestei vieţi descoperite de fiul lui Dumnezeu deasupra lumii noastre de durere şi de moarte stârneşte eroismul asceţilor de a renunţa la clipa de acum şi de aici pentru împărăţia cerurilor. Ascetismul e un proces de desasimilare din robia pasională a naturii şi de asimilare a vieţii veşnice. Dragostea erotică, în formele ei cele mai pure chiar, rămâne parcă stăpânită de fatalitatea de a te iubi pe tine însuţi în celălalt, de a iubi propria-ţi voluptate în al doilea eu întregitor. In adâncul ei zace astfel o izolare egoistă ; şi orice izolare de acest fel se petrece sub semnul morţii. In ascetism această izolare e înfrântă de renunţarea totală .

Eul în care îţi cauţi întregirea e Mirele vieţii veşnice şi iubindu-l pe el, te-ai ridicat pe planul iubirii universale. Androginul realizat de ascet însemnează neutralizarea instinctului erotic, eliberarea de fatalităţile legate de el şi intrarea în armonia pură a iubirii universale" (p. 385—386).

In această accepţie simbolică Nichifor Crainic ne tălmăceşte pe Ion Botezătorul al lui Leonardo da Vinci, pe prinţul Myskin din *Idiotul* lui Dostoiewski şi *Luceafărul* lui Eminescu.

Se încheagă aici o nouă viziune a celor trei mari opere care sunt culmi ale geniului artistic de totdeauna.

Intr'un efort magnific, ultimele pagini ale lucrării îmbrăţişează natura plăsmuirilor geniale care se desmărginesc de condiţia timpului şi a spaţiului, privite evident, în perspectiva nostalgiei paradisiace.

După ce distanţează concepţia creştină de mentalitatea mitologiei greco-romane, arătând esenţa antropomorfismului antic, Nichifor Crainic, se opreşte, pentru a ne împărtăşi profetismul artei, la Dante, Milton şi Beethoven. Interpretarea pe care o dă *Divinei Comedii, Paradisului Pierdut* şi simfoniilor beethoviene este atât de grandioasă încât fără îndoială că nu poate fi expusă schematic. E necesară lectura întregului text pentru a-i cunoaşte şi trăi splendorile. Plăsmuirile acestea geniale se axează pe ideia creştină a năzuinţii înspre veşnicie, spune autorul. Ele sînt un asalt, o luptă pentru cuceritatea frumuseţilor divine. Această luptă arată semnul tuturor creaţiilor mari ale spiritului.

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREŞEDINŢIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

© BCU Cluj

MALAXA

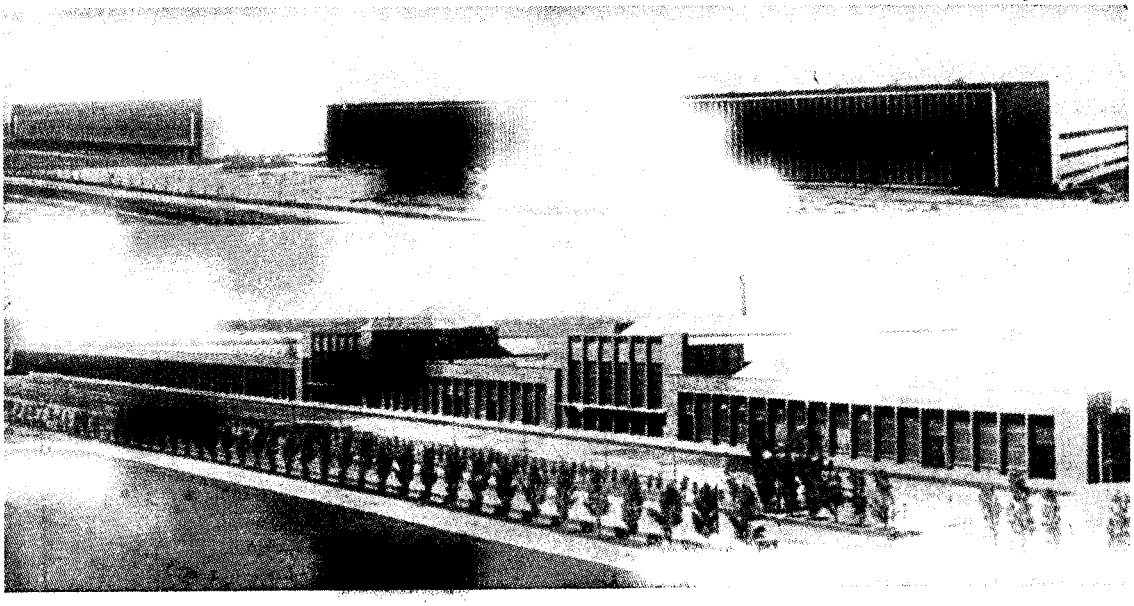

N. MALAXA S. A. R.

UZINE: BUCUREŞTI — HALTA TITAN

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 1.000.000.000.— Lei

Locomotive, Automotoare, Tractoare, Motoare, Maşini şi Instalaţiuni de orice fel, Muniţiuni.

N. MALAXA UZINE DE TUBURI ŞI OŢELĂRII S. A. R.

UZINE: BUCUREŞTI — HALTA TITAN

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 750.000.000.— LEI

ŢEVI DE ORICE FEL: Ţevi petrol: casing, drill-pipe, lini-pipe tubing. ● Ţevi pentru gaz şi canalizare. ● Ţevi pentru cazane şi locomotive. ● Stâlpi, Fitinguri. ● Butelii pentru gaze sau lichide sub presiune.

Oţeluri speciale, piese turnate din fontă, oţel şi metale.

N. MALAXA FABRICA DIN TOHANUL VECHI S. A. R.

UZINE: TOHANUL VECHI — JUDEŢUL BRAŞOV

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 300.000.000.— LEI

Muniţiuni de toate tipurile.

© BCU Cluj

UZINELE DE FIER

ȘI DOMENIILE DIN

„REȘIȚA“

SOCIETATE ANONIMĂ

Direcțiunea Gener.: București III, Str. Vasile Alexandri, 4.—Tel. 2.64.70

Adresa Telegrafică: „REȘIȚANINA“

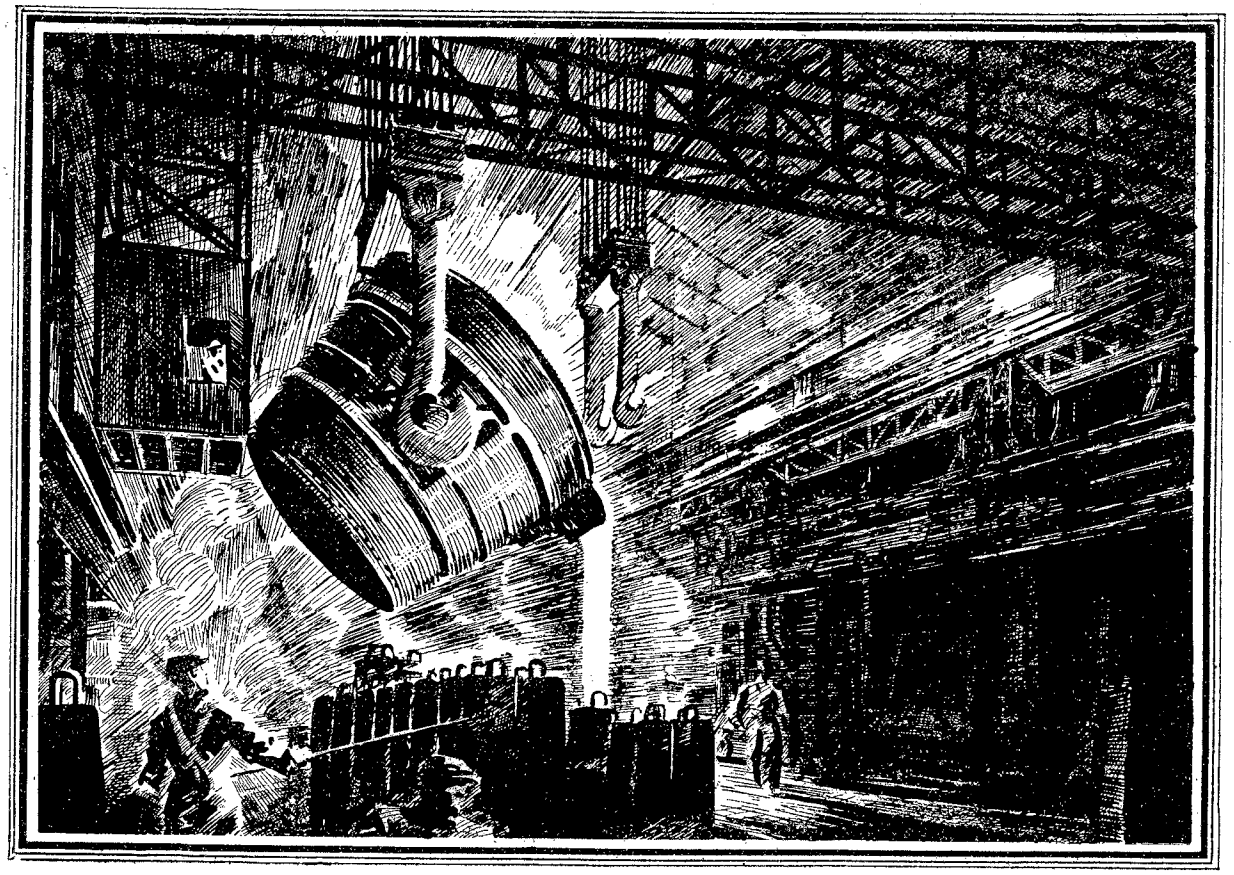

METALURGIA

Oțeluri MARTIN și ELECTRICE

Oțeluri speciale și superioare

SECȚIUNE SPECIALA:

CONCASOARE, MORI, CILINDRI DE SORTAT VIBRATOARE, SEPARATOARE CU AER, ETC.

INSTALAȚIUNI DE TRANSPORT

CONSTRUCȚII MECANICE

PENTRU CĂI FERATE

CENTRALE ELECTRICE

INDUSTRIA PETROLIFERĂ

AGRICULTURĂ

ARMAMENT

AVIAȚIE

CONSTRUCȚII METALICE

© BCU Cluj

S O I A

SOCIETATE ANONIMA ROMANA

PENTRU

CULTURA ȘI EXPORTUL SEMINȚELOR OLEAGINOASE

BUCUREȘTI

BULEVARDUL REGELE CAROL I No. 14 (fost Piața Academiei)

PALATUL „GENERALA"
CASUȚA POȘTALA 19

Conturi :

BANCA ROMANEASCA
SOCIETATEA BANCARA ROMANA
„CEC" BUCUREȘTI No. 2924

Adresa telegrafică :

SOIA BUCUREȘTI

TELEFON { No. 4-24-96
Interurban 26

© BCU Cluj

© BCU Cluj

Arterioscleroși

Cumpărând flaconul triplu se face o economie de 25% asupra prețului a 4 flacoane mici.

Ipertensiunea și congestia sunt datorite viscozității sângelui care poartă cu el o mare cantitate de elemente impure Arterele cari trebue să fie mlădioase, sunt tot atât de tari ca „tevile de pipă". Nu este deci de mirare ca turburările cele mai diverse să-și facă aparitia. Aceste turburări necesită o vizită la medic, însă veți avea întotdeauna un avantaj de a lua Urodonal, întrucât Maeștri reputați au făcut încercarea că Urodonal fluidifică, purifică sângele și îl scapă de toate deșeurile nesănătoase care îl îngreuiază și îl otrăvește; că Urodonal înmlădiază arterele și dezumflă vinele; că Urodonal ușurează activitatea inimii și regularizează circulația. O linguriță în fiecare seară în puțină apă.

URODONAL

îndepărtează bătrânețea

LA FARMACII ȘI DROGUERII

ESTE UN PRODUS CHATELAIN MARCA DE INCREDERE

NEVRARGYL Dr BOUSQUET

In cutii a 3 tablete și a 20 tablete

© BCU Cluj

INDUSTRIA LÂNEI

S. A.

TIMIȘOARA

FABRICĂ DE POSTAV, TRICOTAJE
ȘI FIRE DE LÂNĂ

PREZINTĂ:

Cele mai moderne noutăți în stofe de dame și bărbătești, articole tricotate, împletituri, panglici, torturi pentru industrie și comerț.

Desfacerea produselor prin: magazinele „SERILANA" S. A. București, Str. Lipscani, 73 și toate celelalte magazine mari din țară

© BCU Cluj

CONCORDIA

SOC. AN. ROM. PT. INDUSTRIA PETROLULUI
CAPITAL DEPLIN VARSAT 1.015.000.000

DEPARTAMENTUL UZINELE METALURGICE

BUCUREȘTI: STR. MATEI MILLO 15. Tel. 4.16.10
PLOEȘTI: STR. REGINA MARIA 146. Tel. 1901-1908

INSTALAȚIUNI de orice fel pentru:
Foraj, extracția Petrolului și Rafinării.
Cazane de aburi până la 140 atm.
Cazane pentru încălzire centrală.
Rezervoare de orice capacitate.
Construcția și reparația vagoanelor cisterne.

Poduri rulante sarpante metalice hangare, piloni metalici, oțelărie pentru orice calități, turnate sau forjate.
Turnătorie de Fontă, Bronz, Aluminium.
Țevi și bare de alamă și aramă.
Fabrică de muniționi, Artilerie, Fabrică de Tunuri.

RULOURI COMPRESOARE, SCARIFICATOARE PENTRU ȘOSELE CONCASOARE DE PIATRA
IMEDIAT LIVRABILE DIN DEPOZIT

Fabrica de bidoane şi ambalaje - Constanţa

TOT FELUL DE AMBALAJE METALICE LITOGRAFIATE

© BCU Cluj

BANCA DE CREDIT ROMÂN

SOCIETATE ANONIMA

Capital social Lei 400.000.000

Sediul Social: București

Strada Stavropoleos Nr. 6

Sucursale:

Bălți	Iași
Brăila	Galați
Brașov	Oradea
Cernăuți	Constanța
Chișinău	Timișoara

© BCU Cluj

„Trebue să realizăm apărarea națională pentrucă numai ea ne dă respectul tuturor, liniștea în afară și liniștea înăuntru". „Țara are nevoe de obolul fiecăruia".

MITIȚĂ CONSTANTINESCU
MINISTRUL FINANȚELOR

Subscriind la Bonurile pentru înzestrarea armatei contribuiți la apărarea Țării.

PACEA

se asigură cu o armată bine înzestrată. Pentru desăvârșirea apărării Naționale subscrieți

BONURI PENTRU INZESTRAREA ARMATEI

— INDEPLINIM astfel o sfântă datorie către țară!!
— ASIGURĂM liniștea muncii și avutului nostru!
— FACEM și un bun plasament al banilor noștri!

Intr'adevăr, „Bonurile pentru Inzestrarea Armate" asigură o dobândă de $^1/_2$ % pe an, iar cei ce subscriu imediat, au pe primul an o dobândă de 5,25%, primul cupon plătindu-se anticipat, adică cu Leî 970 se primește un titlu de Lei 1000. „Bonurile pentru Inzestrarea Armatei" sunt scutite de orice fel de impozite și taxe, prezente și viitoare și sunt lombardabile la Banca Națională a României, Casa de Economii și Cecuri Poștale și Casa de Depuneri și Consemnațiuni. Ele se primesc la valoarea lor nominală, în plata impozitelor, cu 15 zile înainte de scadență.

la Banca Națională a României — centrală și sedii — la Administrațiile Financiare, la Casa Națională de Economii și Cecuri Poștale, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, sau la Băncile și Instituțiile autorizate a primi asemenea subscrieri.

In interesul Țării și al vostru subscrieți:

Bonuri pentru Inzestrarea Armatei

© BCU Cluj

EXEMPLARUL LEI 50.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL LEI 50.—

APARE ODATĂ PE LUNĂ

GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, ŞTEFAN BACIU, DAN BOTTA, AUREL D. BROŞTEANU, AL. BUSUIOCEANU, SEPTIMIU BUCUR, D. CARACOSTEA, D. CIUREZU, IOAN COMAN, † N. M. CONDIESCU, ARON COTRUŞ, N. CREVEDIA, DEMIAN, ARHITECT I. D. ENESCU, GHERGHINESCU VANIA, GEORGE GREGORIAN, RADU GYR, N. I. HERESCU, PETRU P. IONESCU, AL. MARCU, † GIB. I. MIHĂESCU, NIŢĂ MIHAI, BAZIL MUNTEANU, DONAR MUNTEANU, ŞTEFAN NENIŢESCU, OVIDIU PAPADIMA, VICTOR PAPILIAN, CEZAR PETRESCU, ION PETROVICI, ION PILLAT, VICTOR ION POPA, GRIGORE POPA, NICOLAE ROŞU, D. STĂNILOAE, FRANCISC ŞIRATO, GH. TULEŞ, TUDOR VIANU, PAN M. VIZIRESCU, V. VOICULESCU, GH. VRABIE

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREŞEDINŢIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

AU APĂRUT:

NICHIFOR CRAINIC

NOSTALGIA PARADISULUI

Ed. „Cugetarea" — Preţul 120 lei.

NICHIFOR CRAINIC

ŢARA DE PESTE VEAC

Ediţia II-a

Ed. „Cugetarea" — Preţul 50 lei.

GH. VRABIE

GÂNDIRISMUL

Ed. „Cugetarea" — Preţul 95 lei.

ABONAMENTE: 1 AN 200 LEI; PENTRU AUTORITĂŢI: 1000 LEI ANUAL
IN STRĂINĂTATE: 1000 LEI ANUAL

ADMINISTRAŢIA: STRADA DOMNIŢA ANASTASIA No. 16. BUCUREŞTI I

EXEMPLARUL LEI 50.— GÂNDIREA EXEMPLARUL LEI 50.—

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL" STRADA BREZOIANU No. 23—25. — BUCUREŞTI

C. 10968

© BCU Cluj